

Hiszem O. O., Martinyuk O. O.

TÁRSADALOMISMERET

Integrált tananyag
Szabványos szint

Tankönyv az általános oktatási rendszerű
tanintézetek 10. osztálya számára

Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma ajánlásával

Csernyivci
„Bukrek” Kiadó
2018

УДК [340:316](075.3)
Г51

Перекладено за виданням:

Гісем О. О. Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту):
підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / О. О. Гісем, О. О. Мартинюк. –
Харків: Вид-во „Ранок”, 2018. – 192 с., іл.

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 31.05.2018 №551)

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Гісем О. О.
Г51 Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту) : під-
руч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти з навч. угор. мовою /
О. О. Гісем, О. О. Мартинюк. – Чернівці: „Букрек”, 2018. –
192 с., іл.

ISBN 978-617-7663-19-4

УДК [340:316](075.3)

ISBN 978-617-7663-19-4

© Гісем О. О., Мартинюк О., 2018
© Видавництво „Ранок”, оригінал-макет,
2018
© Видавничий дім „Букрек”, переклад,
2018

KEDVES TIZEDIKESEK!

Ebben a tanévben új tantárggyal fogtok megismerkedni, a társadalomismerettel. A tantárgy célja, hogy Ukrajna ifjú állampolgárai számára *közvetlen ismeretekkel* nyújtson segítséget a társadalmi beilleszkedéshez, a tudatos életvezetés kialakításához, a jövőkép, a nemzeti önkép, az állampolgári lojalitás, a kulturális környezetben való önálló tájékozódás, a világszemlélet kialakításához, figyelemmel Ukrajna részvételére a világ politikai, gazdasági és szociokulturális folyamataiban.

Az emberiség története mintegy negyvenezer éves múltra tekint vissza, amely idő alatt számos ismeretet szerzett önmagáról és az őt körülvevő világról. Már az ógörög filozófus, Szókratész arra szólított fel, hogy ismerd meg önmagad. Ma az embert és létezését több mint nyolcszáz tudományág képviselői tanulmányozzák. Ennek ellenére továbbra is számos megfejthetetlennek tűnő titok övezi.

Emmanuel Kant, a XVIII. századi német filozófus szerint az emberiséget leginkább foglalkoztató kérdések: Mit tudhatok? Mit kell tennem? Miben reménykedhetek? Mindhárom kérdés ugyanarra vonatkozik: mi az ember. Megválaszolni ezt a kérdést és felismerni, mire vagyunk hivatottak a világban, állampolgárként mi a szerepünk az államban és a társadalomban – ez a legfőbb célja a

társadalomismeret nevű tantárgynak. Ebben ez a tankönyv lesz a segítségetekre.

Mielőtt nekilátnánk ennek a feladatnak, ismerkedjünk meg a tankönyv tartalmával és felépítésével.

A tananyagot hét fejezetre tagoltuk. Minden fejezet témakörökre van bontva. Minden témakört híres emberektől vett idézetekkel indítunk. Az egyes idézetek a személyiség véleményét tükrözik azokról a kérdésekről, amelyeket az adott témakörön belül részletesen kifejtünk. Érdeemes ezeket megfontolni és a lecke végén megfogalmazni a saját álláspon-
totokat.

Az idézetek után következik az **Idézd fel** rovat. Az ebben foglalt kérdések segítenek emlékezetedbe vésni az elsajátított tananyagot és jobban megérteni az új részeket.

A szövegben találkozhattok olyan új szavakkal, amelyek tartalmát még nem ismeritek. Ezekkel vastag betűkkel kiemelt szómagyarázatok formájában ismertetünk meg benneteket.

Az ábrák és táblázatok a tananyag rendszerezésében és a befogadás megkönnyítésében játszanak fontos szerepet.

A **Dokumentum** rovatban a témához kapcsolódó történelmi forrásokból idézünk. Ezeket a szövegrészleteket el kell olvasni, majd válaszolni a velük kapcsolatban feltett kérdésekre.

Az **Érdekességek** rovatot azoknak a fiataloknak szántuk, akik a kötelező tananyagon túl is szeretnék ismeretekhez jutni. Az adott témakörrel kapcsolatos további információkat, érdekes tényeket sorolunk itt fel.

Az egyes témaköröket a **Következtetések-rovat** foglalja össze. Itt tömör kivonatát adjuk a témakör kapcsán kifejtett tartalomnak. A **Kérdések és feladatok**, amelyek az adott témakört zárják, a készségek és kompetenciák fejlesztését szolgálják.

A tankönyv **gyakorlati feladatokat** is tartalmaz. Ezek célja az ismeretek rögzítése, a tudás elmélyítése, személyes vélemény kialakítása az adott jelenséggel kapcsolatban. A gyakorlati foglalkozások célja a társadalmi együttélés szabályainak tudatos belátáson alapuló elsajátítása, az önálló véleményalkotás képes-

ségének fejlesztése, elsősorban az egyén saját élethelyzetére szabottan, az önálló felelősségteljes véleményalkotás képességének formálása, a környező társadalommal szinkronban levő konstruktív életvezetés elsajátítása stb.

Az egyes témakörök zárásaként tesztfeladatok segítségével tudjátok áttekinteni a megszerzett ismereteket és önálló munka keretében ellenőrizhetitek, mennyire sikerült elsajátítani a tananyagot.

A tankönyv végén az **alapvető fogalmak és szakkifejezések** jegyzékét, valamint az önálló tanulást segítő téziseket találjátok.

A tankönyvhöz kapcsolódva az interneten online kitöltős tesztek érhetőek el, melyek segítségével önállóan ellenőrizhetitek tudásotokat.

I. fejezet

Személyiség és identitás

IDÉZD FEL

1. Mi az ember? Miben különbözik az állattól?
2. Milyen emberi közösségeket ismeresz?

Individuum (latin *individuum* (oszthatatlan) – különálló szervezet, amely önállóan létezik, többek között az ember; az emberiség egyedi képviselője.

Személyiség – individuum, amelyik képességeinek és egyéb jellemzőinek köszönhetően a társadalomban különböző szerepet tud betölteni.

Szociális – az, ami a társadalomra (szociumra) vonatkozik vagy hozzá tartozik.

Állampolgár – ember, aki egy adott állam állandó lakosa, részben azokban a jogokban és kötelezettségekben, amelyeket az adott állam törvényei határoznak meg.

Az ember az egyetlen élőlény, amely nevetni képes, vagyis az ember egy nevető állat.

Arisztotelész

Ember! Csodálatos dolog! Büszkeséggel töltsd el!

Olekszij Pjeskov

Az ember úgy van teremtve, hogy mindig arra vágyik, amije nincs.

George Sand

1. TÉMA. ÉN, AZ EMBER. ÖNIDENTIFIKÁCIÓ. SZÜKSÉGLETEIM ÉS VÁGYAIM

1. Mi az ember

A hétköznapok valósága a XXI. században meglehetősen gyors élettempót kényszerít az emberekre. Azonban a végtelen hajsza során célja eléréséért az ember időnként megáll és rácsodálkozik a körülötte levő világra. Például, iskolába menet megszámlálhatatlanul sokszor átmentél a parkon, de soha nem jutott eszedbe feltenni a kérdést, hány évek lehetnek az ott élő öreg hársfák. Ötven, száz vagy ennél is több? Hová sietünk állandóan? Mi a rendeltetésünk? Miért élünk egyáltalán? Előbb vagy utóbb minden ember felteszi magának ezeket a kérdéseket.

Annak érdekében, hogy meghatározzuk szükségleteinket, a környező világhoz való viszonyunkat és a benne elfoglalt helyünket, meg kell értenünk, hogy kik is vagyunk. Valamennyien emberek vagyunk, ám mi is az ember? Első ránézésre nincs semmi bonyolult a feltett kérdésben. Mindannyian nagy biztonsággal megkülönböztetjük magunkat a környező világtól. Különbözőségünk a többi lénytől egyértelmű. De miben rejlik ez az egyediség? Ebben az értelemben az ember ma is megfelfedhetetlen titok. Csak megközelítőleg tudunk arra válaszolni, hogy mi is az ember.

A tudósok és a filozófusok próbálkozásai, hogy meghatározzák az ember legfőbb jellemvonását, amely megkülönbözteti az összes többi élőlénytől, ahhoz vezettek, hogy többféle leírás született azon bonyolult jelenség leírására, aminek az embert tekintjük.

A kutatók véleménye szerint az ember 70%-ban biológiai (eszik, alszik stb.), 30%-ban szociális lény (a társadalom alakítja és függ tőle).

Az állat kicsinye születésétől kezdve ösztöneire támaszkodik, melyek segítségével tud tájékozódni, hogy mi ehető és mi nem, mit lehet megtámadni és mitől lehet félni. Az újszülött emberi gyermek az összes élőlény kicsinye közül a legkevésbé életképes. Teljes értékű emberré csak a magához hasonló közösségében válhat, ahol megismertetik vele a környező világot, megtanítják dolgozni, más emberekkel beszélgetni és velük élni.

Azonban a szociális készségek alakításával és fejlesztésével párhuzamosan az ember a természetnek is része marad. Ez határozza meg fizikai életszükségeit – az élet, a levegő, a környezet fizikai-kémiai jellemzői, amelyek megfelelnek az életfeltételeknek (az atmoszféra összetétele, a sugárzás szintje, a levegőnyomás stb.). Az ember tehát biológiai lény. Ugyanakkor a szociális és a biológiai tényezők elválaszthatatlanok az emberben. Így gyakorlatilag minden ember szervezetének közel azonos a felépítése, ám az emberben meglévő lehetőségek fejlesztése csak közösségben lehetséges. Az egyik ilyen lehetőség, ami adott az emberben, hogy képes kommunikálni szóban, olvasás és írás által, valamint önkifejezés

ÉRDEKESSEGEK

Az ember sokféleképpen kifejezheti személyiségét, többek között kitaláció és **valami új létrehozása**, azaz **alkotás** révén. Az alkotásnak mint emberi tevékenységnek vannak megkülönböztető jegyei (*lásd az ábrát a 8. oldalon*). A köznyelvben gyakran a kreativitást nevezik alkotókészségnek vagy fordítva. Valójában ez a két terület megkülönböztethető. Kreatívnek nevezik azt a személyt, aki nem csak arra képes, hogy különösen eredeti ötletekkel álljon elő, hanem azokat meg is tudja valósítani.

útján. Éppen ezért a kutatók véleménye szerint az ember bioszociális lény, amelyet két közeg – a természet és a társadalmi környezet tart fenn, alakít és fejleszt.

Mivel az ember társadalomban él, ezért magatartását befolyásolja az, ahogyan a társadalom viszonyul hozzá.

2. Az ember különböző dimenziói. Identitás és önmeghatározás

Az **ember** biológiai és szociális vonásokat egyesít magában. Az ember fogalmát a tudomány képviselői biológiai osztályozásra használják mint olyan fajt, amely értelemmel rendelkezik. Ez a meghatározás az összes emberre jellemző közös tulajdonságot veszi alapul. Az **egyéniség** a rá jellemző sajátos tulajdonságoknak a hordozója. Ahogy már említettük, az ember élőlény, amely nem képes a teljes értékű létezésre a társadalmon kívül. Minden társadalomban vannak normák és szabályok, amelyeknek betartása lehetőséget ad az embereknek az együttélésre. Az embernek muszáj megtanulnia ezeket a szabályokat, annak érdekében, hogy sikeresen működjön a társadalomban. Itt válik az egyén **személlé**.

Az embernek mint személyiségnek mindig megvan a saját egyedisége – azoknak a sajátos és megismételhetetlen pszichológiai, fizikai, szociális jellemzőknek az összessége, amelyek megkülönböztetik az egyik embert a másiktól. Azáltal, hogy az ember felismeri a saját individuumát, tulajdonságainak jelentőségét a társadalomban, személyiséggé alakul át. Amikor az emberről az államhoz való viszonya tekintetében beszélünk, akkor állampolgárnak nevezünk.

Az ember életében önmaga megismerése, azoknak a tulajdonságoknak a tudatosítása, amelyek hasonlónak teszik, illetve megkülönböztetik más emberektől, a szociális helyzet és az ehhez kötődő függési rendszer felismerése az **identi-**

ÉRDEKESSEGEK

Van egy történelmi-filozófiai anekdota, amelyben Plátón, az ógörög gondolkodó definiálta az ember fogalmát. Egy alkalommal tanítványai megkérdezték tőle: „Mi az ember?” „Olyan állat, amelyik két lábon jár” – válaszolta a filozófus. A tanítványok azonban ellentmondtak: „Hiszen a madarak is két lábon járnak!” Plátón elgondolkodott az állításon, majd pontosította a megfogalmazását: „Az ember olyan lény, amely két lábon jár, de tollak nélkül.” A vicces kedvű tanítványok nem hagyták annyiban és mesterük elé dobtak egy megkopasztott kakast, a nyakában táblával a következő szöveggel: „Az ember Plátón szerint.” A filozófus erre tovább pontosította a definíciót: „Az ember szárny nélküli, kétlábú lény széles körmökkel, amelyiknek ismeretei vannak az államról.”

? Milyen tanulság szűrhető le ebből az anekdotából?

? Milyen kapcsolatban van egymással az ember és a társadalom?

7

tás meghatározásához vezet. Ezt a folyamatot nevezzük önazonosságnak.

Önidentifikáció – saját magunknak valamely személlyel, csoporttal vagy emberi közösséggel való azonosítása bizonyos tulajdonságok alapján; az önkép, az erkölcsi és az értékrendbeli meghatározás befolyásolja az egyén magatartását és döntéseit.

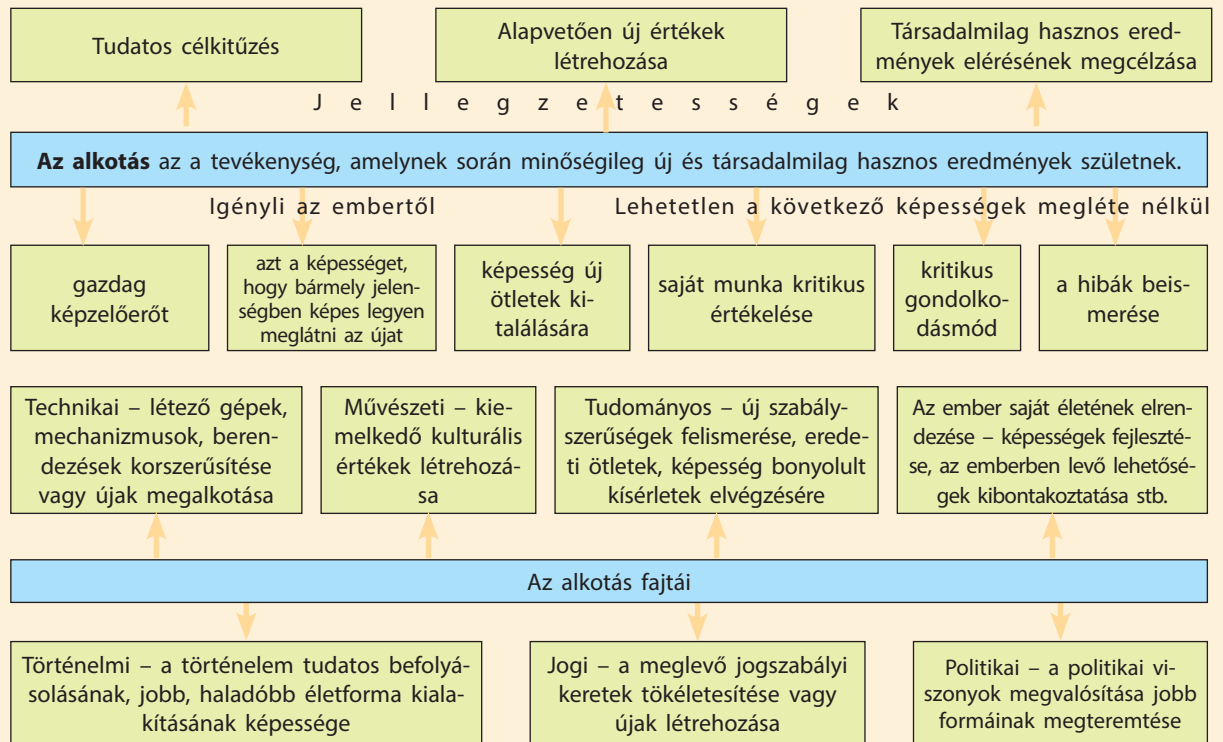
Az önmeghatározás óhaja mindig is fontos szüksége volt az embernek és az egyik legfőbb tulajdonság, amelyik megkülönbözteti az állatoktól, az „én” tudatosításának, saját magának a környező világtól való megkülönböztetésének képessége. Minderre az állatok nem képesek. A pszichológusok megjegyzik, hogy az ember önmeghatározása nélkülözhetetlen feltétele az emberi lélek egészségének. Ezenkívül ezáltal lesz képes más emberek identitásának a felismerésére. Az ilyen személyiség az élet akadályait (társadalmi, etikai, lelki és biológiai) a saját és más emberek egyéniségének szűrőjén keresztül lesz képes érzékelni.

Az identitás – az egyén én-önazonosságával (önidentifikációjával), valamint társadalmi helyzetének felismerésével összefüggő beállítottságok, elképzelések összessége.

Az identitás tudatosítása segíti az embert abban, hogy jobban megértse saját magát, kiteljesedhessen nemcsak személyiségként, hanem a társadalom valamely szeletének – család, nyelvi és kulturális közösség, nép vagy

AZ ALKOTÁS MINT AZ EMBERI TEVÉKENYSÉG SAJÁTOS SÁGA

? A fenti táblázat alapján soroljátok fel az alkotásnak mint az emberi tevékenység egyik fajtájának jellemzőit.

nemzet, formális vagy lazább közösség részeként is. Ezekhez a közösségekhez való kapcsolódás a személy szocializációja során történik meg. Erről részletesebben beszélünk a tananyag további részeiben.

? Milyen *dimenziókban* található az ember élete során?

KÖVETKEZTETÉSEK

Az ember egyedi élőlény, amelyet sohasem lehet teljes egészében megérteni. Fejlődését a természeti és a társadalmi környezet is befolyásolja.

Az ember jellemzésére különböző fogalmakat lehet használni attól függően, mely tulajdonságot veszik alapul az adott személyiségre vonatkozóan.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Miben áll az ember különlegessége?
- Mit jelent a *szociális* fogalom?
- Magyarázd meg, mit jelent az *egyéniség* fogalom. Miben különbözik az egyéniség és a személyiség?
- Véleményed szerint miért nehéz választ adni arra a kérdésre, *mi az ember*.
- Mit értesz az önidentifikáció (önmeghatározás) fogalmán?
- Mitől bioszociális lény az ember?
- Sorold fel, miben függ az ember a természeti és a társadalmi környezettől.
- Magyarázd meg, hogyan érted azt az állítást, hogy az embernek azért van szüksége az önmagáról való ismeretekre, hogy ember legyen. Egyetértetek-e ezzel a véleménnyel?
- Miért fontos mindenki számára, hogy az ember tisztában legyen a saját identitásával? Beszéljetek arról, milyen tényezők határozzák meg saját identitásotokat.
- Csoportfoglalkozás** keretében beszéljétek meg a tananyag rész elején található idézeteket. Mondjátok el véleményeteket azokkal kapcsolatban.
- Írjátok rövid fogalmazást *Mit jelent számomra embernek lenni* címmel.

Ha kevésbé jelentős személyiség szeretnél lenni, mint amit a képességeid lehetővé tesznek, ez esetben figyelmeztetlek, hogy örökké szerencsétlen személyiség leszel.

Abraham Maslow

Az embert nem érdekli a boldogság vagy az önmegvalósítás, ha éhes.

Harlan Coben

Az ember ugyanúgy éhezhet az önmegvalósítás hiányától, mint az enivaló hiányától.

Richard Wright

Gyakran hallani: „Még nem találta meg önmagát.” Önmagunkat nem lehet megtalálni – önmagunkat csak megalkotni lehet.

Thomas Sas

2. TÉMA. AZ EMBER ÖNMEGVALÓSÍTÁSA

1. Értékrend

A társadalomban az ember állandóan kapcsolatban áll más emberekkel, amihez nélkülözhetetlen, hogy az mindig a helyzetnek megfelelően cselekedjen. Azt a folyamatot, mely során az ember elsajátítja a társadalmi normákat és a lelki értékeket, ami lehetővé teszi számára, hogy teljes értékű tagja legyen a társadalomnak, **szocializációnak** nevezzük. A szocializáció folyamatában az ember elsajátítja annak a társadalomnak és közösségnek az értékeit, amelyhez tartozik.

Az érték lényegesen különbözik a szükségtől és az érdekektől, ami szintén jellemző az emberre (*nézzétek meg az ábrát*). Például, a második világháború alatt az emberek az életüket kockáztatva, a saját szükségleteiknek és érdekeiknek ellentmondva, zsidó családokat mentettek meg a náciktól, saját erkölcsi értékeiknek megfelelően. Az önfeláldozás képessége más emberek megmentése érdekében azok közé az értékek közé tartozik, amelyek csak a magas érzelmi intelligenciával rendelkező emberekre jellemzőek.

Értékek, melyeket az ember a szocializáció folyamán sajátít el – az, ahogyan a társadalom viszonyul a különböző jelenségekhez és dolgokhoz, megtölti azokat pozitív vagy negatív jelentéssel az ember számára. Az értékek az ember általi értékelés során teremtődnek meg – az emberben tudatosan bármely jelenség és dolog, gondolat és tett pozitív vagy negatív jelentéstartalma. Értéknek az minősül, ami felé az ember orientálódik tevékenysége során.

Bár minden emberi közösségnek lehetnek ellentétes álláspontjai ugyanazokkal a jelenségekkel és tárgyakkal kapcsolatban, és ebből kifolyólag teljesen más értékeket képviselhetnek, ám vannak olyan értékek, amelyek általánosak az egész emberiség számára. Az egyik ilyen érték az egészség.

Az ember számára saját személyiségének megismerése, tehetségének és tulajdonságainak tudatosítása, a különböző csoportokhoz és közösségekhez való tartozás, az érdeklődési kör meghatározása segítséget

Önmegvalósítás – az egyén potenciáljának megvalósítása a társadalomban.

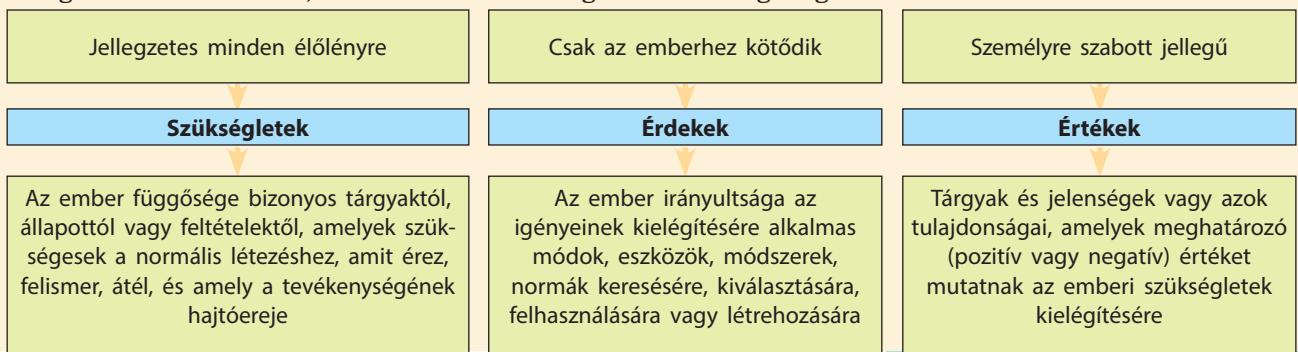
Adaptálódás – a különböző körülményekhez való alkalmazkodás képessége.

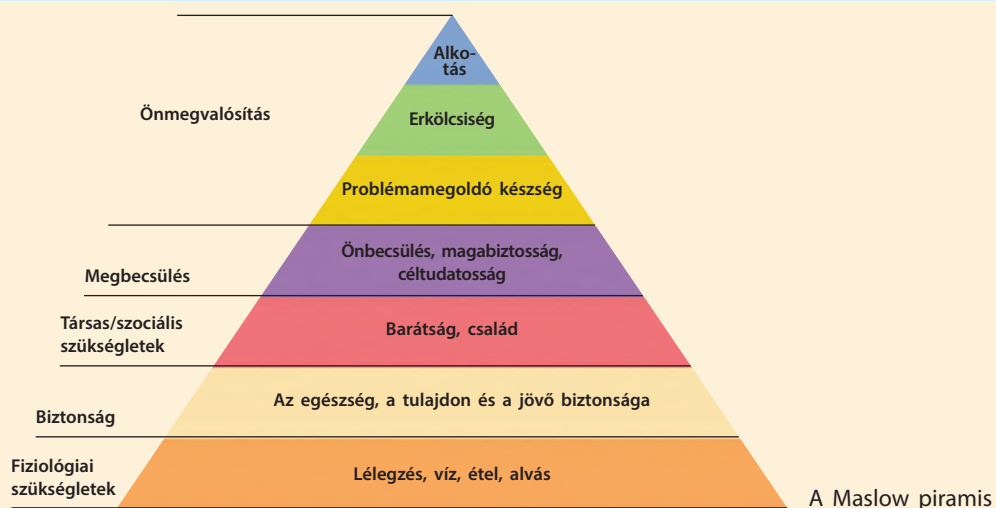
Mobilitás – képes megváltoztatni helyzetét a lehető legjobb feltételek elérése érdekében.

1) Hogyan kapcsolódnak egymáshoz az igények, érdekek és értékek?

2) Hogyan lehet meghatározni az emberi élet értékeit?

? Mondjátok el véleményeteket arról, célszerűnek tartjátok-e a szükségleteknek azt a fajta hierarchiáját, amit a Maslow-piramis fejez ki.

nyújt abban, hogy kialakítsa saját értékrendjét, kijelölje a prioritásokat a saját életében.

2. Önmegvalósítás és személyes fejlődés

A következő fontos általános emberi érték az **önmegvalósítás**.

Ennek a lényege abban áll, hogy az ember felismerje tehetségét és adottságát, amelyek megengedik számára, hogy kielégítse saját szükségleteit, és boldognak érezze magát. Minden ember tehetségének és képességeinek megfelelően találja meg a helyét az életben, ezáltal ki tudja elégíteni szükségleteit. Az ehhez vezető utat minden ember saját maga választja meg, értékrendjének, céljainak és lehetőségeinek függvényében. Azonban fontos megemlíteni, hogy az önmegvalósítás nem lehetséges önfejlesztés nélkül, a saját magunkon való tudatos munkálkodás nélkül. Ha éppen nincs konkrét célunk, akkor sem fölösleges különféle készségekre szert tenni, mert az ember sosem képes részleteiben előre látni, mi vár majd rá a jövőben.

Az életünk értékeihez való hozzáállás bonyolult folyamat, önmagunk és helyzetünk elmélyült tanulmányozását kívánja meg, ami sok időt igényel és bizonyos körülmények meglétét feltételezi. Éppen ezért az életünkkel kapcsolatos értékek és prioritások megváltozása normális jelenségnek minősül. Azonban a semmittevés, valamint önmagunk és környezetünk megismerése megkísérlésének visszautasítása sohasem vezet pozitív eredményre.

Az önmegvalósítást, mint a teljes életet általánosságban, nem lehet a társadalmon kívül elérni. Az önmegvalósítás legtöbb iránya, amit a pszichológiában határoznak meg (szakmai, tár-

Az ember szükségletei, érdekei és értékei szoros összefüggésben állnak egymással.

sadalmi, alkotói), előfeltételezi a személy aktív párbeszédét a társadalommal, az ember cselekvéseire való reagálást. Más személyekkel történő gondolat- és véleménycsere, reakciójuknak az elemzése és maga a beszélgetés is gazdagítja az emberi tapasztalatot, bővíti a látókört, és általánosságban hasznos az önfejlődéshez.

Tehetségünk és képességeink megismerésén kívül a sikeres önmegvalósításhoz ugyanúgy nélkülözhetetlen, hogy megfelelő feltételek álljanak rendelkezésre az önfejlesztéshez. A legtöbb esetben annak az embernek, akinek a főbb igényei biztosítottak (alvás, biztonság, táplálék, egészség, eszmecsere), sokkal jobb lehetőségei vannak az életben terveinek megvalósítására, mint akkor, ha ezek a feltételek nem állnak fenn. Ezért fontos, hogy az ember felismerje ezeket a lehetőségeket és azokat az élethelyzeteket, amiket ő nem képes megváltoztatni. Ez segít az önmegvalósítás lehetőségeinek felismerésében, abban, hogy kijelölje a maga számára az utat elképzelései elérése érdekében. A megváltoztathatatlan tényezőkhöz hozzá kell szokni, illetve lehetőség szerint el kell kerülni azokat, amelyek számunka nem kedvezőek. Ami azokat a jelenségeket illeti, amelyeket az ember képes befolyásolni, meg kell fontolni, érdemes-e ezt megtenni. Az az erőfeszítés és az az idő, amit a jelenségek megváltozásába fektetünk, nem mindig térül meg.

? Mit jelent az ember önmegvalósítása?

ÉRDEKESSEGEK

Abraham Maslow amerikai pszichológus megteremtette a motivált emberi magatartás elméletét, mely szerint a személyiség fejlesztésének legfőbb iránya az ember törekvése az önmegvalósításra, azaz törekvés az önkifejezésre és az önfejlesztésre. Ezt mutatja be a Maslow-piramis a 10. oldalon. Ennek a piramisnak hét lépcsőfoka van, amelynek mindegyikén az emberi szükségletek kaptak helyet. A felsőbb szinteken levő szükségletek kielégítése csak azután lehetséges, miután ez megtörtént az alsóbb szinteken levőkkel kapcsolatban. Az új szükségletek (és célok) ugyanilyen elv alapján keletkeznek az előző célok elérése után.

DOKUMENTUM

A dél-koreai BTS együttes egyik dalszövegéből idézünk:

Hol vagy te, akiről annyit álmodoztál?
Kit látsz a tükörben?
Én megmondom neked:
Saját utadat kell járnod,
Akkor is, ha csak egyetlen napig élsz,
Tegyél meg legalább valamit, felejtsd el a gyengeséged.
Hé, te, akkor miről is álmodsz?

? Mire szólítanak fel a szöveg szerzői? Hogyan függ ez össze az önmegvalósítás kérdésével?

3. Mobilitás és alkalmazkodóképesség

Abból kifolyólag, hogy az emberi élet nem előrelátható és bármilyen előrejelzés mindig magában hordozza a tévedés lehetőségét, az embernek mindig késznek kell lennie arra, hogy **alkalmazkodni tudjon** az új körülményekhez és **mobilis legyen**.

A mobilitás és az alkalmazkodóképesség tökéletes egyesítése a különböző élethelyzetekben jelentősen bővítheti az ember lehetőségeit.

Ehhez kritikusan kell értékelni magunkat és környezetünket, megérteni az előnyöket és hiányosságokat egy konkrét szituációban való választás alkalmával: mi a jobb – alkalmazkodni a feltételekhez vagy pedig inkább helyet hagyni a cselekvésnek?

A tudósok, akik a szociológia területén dolgoznak, megkülönböztetik a vertikális és a horizontális mobilitást. Vertikális – a személy társadalmon belüli helyzetének megváltozása kevésbé értékesről (a társadalom szempontjából nézve) értékesebbre (vagy ellenkezőleg). Általánosságban az értékesebb pozíció nagyobb presztízs, jobb pénzügyi lehetőségek, a társadalom nagyobb megbecsülésének ígéretével jár. A horizontális mobilitás – a személy olyan térbeli mozgása, melynek során megőrzi a társadalmon belüli helyét. Ha a státusza is megváltozik, azt nevezik migrációnak.

? Mi hat az ember választására: az adaptálódás vagy a cselekvés?

KÖVETKEZTETÉSEK

Minden ember életében fontos helyet foglal el az önmegvalósítás vágya. A megvalósításhoz több tényezőnek is közre kell játszania, ilyen a személyiségünk tu-

datosítása, a tehetség, a különböző helyzetekhez való adaptálódás képességének fejlesztése.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Miben különböznek a szükségletek az érdekektől?
2. Mik azok az emberi értékek?
3. Véleményed szerint az önmegvalósítás boldoggá teszi az embert?
4. Milyen szerepet játszik az adaptáció képessége az ember életében?
5. Milyen tényezők megléte szükséges az önmegvalósításhoz?
6. Mi a különbség az adaptáció és a mobilitás között?
7. Egyetértesz-e azzal a véleménnyel, hogy minden ember életében a legfőbb érték az egészség? A választ indokold meg.
8. A tananyag rész elején olvasható idézetek közül melyik tetszett és melyik nem? Miért?
9. Keressetek példákat olyan élethelyzetekre, amikor a sikerességet az alapozta meg, hogy az adott személy mobilis volt, azaz képes volt megváltoztatni a lakhelyét? Szolgálhatnak-e az ilyen életutak példaként?
10. A Maslow-féle motivációs piramisnak többféle változata van, ahol az egyes szintek más-más sorrendben jelennek meg. Próbáld meg elkészíteni a saját piramisod. Indokold meg, mit miért helyeztél az adott lépcsőfokra.
11. Írj rövid fogalmazást *Értékek az életben* címmel.
12. Hogyan értelmezték Charles Darwin következő gondolatát: „Nem a legerősebb marad életben, nem is a legokosabb, hanem az, aki a legfogékonyabb a változásokra.” Hogyan függ ez össze azzal, amit a mobilitásról és az adaptálódásról tanultatok?

IDÉZD FEL

1. Hogyan függ össze az önmegvalósítás és a szocializáció?
2. Milyen ifjúsági szubkultúrákat ismersz?

Szubkultúra – kulturális közösség, amely a többségi társadalom része, ugyanakkor attól eltérő speciális értékrendhez kötődik, amely megkülönbözteti az alapvető kultúrától és a többi szubkultúrától.

Ellenkultúra – a legtágabb értelemben a kultúra fejlődésének irányvonala, amely szemben áll a hivatalos hagyományos kultúrával, szűkebb értelemben pedig tiltakozás a szülők kultúrája ellen. Az Amerikai Egyesült Államokban keletkezett az 1961–70-es években.

Család (házasságon és vérségi rokonságon alapuló) – kis szociális csoport, amelynek tagjai közös háztartásban élnek, kölcsönös morális felelősséggel tartoznak egymás iránt és kölcsönösen segítik egymást.

Házasság – férfi és nő közötti kapcsolat formája, amely megfelel a társadalom erkölcsi normáinak és az állam törvényeinek, melyek a házastársi jogokat és kötelezettségeket szabályozzák.

Rokonság – emberek közötti rokonsági kapcsolat, amely egy vagy több közös felmenő meglétéén alapszik.

A jellemformálás gyerekkorban kezdődik és az ember haláláig tart.

Eleanor Roosevelt

Fiatalon tanulunk, öregén már értjük is a dolgokat.

Marie von Ebner-Eschenbach

Az öregség az, amikor az embert nem a rossz álmok nyugtalanítják, hanem a rossz valóság.

Faina Ranevskaya

A családalapításhoz elég megszeretni. A család megőrzéséhez meg kell tanulni tűrni és megbocsájtani.

Teréz anya

A családi boldogság záloga a jóság, az őszinteség, az empátia.

Émile Zola

3. TÉMA. A SZEMÉLYISÉG SZOCIALIZÁCIÓJA

1. A szocializáció folyamata és fogalma

Már megismerkedtünk a szocializáció fogalmával. Azonban a szocializációs folyamatnak sokkal több egyéb funkciója is van. Bővebb értelemben: a szocializáció az a folyamat, mely során az egyén elsajátítja a viselkedési mintákat, társadalmi normákat és szellemi értékeket, ami lehetőséget biztosít számára, hogy sikeresen álljon helyt a különböző társadalmi szerepekben és teljes értékű tagja legyen a társadalomnak. A szocializáció az ember születésének időpontjától kezdődik, és ennek a folyamatnak a során válik személyiséggé.

Ez a folyamat nem egyik pillanatról a másikra megy végbe, az ember egész életét végigkíséri. Az ember életkori szakaszainak megfelelően – gyerekkor, serdülőkor, fiatal felnőttkor, érett felnőttkor és időskor – a szocializációt az elért eredmények alapján tudjuk megkülönböztetni. Gyerekkorban, serdülőkorban és fiatal felnőttkorban megy végbe a korai szocializáció, az érett felnőttkorban és időskorban pedig az elmélyült szocializáció.

A SZEMÉLYISÉG SZOCIALIZÁCIÓJÁNAK SZAKASZAI

Életszakasz	Életkor	Szocializációs szakasz
Gyermekkor	12 éves korig	Kezdeti szocializáció
Serdülőkor	a 12. és a 15. életév között	
Fiatal felnőttkor	15 éves kortól 25 éves korig	
Érett felnőttkor	25 éves kortól 60 éves korig	Elmélyült szocializáció
Időskor	60 éves kortól	

? Melyek azok a legfontosabb változások, amelyeken átmentél a kezdeti szocializáció során?

A szocializáció nem lehetséges, ha hiányoznak a személy állandó kapcsolatai más emberekkel. Ezek a kapcsolatok különösen a korai években fontosak. Ismertek olyan esetek, amikor a gyerek különböző okból kifelé volt határolva attól a lehetőségtől, hogy más emberekkel beszélgesse. Ez visszafordíthatatlan károkat okozott a gyermek fejlődésben.

Már a gyerek életének első hónapjaiban, amikor kialakítja a kapcsolatot az édesanyjával és édesapjával, vagy azokkal, akik vele vannak, később más közeli emberekkel, elkezdődik a személy folyamatos szocializációja. Általános vélekedés, hogy hároméves korig zajlik a leggyorsabban a személyiségfejlődés és a konkrét tevékenységfajták elsajátítása. A nyelvfejlődés hároméves korig zajlik, a mozgásfejlődés 6–8

ÉRDEKESSEGEK

Noha a szubkultúrák a fiatalok önkifejezése módozataként jöttek létre, ma már a társadalomtól való elhatárolódás eszköze is lehet. Például, egyre többször hallani az úgynevezett hikikomoriról (a japán szó jelentése *elzárva lenni*) vagy röviden, a hikky-kről – olyan fiatalemberek, akik kerülnek a beszélgetést, bármiféle kontaktust a társadalommal. Nincs munkájuk, a családjuk tartja el őket vagy szociális segélyekből élnek, minden idejüket otthon, a számítógép előtt töltik, egyetlen kapcsolatukká válik, amely összeköti őket a világgal.

éves korig, a matematikai készségek 10 éves korig. Ezért jelentős szerepet játszik a gyermek fejlődésében, ha szerepjátékokat játszanak, amelyekben a felnőtteket utánozzák – építők munkás, eladó, orvos, tűzoltó stb. A felnőttekkel való kommunikáció és a játékok során fejlődik az önismeret és formálódik a gyerek személyisége.

A gyermek 8–9 éves kora körül kezdi a játékokat szabályokkal játszani, ekkorra alakul ki elképzelése az igazságosságról, az egyenlő partnerség stb. érzete. Ez képezi az alapját a morális normák és értékek megismerésének, amit az a társadalom helyesnek tart, amelyben a gyermek fejlődik. 18 és 25 éves kora között az ember a legtöbb esetben eléri az érett szociális személyiség státusát, szocializációja mintegy 80%-ban végbement.

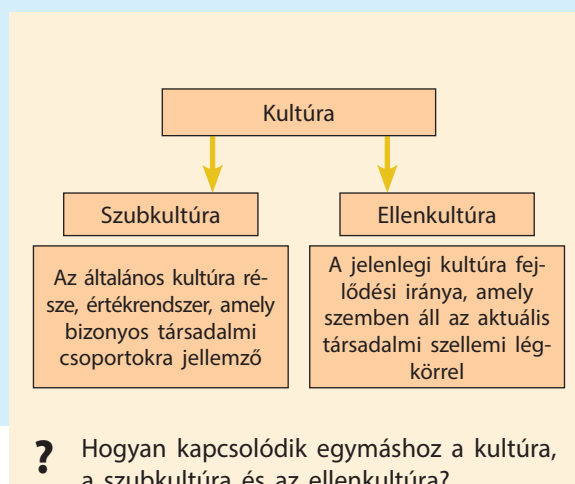
Az élet további szakaszaiban, a felnőttkor és az öregkor idején a személy szocializációja az ember azon vágyában teljesedik ki, hogy különböző társadalmi szerepekben próbálja ki magát – alkalmazott vagy igazgató, férj vagy feleség, apa vagy anya, nagypapa vagy nagymama stb. Azonban mindez azon az alapon történik meg, ami a gyermekkorban és az ifjúkorban lett lerakva.

Ugyanakkor nem szabad megfeledkezni arról, amit a tudomány bizonyított, hogy az ember fejlődésében minden szakasznak megvan a jelentősége, és egyik szakasz sem ugorható át.

Manapság a szocializáció folyamatában a fő szerepet, a legtöbb kutató véleménye szerint, a következő társadalmi intézmények játszzák: a család, az iskola, a kortársakkal való

2. Szubkultúra

A tudósok a kultúra fejlődését úgy határozzák meg, hogy a társadalomban domináló kultúra keretei között egyes társadalmi csoportok kialakítják a saját szubkultúrájukat. Többek között

kapcsolat és a tömegmédiá. A szocializáció kezdeti szakaszában fontos szerepet játszik a család. A gyerek nevelői a szülők. A családban a szocializáció kiegészül azzal, hogy a gyerek követi a szülei viselkedését. Konfliktus keletkezik akkor, ha a szülő elvárja a gyerektől, hogy azt csinálja, amit ő maga nem tart be a mindennapi életben. Amikor a szavak és a tettek szemben állnak egymással, a gyermek azt választja ki utánczásra, amelyik számára könnyebben befogadható, azaz a cselekvést. A helyes magatartás fokozatosan alakítható ki, a szükséges dolgok folyamatos ismétlésével különböző helyzetekben.

A gyermekkori szocializációs folyamatra befolyást gyakorol az egykorúakkal való kapcsolattartás. A velük való beszélgetés során a gyermek a szociális kapcsolatok új fajtáját sajátítja el – az egyenrangúságot. Az egykorúak csoportjában szintén alakulnak ki hierarchiák, megjelennek a vezetők, azonban ez a társadalmi tapasztalat különbözik a családban és az iskolában kapottak tekintetében. A legtöbb normális csoportban az egykorúak kapcsolatai közös megegyezésen alapulnak, nem pedig függőségen.

? Miben különbözik a szocializáció folyamata különböző életkori szakaszokban?

az ifjúsági szubkultúra – a fiatalok mint autonóm közösségének sajátos kultúrája az uralkodó kultúra keretei között. Gyakran veszi fel az ellenkultúra formáját, amelyre jellemző a létező tár-

sadalmi értékek, az erkölcsi normák és eszmék, szabályok és keretek elutasítása.

Az ifjúsági szubkultúra társadalmi jelenségként, a tudomány képviselőinek véleménye szerint, a nyugati társadalmakban alakult ki a második világháború utáni időszakban. Nagyon sokféle megnyilvánulási formája ismert, szociális, nemi és etnikai jellegzetességeket hordoz. A fiatal fiúk számára az első helyre kerül a személyes sikerek elérésére való törekvés és a versenyszellem. A lányok számára nem a közös tevékenység a legfontosabb, hanem az egymás közötti személyes viszony.

A fiatalok kialakítják saját szubkultúrájukat, amelynek főbb jellemzői a következők:

- szembenállás a felnőttek értékrendjével és kísérletezés saját szabályok szerinti életmód kialakítására;
- sajátos ízlések és szimpátiák, különösen az öltözködés és a zene tekintetében;
- egykorúak valamilyen csoportjához való tartozás.

Ezzel egyidejűleg a fiatalok szubkultúrája közösségteremtő, olyan jegyek hordozója, amelyek egyesítik az adott közösség tagjait. Az egyik legfontosabb sajátosság, hogy a tagok életében fontosabb szerepet tölt be az egykorúak társasága, mint a család. Ennek a jelenségnek a háttérében az húzódik meg, hogy a fiatalok vágnak az elkülönülésre, elsősorban az életkorban idősebbektől (tanároktól, nevelőktől, szülőktől), és vágnak arra, hogy kortársaikkal töltsék az időt. Ezek a csoportok **informális szervezetek**, ellentétben a hivatalosan bejegyzett egyesületektől.

Az informális szervezetekben a fiataloknak lehetőségük van arra, hogy kibeszéljék magukat olyanokkal, akik hozzájuk hasonlóan látják a világot. Egyesek az ilyen közösségekben lelki támogatást és megértést kapnak, amit nem tudnak megtalálni a felnőttek közösségé-

A baloldali fotók az 1970-es éveket idézik, a jobboldaliak pedig a márt

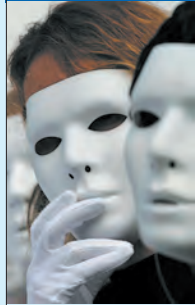
ÉRDEKESSÉGEK

Időben bármely szubkultúra elemeit elnyeli az uralkodó kultúra. A punkok (az 1970-es években Nagy-Britanniában és az USA-ban elterjedt szubkultúra tagjainak) jellegzetes szabású fekete bőrdzsekije ma minden divatot követő lány és fiú gardróbjában megtalálhatók.

ben. Mások számára a csoportokhoz való tartozás azt az érzést kelti, hogy jobban védve vannak a világban tapasztalható versengéstől és konkurenciaharctól. Az ilyen csoportok tagjai úgy érzik, vágyaik nagyobb teret kapnak, és akár hatalmuk is lehet mások felett.

Az informális ifjúsági szervezetek többsége ellentmondásos módon egyesíti magában az azonoságokat és a különbözőségeket. A tagok a csoporton belül azonos módon viselkednek, öltözködnek, azonos a zenei ízlésük stb., ugyanakkor a csoporton belül igyekeznek megmutatni magukat, és ezzel egyidejűleg hangsúlyozni a különbözőséget más hasonló ízlésű és beállítottágú szervezetektől. Az informális ifjúsági szervezetek egy része nem pusztán el akar különülni a társadalom többi részétől, hanem szembe fordul vele, elveti a többségi társadalom erkölcsait, életmódját stb. Tiltakozási akciókat kezdeményeznek vagy egyszerűen kivonulnak a társadalomból.

Országunkban manapság számos informális ifjúsági szervezet működik, a sport, a zene, a technika vagy egyéb szférák terén. Máságukat megjelenésükkel, ruházatukkal és egyéb kiegészítőikkel jelzik. Előfordul, hogy ezekhez a szervezetekhez veszélyes társadalomellenes cselekményeket kötnek. Ilyen például a futball-huliganizmus a stadionokban vagy az ut-

DOKUMENTUM

A család definíciója az ukrajnai jogszabályokban.

Ukrajna Alkotmánya

51. cikkely

A házasság nő és férfi szabad akaraton alapuló szövetsége. A házaspár azonos jogokkal és kötelezettségekkel rendelkezik a házasságban és a családban.

A szülők nagykorúságukig kötelesek eltartani gyermekeiket. A nagykorú gyermekek kötelesek gondoskodni munkaképtelen szüleikről.

A család, a gyermek, az anyaság és az apaság intézményét az állam védi.

Ukrajna Családjogi és Házassági Kódexe

5. cikkely

Ukrajna Alkotmányával összhangban a család az állam védelme alatt áll.

6. cikkely

A házasságot és a családi viszonyokat Ukrajnában kizárólag az állam szabályozza. Érvényesnek csak az a házasság tekinthető, amelyet állami anyakönyvi hivatalban kötöttek. Az egyházi esküvő, akár csak a többi egyházi szertartás, nem bír jogi tartalommal és a polgárok magánügyeinek körébe tartozik.

Ukrajna Családi Kódexe

3. cikkely. A család

1. A család a társadalom első és legfontosabb része.

2. Azok a személyek alkotják a családot, akik együtt élnek, közös háztartást vezetnek, kölcsönös jogaik és kötelezettségeik vannak.

A házaspár akkor is családnak számítanak, ha a feleség vagy a férj tanulással, munkavállalással, gyógykezeléssel, szülőgondozással, gyermekgondozással összefüggésben vagy egyéb méltányolható okból kifelé nem élnek együtt.

A gyermek akkor is a szülők családjának a tagja, ha nem él együtt a szülőkkel.

3. Az egyedülálló személy is a családtag jogaival rendelkezik.

4. A család a házasságkötéssel, vérrokonság, örökbefogadás és egyéb olyan körülmények által jön létre, melyeket nem tiltanak a jogszabályok és amelyek nem ellenkeznek a társadalom erkölcsi elveivel.

4. cikkely. Az egyén joga a családalapításra

1. Az a személy, aki elérte a házasságkötéshez megszabott korhatárt, jogosult a családalapításra.

2. Családot alapított az a személy, aki gyermeket szült, függetlenül életkorától.

3. Mindenkinek joga van ahhoz, hogy családban éljen.

A személyt csak a törvény által előírt esetekben lehet kényszeríteni arra, hogy távol éljen a családjától.

4. Minden embernek joga van ahhoz, hogy tiszteltben tartsák a családi életét.

cán. A legnagyobb társadalmi veszélyt a bűnözői csoportok jelentik. Zárt közösséget alkotnak, feltétlenül engedelmeskednek a vezérnek, szoros hierarchia és kölcsönös védelem jellemzi a csoporton belüli viszonyokat.

3. Partneri viszonyok a családban. A családmódel átalakulása

A család a társadalom egyik alapintézménye, amelyre alapozva a társadalom stabilan fejlődik és újratermeli a lakosságot. Ezzel egyidejűleg a család kis szociális csoport, a társadalom legösszetartóbb eleme. Minden ember élete során időszakonként változó módon különböző társadalmi csoportok tagja lesz – osztálytársak, barátok, tanulók, sportszövetségek, munkatársak stb., de a család a hozzá mindenkor legközelebb álló emberek köre, olyan közösség, amelynek jelentős befolyása van a helyzetére. Ennek következtében és funkciójának fontossága miatt az ember számára a család a társadalom fundamentumának tekinthető.

A család biztosítja az ember elsődleges társadalmi státuszát. A tradicionális társadalomban ez változatlan marad az ember egész

Egyes szubkultúrák életciklusa gyors lefolyású: a megszerveződéstől a hanyatlásig időnként csak pár év telik el. Jelentős befolyással van a szubkultúrára a tömegkultúra, amely magába olvasztja és áruvá teszi.

életében, az ipari és posztipari társadalomban a személy társadalmi helyzete az élet folyamán lényegesen változhat a családja státuszával összehasonlítva.

A továbbiakban áttekintjük a különböző családtípusokat. Emlékezzünk arra, hogy a pszichológusok szerint a családmódellettől függetlenül a boldog élet alapja, ami egyenlő mértékű megelégedettséget ad a család valamennyi tagjának, a partnerség elveinek betartása. Ez elsősorban a kölcsönös tiszteletet kívánja meg a család összes tagja részéről, valamint egymás kölcsönös megértését. Egy ilyen családban mindenki teljes értékű személyiségnek érezheti magát. Természetesen minden család alapja a kölcsönös szeretet.

A család legszűkebb definícióját, ami apától, anyától és gyermek(ek)ből áll, **nukleáris**

Különböző mai családmotellerek

családnak (családmagnak) nevezzük. A család összes többi tagja – nagymama, nagypapa, nagybácsi, nagynéni – a család perifériájához tartozik. Ha mind együtt laknak és közös háztartást vezetnek, az ilyen családot összetettnek vagy **hagyományos nagycsaládnak** nevezük. Európa országainak és az USA-nak jelenlegi posztindusztriális társadalmaira a nukleáris család a leginkább jellemző. Ukrajnában napjainkban is ez a tendencia érvényesül.

Ukrajna Nemzeti Stratégiai Kutatóintézet adatai szerint a születési arány folyamatosan csökken az országban. Egyes kutatók véleménye szerint ennek oka nemcsak Ukrajna gazdasági nehézségeiben rejlik. Visszatükrözi azt a tendenciát is, hogy átalakulóban van a család és az anyaság (apaság) intézménye. Egyre kevesebb a regisztrált házasság és egyre több

a válás. Ezzel egyidejűleg egyre jobban terjed az élettársi kapcsolat, és nő a házasságon kívül született gyermekek száma, a család és a házasság alternatív formái terjednek el (csonkacsalád, kompromisszumos házasság, olyan családok, amelyek tagjai nem élnek egy fedél alatt). Levonhatjuk azt a következtetést, hogy a család és a házasság intézményének mai állapota az államtól új megoldásokat igényel a demográfiai politika tekintetében.

A mai család meghatározott funkciókat lát el.

A **család funkciója** a termelés, az anyagi javak előállítás a családtagok közös szükségleteinek kielégítésére.

? Miért van arra szükség, hogy az állam a demográfiai politikáját átalakítsa?

A MAI CSALÁD ALAPVETŐ FUNKCIÓI

Megnevezés	Kifejtés
Nevelés	Az egyéni szükségletek kielégítése az apaság és az anyaság, a gyermeknevelés és az ezekben való önmegvalósítás szempontjából
Reprodukción és szexualitás	Gyermekek világra hozása és a házastársak szexuális vágyainak kielégítése
Érzelmi háttér	Annak a természetes és minden emberre jellemző igénynek a kielégítése, hogy boldog legyen és szeressék
Pszichés védelem	A személyes biztonságérzet légkörének biztosítása a családi körben
Rekreáció	A munka utáni szórakozás, pihenés és erőfeltöltés megszervezése
Gazdasági	A család anyagi biztonságának a megteremtése
Elsődleges társadalmi kontroll	A helytelen magatartás büntetése

? Állítsd össze a saját listádat a család funkcióiról. Indokold meg az álláspontodat.

Mai családmodellek

1. Mononukleáris család – szülők és egy-két gyerek.
  2. Binukleáris család – család, ahol a gyermeket elvált szülők nevelik, s az egyik szülő nem él együtt a gyermekkel.
  3. Gyermek nélküli család (childfree) – olyan család, amelyben saját elhatározásból nincs gyermek.
  4. Kultúraközi (cross-cultural) család – olyan család, amelyben a házastársak eltérő etnikai és/vagy szociális csoporthoz tartoznak.
  5. Olyan családok, amelyekben a házastársak nem egy felekezethez tartoznak.
  6. Sokgyermekes családok.
  7. Egyetlen ember is családnak számít.
  8. Egyedülálló szülők.
  9. Élettársi kapcsolat gyerekekkel vagy gyerek nélkül – olyan házastársi kapcsolat, amelynek az állam általi jogi bejegyzése nem történt meg.
  10. Nyitott házasság – a közös háztartásban élő partnerek elfogadják, hogy mindegyik fél más partnerekkel is létesíthet kapcsolatot.
  11. Vendégházasság – olyan jogilag bejegyzett házasság, amikor a felek nem gazdálkodnak közösen, nem élnek együtt, nem osztják meg a hétköznapiakat stb.
- ? A felsorolt családmodellek közül melyekkel találkozótál már saját környezetben?

KÖVETKEZTETÉSEK

A személyiség kialakulása a szocializáció eredménye, vagyis azé a folyamaté, amikor tapasztalat útján a társadalmi értékek birtokába jut. A szocializáció elsődleges és legfontosabb láncszeme a család. A későbbiek-

ben az ifjú ember különböző társadalmi csoportok által szocializálódik, amelyek kialakíthatják saját szubkultúrájukat. A szubkultúrák gyakran válnak ellenkultúrává, ami az adott társadalmi értékek teljes megtagadását jelenti.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Mit jelent a személyiség szocializációja?
2. Melyik életkorban megy végbe az ember korai szocializációja?
3. Mi a szubkultúra?
4. Véleményed szerint miért jönnek létre szubkultúrák?
5. Fejtsd ki, mennyiben értesz egyet a tananyagrészelejeén olvasható idézetek tartalmával.
6. **Csoportfoglalkozás.** Osztod-e az ifjúsági szubkultúrával kapcsolatos alábbi véleményeket és miért? 1) izgalomkeresés; 2) önállóságkeresés és önmegvalósítás; 3) annak a vágynak a megnyilvánulása, hogy nemcsak elfogadjuk a létezőt, hanem valami újnak a megteremtése; 4) sajátos öltözet, zene és szórakozási mód, aminek áru jellege van.
7. Jellemezzétek az ifjúsági szubkultúra sajátosságait és megnyilvánulásait.
8. A társadalomtudományok a szocializáció fogalma mellett ismerik a reszocializáció kifejezést is, ami az egyén által korábban elsajátított társadalmi értékek és magatartási normák lerombolását jelenti. Milyen esetekben és miért fordulhat ez elő? Mik lesznek ennek a következményei? Hozzatok fel példákat.
9. Mi a család szerepe a társadalomban? Különbözik-e egymástól a család és a házasság fogalma?
10. Magyarázd el, hogyan érted az állítást: „A család biztosítja az ember számára az elsődleges szociális státust.”

GYAKORLATI FOGLALKOZÁS

Az ember tudja-e oly módon befolyásolni az életét, hogy sikeres legyen

IDÉZD FEL

1. Mi az ember?
2. Milyen társadalmi szerepeket tölthet be az ember?
3. Mi az önmegvalósítás?

CÉL:

- az alábbi munkaanyag segítségével magyarázd el, mikor lehet sikeres az önmegvalósítás és milyen utak vezetnek ennek a célnak az eléréséhez.

FELADATOK A GYAKORLATI FOGLALKOZÁS ELŐKÉSZÍTÉSÉHEZ

1. Dolgozzátok fel az alábbi munkaanyagot.
2. Mutassatok be egy vagy több olyan személyiséget, akiket sikeresnek gondoltok.

A MUNKA MENETE

1. Képezzetek kisebb csoportokat és beszéljétek meg, milyen tényezőkön múlik az ember sikeressége. Soroljatok fel néhány ilyen tényezőt, illetve a sikeres ember néhány jellemzőjét.
2. Osszátok meg a beszélgetés során kialakult véleményeteket a többi osztálytársaitokkal.
3. A munka végén vonjatok le következtetéseket a foglalkozás céljából kiindulva.

MUNKAANYAGOK A GYAKORLATI FOGLALKOZÁSHOZ

1. sz. munkaanyag

A siker:

- a környezet és az adott személy általi elvárások optimális összhangja tevékenységének eredményeivel.

- örömezzet, elégedettség érzése azzal kapcsolatban, hogy az az eredmény, amire az ember törekszik, egybeesik vagy felül is múlja a várakozásait.

2. sz. munkaanyag

Elemezzétek, milyen, a sikerhez vezető utat javasolnak az alábbi idézetek?

1. Tanuljatok, amíg mások alszanak, dolgozzatok, amíg mások pihennek, legyetek készek, amíg mások lazítanak, és ábrándozzatok, amíg mások siránkoznak.

William Arthur Ward

2. Minden siker origója az akarás.

Napoleon Hill

3. A lehetőségek nem a semmiből keletkeznek. Mindenki maga teremti meg azt.

Chris Grosser

4. Ami néha úgy tűnik számunka, hogy kemény megpróbáltatás, egyszer csak sikerre változhat.

Oscar Wilde

5. Ne féljétek feláldozni a jót a még jobbért.

John Davison Rockefeller

6. Nem tudom, miben rejlik a siker titka, ám a sikertelenség kulcsa az a szándék, hogy mindenkinek megfeleljünk.

Bill Cosby

7. Valójában az a bátor ember, aki ellenáll a félelemnek, aki legyőzi a félelmét, nem pedig az, akiből hiányzik a félelem.

Mark Twain

3. sz. munkaanyag

Nézzétek meg az alábbi képeket. Mi alapján lehet ezeket az embereket sikeresnek nevezni?

ELLENŐRZŐ FELADATOK

- Az alábbi állítások közül melyek jellemzik az embert, mint bioszociális lényt?
  - A az általános emberi kultúra hatására való formálódás
  - B biológiailag kódolva van az emberbe, hogy fejlődni tudjon a társadalmi közegben
  - C meghatározza az ember testi felépítését
  - D az embernek van lelke, ugyanakkor hozzá van kötve a fizikai testéhez
- Hogyan nevezik azt a folyamatot, amikor az ember elsajátítja azokat a tudást, normákat és értékeket, amelyek által a társadalom teljes jogú tagjává válik?
  - A individualizáció
  - B szocializáció
  - C asszimiláció
  - D demokratizálódás
- Azt az embert, aki valamely országnak állandó lakosa, élvezi az ezzel járó jogokat és eleget tesz a kötelezettségeknek, amelyeket az adott állam jogszabályai határoznak meg, úgy nevezik, hogy
  - A személy
  - B személyiség
  - C állampolgár
  - D egyén
- Azoknak a sajátos és megismételhetetlen tulajdonságoknak az összessége, amelyek egyik embert megkülönböztetik a másiktól, a következő fogalmat fedik le
  - A egyéniség
  - B egyén
  - C személy
  - D állampolgár
- Az ember saját szükségleteinek kielégítése érdekében tehetsége és képességei kibontakoztatására annak a folyamatnak az eredményeképpen képes, amit úgy nevezünk, hogy
  - A önmegvalósítás
  - B individualizáció
  - C szocializáció
  - D privatizáció
- Az ember a követendő értékeket annak a folyamatnak az eredményeképpen határozza meg, amit úgy nevezünk, hogy
  - A demokratizálódás
  - B individualizáció
  - C szocializáció
  - D privatizáció
- Hogyan nevezik az uralkodó kultúrán belüli sajátos ifjúsági csoportosulást?
  - A szubkultúra
  - B elitkultúra
  - C ellenkultúra
  - D tömegkultúra
- Melyik funkció tölti be a családban azt a szerepet, amely a mindenki számára vágyott személyes boldogság és szeretet légkörét teremti meg?
  - A nevelés
  - B anyagi javak biztosítása
  - C érzelmek
  - D rekreáció (a szabadidő eltöltésének kultúrája)
- Az elsődleges szocializáció szerepét tölti be
  - A az iskola
  - B a kortársak
  - C a család
  - D a tömegmédiá
- Mikor veszi kezdetét az elmélyült szocializáció?
  - A felnőttkorban
  - B időskorban
  - C fiatal felnőtt korban
  - D tinédzser korban
- A különböző feltételekhez való alkalmazkodás képességét úgy nevezik, hogy
  - A egészség
  - B mobilitás
  - C alkalmazkodás
  - D kreativitás
- Melyik fogalom fejezi ki férfi és nő kapcsolatának hagyományos jogi formáját?
  - A család
  - B rokonság
  - C házasság
  - D affinitás (szereteten, kedveléssel, egyetértéssel alapuló kapcsolat)

II. fejezet

Emberi jogok és szabadságjogok

IDÉZD FEL

1. A középkor végén miért merült fel érdeklődés az ember iránt?
2. Kiket neveztek abban az időben humanistáknak?
3. Mi az emberi jog?

Méltóság – az ember belső meggyőződése saját értékeiről, a saját maga és mások iránti megbecsülés képessége.

Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) – nemzetközi világszervezet, amely a világbéke megőrzését és az államok közti együttműködést hivatott elősegíteni. Az ENSZ-nek 193 tagállama van.

A méltóság – a megingathatatlan önbecsülés külső megnyilvánulása. Ez teszi az embert emberré.

Misima Jukio

Az emberi jogok elvesztése azonnal elvezet az embernek biológiai lényé váló átalakulásához.

Hannah Arendt

Az embernek legyen méltósága ahhoz, hogy másokban is meglássa azt.

Jeanne-Antoinette Pompadour

A rossz lelkiismeret megmérgezi az életet.

Charlotte Brontë

1. TÉMA. AZ EMBERI MÉLTÓSÁG ÉS AZ EMBER JOGAI

1. A humanizmus eredete. Méltóság és lelkiismeret

A jelenlegi világ a **humanizmus** alapelvein nyugszik (latin *humanitas* – emberiség, *humanus* – emberi, homo – ember). A humanizmus arról szóló tanítás, hogy az ember a legnagyobb érték, akinek joga van a szabad önmeghatározásra és akaratnyilvánításra. Ez a fogalom először a Római Birodalomban jelent meg és az emberi becsületesség magasabb fokú fejlődését határozta meg. A felvilágosodás korában humanusnak nevezték azokat a tudományterületeket, amelyek az ember lelki világát tanulmányozták. Innen ered a **humán tudományok** kifejezés – az emberről szóló tudomány. A humanisták fő elve az volt, hogy az ember tudással és halhatatlan lélekkel van felruházva, becsületes és határtalanok az alkotási lehetőségei, szabad a tetteiben és gondolataiban, és legfőbb értéke a **méltóság**.

A méltóság abban nyilvánul meg, hogy ellenállunk minden olyan törekvésnek, ami az ember személyisége és függetlensége ellen irányul; minden ember erkölcsi egyenlőségének elvén alapszik; nem engedni meg a személy számára, hogy lealacsonyítóan viszonyuljon más emberekhez, és másoktól is elvárja ugyanezt a maga irányában. A humanisták úgy gondolták, hogy az ember alkotói és szellemi adottságai a fontosak, nem pedig a származása. Ezzel a humanisták megalkották azt a tézist, miszerint minden ember születésétől fogva egyenlő jogai és méltósága tekintetében.

A humanista tudósok a becsületesség egyik legfőbb feltételének a **lelkiismeretességet** tartották. Ez egyet jelent azzal, hogy erkölcsi felelősséget vállalunk magatartásunkért és tetteinkért magunk és a többi ember előtt. A lelkiismeret fő funkciója az önfegyelem, az erkölcsi normák állandó szem előtt tartása, felelősségviselés a tettekért önmagunk és mások előtt. A lelkiismeret abban nyilvánul meg, hogy képesek vagyunk a szégyenérzetre, a megbánásra tetteinkkel kapcsolatban. Belső szabályozóként működik tetteink és viselkedésünk megválasztásában életünk folyamán.

- ?
- 1) Miért a legfőbb emberi érték a méltóság?
  - 2) Határozd meg, mi a lelkiismeret?

2. Egyenlőség. Az emberi méltóság védelme

A humanisták véleménye szerint az ember legfőbb értéke a méltóság és a becsületesség. A felvilágosodás kora óta a humanizmus értelmezése jelentősen bővült. Ma az ember és az emberi méltóság legfőbb

Balról: Az emberek megítélése képességeik szerint. **?**
Jobból: Az emberek megítélése méltóságuk szerint.

Hogyan értelmezték az ábrát? Lehet-e egyik ember méltósága kisebb vagy nagyobb más emberek méltóságánál?

értékként való elismerése mellett ide soroljuk az ember elvitathatatlan jogát a boldogsághoz, az önmegvalósításhoz, az önfejlesztéshez, az önmeghatározáshoz; jogát a tisztelet, az önbecsülés és a méltóság megőrzéséhez; a szükséges feltételek megteremtéséhez a társadalomban a személyiség harmonikus fejlődéséhez és tökéletesedéséhez; a társadalmi és a szellemi elnyomás megengedhetlenségéhez; az ember javainak elismeréséhez, mint a társadalmi intézmények értékelésének fő kritériumához; az emberiség az egyén, a társadalmi csoportok és az állam közötti kapcsolatokat legfőbb alapelve.

A felsorolt emberi jogokat az egyenlőség fogalma kapcsolja össze. Ebből következik az, hogy a Földön élő összes ember számára biztosítottak kell lennie születésétől kezdve. Az ENSZ 1948-ban fogadta el az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát. A dokumentum legfőbb elve, hogy **minden ember egyenlő születésétől fogva**. Az ENSZ tagországai saját jogszabályokat alkotnak

ennek betartására, kialakítják saját törvényhozási rendszerüket a fő alapelvek szerint, amit az emberi jogok általános deklarációja tartalmaz. A tagországok ilyen módon védik állampolgáraik méltóságát. Abban az esetben, ha egy ország nem képes biztosítani az elidegeníthetetlen emberi jogokat, az ország állampolgárai nemzetközi jogvédő szervezetekhez fordulhatnak.

Az emberi jogok védelmének egyik fontos biztosítója: mind az állam, mind annak összes lakosa elismeri azt az elvet, hogy minden ember egyenlő jogokkal rendelkezik, egyik ember sem helyezhető a másik elé, a közös javakból mindenkinek egyenlően kell részesülnie. Nemcsak az a fontos, hogy önbecsülésre neveljük az embereket, hanem az is, hogy megtanulják tisztelni mások emberi méltóságát.

? Indokoljátok meg, miért van szükség az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatára.

KÖVETKEZTETÉSEK

A humanizmus elvei fejlődésének köszönhetően az emberi jogok és szabadságjogok komplex rendszerével rendelkezünk, amit jogi keretbe foglal az ENSZ által 1948-

ban elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata. A dokumentum alapelve, hogy minden ember egyenlőnek születik és egyenlő jogokkal rendelkezik.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Mi az emberi méltóság? Melyek a fogalom legfőbb jellemzői?
2. Mi a humanizmus? Milyen emberi jellemvonásokat feltételez a humanizmus?
3. Hogyan függ össze a humanizmusról szóló tanítás és az emberi méltóság koncepciója?
4. Martin Heidegger XX. századi filozófus úgy vélte, hogy a lelkiismeret az ember számára emlékeztető arra, hogy halandó, korlátai vannak és megismételhetetlen személyiség. Ti hogyan értelmezték ezt a megállapítást?
5. A humanizmus mely elvei járultak hozzá az emberi jogok és szabadságjogok mai értelmezésének kialakulásához?
6. **Csoportos foglalkozás.** Beszéljétek meg, hogyan értelmezték Immanuel Kant filozófus következő szavait: „A méltóság elvesztése egyet jelent azzal, hogy tárgyá silányítottuk magunkat, eszközzé váltunk más emberek kezében, s ráadásul mindezt önként tettük”.
7. Ma is, akárcsak régebben, léteznek az emberi méltóságot sértő tényezők. Hozzatok fel példákat az országotokban zajló eseményekkel összefüggésben.
8. Készítetek prezentációt *Van méltóságom* címmel.
9. Írjatok rövid fogalmazást *Miért van szüksége az embernek lelkiismeretre?* címmel”

IDÉZD FEL

1. Mi a humanizmus?
2. Milyen céllal fogadták el az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát?

Szabadság – képesség és lehetőség arra, hogy az egyén szabadon dönthesse magatartásáról. Azt feltételezi, hogy az ember bizonyos mértékig független a külső körülményektől és feltételektől.

Jog – az állam által meghatározott, szavatolt és biztosított általánosan kötelező magatartási normák összessége, amely az emberek közötti kapcsolatokat szabályozza a szociálisan heterogén társadalmakban.

Gender – a nők és a férfiak biológiai alapon való megkülönböztetésének tudománya.

Szegregáció – a diszkrimináció egyik fajtája, amikor egy társadalmon belül a gyakorlatban vagy jogszabályi szinten faji, nemi, szociális, vallási, nyelvi és egyéb jellemzők alapján megkülönböztetnek egymástól csoportokat, ami folyamatában jogi keretek közé foglalt jogkorlátozással jár együtt.

Nem osztom a véleményét, de kész vagyok meghalni a jogáért, hogy kifejtse azt!

Voltaire

Az egyenlőség az emberiség szent törvénye.

Friedrich Schiller

A jog nem jog, ha valaki el tudja venni. Hanem privilégium.

George Carlin

A jogtalanságot is lehet kodifikálni.

Stanislaw Jerzy Lec

2. TÉMA. AZ EMBER JOGAINAK FEJLŐDÉSE

1. Az emberi jog forrásai

Ahogy azt már tudjátok, az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata foglalja össze azokat a jogokat és szabadságjogokat, amelyek minden embert megilletnek az egész világon. Azonban ezeknek a jogoknak a kialakulása és az emberiség általi tudatosítása hosszú folyamat volt. Századokon keresztül az adott közösségtől függtek az ember jogai, ahova tartozott, és csak a közösségen belül rendelkezett jogokkal, amelyhez tartozott, annak határain kívül elveszítette ezeket a jogokat. Ezt az elvet már a rómaiak is lefektették jogrendszerükben. A középkori Európában úgy vélték, hogy az ország összes lakója az uralkodó alárendeltje, aki jogokat és privilégiumokat ad számukra, s ezzel valamilyen felsőbb hatalom akaratát közvetíti. A középkorban a lakosság egyes csoportjai eltérő jogokkal és privilégiumokkal rendelkeztek vallásuktól, származásuktól, a társadalomban elfoglalt helyüktől függően. Azonban már akkor is történtek próbálkozások mindenre egyformán érvényes jogok meghatározására. Ezek sorában az első volt a Magna Charta Libertatum (Nagy Szabadságlevél), amelyet az angol király kötött az alattvalóival a rendi jogok szabályozására.

? Az emberek mindenkor rendelkeztek jogokkal?

2. Az emberi jogok fejlődése. Az emberi jogok fejlődésének kilátásai

A reneszánsz korában a humanizmus eszméinek fejlődésével népszerűvé vált az a gondolat, hogy minden ember saját maga érték, a XVII–XVIII. században pedig, hogy minden ember egyenlő függetlenül hitétől, származásától, társadalmi státuszától. Ez a természetjog koncepciójának népszerűsítésével függött össze. A koncepció lényege, hogy minden embernek az élethez, a szabadsághoz és a magántulajdonhoz való joga a természettől adódik. Ennek alapján a XVIII. században, a felvilágosodás korában megalkották az általános emberi jogok és a szabadságjogok doktrínáját, ami az *emberi jogok első nemzedéke* elnevezést kapta. Ez kimondja, hogy minden embernek joga van:

- az élethez, az egészséghez, a biztonsághoz;
- a vélemény, a lelkiismeret és a hitvallás szabadságához;
- az önkényes letartóztatástól, fogva tartástól és száműzetéstől való szabadsághoz;
- a törvény előtti egyenlőséghez és a független bíraskodáshoz stb.

DOKUMENTUM

Részlet az 1215-ös Nagy Szabadságlevélből

39. cikkely. „Szabad embert elfogni, bebörtönözni, jogaitól vagy birtokaitól megfosztani, jogfosztottá nyilvánítani, száműzni vagy helyzetében bármily más módon sérelmet okozni csak a vele egyenlők által hozott törvényes ítélet és az ország törvénye által lehetséges. Mi sem járunk el ellene erőszakkal másként, és nem is küldünk másokat ezt megtenni más módon.”

- ? 1) Milyen emberi jogokról esik szó a dokumentumban?
2) A Nagy Szabadságlevél Anglia összes lakójára kiterjedt?

Az emberi jogok második nemzedéke a XIX. században, illetve a XX. század első felében alakult ki annak a harcnak eredményeképpen, amit az ember folytatott szociális-gazdasági és kulturális helyzetének javítása érdekében. Ebben az időben ismerték el az ember jogát a munkához, az oktatáshoz, a szociális védelemhez és a pihenéshez, a gyerekmunka tilalmát.

Az emberi jogok harmadik nemzedéke a második világháború után alakult ki. Ezek olyan kollektív jogok, amelyek nem külön személyeket illetnek meg, hanem közösségeket – embercsoportokat, népeket, nemzeteket, területi közösségeket, egyesületeket stb. Az az ember, aki részt vesz ezeknek a jogoknak az érvényesítésében, elsősorban nem magánszemélyként lép fel, hanem egy adott közösség tagjaként. Ezekhez a jogokhoz tartozik a jog a békéhez, a biztonságos környezethez, a kommunikációhoz, az emberiség közös örökségéhez.

? A felsoroltak közül mely jogokat írnád be az embert megillető jogok és szabadságjogok jegyzékébe? Indokold meg a véleményed.

A vitatott jogok legtöbbször azokkal a felfedezésekkel van összefüggésben, amelyek beavatkoznak az ember szellemi-fizikai fejlődésébe, többek között a genetika, a mikrobiológia, az orvostudomány stb. területén. Vitatott jog péld

3. Az ember jogai és szabadságjogai

Az emberi jogok és szabadságjogok tehát hosszú fejlődésen mentek keresztül. Általánosságban az emberi jogokat és szabadságjogokat társadalmi lehetőségként értelmezik, amelyre befolyással vannak a társadalom gazdasági és kulturális tényezői, és amelyeket az állam jogi úton szabályoz. Ezek a szabályok határozzák meg az egyén fejlődésében a szabadságok és lehetőségek mértékét a társadalom és az állam fejlődésének adott szakaszában.

Az Emberi és Állampolgári Jogok Nyilatkozata, amelyet Franciaországban fogadtak el 1789. augusztus 26-án

- ? 1) Milyen emberi és állampolgári jogokat rögzített a fenti dokumentum?
2) Az emberi jogok melyik nemzedékéhez tartozik a fenti dokumentum?

dául a nem megváltoztatásának a joga, a szervátültetés, a klónozás, a virtuális valóság, az eutanázia, a gyermek nélküli család, az állami beavatkozás nélküli csoportlét valamely hitbéli vagy erkölcsi megfontolás alapján, hozzáférés az internethez.

- ? Milyen tényezők befolyásolták az emberi jogok skálájának bővülését?

Napjainkban az ember jogainak értelmezése kapcsolatban van azok magyarázatával mint lehetőség, szabadság, szükségletek és emberi érdekek, lehetőség a társadalomnak és az államnak, hogy biztosítson meghatározott javakat. Az ember jogai és szabadságjogai határt képeznek az állam hatalmának terjeszkedésében. Pontosan ezen alapszik az emberi jogokat, a törvény elsőbbségét és a hatalom megosztását előtérbe helyező jogállam mai értelmezése.

A művész szimbolikusan így ábrázolta a Nagy Szabadságlevél elfogadását. Ettől kezdve a király nem osztogathatott és nem vehetett el önhatalmúlag jogokat, ebben korlátozták a dokumentumban foglaltak

? Miben különböznek a jogok a szabadságjogoktól?

A JOGOK, SZABADSÁGJOGOK ÉS KÖTELESSÉGEK OSZTÁLYOZÁSA

4. Az ember jogainak és szabadságjogainak csoportosítása

Az emberek jogainak és szabadságjogainak többféle csoportosítását ismerjük.

Tartalma alapján az emberek jogai és szabadságjogai több csoportra oszthatók.

Az állampolgári (személyi) jogok nincsenek összefüggésben az állampolgárság fogalmával, hanem minden egyes ember elidegeníthetetlen joga, függetlenül állampolgárságától, nemétől, életkorától, fajától, etnikai és vallási hovatartozásától. Ezek az élet védelmére, az ember méltóságára és szabadságára vonatkoznak. Ide tartozik általában az élethez, méltósághoz, törvényes bírósági eljáráshoz, magántulajdonhoz, a szabad mozgáshoz és lakhelyváltoztatáshoz való jog, a kényszermunka tiltása.

A politikai jogok az ország állampolgárságával vannak szoros kapcsolatban és az állampolgároknak az állam társadalmi-politikai életében való részvételét szabályozzák. Ezekhez a jogokhoz tartozik a törvény előtti egyenlőség, a lelkiismereti szabadság, a szólás-, a sajtószabadság, a gyülekezési jog, a szövetkezéshez fűződő jog.

A szociális-gazdasági jogok az ember és az állampolgár lehetőségeit határozzák meg, hogy részt vegyen az anyagi javak előállításában és

Az ember és az állampolgár alapvető jogai, szabadságjogai és kötelességei			
Eredete szerint	Akit megillet	A keletkezés időpontja	Tartalma
Természeti Szerzett	Ember Állampolgár	Első nemzedék Második nemzedék Harmadik nemzedék Negyedik nemzedék	Polgári Politikai Szociális-gazdasági Kulturális Környezetvédelmi

a méltó életfeltételek megteremtésében. Ez a munkához és a munka szabadságához való jog, az igazságos munkafeltételek, a család, az anyaság, az apaság és a gyermek jogainak védelme, a lakhatáshoz, a társadalombiztosításhoz, az egészségvédelemhez fűződő jog.

A kulturális jogok az ember azon lehetőségeit határozzák meg, amelyek révén szabad hozzáférése van saját közössége és az emberiség szellemi javaihoz. Ide tartozik az anyanyelvű oktatáshoz fűződő jog, az alkotás és a tudományos kutatás szabadsága, az oktatás

Részletek az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatából, 1948

1. cikk. Minden emberi lény szabadnak, egyenlő méltósággal és jogokkal születik. Értelmelemmel és lelkiismerettel bírván, testvéri szellemben kell egymás iránt viseltetnünk.

2. cikk. A jelen nyilatkozatban megfogalmazott összes jogok és szabadságok fajra, színre, nemre, nyelvre, vallásra, politikai vagy más véleményre, nemzeti vagy társadalmi származásra, vagyonra, születésre vagy más körülményre vonatkozó mindennemű megkülönböztetés nélkül mindenkit megilletnek...

3. cikk. Mindenkinek joga van az élethez, a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz.

4. cikk. Senkit sem lehet rabszolgaságban vagy szolgaságban tartani; a rabszolgaság és a rabszolga-kereskedelem minden formája tilos.

5. cikk. Senkit sem lehet kínvallatásnak, avagy kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni.

6. cikk. Mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogalanságát bárhol elismerjék.

7. cikk. A törvény előtt mindenki egyenlő és minden megkülönböztetés nélkül jogosult a törvény egyen-

lő védelmére. Mindenkit egyenlő védelem illet meg a jelen nyilatkozatot sértő mindennemű megkülönböztetéssel és minden ilyen megkülönböztetésre irányuló felbujtással szemben.

8. cikk. Mindenkinek joga van az alkotmányban vagy a törvényben részére biztosított alapvető jogokat sértő eljárások ellen az illetékes hazai bíróságokhoz tényleges jogorvoslatért folyamodni.

9. cikk. Senkit sem lehet önkényesen letartóztatni, fogva tartani vagy száműzni.

10. cikk. Mindenkinek egyenlő joga van ahhoz, hogy jogai és kötelességei, továbbá az ellemelt bűnvád ügyében független és pártatlan bíróság méltányos és nyilvános tárgyaláson döntsön.

- ?**
- 1) Milyen elveket foglal össze a Nyilatkozat?
  - 2) Milyen módon védi az emberi értéket a Nyilatkozat?
  - 3) Bizonyítsátok, hogy a Nyilatkozat az egyenlőség elvén alapszik.

szabadsága. Ezekhez tartozik az anyanyelven való tanuláshoz fűződő jog, az alkotói és tudományos tevékenységhez való jog, a szabad véleménynyilvánítás joga.

A környezetvédelmi jogok biztosítják az ember jogát a biztonságos környezethez és az azzal kapcsolatos információhoz való hozzájához.

5. Emberi jogi aktivisták

Az emberi jogok fejlődése nem lett volna lehetséges azon személyek nélkül, akiket emberi jogi aktivistáknak nevezünk.

Ezeket az embereket az kapcsolja össze, hogy küzdöttek az emberiség számára szükséges egyenlő tiszteletért és minden ember jogának betartásáért függetlenül származásától, **társadalmi**

Nelson Mandela (1918–2013)

Mandela Umtata városától nem messze született. Életét az **apartheid** elleni harcnak szentelte (Az apartheid a faji elkülönítés politikája, amelyet a Dél-afrikai Köztársaságban alkalmaztak 1948 és 1994 között a helyi fekete bőrű lakosság és az ázsiai bevándorlók ellen). Mandelát eltiltották a politikai aktivizmustól, majd végül 44 éves korában életfogytiglani börtönre ítélték. Mandela a következő

táshoz, a környezetvédelmi jogsértésekből keletkező egészségügyi vagy vagyoni károk megtérítéséhez való hozzáféréshez.

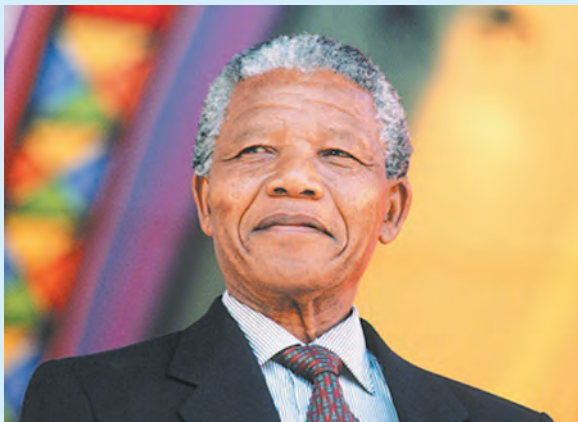
- ?** A felsorolt jogok és szabadságjogok közül melyek jelentek meg időben a legkésőbb?

helyzetétől, életkorától, társadalmi nemétől (gender-től), függetlenül attól, hogy erre az adott időszak törvényhozása lehetőséget adott vagy sem. Némelyek közülük harcoltak szülőföldjük idegen megszállás alóli felszabadításáért, a jogellenes, autoritárius vagy totalitárius kormányzati rezsimek megdöntéséért.

28 évet a rácsok mögött töltötte, a családjától és a gyermekeitől távol. Megjegyezte: „Senki se születik úgy, hogy gyűlöli a másikat”. Az emberek megtanulnak gyűlölni, de szükséges azt is megtanulni, hogyan kell őket szeretni. 76 éves korában az első demokratikus választásokon Dél-Afrika első fekete elnöke lett.

Nelson Mandela

Martin Luther King

Martin Luther King (1929–1968)

Martin Luther King az USA-ban született, olyan időszakban, amikor a fekete bőrűek csak elkülönítetten foglalhattak helyet az autóbuszon, a színházban, a moziban, nem ihattak vizet ugyanabból a szökőkútból, mint a fehérek. 28 évesen erőszakellenes ellenállási mozgalmat szervezett, erőszakmentes meneteléseket, tüntetéseket, bojkottokat és egyéb megmozdulásokat a **szegregáció** (faji megkülönböztetés) ellen. Elítélte az USA Vietnám elleni háborúját. 1964-ben béke Nobel-díjjal tüntették ki. Az általa mintegy 250 ezres tömeg előtt elmondott híres beszéde, *Van egy*

álmom, fordulópontot jelent az amerikai polgárjogi küzdelmek történetében. A legfontosabb gondolata: „Van egy álmom: egy napon felkel majd ez a nemzet, és megéli, mit jelent valójában az, ami a hitvallásában áll: „Számunkra ezek az igazságok nyilvánvalóak; minden ember egyenlőnek lett teremtve.” Van egy álmom, hogy négy kicsi gyermekem egy napon olyan nemzet tagja lesz, ahol nem a bőrszínük, hanem a jellemük alapján ítélik meg őket.” Martin Luther King 1968-ban merénylet következtében hunyt el.

Mahatma Gandhi (1869–1948)

Abban az időben, amikor Mahatma Gandhi élt, India nem volt független ország, hanem brit koronagyarmat. Gandhi Angliában tanult jogot. A szülőföldjére való visszatérés után csatlakozott egy India függetlenségéért harcoló mozgalomhoz. Gandhi tanításának alapja: a hindukat nem arra szólította fel, hogy erőszakos cselekményeket vigyenek véghez, hanem arra, hogy passzív ellenállással kell elérni a kitűzött célokat. Egyik fontos gondolata: „Ha szemben találtad magad az ellenség-

geddel, győzd le szeretettel.” Gandhi összesen 2338 napot töltött börtönben, azonban ez sem vette rá arra, hogy feladja meggyőződését. Gandhit egy orvgyilkos lőtte le.

- ?
- 1) Milyen módszereket alkalmazott az emberi jogokért való harcban Mandela, Martin Luther King, Gandhi?
  - 2) Szerintetek miért éppen ilyen úton harcoltak?

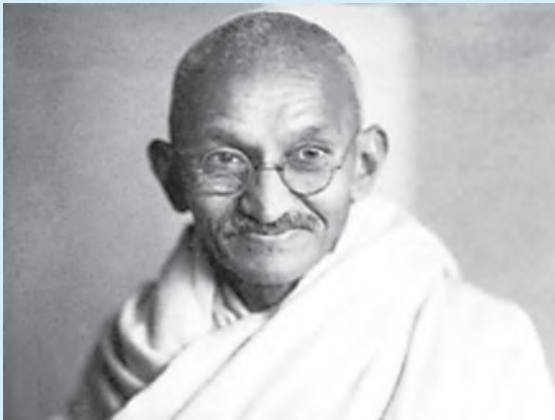
Eleanor Roosevelt (1884–1962)

Eleanor Roosevelt – Franklin D. Roosevelt, az USA elnökének felesége. Részt vett az ENSZ megalakításában, majd hivatalosan képviselte a szervezetben az USA-t. Az ő irányításával dolgozták ki az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát. 1945–1951 között az ENSZ-ben működő Emberi Jogok Bizottságának elnöke volt. Közszerelőként az emberi jogok védelmezője

volt. A róla elnevezett díjat minden évben olyan személyeknek ítélik oda, akik kiemelkedő szerepet játszottak az emberi jogok védelme területén. Közismert mondásai:

- Csináld úgy, ahogy jónak látod, mert mindenképp kritizálni fognak: szidnak majd, ha teszel valamit, és elítélnék, ha nem teszed meg.

Mahatma Gandhi

- Nagyon fontos jóban lenni önmagaddal. Ha nem barátkozol meg magaddal, senki mással sem fogsz.
- A nagy elmék eszméket vitatnak meg, a közepes elmék eseményeket, a kis emberek pedig az embereket.
- A boldogság nem cél, hanem melléktermék.
- Jobb meggyújtani a gyertyát, mintátkozni a sötétséget.
- Bátor és magabiztos akkor lesz valaki, amikor szembenéz a félelmekkel. Azt kell megtenned, amire elvileg nem vagy képes.

Eleanor Roosevelt

- ? Gondold végig Eleanor Rooseveltt fent idézett gondolatait. Hogyan érted azokat? Véleményed oszd meg osztálytársaidal.

KÖVETKEZTETÉSEK

Az emberi jogok fejlődése több nemzedéknyi idő alatt ment végbe. Minden szakaszban újabb és újabb jogokkal és szabadságokkal lettek tisztában az emberek.

A ma érvényes jogok és szabadságjogok több csoportba sorolhatók, amelyek különböző élethelyzetekre vonatkoznak. A jogok kinyilatkoztatása nem jelenti azok betartását

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Hogyan változtak az idők folyamán az elképzelések az emberi jogokról?
2. Jellemezzétek az emberi jogok fejlődésének egyes nemzedékeit.
3. Soroljátok fel az általatok ismert emberi jogokat.
4. Milyen körülmények hívták életre az emberi jogokat írásba foglaló első dokumentumokat?
5. Magyarozzátok el, hogyan értitek a tananyag rész elején található idézeteket.
6. Véleményetek szerint a társadalmi fejlődés mely jellegzetességei eredményezték a jogok és szabadságjogok folyamatos fejlődését?
7. Nézzetek utána és írjatok rövid életrajzot emberi jogi aktivisták életéről és tevékenységéről.
8. Véleményetek szerint a különböző csoportokba tartozó jogok egyformán fontosak, vagy vannak közöttük nagyon fontosak és kevésbé fontosak?
9. Gandhi mondása: „Ha azt szeretnéd, hogy a világ megváltozzon, Te magad légy ez a változás.” Hogyan értelmezték az idézetet? Mi a jelentősége az emberi jogokért folytatott küzdelem kontextusában?
10. Készítetek rövid előadást vagy prezentációt az emberi jogi aktivistákról.

Csoportokban vitassátok meg, milyen eszközökkel éltek küzdelmeik során, és miért is küzdöttek valójában: a kisebbségi jogokért, az ország függetlenségéért, a szólásszabadságért, a saját országuk antidemokratikus kormányai ellen, az emberi jogok szisztematikus megsértése ellen. Kaptak-e elismerést tevékenységükért (például, béke Nobel-díjat)? Fogalmazzátok meg, mi motiválta őket, hogy jogvédővé váljanak.

IDÉZD FEL

1. Mit értünk az emberi jogok és szabadságjogok alatt?
2. Sorold fel az emberi jogok és szabadságjogok csoportjait.
3. Kit neveznek állampolgárnak?

Az állam életben maradásához az kell, hogy éljenek a jogok.

Adam Mickiewicz

A kötelesség jog nélkül rabság; a jog kötelesség nélkül anarchia.

Felicite de Lamanne

Az emberi jogok nem képezhetnek konkurenciát a nép szuverenitásának.

Jurgen Habermas

A polgár jelszava: lenni, és nem feladni.

Latin mondás

Az, aki a kívánságokban nem ismer határokat, sosem lesz jó állampolgár.

Vaszil Szuhomlinszkij

3. TÉMA. AZ EMBER ÉS AZ ÁLLAM

1. Az ember és az állam egymás közötti kapcsolatainak koncepciói

Az emberi jogok és szabadságok összességének kialakulásával párhuzamosan két koncepció formálódott ki az államhoz való viszonyt illetően. A természetjogi koncepció szerint az emberi jogok és szabadságjogok az állami akaratától függetlenül, az embernek születésétől kezdve elidegeníthetetlen természetes jogai, melyeket az állam nem sérthet meg, ugyanakkor meg kell védenie mindenféle támadásokkal szemben. A pozitívizmus koncepciójának megfelelően a jogok és szabadságjogok mértékét az állam legfőbb hatalomként határozza meg, rendelkezik azzal a felhatalmazással, hogy belátása szerint rendelkezzen az egyének sorsáról. Ma mindkét koncepció elterjedt.

? Az állam minden korban az emberi jogok és szabadságjogok védelmezőjeként lépett fel?

2. Az emberi jogok és szabadságjogok, az állam felelőssége azok betartásáért, szavatolásáért és védelméért

Ukrajna Alkotmánya kimondja, hogy az állam az emberi jogok és szabadságjogok betartásának garanciája. Ennek megvalósításában az államhatalom alábbi intézményei működnek közre:

- Ukrajna Legfelső Tanácsa;
- Ukrajna elnöke;
- Ukrajna Alkotmánybírósága;
- a végrehajtó hatalom szervei;
- a jogvédelmi szervek;
- a politikai pártok és a társadalmi szervezetek;
- a nemzetközi jogvédő szervezetek.

Ezenkívül léteznek az állam határain belül érvényes garanciák, melyeket az állam nyújt polgárai számára. Ezek között megkülönböztetünk *társadalmi-gazdasági garanciákat*, amelyek a társadalmi stabilitást, az emberhez méltó életet biztosító anyagi javakat védik; *politikai garanciákat*, melyek biztosítják a politikai rendszer stabilitását és a politikai kultúra függetlenségét a társadalomban; *jogi garanciákat*, amelyek magukban foglalják az összes jogi eszközt, amelyek az emberi jogok, szabadságjogok és kötelességek betartását biztosítják. Abban az esetben, ha az állam nem tudja teljesíteni azt a kötelezettségét, hogy szavatolja az állampolgárok jogainak és szabadságjogainak betartását, az elszenvető állampolgár bírósághoz fordulhat az állammal szemben, valamint fordulhat a honi és a nemzetközi jogvédő szervekhez is.

ÉRDEKESSÉGEK

Az emberi jogok és szabadságjogok, valamint az állampolgári jogok betartásának legfőbb őre Ukrajnában a Legfelső Tanács emberi jogi megbízottja, azaz az ombudsman (svéd eredetű szó, jelentése képviselő). Ezt a tisztséget 1809-ben vezették be először Svédországban, mára a világ több mint száz országában elterjedt intézmény.

? Az internet segítségével derítsék ki, hogy ki Ukrajnában a hivatalban levő ombudsman.

DOKUMENTUM

Részlet az Amerikai Egyesült Államok 1776-os Függetlenségi Nyilatkozatából

Magától értetődőnek tartjuk azokat az igazságokat, hogy minden ember egyenlőként teremtett, az embert teremtője olyan elidegeníthetetlen Jogokkal ruházta fel, amelyekről le nem mondhat, s ezek közé a jogok közé tartozik a jog az élethez és a szabadsághoz, valamint a jog a boldogságra való törekvéshez. Ezeknek a jogoknak a biztosítására az emberek kormányzatokat létesítenek, amelyeknek törvényes hatalma a kormányzattal beleegyezésén nyugszik. Ha bármikor, bármely kormányforma alkalmatlanná válik e célok megvalósítására, a nép joga, hogy az ilyen kormányzatot megváltoztassa vagy eltörölje, és új kormányzatot létesítsen olyan elvekre alapítva és hatalmát olyan módon szervezve, amely jobban védi biztonságát, és jobban elősegíti boldogulását.

? Elemezzétek az idézetet. Az emberi jogok mely koncepcióját követik a dokumentum megfogalmazói? In-dokoljátok meg a véleményeketet.

3. Az állampolgárok kötelezései

Az emberek jogaival és szabadságjogaival elválaszthatatlanul összefonódik a felelősség is, ami a kötelezettség útján valósul meg. A kötelezettségek alkotmányjogi intézménye a második világháború után kezdett kialakulni. Az állampolgárok kötelezettségeit a nemzeti törvényhozás is rögzíti. A kötelezettségek között a legfontosabb, amit az állam állapított meg polgárai számára, a törvények betartása, az adófizetés, a hadkötelezettség stb.

Ukrajna állampolgárainak kötelezettségei, csakúgy, mint az őket megillető jogok, az Alkotmányban vannak rögzítve. Az ukrán állampolgárok legfőbb alkotmányjogi kötelezettsége az Alkotmány, illetve a törvények betartása. Az Alkotmány az alábbi kötelezettségeket tartalmazza:

- honvédelem;
- az állami szimbólumok – zászló, címer, himnusz – tisztelete;
- a természetvédelem és a keletkezett károk jóvátétele;
- a kulturális örökség védelme;
- gondoskodás a gyerekekről és a munkaképtelen szülőkről;
- az adófizetés.

Abban az esetben, ha az ukrán állampolgárok nem tartják be ezeket a kötelezettségeket, büntetőjogilag felelősségre vonhatók.

? A kötelezettségek teljesítése szavatolja-e az emberi jogok és szabadságjogok betartását?

KÖVETKEZTETÉSEK

Két koncepció mentén rendezhető el az állam szerepe az emberi jogok és szabadságjogok betartásában, ugyanakkor az állam önmagában is szavatolja e jogok

betartását. Ezzel párhuzamosan az állampolgároknak is vannak kötelezettségei az állam felé, amelyeket az Alkotmány és a jogszabályok rögzítenek.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. A jogoknak és szabadságjogoknak milyen, az állammal kapcsolatos koncepciói ismertek?
2. Ki (mely intézmény) szavatolja az állampolgár számára a jogok és a szabadságjogok betartását?
3. Milyen kötelezettségei vannak az ukrán állampolgároknak?
4. Mi fenyegetheti Ukrajnában az emberi jogok és szabadságjogok betartását?
5. **Csoportokban beszéljétek meg.** Szükség van-e arra, hogy folyamatosan küzdjünk az emberi jogok betartásáért?
6. Seneca, az ókori római filozófus úgy vélte: „A jogegyenlőség nem abban áll, hogy mindenki él vele, hanem abban, hogy mindenki számára adott” Mi a véleményetek erről az álláspontonról? Egyetértetek-e vele?
7. Írjatok rövid fogalmazást a tananyag rész elején található idézetek valamelyikéből.
8. Nézzetek utána, hogy néhány országban milyen kötelezettségei vannak az állampolgároknak.
9. Az állam, amelyik garantálja az emberi jogok és szabadságjogok betartását, megsértheti-e a jogokat és a szabadságjogokat?

IDÉZD FEL:

1. Mi az ember szocializációja? Mikor kezdődik és meddig tart?
2. Mik az emberi jogok?

A gyermekek jogai azoknak a lehetőségeknek a rendszere, amelyek szükségesek az egyén komplex és sokoldalú fejlesztéséhez a környezet adta lehetőségekhez és elvárásokhoz mérten, figyelembe véve a gyermek életkori sajátosságait.

A gyerekekhez való erkölcsstelen viszonyulások közül a leginkább erkölcsstelen, amikor rabszolgaként bánnak velük.

Georg Hegel

Azt javaslom, hogy beszéljünk kevesebbet a gyermekek kötelességeiről, és többet a gyermekek jogairól.

Jean-Jacques Rousseau

Nincs jogunk arra, hogy a gyermekek fölé helyezzük magunkat, rosszabbak vagyunk náluk. És ha bármire is megtaníjuk őket, amittől jobbak lesznek, akkor ők is jobbá tesznek bennünket, miközben kapcsolatban vannak velünk.

Fiodor Dostoevski

Minden jog ellenkező oldala a kötelesség.

Simone de Beauvoir

4. TÉMA. A GYERMEKEK JOGAI

1. A gyermekjogok fogalma

Ahogy azt már tudjátok, a személyiség kialakulása a születéstől kezdődik, és a gyermekkor az az idő, amikor az ember világnézetének és jellemének alapjai kialakulnak. A boldog és harmonikus gyermekkor biztosítása érdekében lettek kitalálva a gyermekjogok. Ezeknek a jogoknak az a célja, hogy megvédjék a gyermekeket emberi mivoltukban, valamint életkori sajátosságaiknak megfelelően. A nemzetközi jog szerint azt az embert tekintjük gyermeknek, aki még nem töltötte be a tizennyolcadik életévét.

Annak a felismerése az emberiség által, hogy a gyermekek jogai különleges védelmet igényelnek, hosszú folyamat volt. A XVIII. század közepéig a gyerekeket kis felnőttként kezelték, akik a felnőttektől, méretüktől eltekintve, semmiben sem különböznek, és ezzel egyidejűleg a szülőnek korlátlan hatalma van gyermekének élete felett. A fizikai, majd pedig a pszichológiai különbségekről a gyerek és a felnőtt között Franciaországban és Angliában kezdtek el először beszélni a XVIII. században. Foglalkoztak ezzel a kérdéssel az emberi jogokban jártas filozófusok, mint például Rousseau, John Locke, Mary Wollstonecraft. Azért álltak ki, hogy a gyerekeket ne büntessék fizikailag, legyen joguk a szabadidőre, életük része legyen a játék, a szülők biztosítsák harmonikus fizikai, szellemi és értelmi fejlődésüket, tartsák tiszteletben önálló személyiségüket.

Azonban ezek az elképzelések nem voltak széleskörűen elterjedve. A XIX. század végéig a gyermekek jogai nem voltak biztosítva. A gyerekmunka alkalmazása a gyárakban, bányákban általános jelenségnek számított Európa sok iparilag fejlett országában és Amerikában. A gyermekek a felnőttekkel egyformán, 14–18 órát dolgoztak (néha 5–6 éves kortól), sokkal kevesebb fizetésért, mint a felnőttek. A szigorú szabályok végtelen sorát alkották meg, többek között a munkahelyen tilos volt kibámulni az ablakon (rácsot vagy spalettát szereltek az ablakra), megtiltották, hogy ebédidőben játszassanak. Csak Európa és Észak-Amerika általános jólétének növekedésével, az emberi jogi mozgalmak fejlődésével erősödött fel és vált hatékonyvá a gyermekek jogaiért folytatott küzdelem.

Az első gyermekjogi dokumentum az 1924-es Genfi Nyilatkozat volt, amelyet a Népszövetség közgyűlése fogadott el. A dokumentum fogalmazta meg először a gyermekek védelmének általános igényét, hogy a gyermekeknek joguk van a normális fizikai és szellemi fejlődéshez, a bajban az elsők között kapjanak segítséget, szeretetben nevelkedjenek és fejlődjenek, biztosítva legyen, hogy a nevelés

Részletek az 1959-es Nyilatkozatból a Gyermekek Jogairól

1. A gyermek élvezi a jelen Nyilatkozatban megálapított összes jogot. Valamennyi gyermeknek, kivétel nélkül, joga van ezek gyakorlásához, minden megkülönböztetés, nevezetesen a gyermeknek vagy családjának faja, színe, neme, nyelve, vallása, politikai vagy más véleménye, nemzeti vagy társadalmi származása, vagyoni, születési vagy egyéb helyzete szerinti különbségtétel nélkül.

2. A gyermek különleges védelmet élvez és jogi, valamint egyéb eszközökkel lehetőséget és alkalmat kap arra, hogy a szabadság és méltóság viszonyai között, egészséges és normális módon fejlődjen fizikailag, szellemileg, erkölcsileg, lelkiileg és társadalmilag. Az e célból elfogadott törvényekben a döntő megfontolás a gyermek legfőbb érdekeinek kell lennie.

3. A gyermek születésétől kezdve jogosult névre és állampolgárságra.

4. A gyermek élvezi a társadalombiztosítás juttatásait. Joga van az egészséges növekedéshez és fejlődéshez; ezért különleges gondoskodást és védelmet kell biztosítani mind a gyermek, mind az anya számára...

5. A fizikailag, szellemileg vagy társadalmilag hátrányos helyzetben levő gyermeknek a sajátos helyzete által megkívánt különleges kezelést, oktatást és gondoskodást kell biztosítani.

6. A gyermeknek, személyisége teljes és harmonikus kibontakozása érdekében, szeretetre és megértésre van szüksége

7. A gyermeknek joga van az oktatáshoz, amely ingyenes és kötelező, legalábbis az alapfokú oktatás szintjén...

8. A gyermeknek minden körülmények között elsőként kell védelemben és segélyben részesülnie.

9. A gyermeket védeni kell az elhanyagolás, kegyetlenség és kizsákmányolás minden formájával szemben...

10. A gyermeket védeni kell minden olyan gyakorlattal szemben, amely faji, vallási vagy más megkülönböztetést táplálhat...

- ? 1) Egyetértesz-e a fenti elvekkel?
2) Mit tennél még hozzá a felsoroltakhoz.

során a társadalom hasznos tagjaivá váljanak. Az ENSZ Közgyűlésének egyik első lépése a gyermeki jogok védelmében az UNICEF (az Egyesült Nemzetek Nemzetközi Gyermek Gyorssegélyalapja) megalakítása volt 1946-ban. 1959. november 20-án az ENSZ Közgyűlése elfogadta a gyermekvédelem alapjait összefoglaló Nyilatkozatot a Gyermekek Jogairól.

Ukrajnában a gyermekek fokozatosan szerzik meg jogaikat. A gyermekjogi nyilatkozatnak megfelelően joguk van az állampolgársághoz, ahhoz, hogy családban éljenek és nevelkedjenek, ismerjék szüleiket, a szülei megvédjék jogaikat és törvényes érdekeiket. A gyermek nevére bankszámlát lehet nyitni.

A gyermek másfél éves korától járhat bölcsődébe.

Hatéves korától joga van:

- iskolába járni;
- önállóan kis házi megegyezéseket kötni. A gyermeknek 10 éves korától joga van:
- beleegyezni abba, hogy megváltoztassa keresztnévét és vezetéknevét;
- beleegyezését adni az örökbefogadáshoz, vagy nevelőszülőkhöz való adáshoz, vagy a vérszerinti szülők szülői jogainak visszaadásához;
- véleményt nyilvánítani arról, hogy a szülei válása után kivel akar élni;

- meghallgathatják bármilyen bírósági vagy közigazgatási eljárás során;
- belépni valamely gyerekszervezetbe. A gyermeknek 14 éves korától joga van:
- személyi igazolványhoz;
- lakhelyének kiválasztásához (a szülők beleegyezésével);
- a szülei engedélyével bármilyen szerződés megkötéséhez;
- joga van ahhoz, hogy önállóan kezelje bevételeit, fizetését, ösztöndíját;
- gyakorolhatja a szerzői jogot saját szellemi terméke fölött;
- engedélyt kaphat házasságkötésre rendkívüli körülmények fennállása esetén (ezzel egyidejűleg nagykorúvá válik);
- a szülei engedélyével dolgozhat (könnyebb munkát végezhet nem több mint napi négy órában);
- kérheti az örökbefogadás visszavonását;
- vezethet motorkerékpárt;
- kerékpározhat közúti viszonyok között;
- büntetőjogi felelősséggel tartozik a legsúlyosabb bűncselekmény esetén;
- anyagi felelősséggel tartozik a szerződések megkötésekor, valamint az okozott károkért;
- szabályok megszegése miatt kizárhatják az iskolából.

ÉRDEKESÉGEK

UNICEF (United Nations International Children's Emergency Fund) – az Egyesült Nemzetek Nemzetközi Gyermek Gyorssegélyalapja, az ENSZ szakosított szervezete, a világ több mint 190 országában működik a gyermekvédelem területén a születéstől a felnőtt élet megkezdéséig terjedő életkorban. Az UNICEF magánszemélyek, vállalatok, alapítványok és kormányok adományaiból tevékenykedik. Az UNICEF legfőbb célja, hogy minden gyermek családban nőjön fel, hogy megvédjék az ifjúságot, a gyermekeket és a nőket a HIV-fertőzéstől és az AIDS-től, őrkdjenek a gyermekek egészsége és fejlődése fölött, javítsanak élelmezésükön, megvédjék a gyermekeket az erőszaktól és a kegyetlenségtől, tájékoztatást nyújtsanak a gyermekjogokról és a hatékony gyermekvédelmi politika támogatásáról. Ukrajnában az UNICEF képviselője 1997-ben nyílt meg.

? Hogyan értelmezték az UNICEF jelszavát: „Egyesüljünk a gyermekekért.”

15 éves kortól a gyerekeknek joga van dolgozni (24 órás munkahét).

16 éves kortól:

- indokolt esetben házasságot köthet;
- mopeddel részt vehet a közúti forgalomban;
- instruktorként jelenlétében autóvezetést tanulhat;
- szerződéses munkavállaló lehet, ám a munkahét nem haladhatja meg a 36 órát;
- törvényszegés miatt közjogi és büntetőjogi felelősséggel tartozik.

17 éves kortól az állampolgárt hadköteles nyilvántartásba veszik).

18 éves kortól nagykorúvá válik.

2. Az ENSZ egyezménye a gyermekek jogairól

1989-ben a gyermekek jogainak további átgondolásával és a létező normák újragondolásával az ENSZ Közgyűlése elfogadta a gyermekek jogairól szóló egyezményt, melynek 54. cikkelye kifejti, hogy milyen jogokkal rendelkeznek a gyermekek. Az ENSZ egyezménye a gyermekek jogairól – nemzetközi jogi dokumentum, amely meghatározza a gyermekek jogait azokban az országokban, melyek ratifikálták azt. A gyermekek jogairól szóló egyezmény az első és legfontosabb olyan nemzetközi dokumentum, amely kötelező jelleggel tartalmazza a gyermeki jogokat. Az egyezmény érvénye kiterjed a Vatikánra, az ENSZ

Példák az UNICEF közérdekű reklámjára

? Véleményed szerint az UNICEF miért terjeszt ezekhez hasonló reklámokat?

összes tagállamára, az Amerikai Egyesült Államok, Dél-Szudán és Szomália kivételével.

Ukrajnában az egyezményt a Legfelső Tanács ratifikálta 1991. február 27-én, és az ország területén szeptember 27-én lépett hatályba. 2003-ban és 2005-ben a Legfelső Tanács ratifikálta az egyezményhez csatolt két fakultatív jegyzőkönyvet:

- a gyermekek védelme a kereskedelmi célú szexuális kizsákmányolástól;
- a gyermekek részvételéről fegyveres konfliktusokban.

DOKUMENTUM

Részletek az ENSZ 1989-es gyermekjogi egyezményéből

6. cikk. Az Egyezményben részes államok elismerik, hogy minden gyermeknek veleszületett joga van az életre.

7. cikk. A gyermeket születésekor anyakönyvezzük és ettől kezdve joga van ahhoz, hogy nevet kapjon, állampolgárságot szerezzen és lehetőség szerint ismerje szüleit, valamint ahhoz, hogy ezek neveljék.

8. cikk. Az Egyezményben részes államok kötelezik magukat arra, hogy törvénysértő beavatkozás nélkül tiszteletben tartják a gyermeknek saját személyazonossága – ideértve állampolgársága, neve, családi kapcsolatai – megtartásához fűződő, a törvényben elismert jogát.

9. cikk. Az Egyezményben részes államok gondoskodnak arról, hogy a gyermeket szüleitől, ezek akarata ellenére, ne válasszák el...

12. cikk. Az Egyezményben részes államok az ítélőképessége birtokában lévő gyermek számára biztosítják azt a jogot, hogy minden őt érdeklő kérdésben szabadon nyilváníthassa véleményét, a gyermek véleményét, figyelemmel korára és érettségi fokára, kellően tekintetbe kell venni.

13. cikk. A gyermeknek joga van a véleménynyilvánítás szabadságára. Ez a jog magában foglalja mindenfajta tájékoztatás és eszme határokra tekintet nélküli kérésének, megismerésének és terjesztésének szabadságát, nyilvánuljon meg az szóban, írásban, nyomtatásban, művészi vagy bármilyen más, a gyermek választásának megfelelő formában.

14. cikk. Az Egyezményben részes államok tiszteletben tartják a gyermek jogát a gondolat-, a lelkiismeret- és a vallásszabadságra.

15. cikk. Az Egyezményben részes államok elismerik a gyermek egyesülési és békés gyülekezési jogát.

24. cikk. Az Egyezményben részes államok elismerik a gyermeknek a lehető legjobb egészségi állapothoz való jogát...

27. cikk. Az Egyezményben részes államok elismerik minden gyermek jogát olyan életszínvonalhoz, amely lehetővé teszi a testi, szellemi, lelki, erkölcsi és társadalmi fejlődését.

28. cikk. Az Egyezményben részes államok elismerik a gyermeknek az oktatáshoz való jogát...

30. cikk. ...a gyermek nem fosztható meg attól a jogától, hogy saját kulturális életét élje

31. cikk. Az Egyezményben részes államok elismerik a gyermeknek a pihenéshez és a szabadidő eltöltéséhez való jogát.

32. cikk. A gyermeknek joga van ahhoz, hogy védelemben részesüljön a gazdasági kizsákmányolás ellen...

33. cikk. A gyermeket meg kell védeni a kábítószerrel való törvénytelen visszaéléstől...

?

1) A fenti dokumentum alapján sorold fel a gyermekek alapvető jogait.

2) Hozz fel példákat arra, hogyan valósulnak meg Ukrajnában a gyermekjogi egyezmény előírásai.

3. A gyermeki jogok védelme

A fentebb említetteken kívül az ENSZ számos dokumentumban foglalkozik a gyermekek jogi védelmének kérdésével különböző helyzetekben. Ilyenek például a következő ENSZ-dokumentumok: Nyilatkozat a Nők és a Gyermekek Védelméről rendkívüli állapot és fegyveres konfliktus idején (1974), a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet egyezménye a foglalkoztatás alsó korhatáráról (1973), a fiatakorúak igazságszolgáltatásában alkalmazandó általános minimumkövetelményekről szóló közgyűlési határozat (Pekingi szabályok, 1985), közgyűlési nyilatkozat a gyermekek védelmére és jólétére alkalmazandó szociális és jogi elvekről (1986).

Ukrajna a többi ENSZ-tagállamhoz hasonlóan nagy figyelmet fordít a gyermekek jogainak megóvására. Az alábbi jogszabályok által védi a gyermekek jogait:

- Ukrajna Alkotmánya (24., 51., 52., 92. cikkely);
- Családjogi Törvénykönyv (13., 14. és más fejezetek);
- Ukrajna Polgári Törvénykönyve (295., 1261. és más cikkelyek);
- Ukrajna törvénye a hajléktalan felnőttek és gyermekek szociális védelméről;

- Ukrajna törvénye az árvák, a szülői gondoskodástól megfosztott gyermekek társadalmi védelme szervezeti és jogi feltételeinek biztosításáról;
- Ukrajna törvénye a gyermekek védelméről.

Ukrajna Családjogi Törvénye kimondja, hogy azokban az esetekben, ha a gyerek jogait a hozzátartozója, az egyik szülője sérti meg, maga a gyermek is fordulhat bírósághoz vagy a rendvédelmi szervekhez. A szülők vagy az egyik szülő, aki megsérti a gyermek jogait, eltiltható a szülői jogok gyakorlásától. A gyerekek jogainak védelme mindenekelőtt a helyi közigazgatási szervezetek kiskorúak jogaival foglalkozó irodáira (gyámhatóságokra) tartozik.

A gyermekek jogai védelmének lehetőségei:

- a gyermek önvédelme;
  - a szülő általi védelem;
  - a gyámhatóság segítségének igénybe vétele;
  - a bírósághoz való fordulás;
  - a helyi önkormányzatoktól való segítségkérés;
  - a társadalmi szervezetekhez való fordulás.
- 2010-ben Ukrajna Legfelső Tanácsában vitatapot tartottak a gyermeki jogok védelmé-

ÉRDEKESSÉGEK

Június 1-jén méltatjuk a Nemzetközi Gyermeknapot. Bevezetését 1949 novemberében Párizsban javasolta a Nemzetközi Demokratikus Nőszövetség. A Nemzetközi Gyermeknapot először 1950-ben méltatták a világ 51 országában. Az ENSZ felkarolta a kezdeményezést, és a gyermekek jogainak, életének és egészségének védelmét alaptevékenységei közé sorolta. Ukrajnában ezt a napot 1998 óta méltatják. Az ünnep alkalmából a gyermekek számára különböző szórakoztató programokat szerveznek.

nek valós helyzetéről és jogi szabályozásáról. A vitanapon megállapítást nyert, hogy Ukrajnában megvannak a törvényi alapfeltételek, amelyek biztosítják a gyermekek jogainak védelmét, valamint felhívták a figyelmet azokra a kérdésekre, amelyek elsősorban figyelmet érdemelnek, mégpedig:

- a magas gyermekhalálozási arány;
- a gyermek-egészségvédelem színvonala;
- a rekreációs lehetőségek hiánya;

- a nem hatékony védelem a gyermekeket érő erőszaktól, többek között a büntetőeljárásban.

KÖVETKEZTETÉSEK

A gyermekek jogainak védelme az emberi jogok védelmének elválaszthatatlan része. A gyermekek elidegeníthetetlen jogait a gyermekjogi egyezmény sorolja fel, melynek elvei jogszabályokba vannak foglalva azokban az országokban, amelyek ratifikálták a dokumentumot. Ukrajna is ezek közé az országok közé tartozik. A gyermekek alapvető jogaihoz tartozik az élethez, a

névhez, az állampolgársághoz fűződő jog, a diszkrimináció tilalma, a lelkiismereti- és vallásszabadság, a szülőkkel való együttéléshez, a munkához, a pihenéshez, az élet- és az egészségvédelemhez, a lakhatáshoz fűződő jog, a szólásszabadság, az információhoz jutás joga, a kultúrához fűződő jog.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Mit értünk a gyermeki jogokon? Sorold fel az alapvető gyermeki jogokat.
2. Kit tekintünk gyermeknek?
3. Mi a gyermekjogi nyilatkozat?
4. Mi a gyermekjogi egyezmény? Mikor fogadták el?
5. Miért fontos a gyermekjogi egyezmény?
6. Történetileg hogyan alakultak ki a nemzetközi gyermekvédelem alapelvei?
7. Ismerkedjete meg az 1959-es gyermekjogi nyilatkozat és az 1989-es gyermekjogi egyezmény szövegével. Véleményed szerint kinek a kötelessége a felsorolt gyermekjogok betartatása?
8. Ukrajnában mely szervek felügyelik a gyermeki jogok betartását?
9. Olvassátok el újra a tananyagrészt elején található idézeteket. Hogyan értitek ezeket? Melyek azok,

- amelyek jobban visszatükrözik a véleményeteket, mint mások? Indokoljátok meg, miért gondoljátok így.
10. Az UNICEF nemrégiben elfogadott 15 tézist azzal kapcsolatban, milyen problémákat lát az ukrajnai gyermekvédelemben, és javaslatokat tesz a megoldásukra. Az internetes kereső segítségével keressétek meg ezeket a téziseket. Vitassátok meg, hogyan tudnátok ti személy szerint hozzájárulni a javaslatok megvalósításához.
  11. **Csoportfoglalkozás.** Készítsetek kiselőadást *A gyermekvédelmi szervezetek tevékenysége Ukrajnában* címmel.
  12. Írjátok rövid fogalmazást *Gyermeki jogok Ukrajnában: eredmények és problémák* címmel.

A megbüntetett bűnelkövető példa minden gazember számára; az ártatlanok elítélése minden becsületes ember lelkiismereti kérdése.

Jean de la Bruyère

A szilárd jogrend alapja az egyén szabadsága és sérthetetlen-sége.

Bohdan Kisztyakivszkij

Egy nép szuverenitása nem határtalan: korlátozzák azok a körülmények, amelyeket az igazságosság és az egyéni jogok támasztanak velük szemben.

Benjamin Konstant

5. TÉMA. AZ EMBERI JOGOK VÉDELMEÉNEK MECHANIZMUSAI

1. Az emberi jogok megsértése. Az emberi jogok védelme mechanizmusának fogalma

Ahogy az már az előző fejezetekből megtudtátok, az emberi jogok a világon formailag rögzített rendszerbe vannak foglalva. Fő sajátosságuk, hogy kivétel nélkül minden embert születésüktől fogva megilletnek. Az emberi jogokkal foglalkozó legfontosabb dokumentumok a következők:

- az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948);
- Egyezmény az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Védelméről (az emberi jogok európai egyezménye) (1950);
- az Európai Szociális Karta (1961);
- a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya és a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966);
- az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet Záróokmánya (1975);
- a Gyermekjogi Egyezmény (1989).

Gyakran előfordul, hogy az emberek jogait megsértik. Ez akkor valósul meg, amikor az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata és más dokumentumok előírásait nem hajtják végre, vagy pedig valaki (más emberek vagy akár az állam) azok ellenére cselekszik. Az emberi jogok legsúlyosabb megszegéséhez tartozik a diszkrimináció, a nemzetiségi hovatartozás, a politikai nézetek stb. miatti üldöztetés, az emberkereskedelem, a kínzás, a hadviselésre vonatkozó előírások megszegése, különösen a békés lakosság élő pajzsként való felhasználása.

Az ember jogai és szabadságjogai betartásának egyik legfőbb garanciája az állam. Azonban az állam nem megfelelően teljesíti az állampolgárai megvédésére vonatkozó kötelezettségét. Országon belül az emberi jogok védelme elsősorban a jogvédő szervek és a bíróságok feladata. Az adott ország jogszabályainak igazodnia kell ahhoz az elvhez, hogy a legfőbb érték az ember, valamint e jogszabályok megalkotásánál figyelembe kell venni az emberi jogokra vonatkozó nemzetközi jogi dokumentumokat.

Az ember jogainak védelme történhet mind nemzeti szinten, az az államon belül, mind nemzetközi szinten abban az esetben, ha az állam nem képes önállóan biztosítani állampolgárai jogainak védelmét. Az államon belül az ember jogainak védelme elsősorban a jogvédelmi és az állam igazságszolgáltatási szerveinek a feladata. Az ország törvényhozása arra épül, hogy az ember a legnagyobb érték és

IDÉZD FEL

1. Milyen módon felelős az állam az emberi jogok és szabadságjogok betartásáért?
2. Milyen nemzeti (államhatáron belüli) eszközök léteznek ezeknek a jogoknak a védelmére?

Az Európa Tanács 47 olyan európai országot egyesítő nemzetközi szervezet, amely elfogadja a jogállamiság intézményét és garantálja állampolgárai számára az alapvető emberi jogokat és szabadságjogokat. A szervezet 1950-ben elfogadta az Emberi Jogok Európai Egyezményét, amely alapján az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) működik.

DOKUMENTUM

Tájékoztató azok számára, akik az Emberi Jogok Európai Bíróságához kívánnak fordulni

1. Az Emberi Jogok Európai Bírósága – nemzetközi bíróság, amelynek arra van felhatalmazása, hogy olyan emberek ügyeit vizsgálja meg, akik az Emberi Jogok Európai Egyezményében felsorolt jogaik megsértése miatt tesznek panaszt. Az egyezmény nemzetközi dokumentum, amelynek elfogadásával az európai tagállamok megállapodtak meghatározott alapjogok biztosításáról...

3. A Bíróság csak azoknak a panaszoknak a kivizsgálására jogosult, amelyek egy vagy több, az egyezményben és a hozzá csatolt jegyzőkönyvekben megjelölt jogok megsértésére vonatkoznak. A Bíróság nem fellebbezési fórum a nemzeti bíróságok határozataival szemben, nem rendelkezik hatáskörrel arra, hogy a nemzeti hatóságok határozatait megváltoztassa vagy a nemzeti jogszabályokat hatályon kívül helyezze...

5. A Bírósághoz csak olyan esetekben lehet fordulni, amikor a jogsértést valamely állami struktúra követte el, a Bíróság nem foglalkozik magánszemélyek vagy nem állami szervezetek ügyeivel.

6. A Bírósághoz csak azután lehet fordulni, ha a panaszos az adott államban már minden jogi lehetőséget kimerített, és ezek egyike sem vezetett eredményre. A panasz benyújtására a honi eljárásban született utolsó ítélet utáni mindössze hat hónap folyamán van mód. A Bíróság csak szabályainak megfelelő kérelmet fogadhat el...

12. Kizárólag tájékoztatási céllal felhívjuk arra a figyelmet, hogy a Bíróság elutasítja a kérelmeknek több mint 90%-át a szabályok be nem tartása miatt...

15. A Bírósághoz intézett minden írásos dokumentumot a következő címre kell megküldeni:

The Registrar
European Court of Human Rights
Council of Europe
F — 67075 STRASBOURG CEDEX
FRANCE

A Bírósághoz beküldött dokumentumokat nem kell összefűzni, összeragasztani, sem egyéb módon összekapcsolni. Minden oldalt folyamatos számozással kell ellátni...

22. A Bíróság nem ad jogi segítséget a panaszt benyújtó ügyvédnek. Azonban amennyiben a Bíróság úgy dönt, hogy tájékoztatja a panasz tárgyát képező országot és felkéri írásos magyarázat benyújtására, ez esetben a Bíróság ingyenes jogi segítséget biztosíthat a panaszosnak, ha annak anyagi helyzete nem teszi lehetővé az ügyvédi szolgáltatás igénybe vételét és amennyiben a Bíróság úgy ítéli meg, hogy szükség van ilyen jogi segítségre az ügy teljes körű kivizsgálása érdekében.

23. A panasz kivizsgálása ingyenes. Az első szakaszban a panasszal kapcsolatban írásos válasz érkezik, azaz nem szükséges személyesen megjelenni a Bíróság előtt. A panaszost mindig időben értesítik a Bíróságnak az adott ügyben hozott mindenfajta ítéletével kapcsolatban.

- ?**
- 1) Mi a célja az emberi jogi bíróságnak?
  - 2) Milyen dokumentumok alapján dolgozik a bíróság?
  - 3) Milyen esetekben fordulhatnak az állampolgárok az Emberi Jogok Európai Bíróságához?
  - 4) Milyen szabályok betartásával lehet a bírósághoz fordulni.

számolni kell a nemzetközi szabályozási alapokkal az ember jogaira vonatkozóan.

Nemzetközi szinten az emberek jogainak védelmével elsősorban az ENSZ foglalkozik, ezenkívül más nemzetközi szervezeteken belül is vannak olyan szervezeti egységek, amelyek az emberek jogainak betartásán őrködnek a világban. Tevékenységük is a fent nevezett

dokumentumokon alapszik. Amennyiben az emberi jogok sérülnek, segíthetik a jogsérelem elszenvedőit, illetve szankciókat alkalmazhatnak a jogsértőkkel szemben.

- ?** Miért kell védeni az emberi jogokat és szabadságjogokat?

2. Az emberi jogok védelmének nemzeti mechanizmusai és azok osztályozása

Ahogy azt már tudjátok, az ENSZ és más nemzetközi jogi intézmények dokumentumok egész sorát alkották meg, amelyek az ember jogainak védelmét szabályozzák a világban. Ukrajna az ENSZ tagállamaként szintén betartja ezeket a szabályozásokat, beépíti saját jogrendszerébe, normatív jelleggel ruházza fel (azaz kötelezővé és általánosan alkalmazandóvá teszi). A normatív jelleg elválaszthatatlan része az emberi jogok védelmét biztosító nemzeti mechanizmusnak. A legfőbb biztosítékot

Ukrajna Alkotmánya jelenti, amely kimondja, hogy az állam legfőbb értéke az ember. A hatályos törvények szerint Ukrajnában működnek olyan intézmények, melyeknek feladata az emberi jogok tiszteletben tartásának biztosítása az országban. Ezek az alábbiak:

- Ukrajna legfőbb ügyésze;
- Ukrajna Legfelső Tanácsának emberi jogi, kisebbségi és nemzetközi kapcsolatok bizottsága;

ÉRDEKESÉGEK

Az ENSZ 2006-ban fogadta el a fogyatékkal élők jogainak védelméről szóló egyezményt. A dokumentum hangsúlyozza, hogy célja: „Valamennyi emberi jog és alapvető szabadságjog teljes és egyenlő gyakorlásának előmozdítása, védelme és biztosítása valamennyi fogyatékos-sággal élő személy számára, és a velük született méltóság tiszteletben tartásának előmozdítása”.

A fogyatékkal élők jogairól szóló 2006-os egyezmény

(tartalmi kivonat)

5. cikk. A törvény előtt minden személy egyenlő, és mindenféle hátrányos megkülönböztetés nélkül jogosult a törvények által nyújtott védelemre és kedvezményre...

9. cikk. A fogyatékos-sággal élő személyek önálló életvitelének és az élet valamennyi területén történő teljes körű részvételének lehetővé tétele érdekében a részes államok megfelelő intézkedéseket tesznek, hogy másokkal azonos alapon biztosítsák a fogyatékos-sággal élő személyek számára a fizikai környezethez, a közlekedéshez, az információhoz és a kommunikációhoz, beleértve az információs és kommunikációs technológiákat és rendszereket, valamint más, nyilvánosan hozzáférhető vagy rendelkezésre álló lehetőségekhez és szolgáltatásokhoz való hozzáférést.

10. cikk. A részes államok újól meg erősítik, hogy minden embernek elidegeníthetetlen joga van az élethez, és meghoznak minden szükséges intézkedést annak érdekében, hogy biztosítsák a fogyatékos-sággal élő szemé-

lyek számára e jog másokkal azonos alapon történő hatékony élvezetét.

11. cikk. A nemzetközi jogi kötelezettségeikkel összhangban, beleértve a nemzetközi humanitárius jogot és a nemzetközi emberi jogot, a részes államok vállalják, hogy vészhelyzetekben, így fegyveres konfliktus, humanitárius szükségállapotok és természeti katasztrófák esetén minden szükséges intézkedést meghoznak a fogyatékos-sággal élő személyek védelme és biztonsága érdekében.

12. cikk. ...A részes államok meghozzák a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy a fogyatékos-sággal élő személyek cselekvőképességének gyakorlásához esetlegesen szükséges segítség hozzáférhetővé váljon...

17. cikk. Minden fogyatékos-sággal élő személynek másokkal azonos alapon joga van fizikai és mentális integritásának tiszteletben tartásához.

26. cikk. A részes államok megtesznek minden hatékony és szükséges intézkedést annak érdekében, hogy a fogyatékos-sággal élő személyek számára az élet minden területén biztosított legyen a legteljesebb függetlenség, a fizikai, mentális, szociális és szakmai képességek elérése és megtartása. E célból rehabilitációs szolgáltatásokat és programokat hoznak létre...

27. cikk. ...A részes államok kötelesek biztosítani a fogyatékos-sággal élő személyek számára a munkavállalás lehetőségeinek bővítését...

? Az egyezmény milyen módon szünteti meg a diszkriminációt és teremti meg a méltó élet lehetőségét a fogyatékos-sággal élőknek?

- Ukrajna Legfelső Tanácsának egyéb bizottságai, melyek tevékenysége szintén az emberi jogok védelmének biztosítására irányul;
- a Legfelső Tanács emberi jogi biztosa (az ombudsman);
- az ügyvédi intézmény (a jogi támogatás intézménye);
- Ukrajna Belügyminisztériuma (az emberi jogok betartásának és a kínzás megakadályozásának kontrollja);
- Ukrajna Igazságügyi Minisztériuma (többek között az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény elveinek betartását felügyelő nemzeti hivatal);
- a civil jogvédő szervezetek (honi és nemzetközi);
- a tudományos kutatóintézetek;
- a tömegtájékoztatási eszközök (tömegmédiá).

Tehát az emberi jogok védelmének nemzetközi mechanizmusa számos egymással összefüggő területről tevődik össze: törvényhozás, állami intézmények és civil szervezetek. Ezekkel együttműködnek a tudományos kutatók, valamint a gyakorló ügyvédek. Ugyanakkor a törvény megalkotói is részt vehetnek az állami intézmények és civil szervezetek munkájában. Az emberek jogai megvédése mechanizmusának

részei a tömegtájékoztatási eszközök is. Ezek informálják a társadalmat a lehetséges vagy pedig már meglévő problémákról az emberek jogainak védelme területén, felhívják a figyelmet azok megvitatására, tájékoztatást adnak a törvényalkotás folyamatáról és az állampolgárok lehetőségeiről jogaik megvédése érdekében.

Ha Ukrajna állampolgára úgy gondolja, hogy jogait az állam nem védi meg az Alkotmánynak megfelelően, joga van arra, hogy éljen minden olyan eszközzel jogainak megvédése érdekében, amit a belső jog biztosít, illetve, hogy nemzetközi bírósághoz forduljon vagy olyan nemzetközi szervezetekhez, amelyeknek Ukrajna tagja vagy résztvevője. Ezek az alábbiak:

- az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsa;
- az ENSZ Emberi Jogi Tanácsa;
- az ENSZ bizottságai:
  - emberi jogi,
  - gazdasági, társadalmi és kulturális jogok,
  - a gyermekek jogai,
  - a faji diszkrimináció megszüntetése,
  - a kínvallatás betiltása;
- az ENSZ menekültügyi főbiztosa;
- az Európai Emberi Jogi Bíróság.

Az Európai Emberi Jogi Bíróság tárgyalóterme

3. Az emberi jogok védelmének nemzetközi és európai szabványai

Manapság az emberek jogait és szabadságjogait nemcsak állami, hanem nemzetközi szinten is védik. Európa területén legalább három nemzetközi rendszer működik az emberek jogainak megóvása érdekében:

- 1) az ENSZ rendszere az úgynevezett Emberi Jogok Chartája alapján működik, amelyet az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, az 1966-os egyezmények és más dokumentumok alkotnak;
- 2) az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet, amely az 1975-ös Helsinkii Záróokmány (Finnország) alapján tevékenykedik;
- 3) az Európa Tanács, amely az Emberi Jogok Európai Egyezményére, valamint annak kiegészítő jegyzőkönyveire (1950) támaszkodik.

Megkülönböztetett tekintélynek örvend az Európa Tanács, melyen belül az Emberi Jogok Európai Bizottsága és az Európai Emberi Jogi Bíróság működik és az emberek jogai betartásának ellenőrzése a céljuk. Ezek az intézmények vizsgálják a magánszemélyek, csoportok vagy civil szervezetek panaszait jogsértésekkel kapcsolatban az Európa Tanácshoz tartozó államok által.

Abban az esetben, ha a Bíróság megállapítja a panaszok jogosságát, döntést hoz, amit az állam köteles végrehajtani az emberi jogok és

alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény tagjaként. Az államot a Bíróság kötelezheti a sértett számára okozott erkölcsi kár megtérítésére. Az Európai Bíróság döntésének végre nem hajtása esetén a tagországot kizárhatják az Európa Tanácsból. Számos kutató és állami szereplő véleménye szerint ez a rendszer a leghatékonyabb módja az emberi jogok megvédésének a világon.

Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet 56 országot foglal magában Európában, Közép-Ázsiában és Észak-Amerikában. Függetlenül attól, hogy elsősorban nem az emberi jogok védelmével foglalkozik, a biztonsággal kapcsolatos széles döntési jogkörrel rendelkezik, többek között az emberek, a nemzeti kisebbségek jogai, a demokratikus folyamatok, a politikai stratégia, a terrorizmus elleni harc stb. kérdéseiben. Az EBESZ, a Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Irodája a biztonság emberi jogi aspektusaival foglalkozik, elsősorban a fiatalokat, az oktatáshoz való jogot, az antiszemitizmus és az iszlamfóbia elleni küzdelmet célozza meg.

Más kontinenseken szintén léteznek az emberi jogok védelmére szakosodott szervezetek. 1969-ben alakították meg az Emberi Jogok Amerikai Bizottságát, amelyhez Latin-Amerika 11 országa csatlakozott.

**AMNESTY
INTERNATIONAL**

Afrika országai 1981-ben elfogadták az Ember és a Népek Jogainak Afrikai Chartáját, és megalakították saját államközi jogvédő szervezetüket. Az egyik szervezet, amelyik a Közel-Keleten foglalkozik az emberi jogok kérdésével, az Állandó Arab Emberi Jogi Bizottság.

Ukrajnában nagy figyelmet fordítanak a fogyatékkal élő emberekre. Az ENSZ Fogyatékkal Élők Jogaival Foglalkozó Bizottsága 2015-ben készített jelentése megállapítja, hogy Ukrajnában ezen a téren számos probléma vár megoldásra. Az Ukrajnai Helsinki Bizottság úgy véli, hogy az ukrán kormány nem tesz eleget a

4. Jogvédő szervezetek

Az állam nemzeti szervezetein és a nemzetközi szervezeteken kívül létezik számos olyan civil szerveződés a világon, amelyet az emberi jogok védelmére hoztak létre. Az egyik legnagyobb nemzetközi szervezet, amely Ukrajnában is működik, az 1961-ben alapított Amnesty International. A mozgalom feladata, hogy felderítse az emberi jogok, az emberi méltóság megsértésének eseteit azzal a céllal, hogy nyomást gyakoroljanak a kormányokra és a társadalomra az áldozatok védelmében és a jogsértések felszámolása érdekében. Ezenkívül felvilágosító tevékenységet folytat és képzési kampányokat hirdet, hogy megfelelő információhoz juttassák az embereket az emberi jogok védelme és annak betartása fontosságának ügyében. Ukrajnában a szervezet fő tevékenységi iránya az erőszakos szervezetek túlkapásainak megakadályozása.

A másik ilyen szervezet a Nemzetközi Női Jogvédő Központ, a La Strada Ukraine (Nemzeti segélyvonal a családi erőszak, az emberkereskedelem és a nemi diszkrimináció megelőzése céljából), amely már 1997 óta működik. Fő feladata az emberkereskedelem felszámolása, különösen a nők és a gyermekek esetében, a diszkrimináció minden formájának, a társa-

Асоціація УМДПЛ UMDPL Association

fogyatékkal élők jogainak védelmében, nem él teljes mértékben a fogyatékkal élők diszkriminációjának kiszűrésére szolgáló nemzetközi standardok meghonosításában rejlő lehetőségekkel.

? Véleményed szerint mi a legfontosabb célja a fogyatékkal élők jogvédelmének?

dalmon belüli erőszak megszüntetése, az emberi jogok, a nemi egyenlőség és a gyermekvédelem betartásának elősegítése. A Közép- és Kelet-Európa országaiban működő szervezet létrehozásának kezdeményezői Hollandia, Lengyelország és Csehország civil szervezetei voltak 1995-ben.

Ukrajnában az igazságszolgáltatás területén működik az Emberi Jogok Betartását Monitorizáló Egyesület. Elsősorban azon fáradoznak, hogy hatékony civil ellenőrzést gyakoroljanak az igazságszolgáltatás jogszerű működése fölött. Az egyesület szakértői részt vesznek a jogalkotó tevékenységben, különböző képzéseket, mesterkurzusokat szerveznek, tankönyveket, módszertani anyagokat, gyakorlati tudnivalókat tartalmazó kézikönyveket dolgoznak ki stb. A mozgalom fő projektje *A rendőrség ellenőrzés alatt áll* nevet viseli, amelynek célja, hogy folyamatosan tájékozódjanak a rendőrség tevékenységéről, a nemzeti rendőrségre vonatkozó rendelkezések, valamint Ukrajna Belügyminisztériuma előírásának betartásáról.

Számos szervezet foglalkozik a gyermekjogok védelmével. Ezek egyike az ECPAT (End

Child Prostitution, Child Pornography and the Trafficking of Children for Sexual Purposes – Vessünk véget a gyermekprostitúciónak, a gyermekpornográfiának és a gyermekek szexuális célú kereskedelmének) nevű civil szervezet, melynek székhelye Bangkokban (Thaiföld) van. Ukrajna 2004-ben csatlakozott

a szervezethez, amelynek összesen 104 tag-szervezete van a világ 93 országában.

A szervezet fő projektje a *Ne nézz hátra!*, melynek célja a gyermeki jogok, szabadságjogok betartásának biztosítása, mindenfajta szexuális kizsákmányolás megakadályozása.

KÖVETKEZTETÉSEK

Az emberi jogok megsértésének elkerülése, az igazságosság helyreállítása, a jogsértések felderítése érdekében nemzetközi emberi jogi mechanizmus működik.

Minden államnak feladata polgárai jogainak megvédése. Ennek érdekében nemzeti emberi jogvédelmi rendszert működtetnek. Amikor az állam nem képes

ennek a feladatának az ellátására, az emberek a nemzetközi emberi jogi szervezetekhez fordulhatnak.

Európában legalább három olyan emberi jogi nemzetközi intézményhálózat működik, melyekhez Ukrajna polgárai fordulhatnak alapvető jogaik és szabadságjogaik megsértése esetén.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Az Európa Tanács keretein belül mely szervezetek ellenőrzik az emberi jogok betartását?
2. Véleményed szerint miért van szükség az emberi jogok és szabadságjogok védelmével foglalkozó nemzetközi szervezetekre?
3. Milyen civil szervezeteket ismersz, s azok mivel foglalkoznak.
4. Milyen mechanizmusok állnak ma rendelkezésre az emberi jogok és szabadságjogok megvédése érdekében? Mit tesznek Európában az emberi jogok védelméért?
5. Véleményetek szerint Ukrajna a demokratikus társadalom és állam építésének melyik fokán áll az emberi jogok és szabadságjogok védelme tekintetében.
6. Készítsetek rövid összefoglalást az emberi jogok helyzetéről Ukrajnában vagy valamely más országban.
7. **Csoportfoglalkozás.** Ukrajna garantálja-e az emberi jogok és szabadságjogok betartását?
8. Milyen dokumentumok rögzítik az emberi jogok és szabadságjogok védelmének nemzetközi normáit?
9. Mely intézmények képezik az emberi jogok védelmének nemzeti mechanizmusát?
10. Készítsetek rövid előadást vagy fogalmazást arról, mennyire tartjátok hatékonynak az emberi jogok védelmének ukrajnai mechanizmusát.

GYAKORLATI FOGLALKOZÁS

Fel lehet-e áldozni egyetlen ember jogait többek jogainak megvédése érdekében

IDÉZD FEL

1. Mit értünk az emberi jogok és szabadságjogok fogalmán?
2. Sorold fel az emberi jogok nemzedékeit. Mely jogok alakultak ki az egyes szakaszokban?
3. Mutassátok be az emberi jogok és szabadságjogok csoportjait.
4. Milyen körülmények vezetnek az emberi jogok megsértéséhez?
5. Milyen hálózatokat ismersz, amelyek az emberi jogok védelmével foglalkoznak?

CÉL:

- kiselőadások és prezentációk segítségével válaszolni az alábbi kérdésre: egyetlen ember jogai feláldozhatók-e egy nagyobb csoport jogainak megvédése érdekében?

A GYAKORLATI FOGLALKOZÁST ELŐKÉSZÍTŐ FELADATOK

Kiselőadást (prezentációt) készíteni a következő témákban: 1) Az ember elidegeníthetetlen jogai. 2) Az emberi jogok védelme. 3) Beszélhetünk-e emberi jogokról a totalitárius és az autoriter politikai rendszerekben?

A MUNKA MENETE

1. Alkossatok kisebb csoportokat a kiselőadások elkészítéséhez és vitassátok meg a munka eredményeit.
2. Mutassátok be osztálytársaitoknak, milyen tapasztalatokat szereztek a munka során.
3. A legjobban sikerült prezentációt mutassátok be az egész osztálynak.
4. Fogalmazzatok meg általános következtetéseket a gyakorlati foglalkozás céljával kapcsolatban.

ELLENŐRZŐ FELADATOK

1. A felsorolt jogok közül melyek elidegeníthetetlenek?
  - A az állampolgársághoz fűződő jog
  - B a magántulajdonhoz fűződő jog
  - C az élethez fűződő jog
  - D a szülőföldünkre való visszatérés joga
2. A humanizmus a legnagyobb értéknek tartja
  - A az embert
  - B a természetet
  - C a társadalmat
  - D a jogot
3. Az ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának alapelve, hogy
  - A minden embernek joga van az élethez és a szabadsághoz
  - B minden embert születésétől kezdve megilletnek az egyenlő jogok
  - C minden embert védelemben kell részesíteni a diszkriminációval szemben
  - D az emberi méltóság mindenki számára a legfőbb érték
4. Az emberi jogok melyik nemzedéke alkotta meg az ember természetjogát az élethez, a szabadsághoz és a magántulajdonhoz?
  - A az első
  - B a második
  - C a harmadik
  - D a negyedik

5. Az egyén képessége és lehetősége magatartásának szabad megválasztására nem más, mint
  - A a szabadság
  - B a jog
  - C a kötelesség
  - D a felelősség

6. Az emberi jogok mely csoportja biztosítja az ember szabad hozzáférést közössége és az emberiség által megteremtett értékekhez?
  - A a szociális-gazdasági
  - B a kulturális
  - C a civil
  - D a politikai

7. Melyik az a koncepció, melynek keretében az állam jogokkal és az azokhoz való szabad hozzáféréssel ruházza fel a polgárokat?
  - A pozitivista
  - B humanista
  - C természeti-jogi
  - D demokratikus

8. Hogy nevezik azt a hivatalnokot, akinek feladata az emberi jogok állam általi betartásának parlamenti kontrollja?
  - A ombudsman
  - B diplomata
  - C képviselő
  - D jogvédő

9. Az ENSZ jogvédő mechanizmusait mely ukrajnai jogszabályok implementálták?
  - A Ukrajna Alkotmánya
  - B az ENSZ által elfogadott dokumentumok
  - C önálló törvénykönyv
  - D Ukrajna államfőjének rendeletei

10. Az alábbi nemzetközi intézmények közül melyiknek feladata az emberi jogok betartásának felügyelete?
  - A az Európai Unió (EU)
  - B az Egészségügyi Világszervezet (WHO)
  - C az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ)
  - D az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ)

11. Az Európai Emberi Jogi Bíróság magánszemélyek, civil szervezetek és csoportok panaszait vizsgálja olyan esetekben, amikor a jogsértés elkövetői
  - A európai országok
  - B ENSZ-tagállamok
  - C az Európa Tanács tagállamai
  - D bármely ország

12. Milyen esetekben fordulhat az ember az Európai Emberi Jogi Bírósághoz?
  - A miután kimerítette a nemzeti jogorvoslati lehetőségeket
  - B ha az állam megsértette a jogait
  - C abban az esetben, ha nem bízik meg a nemzeti jogorvoslati mechanizmusban
  - D ha a nemzeti jogszabályi környezet nem írja elő a jogvédelem egyéb lehetőségeit

III. fejezet

**Az ember a
szociokulturális
térben**

IDÉZD FEL

1. Mi az ember a biológia szempontjából?
2. Milyen közösségi társulási formát tudnál felsorolni az emberiség történetéből?

Multikulturalizmus – térben és időben behatárolt emberi közösségben különböző kulturális hagyományok együttélése és fejlődése.

Tolerancia – mások világnézetének, életmódjának, magatartásának és szokásainak elfogadása.

Tűrelmesség – képesség arra, hogy valamit kibírjunk, megbékéljünk valamilyen helyzettel.

Pluralizmus – vélemények, nézetek, irányvonalak, pártok, a gazdasági, politikai és kulturális élet szubjektumai sokszínűségének elismerése, ami egyik alapja a demokratikus társadalmi fejlődésnek.

Kompromisszum – olyan megállapodás, melynek során minden érintett fél engedményeket tesz.

Sokszínűség – különböző sajátosságok egységes egészként való megnyilvánulása.

Egyenlőség – annak lehetősége, hogy a különböző társadalmi csoportokat szükségleteik kielégítése érdekében különböző jogokhoz és lehetőségekhez juttassanak.

A társadalom nem követelhet semmit attól, aki semmit nem vár el tőle.

George Sand

A társadalomnak nincs szüksége azokra, akiknek nincs szükségük a társadalomra.

George Sand

Egyetlen társadalom sem lehet rosszabb, mint azok az emberek, akik alkotják.

Wilhelm Schwebel

A társadalom degradálódik, ha nem kap impulzusokat az egyes személyiségektől, a személyiség degradálódik, ha nem érzi az egész társadalom együttérzését.

William James

1. TÉMA. ÉN ÉS MI. SZOCIOKULTURÁLIS SOKSZÍNŰSÉG

1. Mi a társadalom

Az ember alapvetően társas lény, aki csak közösségben tud kiteljesedni. Nincs ember – nem jön létre közösség, nincs közösség – nincs terep a személyiség formálódásához. Ismereteket szerezni, megtanulni dolgozni, eszközöket használni az ember csak a többi ember társaságában képes.

Annak meghatározása, mi a társadalom, időről időre változott. A társadalomkutatás mint tudomány a XVIII. században alakult ki. A neves francia felvilágosult filozófus, Jean-Jacques Rousseau főműve a társadalmi szerződés elméletének megalkotása. Eszerint a társadalom az emberek közötti szerződések eredményeképpen alakult ki. Az emberek ezen szerződések alapján elégítették ki igényüket a táplálkozásra és a biztonságra, az eszmecserére és az intellektuális fejlődésre. Később népszerűvé vált az a felfogás, hogy a társadalom komplex élő organizmus, tehát tanulmányozni is oly módon kell, ahogyan az élőlények esetében tesszük (organikus felfogás). Ezt váltotta fel egy másik szemlélet (a funkcionalizmus), mely szerint a társadalom egységes harmonikus rendszer, de már nem biológiai, hanem szociális. Ebből következően jobban illenek rá a szociológia, a pszichológia és más társadalomtudományok szabályai, mint a biológiai törvényszerűségek.

Napjainkban is számos értelmezése létezik ennek a fogalomnak. A szociológusok úgy magyarázzák: az emberek kapcsolatának és együttműködési lehetőségeinek összessége, melyben megnyilvánul, hogy az emberek kölcsönös függőségben vannak egymástól. A társadalom tehát sokoldalú jelenség, amely több oldalról is megközelíthető.

A tudomány mai állása szerint a társadalom sajátosságai a következők:

- képviselői egy meghatározott területen élnek;
- képviselői meghatározott kérdésekben együttműködnek;
- szükségszerűen jelen van a társadalmi javak elosztása;
- ilyen formában a társadalom jellemzője a munka szociális és termelési megosztása.

? Miért jött létre a társadalom?

2. A mai társadalom szociális struktúrája

Mindenekelőtt fontos tudni, hogy a társadalom nem egységes, hanem több kis közösségből áll. A társadalmi közösségek fajtái a státusz, az osztály, a kaszt, a réteg, szakmai, oktatási, életkori

ÉRDEKESSÉGEK

A *társadalom* fogalom azonos a *közösség* fogalmával, a különbség abban van, hogy milyen szövegkörnyezetben használjuk. A társadalom leginkább a jogtudomány, a társadalomtudomány és a történettudomány szakkifejezése, míg a közösség olyan fogalom, amely közelebb áll a szociológiai tudományokhoz, úgy mint demográfia, szociológia, pszichológia. Ily módon a *társadalmi* és *közösségi* szavak szinonimák.

ÉRDEKESSÉGEK

A társadalom szociális szerkezetére az emberek két csoportja van destabilizáló hatással – a lumpenek és a társadalom peremére szorultak. Lumpeneknek (a német *lumpen* – rongy jelentésű szóból) nevezik a koldusokat, a csavargókat és a hajléktalanokat. A jelenség azt a veszélyt rejti, hogy az ilyen közegben táptalaja van a bűnözésnek.

A társadalom peremére szorult marginális emberek (latin *margo* – szélen levő, határ) közé tartoznak azok, akik bizonyos körülmények folytán elveszítették kapcsolatukat eredeti társadalmi közegükkel, másba pedig nem tudtak beilleszkedni. A lakosság egyes csoportjainak marginalizálódása az olyan társadalmak egyfajta *betegsége*, amelyek nem tudnak méltó életfeltételeket teremteni minden ember számára, s ettől főleg a szociálisan leginkább kitétt csoportok szenvednek: a fogyatékkal élő emberek, egykori frontszolgálatosok, a migránsok (faluból városba vándorlók vagy más országból érkezők).

- ?
- 1) Miben különböznek a lumpenek a társadalom peremére szorult csoportoktól?
  - 2) Miért nevezik a marginalizálódást a társadalom *betegségének*?

egyesületek stb. Például, az iskolás egyidejűleg tartozhat olyan közösségekhez, mint az iskolai kollektíva, alkotói-, sportközösség, munkahelyi vagy önkéntes kollektívák, meghatározott szubkultúra támogatója is lehet. A társadalmat alkotó közösségek között különböző kapcsolatok állhatnak fenn. Minden ember egyidejűleg több közösséghez is tartozik.

A társadalmi csoportok közötti kapcsolatokat a tudomány **társadalmi struktúrájának** nevezi, amely mindazoknak a szociális közösségeknek az összessége, amelyek együttműködnek a társadalomban.

A társadalmi struktúra összetevői:

- *szociális közösségek* – az emberek viszonylag stabil közösségei, melyekhez tartozókat összekötik az azonos lehetőségek, az azonos életmód, a kollektivitás tudata, az egységes társadalmi normák, értékek és érdeklődések;
- *társadalmi kapcsolatok* – viszonylag stabil kapcsolatrendszer az egyes közösségek között, amelyek egy adott társadalmon belüli együttműködés során alakultak ki, ami az egymás közötti kölcsönhatás folyamata

3. Társadalmi egyenlőtlenség

Ahogy azt már tudjátok, a mai államokban minden állampolgár egyenlő a törvények előtt. Azonban a társadalomban az embereknek különböző státuszuk van különböző közösségekben belül. Például az edzőnek, aki az ország olimpiai válogatottját készíti fel, magasabb a státusza a profi sportban, mint egy iskolai tornatanárnak.

A jogvédők és az aktivisták olyan társadalmat tartanak ideálisnak, ahol a szociális egyenlőtlenség nem létezik vagy pedig nincs befolyással az ember életére. A legelterjedtebb napjainkban a szociális egyenlőtlenségnek mint társadalmi állapotnak az értelmezése, melynek következtében a különböző társadalmi csoportok

során alakult ki bizonyos társadalmi feltételek mellett.

Egy-egy társadalmi közösségen belül az emberek meghatározott szociális státusszal rendelkeznek – meghatározott pozícióval az adott társadalmon belül, és ezzel összefüggésben betöltenek egy bizonyos társadalmi szerepet: szociális státuszuknak megfelelően viselkednek, összhangban a jogokkal és kötelességekkel.

- ?
- Vácoljátok fel a mai társadalom szociális struktúráját.

eltérő szociális státusszal rendelkeznek, különböző társadalmi rétegekhez vagy társadalmi körökhöz tartoznak.

A társadalmi egyenlőtlenség legfőbb oka, hogy a társadalom erkölcsileg alacsony fejlettségi szintű, hiányzik a megértésre és toleranciára való törekvés. A társadalmi egyenlőtlenség megnyilvánulásai a jogi egyenlőtlenség, a szabadság korlátozása, a tulajdoni egyenlőtlenség, különbségek az oktatáshoz és kultúrához, az orvosi ellátáshoz való hozzáférésben stb.

Az ember társadalmi helyzete befolyással van arra, hogyan fogadja az a közösség, amelyikhez tartozik, illetve a többi közösség.

Litván plakát. *Mindenki másilyn, mindenki egyenlő.*

? Magyarazzátok el a szimbólumot a plakáton.

A jelenlegi nyugati társadalmak értékrendje az azt célozza meg, hogy ezek a társadalmi

4. Társadalmi értékek és összetartás

Történelmileg a társadalmi csoportok gondoskodtak a saját tagjaikról. Valamilyen közösséghez való tartozás garantálja az ember törvényileg rögzített jogait és privilégiumait. A középkori szakmai testületek – kézműves céhek – a tagok számára számos privilégiumot biztosítottak. Elsősorban közvetlenül kapcsolatban álltak a termelési folyamattal (a megfelelő minőségű nyersanyagok biztosítása, az áruk értékesítése meghatározott áron, a céhen kívüli konkurencia leküzdése). A céhek tagjainak lehetőségük volt, hogy megtanulják a mesterséget, segédek legyenek, majd mesterekké váljanak, családjuk segélyben részesült a mester munkaképességének elvesztése esetén, kölcsönt kaptak alacsony kamatra. A közösségen belül ünnepezték a vallási (szinte minden céhnek volt védőszentje) és a szakmai ünnepeket.

A céhtagoknak cserében meg kellett osztaniuk bizonyos értékeket – úgy mint vallási, er-

ÉRDEKESSÉGEK

A középkori minta szerinti társadalmi összetartás a nyugati nagyvállalatok sajátja. Így többek között a japánok úgy vélik, hogy a jó munkás élete végéig ugyanazon a munkahelyen dolgozik. Ezért cserében a munkaadó őt és családját teljes körű szociális védelemben részesíti. Ugyanakkor előírják, hogy a dolgozó gyerekei a vállalat által fenntartott iskolába járjanak, és a vállalat pénzén diplomához jutott fiatalok a vállalatnál dolgozzanak.

egyenlőtlenségek megszűnjének. Elsősorban azokat a társadalmi egyenlőtlenségeket kell felszámolni, amelyek biológiai eredetűek: a fejlett országok lehetővé teszik a szabad vándorlást, iskolaválasztást, kommunikációt és mindent, ami szükséges a fogyatékossgal élő emberek teljes értékű életéhez, különös tekintettel fizikai szükségleteikre, melyet életkoruk és egészségi állapotuk határoz meg. Cél az is, hogy olyan új társadalom jöjjön létre, ahol a különböző szociális csoportokhoz tartozó emberek egyformán jól érzik magukat. A legfőbb érték a sokszínűség, amelyet kifejez a mindenki másilyn, mindenki egyenlő jelszó.

? Milyen okok vezetnek a társadalmi egyenlőtlenségekhez? Meg lehet-e ezeket szüntetni?

kölcsi-etikai (például méltó módon való viselkedés), szakmai – az árut megfelelő minőségben kellett előállítani és szabott áron értékesíteni, be kellett fizetniük a tagdíjat a közös kasszába. Ahhoz, hogy valaki a céh teljes jogú tagja – mester legyen, mestervizsgát kellett tennie. Ezeknek a normáknak a megsértését céhen belül megtárgyalták. Mindez elősegítette a céhen belüli összetartást, a vállalati etika kibontakozását.

Jelenleg a legtöbb funkciót, ami a szociális védelmet illeti, az állam látja el összes állampolgára tekintetében, a munkahelyek pedig a minőségi termelést és a megtermelt áru adott árhatárokon belüli értékesítését biztosítják. Tehát, míg korábban a polgár anyagi javak fejében tartott be bizonyos normákat, mára a kettő közötti összefüggés már nem ennyire egyértelmű. Ugyanakkor továbbra is szolgálja az összetartást annak a tudatosítása az ember által, hogy tagja valamely közösségnek és osztja annak értékeit.

A nemzetiségi viszonyok rendezésének amerikai és kanadai tapasztalatai

A demokratikus országokban a nemzetiségi viszonyok rendezése az állam etnopolitikájának eredménye. Az egyik legelismerettebb példát a világon az Amerikai Egyesült Államokban és Kanadában meghonosodott észak-amerikai multikulturalizmus szolgáltatja, amely egyesíti azokat az elveket és eszközöket, amelyek a különböző kultúrájú emberek összetartását erősítik, illetve segítik a bevándorlók beilleszkedését a társadalomba. Közigazgatási értelemben nem hoznak létre autonóm területeket, de demokratikus jogalkotással biztosítják minden etnikum képviselői számára a kulturális autonómiához való jogot, az egyesülési jogot – gazdasági, politikai, szakmai, életkori, etnikai alapon, érdeklődési kör alapján stb. Más szavakkal, adott a lehetőség, hogy a különböző nemzetiségek képviselőinek békés egymás mellett éléséhez a tolerancia és a kulturális pluralizmus alapján szabadon gyakorolhatják az egyesüléshez fűződő jogokat, feltéve persze, ha azok nem bűncsele-

ményhez nyújtanak táptalajt. A nemzetiségi alapon való diszkrimináció minden formája az emberi jogok megsértése, amit a törvény büntet.

A multikulturalizmusra alapuló politikai gyakorlat, amely elismeri az alapvető emberi jogokat, nem zárja ki az egységes politikai nemzeteszmé terjesztését. Kanadában például minden bevándorlónak, kivéve az idősebb embereket, kötelező megtanulni legalább az egyik államnyelvet – az angolt vagy a franciát. Ez nem nyelvi sovinizmus, mert az anyanyelv szabadon használható családi körben, az adott nemzetiség kulturális egyesületeiben és egyéb helyzetekben sem tiltott, hanem támogatott. Ez a hozzáállás biztosítja a nemzet minden egyes tagja számára az egységes kommunikációs tér megteremtését, és a hatékony részvételt abban.

? Célszerű-e ennek a gyakorlatnak az ukrain átvétele? Indokoljátok meg véleményeket.

Napjainkban az összetartásra a legjobb példát a nemzeti együvé tartozás érzése nyújtja: nemzetközi sportversenyeken, különféle versenyeken, más ország által elkövetett fegyveres agresszió alkalmával stb.

A nemzeti összetartozás érzése azon személyek között is megfigyelhető, akik az adott

országban telepedtek le (politikai bevándorlók vagy munkavállalók).

? Hogyan kapcsolódnak össze a társadalmi értékek és az összetartás?

5. Sokszínűség és multikulturalizmus

A legtöbb modern társadalomban a különböző társadalmi rétegek, nemzedékek, etnikai csoportok, hitvallások stb. egyidejű jelenléte a **multikulturalizmus** fogalmával írható le. Ez csak azokban a társadalmakban lehetséges, amelyek a sokszínűséget egyik fő értékükként határozzák meg.

A demokratikus multikulturális társadalomban a különböző kulturális hagyományokkal rendelkező emberek együttélésének feltétele, hogy jószomszédi viszonyt alakítsanak ki egymással. A jószomszédiség mindenekelőtt a következő elveken alapszik:

- annak a tudatosítása, hogy az emberek különbözőek nézeteik és ízlésviláguk tekintetében, és ez a különbözőség nem hiba, hanem előny.
- minden kulturális és nemi, vallási, etnikai kisebbség, amelyek oszttják a humanizmus eszméit, egyenértékűek, önzonosak és nem érheti őket diszkrimináció. Egyenlő (és nem

egyforma!) jogok és lehetőségek biztosítása a kultúrák és kisebbségek számára. Egy-egy között az egyenlő jogok megsértése, bárki számára előnyösebb feltételek biztosítása csak mások rovására történhet, azaz a demokrácia kizárásával, ami megingathatja a társadalmi stabilitást.

- egy multikulturális társadalomban a kultúrák egymás mellett élésének feltétele az olyan értékek elismerése, mint a **türelmes-ség, a tolerancia, a pluralizmus** és a **kompromisszumkészség**. Ezeknek a normáknak kölcsönös betartása nélkül a különböző kulturális tradíciók képviselői között teljes értékű párbeszéd nem lehetséges.

A jelenlegi pluralista társadalom szociális fejlődésének egyik fontos területe a nemzetközi kapcsolatok rendszere. Az ezzel kapcsolatos problémák megoldása jelentős mértékben hozzájárul az egyes személyek nyugalomához és ugyanúgy hatással van az egész ország sorsára.

Kanada fennállása
150. évfordulójának
meltatása

? Miként illusztrálja ez a fénykép Kanadának a nemzetiségek közötti kapcsolatok harmonizálása terén szerzett tapasztalatait?

A nemzetpolitika alapja a mai plurális társadalomban a **multikulturalizmus**. Ennek a politikának az a célja, hogy az egyes országokban és az egész világon megóvja a kulturális különbözőségekből rejlő értékeket, valamint az a teória és ideológia, amely alátámasztja ezt a politikát. A multikulturalizmus ellentéte az *olvasztótégely* koncepció, ami a kultúrák egybeolvasztását célozza.

A multikulturalizmus lényegét tekintve az a nemzetpolitika, amelyik a nemzetiségek közötti kapcsolatokat szabályozza, ösztönzi és körültekintően támogatja a különböző etnikai csoportok kulturális pluralizmusát (az etnikai sokszínűséget), és ugyanakkor elősegíti az egységes politikai nemzetbe való integrálódást.

A multikulturális társadalom életében fontos szerepet játszik a különböző vallások képviselőinek egymás közötti kapcsolata, tehát a vallási sokszínűség megóvása. A társadalmi élet vallási szférája, ahogy a történelmi tapasztalat mutatja, állandó figyelmet és érzékenységet igényel. Számos fegyveres konfliktus és háború alakult ki a vallási ellentétek miatt. A mai demokratikus multikulturális társadalmakban a különböző vallási csoportok egymás mellett élésének legfőbb biztosítéka a tolerancia elvének betartása. Bármilyen felsőbbrendűség, sértés, tisztetlenség stb. megengedhetetlen a különböző vallások kö-

ÉRDEKESSEGEK

A multikulturalizmus egyik összetevője a többnyelvűség – a különböző közösségek nyelvének támogatása és védelme egy közösségen, országon belül. Európában több mint 60 regionális nyelvet ismerünk. Megvan a törekvés arra, hogy az emberek megtanulják egymás nyelvét, ami által jobban megértik egymás kultúráját is. 1992. november 5-én Strasbourghban megszületett a Kisebbségi vagy Regionális Nyelvek Európai Chartája, amely biztosítja az európai nyelvek védelmét és támogatását. Az európai országok az etnikai kisebbségek nyelvét az európai kulturális örökség elválaszthatatlan részének tekintik.

vetői irányában, az ilyen cselekedet erkölcsileg és a törvény erejénél fogva is elítélendő.

A felekezeti konfliktusok, akár csak a nemzetiségi szembenállás, rendkívüli veszélyeket rejt a társadalomra nézve. Ez megkívánja mindenkitől, úgy a hívőktől, mint az ateistáktól, hogy tiszteljék egymás érzéseit. Fontos megjegyezni, ha nem osztjuk mások vallási nézeteit, akkor sem áll jogunkban semmilyen módon korlátozni elidegeníthetetlen jogukat a szabad vallásgyakorlásra.

Fontos jellemzője a jelenlegi multikulturális társadalmaknak az **inklúzió** (befogadás) – ez az a folyamat, mely során bővítik az állam-

- ? Soroljátok fel, milyen nyelveken jelenik meg az illusztráción a köszönöm szó. Mit tudtok ezekről a kultúrákról?

polgárok részvételét a társadalmi életben, különösen azokét, akiknek a fizikai és szellemi fejlődése visszamaradott. Ez bonyolult folyamat és olyan lehetőségek megvalósításával van kapcsolatban, ami lehetővé teszi minden ember számára, hogy egyenlően vegyen részt

a társadalmi életben. A sikeres befogadás biztosítója az, hogy minden érintett fél aktívan járuljon hozzá a kívánt eredmény eléréséhez.

- ? Létezik-e multikulturalizmus tolerancia nélkül?

KÖVETKEZTETÉSEK

A kutatók folyamatosan tanulmányozzák a társadalmat mint az ember létezésének közegét. A mára felhalmozott tudás elegendő ahhoz, hogy a szociális fejlődés eme jelenségét teljes komplexitásában lássuk.

A fejlődés minden szakaszában különböző csoportok alkották a társadalmat. A legfontosabb csoportok kiválasztása mindig is több kritérium alapján történt. A szociális egyenlőtlenség keletkezésével és a társadalom fejlődésére gyakorolt hatásával kapcsolatban több álláspont létezik. Az egyik álláspont az, hogy a multi-

kulturális társadalom legfontosabb működtetője a tolerancia. A társadalom életében betöltött meghatározó szerepét a világ nagyobb részén elfogadják.

A multikulturalizmus a jelenlegi demokratikus társadalom egyik alapvető tényezője. Elsősorban annak megértésével van összefüggésben, hogy a társadalmat kulturális hagyományaiban különböző egyének és szociális csoportok hozzák létre, és ezeknek a hagyományoknak a fejlesztéséhez egyenlő feltételeket kell biztosítani.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Mi a társadalom?
2. Hasonlítsátok össze a társadalom mibenlétével kapcsolatos különböző definíciókat.
3. Soroljátok fel a társadalmi struktúra elemeit.
4. Mi a multikulturalizmus?
5. Mi szükséges ahhoz, hogy a multikulturális társadalomban a különböző kultúrák békés együttélése megvalósuljon?
6. Miben különbözik a tolerancia és a türelmesség? Miért éppen a toleranciát tekintik a multikulturális társadalom alapvető szabályozójának?
7. Mire kell odafigyelni a nemzetiségek közötti kapcsolatok alakításában? Demokratikusnak nevezhető-e az a társadalom, amely ignorálja a nemzetiségi kérdéseket? Indokoljátok meg a véleményeket.
8. A tananyagrészt elején található idézetekről fejtsetek ki a véleményeket. Melyek nyerték el a tetszéseket, és melyek nem?
9. **Csoportfoglalkozás.** Válasszatok az alább felsorolt problémahalmazok közül, vitassátok meg és osszátok meg egymással a következtetéseiteket:
  - 1) multikulturalizmus a mai ukrán társadalomban; eredmények és problémák;
  - 2) tolerancia Ukrajnában: tekinthető-e a társadalmi élet alapvető normájának;
  - 3) milyen módon kellene fejlődniük az etnikai kapcsolatoknak a mai ukrán társadalomban;
  - 4) felekezetek Ukrajnában: milyen úton kellene haladni az együttműködés érdekében.
10. Miért jelent problémát a szociális egyenlőtlenség? Le lehet-e küzdeni a szociális egyenlőtlenséget? Miért?
11. A tudósok véleménye szerint a marginalizálódás az embert szélsőséges stresszhelyzetbe hozza. A helyzet javítása érdekében számos országban hoznak létre menekültekkel foglalkozó segélyszervezeteket, indítanak átképző tanfolyamokat, anyagi támogatásban részesítik a munkanélkülieket stb. Véleményed szerint mit tehetne még a társadalom a marginalizálódott emberek érdekében?
12. Készítsetek listát arról, milyen intézkedéseket kellene hozni Ukrajnában a korszerű plurális társadalom megteremtése érdekében. Indokoljátok meg az összes javaslatot.

IDÉZD FEL

1. Miért van szüksége az embernek arra, hogy más emberekkel beszélgessen?
2. Idézz fel olyan veled megtörtént eseményt, amelyben valamilyen konfliktust kell megoldani.

Konfliktus – az a jelenség, amely egymással ellentétes cselekedetek, nézetek, érdekek, törekvések, különböző emberek tervei vagy egyetlen ember motivációja és szükségletei összeütközéséből keletkezik.

Azok, akik ellenkeznek, azt hiszik, hogy tiltakoznak, pedig csak saját véleményüket ismételtetik, és nem hallják meg ellenfeleik érveit.

Johann Wolfgang von Goethe

Az eltéréseket csak közös megegyezéssel lehet összehétközíteni.

Daniel Webster

Soha ne vitatkozzatok a bolondokkal, mert a többiek nem fogják látni a különbséget közted és közte.

Cyril Parkinson

A mai társadalomban az emberek nem tudnak úgy beszélgetni egymással, hogy közben ne sértegetnék egymást.

Natsume Sōseki

Ökölbe szorított kézzel nem lehet kezét fogni egymással.

Indira Gandhi

2. TÉMA. HATÉKONY KOMMUNIKÁCIÓ. KONFLIKTUSOK

1. Az információcsere szerepe az ember és a társadalom életében. Kommunikáció

Az **információcsere** az emberi tevékenység folyamata, melynek célja kapcsolatok teremtése emberek és csoportok között. Kommunikációs kapcsolatok nélkül az emberi társadalom nem létezne. Az első ember megjelenése óta a társadalom kialakulásának oka és biztosítója lett. A mai ember nem érvényesülhet az üzenetek cseréje nélkül az élet semmilyen területén.

Különböző jellemzők alapján az információtovábbítás két alapvető formája a verbális és a nonverbális információcsere.

Verbális információcsere (latin *verbalis* – szóbeli) – a nyelv segítségével megy végbe, ezért az információcsere egyedi módja, amely az ember számára elérhető. Bizonyos szintig a nyelv elsajátítása a szocializáció során történik meg, ám az információcsere művészetének magas szintű elsajátítása speciális képzést és erőfeszítéseket igényel.

A **nonverbális információcsere** vagy metakommunikáció megjelenési formái az arckifejezés, a gesztikulálás, közvetett vagy közvetlen kapcsolat (tapintás, vizualitás, hallás, szaglás és egyéb érzékeléssel felfogható információk, amit a másik embertől nyerünk). A nonverbális információcsere nemcsak az emberekre jellemző, hanem valamilyen szinten az állatokra is, például a kutyákra, a majmokra és a delfinekre. A nonverbális érzékelés alapvetően velünk született képesség.

A információcsere típusai a megvalósítandó célok szerint:

- üzleti tárgyalás – olyan beszélgetés, melynek célja valamilyen szerződés vagy megállapodás tárgyalagos kivitelezése;
- nevelési célzatú beszélgetés – az eszmecsere azon formája, amikor a résztvevők egyike befolyást akar gyakorolni a beszélgetés további résztvevőjére konkrét eredmény elérése érdekében;
- diagnosztizáló beszélgetés – olyan beszélgetés, amikor az a cél, hogy benyomást szerezzünk a beszélgetőpartnerről vagy információkhoz jussunk általa (ilyen például az orvos és páciens beszélgetése);
- magánbeszélgetés – akkor van rá szükség, ha a felek érdekelték bizalomra épülő, elmélyült kapcsolat fenntartásában, általában egymáshoz közel álló emberek között jön létre és jelentős mértékben befolyásolják a partnerek közötti korábbi tapasztalatok.

Az információcsere alapvető formája a **kommunikáció** (latin *communicatio* – közzététel, gondolatok közlése a hallgatókkal; *communico* – érintkezés). Kezdetben ez a fogalom az információ távolsági átadását jelentette. Manapság azonban már számos jelentéssel bír.

? Az ábrán a verbális és nonverbális kommunikáció mely fajtái figyelhetők meg?

A hatékony eszmecsere szabályai

Úgy kell beszélni, hogy meg is halljanak bennünket (értsék, amit mondunk)

Figyelmesen hallgassuk a másikat, hogy értsük is, miről beszél

Teremtsünk olyan feltételeket, hogy az eszmecsere körüli szituáció segítse a kommunikációt

? Hozzatok fel példákat arra, hogyan értelmezik a fenti szabályokat.

A legszélesebb értelmezés, hogy a kommunikáció kapcsolatteremtés, élőlények közötti eszmecsere. A szociológiában a kommunikáció önálló tudományterület, amely az élőlények közötti kölcsönhatások különböző folyamatait és eredményeit tanulmányozza.

A hétköznapi beszédben a kommunikáció fogalmát a beszélgetéssel helyettesítjük. Azonban ez nem mindig célszerű. A kommunikáció folyamatában az információt a szubjektum átadja az objektumnak, és az utóbbinak azt el kell fogadnia, az abban foglaltak szerint kell cselekednie. A kommunikáció objektumai lehetnek emberek, de állatok és gépek is.

Az információ, amit a kommunikáció ideje során adnak át, jellegétől függően vagy teljes befogadásra kerül, vagy bizonyos tartalmak elvesznek. Így az információ, amit mobil kapcsolaton keresztül kapunk, csak tényeket ad át, és nem képes a rejtett tartalom felfedésére, ami annak a személynek a lelki állapotával van kapcsolatban, aki azt továbbadta.

A beszélgetés során az információ átadása máshogy történik. A beszélgetésben egyenlő és szabad felek vesznek részt. Az átadott informá-

ció tartalma lehet ugyanolyan, mint a kommunikáció alatt, azonban más mechanizmusoknak köszönhetően máshogy fogja fogadni a befogadó. Mindkét végén az információ áramlása a beszélgetés aktív szubjektumai között történik meg. Ebben az esetben megjelennek azok az elemek, hogy nem kell minden részletre kitérni, a felek közötti kapcsolat bizonyos dolgokat magától értetődővé tesz, illetve nemcsak informálják egymást, hanem többlettartalommal töltik meg, amikor hozzáadják a saját értelmezésüket.

A kommunikáció az információ átadásának eszközeként azt feltételezi, hogy az, aki átadja az információt, egyben el is veszti azt. Az információ átadásával a szubjektum csak megerősítést kap, hogy az objektum megkapta az elküldött üzenetet. Ugyanakkor a beszélgetés során a résztvevői nem vesznek el az információt, hanem új tartalmakkal gazdagítják azt, amit egymástól tudnak meg. A kommunikáció résztvevői elkülönülnek egymástól, míg azok között, akik beszélgetnek, közösség alakul ki.

? Miért van szüksége az embernek arra, hogy beszélgessen?

2. Mi a konfliktus. A konfliktusok keletkezése

Konfliktusnak nevezzük azt a helyzetet, amikor a beszélgetés folyamatában a felek érdekei ütköznek. A konfliktussal nem feltétlenül jár együtt a veszekedés vagy a verekedés, és állandó velejárója az emberi létezésnek. A demokratikus társadalmak egyik alapköve, hogy egyszerre vannak jelen akár ellentétes vélemények, és a konfliktusok lehetséges feloldásával kapcsolatos különböző megfontolások.

A konfliktusos helyzetek életünk elválaszthatatlan részei. Bizonyos szempontból nélkülözhetetlenek is, mivel a különböző helyzetek

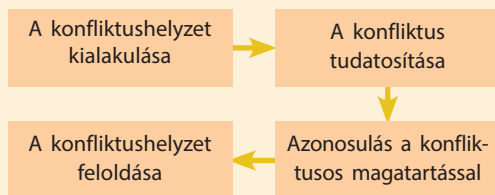
fejlődését segítik. Azonban, természetesen, különböznek egymástól volumenüket és a társadalomra gyakorolt hatásukat tekintve. A konfliktusoknak számos fajtáját különböztetjük meg. Abban különböznek egymástól, hogy kik között és miért keletkeznek.

Abban az esetben, ha az ellentét az ember által betöltött társadalmi szerepek között alakul ki, belső konfliktusról beszélünk. Ilyen helyzet alakulhat ki például, amikor a munkahelyén túlterhelt embernek nem marad ideje arra, hogy a családjával törődjön. Egymástól független sze-

KONFLIKTUS: A KELETKEZÉSTŐL A FELOLDÁSIG

A konfliktus stádiumai

? A fenti táblázatban foglaltakat alkalmazzatok valós élethelyzet bemutatására.

mély, csoportok, közösségek vagy az állam között is létrejöhet.

A konfliktusokat tárgyuk alapján különböztetjük meg. Ennek megfelelően a következő típusokba sorolhatók:

- *politikai konfliktusok* – országok és államok között alakulhatnak ki területi, befolyási és érdekeltségi alapon;
- *gazdasági konfliktusok* – méretüket tekintve eltérő csoportok között a természeti erőforrások vagy pénz miatt;
- *kulturális és vallási konfliktusok* – csoportok vagy egyének között a kulturális fejlődés és hit tekintetében;
- *szakmai konfliktusok* – a különböző szakmák képviselői között vagy a népgazdaság különböző ágazatai között a gazdasági és szociális értékek talaján;
- *etnikai konfliktusok* – népek között az általuk lakott területért vagy az életfeltételekért.

Bármely konfliktus célja, a személyes motivációkon túl, valamilyen nyereség elérése a másik kárára. A konfliktusok típusai lefolyásuk mi-kéntje alapján:

3. A konfliktusok feloldásának eszközei

Az eszmecsere bonyolult művészet. Ott, ahol nem alakul ki a beszélgetés kultúrája, konfliktusok alakulhatnak ki. Ezek leggyakoribb oka, hogy különbség van aközött, amit mások gondolnak rólunk és amit mi gondolunk magunkról. Ezért fontos megérteni a konfliktusok természetét és tisztában lenni feloldásuk lehetőségeivel.

A konfliktusok feloldása érdekében célszerű néhány körülménnyel tisztában lenni.

- Konfliktushelyzetben mindkét fél veszít és nincsenek nyertesek. Nincs értelme azon vitatkozni, hogy ki tett többet a konfliktus kialakulásáért. Jobb megtenni az első

? Magyarazzátok el, mi látható a fotón.

- *versengés* – harc azért, hogy a társadalom, a csoport, az intézmény stb. elismerje a személyes sikereinket és képességeinket. Célja, hogy jobb munkahelyi pozícióhoz jussunk, társadalmi elismerésben részesüljünk, kitüntetést kapjunk, tartalma szerint – magunk megmutatása társadalmilag hasznos és presztízzsel rendelkező eredmények elérése által;
- *konfrontáció* – egymástól eltérő politikai, gazdasági és szociális érdekeket képviselő csoportok passzív szembenállása. Általában nem jár együtt nyílt szembeütközéssel, de vele jár a nyomásgyakorlás a másik félre;
- *konkurencia* – a versengés sajátos formája, amelynek alapja, hogy előnyöket szerezzünk vagy alapesetben nem elérhető forrásokhoz jussunk hozzá.

? El lehet-e kerülni a konfliktusokat? Mire jó a konfliktus?

- lépést a megbékélés érdekében – ez az erős jellem és az önbecsülés megnyilvánulása.
- A beszélgetést azoknak a konkrét körülményeknek a tisztázásával kezdjétek, amelyek számotokra sérelmesek. Igyekezzetek minél inkább az objektivitás talaján maradni. Minél részletesebb és konkrét érvekkel tudsz előállni, annál jobb.
- Mondjátok el, milyen érzéseket vált ki belőletek az adott helyzet. A konfliktusok jelentős hányadában az igazi probléma, hogy a felek nem mondják el egymásnak, mi is valójában a gondjuk. A kibeszélés bizonyos esetekben azonnal megoldja a problémát.

A KONFLIKTUS FELOLDÁSÁNAK ALAPVETŐ LEHETŐSÉGEI

Tárgyalások	Kompromisz- szum	Konszenzus	Bíróság	Közvetítés (mediáció)	Erő vagy a törvény erejének bevetése
békés eszmecsere a két fél között a probléma megoldása érdekében	a problémák megoldása azáltal, hogy mindkét fél kölcsönös engedményeket tesz	a probléma megoldása közmegegyezés útján	a problémák megoldására felhatalmazott hatalmi ág közreműködésének igénybe vétele	a konfliktus békés megoldására harmadik fél segítségének igénybe vétele, aki a konfliktus minden résztvevője számára tekintéllyel bír	egyoldalú erőalkalmazás vagy a hatalom eszközeinek felhasználása a konfliktus résztvevőinek egyike által, aki az erősebb félnek tartja magát

Használjatok egyszerű kifejezéseket (nem értem, ezt nem vártam volna, nem sértődtem meg stb.).

- Próbáljátok meghallgatni és megérteni a másik felet. Nem kell megfélemlíteni arról, hogy eltérően gondolkodtok, másképp látjátok a helyzetet, s éppen ez okozza a konfliktust. Hallgassátok meg egymást figyelmesen, nem kell közbevágni. Ezzel jelzitek a másik fél felé, hogy igenis, meg akarjátok oldani a helyzetet. Tudatosítani kell, hogy eközben a másik fél nem az igazságot fejti ki (mint Te), hanem a saját álláspontját.
- Célszerű az embernek önmagával tisztázni a helyzetet. Előfordulhat, hogy félreértet-

tétek a másik fél szándékait vagy valami nem tetszett, aminek nincs közvetlen köze a problémához, hanem valamely korábbi probléma következménye.

- Találjátok lehetőséget javaslatokat tenni a helyzet megváltoztatására. Főleg az ultimátumokat adni – a pozitív üzenetek sokkal célravezetőbbek. Mindig mondjátok el, mit nyer azzal a másik fél, ha megváltoztatja a hozzáállását.

? A konfliktus önmagától meg tud-e oldódni, vagy pedig tenni kell a megoldás érdekében?

KÖVETKEZTETÉSEK

Az emberek érdekeinek ütközése konfliktusokhoz vezet. Ezeket elkerülni gyakorlatilag nem lehetséges. Ugyanakkor meg kell tanulni konstruktívan kezelni a konfliktushelyzeteket, megértve azok természetét, a felek magatartását, érdekeit és motivációit.

A konfliktus megoldásának útjában igen gyakran a felek egoizmusa áll. Ezt úgy lehet leküzdeni, ha nemcsak a konfliktushelyzetben látjuk magunkat, ha megpróbáljuk kívülről is szemlélni a helyzetet, illetve végiggondolni a másik fél nézőpontját is; meg kell vizsgálni a konfliktust a külső szemlélő nézőpontjából is.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Mi a konfliktus?
2. Mi a beszélgetés? Milyen szerepe van az emberek életében?
3. Miben tér el a kommunikáció a beszélgetéstől?
4. Lefolyása tekintetében milyen konfliktustípusokat különböztetünk meg?
5. Milyen lehetőségek vannak a konfliktusok megoldására.
6. Az emberi kapcsolatban keletkező konfliktushelyzeteknek milyen stádiumai vannak?
7. Soroljátok fel a konfliktusok sajátosságait és típusait.
8. Milyen szabályokat érdemes betartani az emberi párbeszéd során keletkező konfliktusok feloldására?
9. **Csoportfoglalkozás.** Célszerű-e minden konfliktust megoldani?
10. A konfliktusok mely aspektusaira világítanak rá a tananyag rész elején olvasható idézetek? Véleményeket indokoljátok meg.
11. Az ókori görög filozófus, Socrates gondolata: „Szólal meg, hogy tudjam, ki vagy.” Írjátok rövid fogalmazást erről a kérdéstről.
12. Próbáljátok jellemezni saját magatokat. Hogyan viselkedtek konfliktushelyzetben? Miért? Mik a következmények?

IDÉZD FEL

1. Miben nyilvánul meg a más emberekhez való türelmes és türelmetlen viszonyulás?
2. A türelmetlenség milyen eseteit tudnátok felsorolni?
3. Mi a tolerancia?

Diszkrimináció – egyes emberek, szervezetek vagy társadalmi csoportok jogainak és törvényes érdekeinek szándékos korlátozása (megvonása) másokhoz képest faji, nemi, nemzetiségi, életkori, vagyoni, politikai, vallási stb. megkülönböztetés alapján.

Babona – mélyen gyökerező hiedelem, ami a világról és az embernek az abban elfoglalt helyéről alkotott mitológikus elképzelésein alapszik.

A sztereotípa majdnem mindig annak a jele, hogy hiányoznak a gondolatok, a megfigyelőképesség.

Szamuil Marsak

Emlékezzetek: nem minden sztereotípa rossz, és számos sztereotípa valós.

Ismeretlen szerző

Aki helyesen szeretne gondolkodni, annak el kell ismernie, hogy van létjogosultsága az ellentétes véleményeknek is és le kell mondania az előítéletekről.

Giordano Bruno

Annak, aki sosem lép ki országa területéről, sok az előítélete.

Carlo Goldoni

3. TÉMA. SZTEREOTÍPIÁK ÉS ELŐÍTÉLETEK. DISZKRIMINÁCIÓ

1. Sztereotípiák és azok leküzdése

A **sztereotípa** az, ami gyakran ismétlődik, szokássá, általánosan elfogadottá válik, amit az emberek tevékenységük során betartanak és követnek.

A sztereotípiák mindig az emberi élet részei voltak. Ezek történelmileg alakultak ki a meghatározott dolgokhoz és jelenségekhez való hozzáállással kapcsolatban, ami a társadalom tagjainak a társadalom fejlődése során szerzett tapasztalatait tükrözi. A társadalmi sztereotípiákat az alábbiak jellemzik:

- a társadalomban léteznek és nemzedékről nemzedékre átadódnak;
- a múltba tekintenek vissza és az előző nemzedékeknek az adott jelenségekhez való hozzáállását tükrözik;
- a társadalmi fejlődésre való befolyásuk tekintetében lehetnek pozitív, semleges és negatív tartalmúak;
- az ember a sztereotípiákat csak kritikus gondolkodás és saját tapasztalat útján tudja elengedni. Ezért az embereknek ezekhez tudatosan kell hozzáállniuk, meg kell érteniük, milyen hatást gyakorolhatnak a közéletre.

Míg a semleges és pozitív sztereotípiák összességében nem okoznak jelentős károkat a társadalom számára, ezzel szemben a negatív sztereotípiák veszélyeztetik a társadalom normális működését. Ide tartoznak például az egyes személyekről vagy etnikumokról alkotott rögzült elképzelések. Az ilyen sztereotípiák veszélye abban áll, ha nem küzdenek ellenük, ellenséges viszonyt teremthetnek az ország különböző etnikai csoportjai között.

Jogos a kérdés, hogyan lehet leküzdeni a negatív sztereotípiákat. Mivel azokat az emberek hozzák létre, ezért a leküzdésük is rajtuk múlik. A legfontosabb eszközök:

- az ember általános kulturális és oktatási szintjének növelése;
- képesség arra, hogy az ember kritikusan fogadja a különböző babonákat és előítéleteket, tisztában legyen azok forrásaival és társadalmi hatásával;
- az állami intézmények, társadalmi szervezetek stb. felvilágosító munkája;
- a társadalmi bezárkózás felszámolása, a nyitás előmozdítása, ami segíti az információáramlást és a személyes kapcsolatokat a különböző társadalmi csoportok között.

? Le lehet-e küzdeni a sztereotípiákat?

ÉRDEKESÉGEK

Mind a mai napig elterjedt az a genderrel (társadalmi nemmel) kapcsolatos negatív sztereotípiá, hogy a pénzkeresést meg a házimunkát a nők és a férfiak külön kötelességeinek tekintik. Manapság azonban egyre gyakoribb, amikor a nők, a sztereotípiák ellenére, a gyerekszülés után azonnal visszaállnak a munkába, és a férfi marad otthon gyermekgondozási szabadságon. Nyugaton ezen már senki nem lepődik meg, némely országban ez ráadásul a férfiak törvényben rögzített kötelessége. Ukrajnában még nem elterjedt ez a gyakorlat.

? Milyen egyéb, genderrel kapcsolatos negatív sztereotípiákat tudnál felsorolni?

2. Előítélet és diszkrimináció

A negatív sztereotípiák **előítéletességhez** vezetnek. Az előítéletesség – negatív és igazságtalan gondolatok egy meghatározott tárgyról vagy jelenségről, ami a hozzájuk fűződő viszonyt is befolyásolja.

Az előítéleteket igen nehéz felszámolni. Számos ma is élő előítélet igen tekintélyes múltra tekint vissza, s azoknak a többsége, aki egyetért velük, nincs is tisztában azzal, honnan erednek. Az előítéletek egyértelműen negatívan hatnak az ember életére. Babonává válnak, elzárva az utat minden új és másság előtt. Ha a hatalom pártolja ezeket a sztereotípiákat, az előítéletesség fent felsorolt fajtáira.

3. Tolerancia

Tág értelmezésben a **tolerancia** – türelem, toleráns hozzáállás valakihez vagy valamihez. Napjainkban a közösségnek az egyénitől eltérő véleményének, szimpátiájának, hitének, hagyományainak tiszteletben tartását jelenti.

A mai demokratikus társadalmak fejlődésének feltétele az, hogy elismerje minden tagjának a jogát, hogy olyan legyen, amilyen, ami egyenlő a tolerancia elvének betartásával. Ez hozzájárul ahhoz, hogy az emberek képesek legyenek az egymás mellett élésre, még akkor is, ha nem osztják egymás értékrendjét vagy életstílusát, türelmesek tudjanak lenni azokkal, akiknek nem osztják a meggyőződését vagy magatartását. A tolerancia elve a többség által annak az egyszerű, ám fontos elvnek az elfogadása, hogy valamennyien különbözőek vagyunk, de egyenlők a jogaink, és senki sem előbbre való a másiknál. A személyes kapcsolatokban a tolerancia, feltételesen mondva, sajátos határt képez, amely megakadályozza a külső beavatkozást az egyes emberek magánszférájába.

AZ ELŐÍTÉLETESÉG FAJTÁI

Etnikai	az embernek meghatározott etnikai csoporthoz való tartozásához kötődik
Társadalmi	az egyes társadalmi csoportokhoz való viszonyuláson alapszik
Vallási	az egyén vallási meggyőződésén és más hitű emberekhez való viszonyulásán alapszik
Kulturális	azzal kapcsolatos, hogy a személy elfogadja-e vagy sem a különböző kulturális hagyományokat
Gender	akkor keletkeznek, amikor az emberhez való viszonyulás nemi hovatartozásának függvénye
Életkori	akkor keletkeznek, amikor az emberhez való viszonyulás életkorának függvénye

? Hozzatok fel példákat az előítéletesség fent felsorolt fajtáira.

típiákat, az egyes emberekkel vagy csoportokkal szembeni **diszkriminációs** politikához vezethet.

? Milyen kapcsolatban állnak egymással a negatív sztereotípiák, az előítéletek és a diszkrimináció?

A tolerancia elvének megszegése olyan negatív jelenségekhez vezet, mint a nemzetek közötti ellentétek, a sportfanatikusok randalírozása, a verekedések a tüntetéseken stb. Mindezek a jelenségek meggyőző tanúbizonyságai annak, hogy a társadalmi egyetértés feltétele az egymás iránti türelmesség.

Célszerű figyelmet fordítani a türelmességnek és a toleranciának a sajátosságaira, amelyek a multikulturális társadalmon belüli kapcsolatokat befolyásoló tényezők. A **türelmesség** fogalma a *tűrni* igéből származik – kitartással, panaszkodás nélkül elviselni a fizikai vagy morális sérelmeket, kibírni valamit vagy ideiglenesen megbékélni valami kellemetlennel, bízva a jobb jövőben. Ezért a türelmesség elnyújtott reakció a külső ingerekre, mint például a nemzeti elnyomás. A türelmességtől eltérően a tolerancia a *máságnak* mint velünk egyenlőnek az elfogadására való képesség. A demokratikus társadalomban nemcsak garantált a *máságnak* legitim szabadsága, hanem a gyengébb *másnak* biztosítottak bizonyos kedvezmények az önmegvalósításhoz.

DOKUMENTUM

A diszkriminációellenes Amnesty International ukrajnai szervezetének anyagaiból

A diszkriminációnak különböző formái ismertek: a sértéstől és a támadástól az alapvető szükségletekhez való jog megvonásáig bezárólag. A diszkrimináció áldozatai hátrányos helyzetbe kerülhetnek a munkapiacon vagy korlátozott hozzáférésük van az oktatáshoz, a lakhatáshoz és az egészségügyi ellátáshoz. A diszkriminált csoportokat megfoszthatják a közéletben való részvétel, a szabad vallásgyakorlás stb. jogától. A büntetőbíráskodásban a diszkrimináció megnyilvánulása az azonos elbánásban való részesítés jogának megvonásában vagy a kegyetlen bánásmódban nyilvánul meg.

A diszkrimináció a másság tagadásán vagy el nem fogadásán alapszik. Annak következtében alakul ki, hogy nem tartják tiszteletben, a hatalom megtagadja azt az elvet, hogy minden ember egyenlő. Az emberi jogok nem biztosíthatók abban az esetben, amikor betartásuk tiltott vagy korlátozott az adott személy etnikai hovatartozásával, bőrszínével, vallásával, nemével, szexuális orientációjával, életkorával, fogyatékoságával stb. összefüggésben.

- ?**
- 1) Mondj példákat a diszkrimináció megnyilvánulására.
  - 2) Hogyan sérti meg a diszkrimináció az emberi jogokat?

A tolerancia a demokratikus államokban a pluralizmus egyik alapvető tényezője. Elismeri, hogy a társadalomban helye van a különböző nézeteknek, véleményeknek, szervezeteknek, a szociális-gazdasági, politikai és kulturális élet szubjektumainak, biztosítja azok szabad fejlődését. A felmerülő problémák csak

is kompromisszumok által oldhatók meg, amikor nincs egyetlen győztes. A győztes az a társadalom lesz, amelyik lehetővé teszi, hogy a problémákat civilizált párbeszéd keretében oldják meg.

- ?** Lehet-e minden esetben toleránsnak lenni?

4. Babonaság

Történelmileg számos negatív sztereotípiát alakult állandó és gyakran veszélyes előítélletté – babonává. A babonaság azért káros, mert azt a hitet erősíti az emberben, hogy saját akaratával képes befolyásolni a tőle független erőket és körülményeket, egymással nem összefüggő kérdésekben képes ok-okozati kapcsolatot felfedezni.

A babonák kialakulásának folyamata röviden a következőképpen írható le. Az embernek valamely cselekvése a véletlen kapcsán egybeesett valamilyen jelentős eseménnyel. A későbbiekben az ember megismétli ezt a cselekvést függetlenül az eredménytől, abból kiindulva, hogy az már korábban működött. A babonás ember inkább a saját magatartásában keresi a hibát, például úgy gondolja, hogy valamit rosszul csinált, mintsem kétségbe vonja a cselekvés és bizonyos események egybeesését általában. Ha csak a legkisebb jelét is érzékeli annak, hogy cselekedetei a kívánt eredményhez vezetnek, azonnal azt a következtetést vonja le belőle, hogy babonás hite abszolút megalapozott. Azonban ez igencsak erős leegyszerűsítés. A babonák kialakulása és fennmaradása szorosan összefügg a népi és a vallási hagyományokkal és szokásokkal, a tudomány és az oktatás fejlődésével, történelmi körülményekkel, amelyek közé az adott közösség került.

A túlzott babonaság kényelmetlenségeket teremthet az embernek. Például, az az ember, aki egy fekete macska láttán kerülőutat választ, feleslegesen pazarolja az idejét. A babonák világában különleges helyet foglalnak el a figyelmeztető jelek: bizonyos dolgok úgy mond megjósolják a jövőben bekövetkező eseményeket. Ennek mindig is helye volt a babonás hagyományokban. A tudósok véleménye szerint a babonák továbbélését a következő tényezők segítik:

- az a szándék, hogy szeretnének a jövőbe látni;
- az a szándék, hogy elkerüljék a kellemetlen helyzeteket, nem pedig előidézék a kellemeseket;
- az előjelek a népi folklór és társalgási kultúra részei.

A babonáság abban is megnyilvánulhat, hogy valaki talizmánt visel, varázsló mozdulatokat tesz stb. Ezek a mozdulatok azonban nem mindig a babonáság jelei, hanem:

- esztétikai tradíció (a házak növényekkel való külső feldíszítése karácsonykor szépművészeti megfontolásból régi észak-európai hagyományokból táplálkozik, melyek a termékenységgel voltak összefüggésben);
- szórakozás (például a jóslás és a horoszkóp, melyeknek manapság jóval kevesebb jelentőséget tulajdonítanak, mint egyko-

ÉRDEKESÉGEK

Az Ukrajnában legelterjedtebb babonáságok:

- ha előttünk fekete macska vagy nyúl szalad át az úton, szerencsétlenséget jelent;
- ha az ember előtt elmegy egy nő üres vödörrel a kezében, arra az emberre szerencsétlenség vár;
- a küszöbön nem szabad semmit átadni egy másik embernek, mert az haraghoz vezet;
- a földön fekvő gyereken nem szabad átlépni, mert nem nő meg;
- ha eltörik a tükör – szerencsétlenséget jelez.

A világban talán a legelterjedtebb babonáság, hogy a *13-as szám* szerencsétlenséget hoz, és különösen a *péntek tizenhárom*. Több változata is ismert e babona eredetének.

Az egyik legismertebb magyarázat, hogy 1307. október 13-án pénteken IV. Fülöp francia király paran-

csára több ezer templomos lovagot tartóztattak le és adtak a bakó kezére.

Egy skandináv mítosz szerint, amikor a 12 isten összeült egy ünnepi vacsorára, megjelent a 13. vendég, Loki, a gonosz isten. Rábeszélte a sötétség vak istenét, hogy nyilával lője keresztül a boldogság és az öröm istenét. Azon a napon, amikor ez megtörtént, az egész világ besötétedett. Ezért a tizenhárom számot a skandináv kultúrában azóta a sötétséggel azonosítják.

A keresztények pénteket a gyász napjának tartják, mert ezen a napon feszítették keresztre Jézus Krisztust, és az egyik korabeli naptár szerint ez a hónap 13-ik napjára esett. *Péntek tizenhárom* így az a nap lett, amikor Isten Fiának halálával a világban eluralkodott a gonosz.

? Milyen babonákat ismertek?

ron, amikor a jövőmondók döntötték el, hogyan rakják le egy új város alapját, mikor vegye kezdetét a csata, mikor hozzanak meg az egész ország számára fontos döntést stb.).

? Hogyan hatnak a babonák az emberek életére?

KÖVETKEZTETÉSEK

A sztereotípiák minden társadalomra jellemző jelenségek. Az embernek tudnia kell helyén kezelni a sztereotípiákat, meglátni azokban a pozitív és a negatív dolgokat egyaránt.

Az előítéletesség mérlegelés nélküli viszonyulás egy másik emberhez vagy jelenséghez. Ennek követ-

keztében jelennek meg olyan negatív jelenségek, mint például a diszkrimináció.

Az előítéletesség leküzdésének eszköze a demokratikus társadalomban a tolerancia, ami a másokhoz való türelmes viszonyulást jelenti.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Mi a sztereotípiák? Hozzatok példákat a pozitív, a semleges és a negatív sztereotípiákra.
2. Mi az előítéletesség? Mi a diszkrimináció?
3. Mit jelent az emberekhez való toleráns viszonyulás?
4. Milyen szerepet játszanak az ember életében és a társadalom fejlődésében a sztereotípiák?
5. A francia filozófus, Voltaire mondta a következőket: „Az előítélet nem egyéb, mint vélemény ítélet nélkül.” Hogyan értitek ezt a megfogalmazást? Hozzatok fel példákat, amelyek alátámasztják a véleményeket.
6. Milyen hatással vannak a társadalomra az előítéletek?
7. Hasonlítsátok össze a tananyagrészt bevezetőjében közölt idézetek tartalmát. Melyek azok, amelyekkel egyetértetek? Indokoljátok meg, hogy miért.
8. Milyen sztereotípiákat figyeltél meg a környezetben?
9. Történelmi szakirodalom alapján készítenek rövid előadást arról, milyen negatív hatást gyakoroltak az emberi közösségekre az előítéletek a különböző történelmi korszakokban.
10. Igazoljátok az állítást, hogy a demokratikus társadalom tagjának alaptulajdonságának kell lennie a toleranciára való képesség.
11. Egyet lehet-e érteni azzal a gondolattal, hogy az előítélet az egyes ember, valamely csoport vagy közösség csökkent értékűségi komplexusának megnyilvánulása? Indokold meg a véleményed.
12. Véleményed szerint a mai értelemben vett tolerancia miként segítheti a mai Ukrajnában a különböző területeken tapasztalható ellentmondások megoldását? Hozzatok fel példákat az ellentmondásokra és fejtsétek ki, hogyan lehetne azokat feloldani a tolerancia alapján.
13. Írjatok rövid fogalmazást *Előítéletek és sztereotípiák a mai ukrán társadalomban: hogyan győzzük le azokat* címmel.

GYAKORLATI FOGLALKOZÁS

Tárgyalások és a konfliktusok megoldása

IDÉZD FEL

1. Mi a konfliktus?
2. Miért alakulnak ki a konfliktusok?
3. A konfliktus pozitív vagy negatív jelenség?

CÉL:

- az alábbi segédletek segítségével és a feladatok megoldásával képet alkotni arról, hogyan lehet megoldani a konfliktusokat.

FELADATOK A GYAKORLATI FOGLALKOZÁS ELŐKÉSZÍTÉSÉHEZ

Alább bemutatjuk a konfliktusok megoldásának különböző lehetőségeit. Ismerkedjete meg az anyaggal, amely felkészít a gyakorlati foglalkozásra.

A MUNKA MENETE

1. Alkossatok kisebb csoportokat és készüljete fel a feladatok közös megoldására.
2. A csoportmunka eredményeivel ismertesséte meg osztálytársaitokat.
3. A foglalkozás céljának megfelelően fogalmazzatok meg általános következtetéseket.

SEGÉDANYAGOK A GYAKORLATI FOGLALKOZÁSHOZ

1. sz. segédanyag

A konfliktusok megoldásával foglalkozó csoportmunka során modellezéte az alábbi konfliktushelyzetek lehetséges megoldásait.

- *Országok közötti konfliktusok.* 1) Ellentét egy olyan szigetnek a hovatartozásával kapcsolatban, amely vulkánkitörés következtében keletkezett. 2) Ellentét a határvonal kijelölésével kapcsolatban két ország esetében, amikor a határvonal egy folyó közepén lett kijelölve, de idővel a folyó medre áttolódott a szomszéd ország területére 10 kilométer mélységben.
- *Közösségek közötti konfliktusok.* Felekezete közötti konfliktusok a templom birtoklásáért.
- *Személyek közötti konfliktusok.* Ellentét a szülők és a gyermek között azzal kapcsolatban, hogy kell-e viselni az iskolai egyenruhát.
- *Annak az embernek a belső konfliktusai,* aki szeretne a Marsra repülni, ám szeretné mindörökre a Földön hátrahagyni a családját.

2. sz. segédanyag

Mint már tudjátok, a konfliktus az ember életének velejárója. A kutatók véleménye szerint a konfliktus résztvevői, miközben különbözőképpen reagálnak a helyzetre, bizonyos stílust képviselnek.

- *Konkurencia stílus.* Ennek segítségével az ember aktívan cselekszik és arra törekszik, hogy saját erőből oldja meg a konfliktust. Nem érdekelt abban, hogy másokkal együttműködjön és képes erőből dönteni. Ez a stílus akkor hatékony, ha az a hatalom, amely az adott személy kezében összpontosul, párosul azzal a meggyőző-

déssel, hogy a probléma éppen követett megoldási módja a helyes, és lehetősége van kitartani álláspontja mellett.

- *Alkalmazkodás stílus.* A személy az eszmecsere során együttműködik a partnerével, de közben nem igyekszik megvédeni a saját érdekeit. Ez történik általában, amikor a probléma megoldása a partner számára fontos, de nem lényeges a személy számára. Ez a stílus akkor hasznos, amikor a személy nem tud győzni, mivel a másiknak több hatalma van, vagy amikor a személy úgy gondolja, hogy fontosabb megőrizni a jó kapcsolatot, mint megvédeni a saját érdekeit.
- *A hárítás stílusa.* Ez akkor történik, amikor a személy nem akarja megvédeni az érdekeit, és nem kíván együttműködni a probléma megoldásában. Ez a stílus akkor célszerű, ha valaki nem akarja az energiáit fecsérelni valamely probléma megoldására, vagy amikor úgy érzi, hogy reménytelen a helyzete.
- *Az együttműködés stílusa.* Ezt tartják szem előtt, amikor a személy részt vállal a konfliktus megoldásában, kitart álláspontja mellett, ugyanakkor igyekszik figyelembe venni a partner érdekeit is. A többi stílushoz képest ez jóval időigényesebb – először a felek nyíltan feltárják a problémákat, majd megbeszélik azokat és keresik a megoldási lehetőségeket. Akkor célszerű, amikor a probléma megoldása mindkét fél számára fontos, ha a partnereket régi kapcsolat fűzi egymáshoz, mindketten azonos hatalommal bírnak, vagy abban nem látnak olyan különbséget, hogy egyenlő felekként keressék a megoldást.
- *A kompromisszum stílusa.* Ennek alkalmazásával részben mindkét fél érdekeit ki lehet elégíteni. Azokban az esetekben a leghatékonyabb, amikor mindkét fél ugyanazt akarja, ám tisztában vannak azzal, hogy ezt egyidejűleg nem érhetik el. Gyorsan megakarnak állapodni, akár ideiglenesen is, s ennek érdekében készek lemondani az eredeti célról. Ezzel egyidejűleg a kompromisszum lehetővé teszi a kölcsönösen jó viszony megőrzését.

KISCSOPORTOS FOGLALKOZÁS TERVE

- 1) Helyzetleírás.
- 2) A felek álláspontjának tisztázása.
- 3) Csoportok létrehozása (általában maximum öt fő), amelyek ezeket az álláspontokat képviselik.
- 4) A felek egymást követő megszólalása, melynek során kifejtik álláspontjukat, érvelnek mellette annak figyelembevételével, mi hangzott el a másik oldalról.
- 5) A közös döntés meghozása.

TANÁCSOK A KISCSOPORT TAGJAINAK

- Érveitek alátámasztásához keressetek minél több forrást. Ez lehet példa a való életből, statisztikai adat, ismert emberek meglátásainak idézése.
- Az első fordulót félidőnek nevezik. Az olyan tárgyalások hatékonyak, amelyek nem tartanak tovább öt fordulónál.
- A csoporton belül célszerű kiosztani a szerepeket, kijelölni a főnököt – azt a személyt, aki irányítja az álláspont kidolgozását, és a szóvivőt – azt a személyt, aki ezt az álláspontot bemutatja.

IV. fejezet

A demokratikus társadalom és annak értékei

IDÉZD FEL

1. Hol és mikor alakult ki a demokrácia?
2. Mi a vonzó a demokratikus kormányzásban?

Népszavazás – a választópolgárok véleményének felmérése, többnyire valamely terület hovatartozásával kapcsolatban. Egyes országokban, mint például Franciaországban, a referendum szinonimájának tartják.

Politikai választások – döntéshozatali rendszer, melynek célja a törvényhozó hatalmat képviselő szerv tagjainak megválasztása.

Politikai párt – önkéntes alapon létrejövő politikai szervezet, amely az azonos nézőpontot képviselő, azonos eszméket valló embereket egyesíti, s amelynek fő törekvése, hogy a kezébe vegye a politikai hatalmat, vagy legalább részese legyen annak.

Ellenzék – a kormányzó pártok ellenében szerveződő, működő, azokkal versengő, képvisellettal rendelkező pártok.

A demokrácia a legrosszabb kormányzási forma – nem számítva az összes többit.

Winston Churchill

A valódi demokráciának nem az a valódi jelszava, hogy *csinálja meg a kormány*, hanem az, hogy *csináljuk meg önállóan*.

Dwight Eisenhower

Minden nő, aki megérti a háztartás körül felmerülő problémákat, közel áll ahhoz, hogy megértse az ország vezetése közben felmerülő problémákat is.

Margaret Thatcher

Jobb rendszeresen elmenni a választásokra, mint akár egyetlen egyszer felállni a barikádra.

Eduard Sevrus

A demokráciának támogatásra van szüksége, s a legjobb támogatást a többi demokrácia tudja nyújtani.

Benazir Bhutto

1. TÉMA. DEMOKRATIKUS ORSZÁG

1. A demokrácia fogalma, formái és elvei

A XXI. században az emberi civilizáció egyik kulcsfontosságú értékei között szerepel a demokrácia. Az emberek millióit éppen az észlelt cselekvésre, hogy ők a demokrácia hívei és elkötelezettjei. A *demokrácia* fogalma (szó szerint – a nép hatalma) ógörög szókapcsolatból származik, olyan társadalmi rendet jelölt, ahol a legfontosabb kérdésekben a döntéshozatal a népgyűlésekre tartozott, s azt a szavazás módszerével erősítették meg. Legelőször a kifejezést az athéni Periklész használta, aki i. e. az V. században élt.

A demokrácia mai értelmezése Nyugaton alakult ki, bár sohasem volt nyugati jelenség. Sucks dél-afrikai kutató véleménye szerint: „A demokrácia minden szélességi fokon megszületik és meghal, ezért nincs értelme meghatározni annak pontos földrajzi koordinátáit”. A XX. század folyamán a demokrácia az egész világon elterjedt. Ezzel egyidejűleg az emberiség számos tapasztalatot szerzett a demokrácia sérülékenységeivel kapcsolatban, valamint az autoriter rezsimek nyomásával szembeni védtelenségéről. Ezért fontos tisztázni a jelenlegi demokráciák, annak formái, elvei, eszméi és értékei mibenlétét.

A **demokrácia** fogalmát különböző jelentésben használjuk. Tudományos értelemben – a politikai rendszer működésének és szervezetének formája, amely a nép által meghatározott hatalmon nyugszik, joga van, hogy részt vegyen az állami ügyek döntéshozatalában az állampolgári jogok és kötelezettségek széles körével összefüggésben. Filozófiai értelemben – társadalmi önkormányzás, amit az egyenlőségű állampolgárok valósítanak meg azáltal, hogy közvetlenül részt vesznek a társadalom ügyeinek megvitatásában és megoldásában szabad választások (szavazások) útján. A demokrácia azért alakult ki és azért áll fenn, mivel ez adja meg a lehetőséget az emberek számára, hogy önállóan oldják meg ügyeiket. Az USA elnöke, Abraham Lincoln a demokráciát úgy definiálta, hogy az *a nép által, a népért és a nép érdekében* való kormányzás.

Eleanor Roosevelt, neves közéleti aktivista a demokrácia elveinek a politikai és társadalmi életben való érvényesülését tartotta országának legfőbb eredményének.

Napjainkban a demokrácia alapelveinek a következőket tartják: népuralom; az egyének egyenlősége, függetlenül társadalmi helyzetüktől, származásuktól, nemüktől, nemzetiségüktől stb.; az egyén szabadsága, ami a természeti és elidegeníthetetlen jogok összessége. Ezeknek az elveknek a megvalósítása a politikai életben szorosan összefügg azzal, hogy megvalósul-e a hatalommegosztás, a kisebbségi

DOKUMENTUM

Periklész athéni hadvezér beszédéből

Olyan alkotmánnyal élünk, amely nem igazodik szomszédaink törvényeihez, s inkább mi magunk szolgálunk például, mintsem hogy utánoznánk másokat. A neve pedig, mivel nem kevesekre, hanem a többségre támaszkodik: demokrácia. Törvényeink szerint a személyes ügyeket tekintve mindenki egyenjogú, de ami az állami ügyeket illeti, a tiszteletbeli állami pozíciókra nem pártok támogatása miatt jelöltek ki, hanem saját adottságokért. Egy embertől se vonható meg az a lehetőség, hogy hasznos tagja legyen a társadalomnak, ha szegény...

...amit az állam parancsolt, elsősorban tiszteletből nem merjük áthágni, engedelmességgel azoknak, akik éppen az élen állnak, és a törvényeknek, különösképpen azoknak, amelyek az igazságtalansággal sújtottakat védik, és azoknak, amelyek bár íratlanok, megsértésüket gyalázatnak tekintik... mi vagyunk az egyetlenek, akik azokat, akik ezektől távol tartják magukat, nem visszavonultaknak tartjuk, hanem egyene-

sen semmirekellőknek, és mi magunk döntjük el vagy fontoljuk meg helyesen ügyeinket, azt tartva, hogy a szavak nem ártnak a tetteknek, az már inkább, ha – mielőtt hozzákezdünk – nem tisztázzuk előbb okos beszéddel, hogy mit kell cselekednünk. Mert kiváltképpen jellemző tulajdonságunk az is, hogy mi, akik a legbátrabbak vagyunk a cselekvésben, meg is fontoljuk azt, amihez hozzáfogunk, míg másokat a tudatlanság tesz vakmerőkké, a megfontolás viszont tétovázókká... Összefoglalva, egész városunkról elmondhatom, hogy Görögország nevelő iskolája, és úgy tűnik nekem, hogy minden egyes polgárunk a legsokoldalúbban, telve kedvességgel és élelmességgel, egyesíti magában mindazt, ami csak szükséges.

- ? 1) Hogyan értelmezte Periklész a demokrácia lényegét?
2) Miként tette lehetővé a demokrácia az athéniak számára, hogy az élet minden területén kiteljesedjenek?

ÉRDEKESSEGEK

Az ukránoknak van tapasztalata abban, milyen egy népszavazás. Az 1991. december 1-jén tartott öszkrajnai népszavazáson a szavazásban részt vevők 90,32%-a támogatta az állam függetlenségét. Volt népszavazás 2000-ben is az államhatalom gyakorlásának kérdésében. Ám ennek a második népszavazásnak nem lett semmilyen következménye. Ugyancsak a népszavazást használta fel Oroszország 2014-ben, hogy kirobbantsa Ukrajna ellen a hibrid háborút.

- ? Milyen veszélyeket rejlhet magában egy népszavazás megtartása?

jog az ellenzékiiségre, a többpártrendszer, az egyenlőség a választójog gyakorlásában, az állampolgárok egyenlősége stb.

Az állampolgárok politikai egyenlősége abban nyilvánul meg, hogy a demokrácia két alapvető formájában vesznek részt:

- *közvetett (képviselési) demokrácia* – az állampolgár részvétele az állami szervek tevékenységében, a politikai döntések meghozatalában és azok elfogadtatásában a megválasztott képviselőkön keresztül, akik állami szinten képviselik érdekeiket. Napjainkig ez a demokrácia fő formája és a parlamentarizmusban ölt testet;
- *közvetlen (részvételi) demokrácia* – közvetlen, közvetítők nélküli lehetősége az állampolgárnak, hogy befolyást gyakoroljon a politikai döntésekre, az állami szervek és állami tisztségviselők tevékenységére. Helyi és országos szinten történik az állami és társadalmi kérdések megbeszélése, választások, referendumok útján.

Referendum – a választópolgárok akaratának érvényesítése alkotmányos, törvényhozói vagy más bel- és külpolitikai kérdésekben. A re-

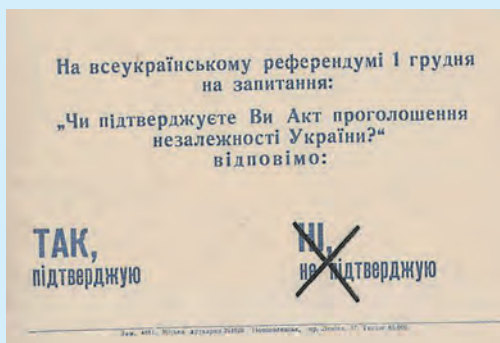
ferendum tárgyától, lebonyolítása módjától függetlenül megkülönböztetünk alkotmányozó referendumot (amikor a referendum kérdése az Alkotmánnyal vagy alkotmánymódosítással kapcsolatos) és törvényhozóit (a referendum tárgya valamely törvénytervezet), lehet országos vagy helyi, kötelező vagy véleménynyilvánító.

- ? Mi a demokrácia? Soroljátok fel a demokrácia alapelveit.

2. A gender demokrácia

Napjainkban számos ország társadalmi-politikai életében fajsúlyos a gender demokrácia kérdése. Gender demokrácia – mindkét nem (nő és férfi) egyenjogú részvétele a társadalmi életben, amit törvényekben rögzítenek, valamint reális lehetőségei vannak az ehhez kapcsolódó jogok és lehetőségek gyakorlására.

A gender demokrácia megalapozza a nők és a férfiak társadalmi egyenlőségét (a gender paritás elveit), ami a jogok, szabadságjogok, kötelezettségek egyenlőségét, valamint mindkét nem képviselőinek egymás és a társadalom iránti felelősségét jelenti.

Az 1991. december 1-jei népszavazás egyik plakátja

ÉRDEKESSEGEK

Számos kutató úgy véli, hogy a demokrácia bizonyos feltételek megléte esetén jön létre és fejlődik, amelyek közül alapvető a stabil gazdasági fejlődés. Statisztikai adatok bizonyítják, hogy a világ gazdaságilag legfejlettebb 24 állama közül csak három nem demokratikus berendezkedésű. A közepesen fejlett országok közül 23 demokratikus, 25 diktatúra és 5 ország indult el a demokratikus fejlődés útján. A 42 alacsony jövedelmű ország közül csak kettőt lehet helyel-közzel demokratikusnak nevezni.

? A demokrácia garantálja-e a magas életszínvonalat a társadalomban? Miért?

DOKUMENTUM

Az ENSZ egyezménye a nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról (1979)

2. cikkely. A részes államok elítélik a nőkkel szemben alkalmazott megkülönböztetés minden formáját... és ebből a célból kötelezettséget vállalnak arra, hogy:

a) beiktatják a nők és a férfiak egyenlőségének elvét nemzeti Alkotmányukba vagy más, megfelelő jogszabályaikba, amennyiben ez eddig még nem történt volna meg, jogi és egyéb megfelelő eszközökkel gondoskodnak az említett elv gyakorlati megvalósításáról;

b) megfelelő jogszabályokat és más intézkedéseket fogadnak el, ideértve – szükség esetén – a szankciókat is, a nőkkel szembeni mindenfajta megkülönböztetés megtiltása végett...

5. cikkely. A részes államok kötelesek minden megfelelő intézkedést megtenni, hogy:

a) megváltozzanak a férfiak és a nők társadalmi és kulturális viselkedési formái, azzal a céllal, hogy megszűnjenek mindazok az előítéletek, valamint szokásokra alapozott és egyéb gyakorlatot, amelyek bármelyik

nem alsóbbrendűségének vagy felsőbbrendűségének avagy a férfiak és a nők hagyományokhoz igazodóan megmerevített szerepkörének elképzelésén nyugszanak...

7. cikkely. A részes államok kötelesek minden megfelelő intézkedést megtenni a nőkkel szemben az ország politikai és közéletében alkalmazott megkülönböztetés kiküszöbölésére...

a) minden választáson és népszavazáson szavazzanak, továbbá, hogy választhatók legyenek minden nyilvánosan választott testületbe történő választások során;

b) részt vegyenek a kormánypolitika kialakításában és annak végrehajtásában, valamint, hogy közszolgálati tisztségeket tölthessenek be és elláthassanak minden közéleti feladatot minden kormányzati szinten;

? Az egyezmény milyen intézkedések foganatosítását írja elő a társadalomban a nők diszkriminációjának felszámolása érdekében?

A gender demokráciának a társadalmi-politikai életben való meghonosítása előfeltételezi a nők és a férfiak számára az egyenlő lehetőségek biztosítását az alábbi területeken:

- a választásokon és a referendumokon való egyenlő részvétel, valamint a választott szervekbe való választhatóság;
- a kormánypolitika alakításában és megvalósításában való részvétel, állami pozíciók betöltésének lehetősége az államigazgatás bármely szintjén;
- részvétel az ország társadalmi-politikai életével foglalkozó nem kormányzati szervezetek tevékenységében.

Történelmi tapasztalat, hogy a női mivolt mindig szerepet játszott a demokratikus társadalmakban. A valós demokráciának arra van szüksége, hogy minden állampolgár szavát meghallják, megvitassák, jogszabályban rögzítsék, és az állam politikája biztosítsa a lefektetett

elvek gyakorlati alkalmazását. Napjainkban a nők a lakosság felét képezik, ezért az ő véleményüket is számításba kell venni a demokratikus folyamatokban. Az az állam, amelyik demokratikusnak tartja magát, számít a nők politikai aktivitására. A nőknek azért van szükségük a demokráciára, hogy lehetőségük legyen megváltoztatni az állapotokat és a törvényeket, amelyek a társadalom egészét akadályozzák abban, hogy megvalósuljon az egyenlőség. A valós demokratikus képviselő biztosítása a biztosíték arra, hogy a nők szavát is meghallják és az ő érdekeiket is képviseljék.

? Mi biztosítja a társadalmi-politikai életben a gender demokrácia megvalósulását?

ÉRDEKESÉGEK

A világtörténelemben először a férfiak kaptak választójogot 1848-ban Franciaországban. 1914-re szinte az összes nyugati országban bevezették ezt. A nők először 1893-ban Új-Zélandon kaptak választójogot, Európában pedig 1906-ban Finnországban. Az első világháború után a nők választójogot kaptak a legtöbb országban (Svájcban 1971-ben, Liechtensteinben 1986-ban). Az 1970-es években a világ vezető államaiban a választójog alsó korhatárát a 18. életévre csökkentették. Ekkortól számíthatjuk általánosnak a választójogot.

DOKUMENTUM

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, 1948

Mindenkinek joga van ahhoz, hogy hazája ügyeinek intézésében akár közvetlenül, akár szabadon választott képviselők közvetítése útján részt vegyen. A nép akarata a közhatalom alapja. Ezt az akaratot időszakos és tisztességes választásokon, általános és egyenlő választójog alapján, titkos szavazással vagy ezzel egyenértékű szavazási eljárással kell kifejezésre juttatni.

- ?
- 1) Miben nyilvánul meg a nyilatkozatban kifejezett jog a választásokra?
  - 2) A fenti forrás alapján válaszoljatok arra a kérdésre, hogy mit kell tennie a hatalomnak annak érdekében, hogy biztosítsa ennek a jognak a gyakorlását?

3. A demokratikus eszmék és értékek. A demokrácia mint politikai rendszer és népuralom

Az ókori Görögország városállamaiban született demokráciát nevezik az elsőnek és igazinak, amely közvetlen demokráciában nyilvánul meg. Az évezredek alatt a világban végbement változások ellenére megőrizte eredeti tartalmát, továbbra is azoknak az állampolgároknak az ügye, akik felelősséget éreznek és elkötelezettek, és azoké, akik képesek befollyásolni saját életüket és ezt meg is teszik.

A demokrácia eszméinek és értékeinek kifejeződése a liberális képviselői demokrácia, ami a XIX. században alakult ki Nyugaton. Ennek jellemzői:

- a népszuverenitás gyakorlása nem a döntésekben való közvetlen részvétel által, hanem képviselők megválasztásával a képviselői hatalmi szervekbe. E találmány nélkül a mai nagy és bonyolult társadalmakban (az ókori Athénak, ahol a demokrácia megszületett, mindössze 20 ezer lakosa volt) a demokrácia megvalósítása reménytelen lenne;
- a közvetlen demokrácia országos szinten való gyakorlásának lehetősége az állam számára döntő jelentőségű kérdésekben. Helyi és regionális szinten a közvetlen demokráciát szélesebb körűen alkalmazzák – népszavazások a különböző közösségek és régiók fejlődése kérdéseiben a helyi önkormányzati szervek munkájában való részvételen keresztül;
- a társadalmi élet sokszínűségének elismerése, ami az érdekek ütközése elkerülésének egyik feltétele, és a konfliktusok megoldása szociális és politikai pluralizmus útján;

- az ellenzék tevékenységének törvényessége a hatalom megszerzéséért, ami közvetlen kapcsolatban áll a pluralizmussal és az érdekek harcával – mint napjainak demokráciájának jellemzőivel;
- az ember jogainak és szabadságának garantálása, amely a személyes szabadság azon szintjét biztosítja, ami nem létezett az elsődleges antik demokráciában. Ezért a jelenlegi demokráciát liberálisnak is nevezik;
- a társadalomnak a politikai életben való magas szintű részvétele, ami a különböző korlátok (oktatási, életkori, státuszbeli, települési) csökkentését vagy kiiktatását igényli, valamint a feltételek megteremtése, hogy a társadalom korábban passzív csoportjait bevonják ebbe a folyamatba;
- a tömegtájékoztatás szabadsága, aminek központi szerepe van a politikai kommunikációban, egyik központi eleme a jelenlegi demokratikus folyamatoknak.

A demokratikus politikai rendszerű országokban a demokrácia eszméinek érvényesítése politikai rendszerének működésében az alábbi jellemzőkkel bír:

- a társadalomban a különböző érdekek megléte és a lehetőségek széles tárháza ezek kinyilvánítására és megvalósítására;
- minden társadalmi csoport garantált joga a politikai intézményekhez való hozzáférés;

A választások formái		
a lebonyolítás célja alapján	a választások megtartásának oka alapján	az akaratnyilvánítás módja alapján
<ul style="list-style-type: none"> • elnöki • parlamenti • regionális (megyei) • municipális (városi) 	<ul style="list-style-type: none"> • soros • előrehozott • megismételt • időközi 	<ul style="list-style-type: none"> • közvetlen • közvetett

- általános választójog, lehetővé teszi az állampolgárnak, hogy részt vegyen a képviselői intézmények kialakításában;
- a végrehajtó hatalom tevékenységének ellenőrzése a képviselői intézményeken keresztül;
- a politikai normák és folyamatok elfogadása a társadalom többsége által;
- a konfliktusok békés úton történő megoldása;

- a többség döntő szerepének elismerése a kisebbségek érdekeinek figyelembevételével párhuzamosan.

- ?
- 1) Milyen jellegzetességek rejlenek a liberális képviselői demokrácia fogalmában?
  - 2) Milyen sajátosságok jellemzik a demokratikus politikai rendszert?

4. A választások mint a demokrácia eszköze. A választások típusai

A demokráciát nem lehet **választások** nélkül elképzelni, mivel ezek szükségesek a nép akaratának érvényesítéséhez az adott feltételek között. A választások nemcsak a demokrácia lényeges velejárója, hanem annak elengedhetetlen feltétele. **Demichel** és **Lalumière** francia kutatók véleménye szerint a demokrácia az a rendszer, amelyben a vezetők szabad és becsületos választásokon kerülnek pozícióba.

A választással kapcsolatos kérdésekkel a választójog foglalkozik. Ez magában foglalja azoknak a jogi normáknak az összességét, amelyek szabályozzák az állampolgárok részvételét a választásokon, annak szervezésében és lebonyolításában, a választók és a választott szervek, valamint a hatalmi ágazatok képviselői közötti kapcsolatot, lehetővé teszi a megválasztott képviselők visszahívását, akik nem igazolták a választók elvárásait. A választási szabályok és más kritériumok elveinek megfelelően (a választás tárgya, a lebonyolítás időpontja stb.) a választásokat osztályozhatjuk (lásd a fenti ábrát).

Az állam jogi és demokratikus fejlettségének szintjének megfelelően a választások lehetnek:

- egyenlők vagy nem egyenlők;
- általánosak vagy korlátozottak;

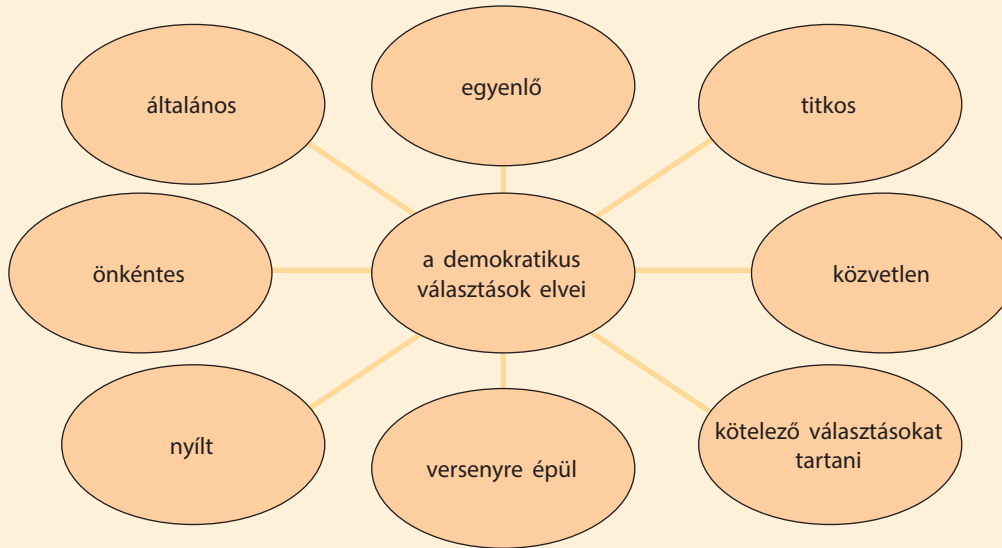
- közvetlenek vagy közvetettek;
- titkosak vagy nyíltak.

Az ábra bal oldala tartalmazza a választások típusait, amelyek azokra az országokra jellemzőek, ahol a választási rendszer magas szinten demokratizált. Napjainkban a legtöbb ország az Alkotmányban vagy speciális választójogi törvényekben rögzíti az általános, egyenlő, titkos szavazáshoz való jogot.

A választások biztosítják az állampolgár számára a közvetlen részvételt az állam központi és helyi hatalmi szerveinek formálásában. Aktív választójog – választáshoz való jog. Passzív választójog – jog arra, hogy megválasszanak. Ez minden állampolgárnak lehetőséget biztosít arra, hogy tisztázza álláspontját. A hatalmi struktúrákon keresztül befolyással tud lenni saját életének minőségére, személyes felelősséget érezni az ország ügyeiért és lakóhelyéért.

- ?
- 1) Sorold fel, a választások mely fajtáit ismered.
  - 2) Mikor kerül sor a soron következő választásokra Ukrajnában? Melyik típusba sorolható?

A VÁLASZTÓJOG ELVEI A DEMOKRATIKUS ÁLLAMBAN

? Hozzatok fel példákat arra, hogyan valósulnak meg a fenti elvek az ukrajnai választási gyakorlatban.

5. A választási rendszerek típusai

Az ország választott szervei létrehozásának rendjét választási rendszernek hívjuk. Két fő választási rendszer létezik:

- **többségi rendszer** – a képviseleti szervek olyan rendje, mely során az lesz a megválasztott, aki több szavazatot kapott;
- **arányos rendszer** – a választási rendszer azon típusa, amikor a választás végeredményét azoknak a szavazatoknak az összeszámlálásával állapítják meg, amelyeket a politikai párt (vagy választási szövetség) listáján szereplő jelöltekre adtak le.

Mindkét választási rendszernek megvannak a maga előnyei és hátrányai. A *többségi rendszer* előnyeire tartozik az, hogy lehetőséget biztosít a hatékonyan és stabilan működő kormányalakításhoz. Lehetővé teszi a nagy, jól szervezett pártoknak, hogy könnyen győzzenek a választásokon és egypárti kormányt alakítsanak.

A *többségi rendszer* hátrányaihoz tartozik:

- az ország választóinak jelentős része (néha akár 50%-a) nincs képviselve az állami szervezetekben;
- az a párt, amelyik a választásokon kevesebb szavazatot kapott, mint ellenfelei, a parlamentben mégis több képviselői helyet tudhat magáénak;
- – két párt, amelyik egyenlő vagy megközelítően egyenlő számú szavazatot kapott, az

állami szervekhez nem ugyanannyi képviselőt fog delegálni (nincs kizárva az a helyzet, hogy az a párt, amelyik több szavazatot kapott, mint az ellenfele, összességében egyetlen mandátumot sem szerez).

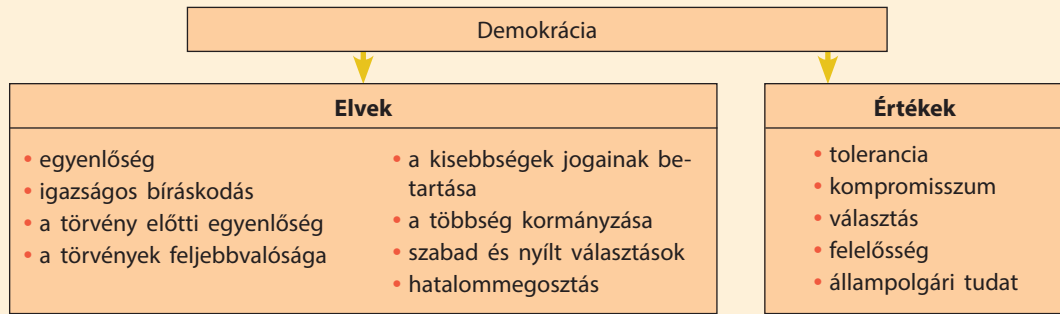
Az *arányos rendszer* előnyeire tartozik, hogy az abból formálódó szervek az ország és a társadalom reális helyzetét és a politikai erők reális támogatottságát fogják tükrözni. Oda-vissza kapcsolatot jelent az állam és a társadalmi szervezetek között, ami elősegíti a politikai pluralizmus és többpártrendszer fejlődését.

Az *arányos rendszer* főbb hátrányai:

- nehézségek alakulnak ki a kormányalakítás során, mivel nincs domináns párt;
- többpárti koalíció jön létre, amely nem jelent megbonthatatlan kapcsolatot, a kormány olyan pártokból is összeállhat, melyek más-más célokkal más-más értékrendet képviselnek, aminek következtében a kormány instabil lesz;
- a képviselők és a választók közötti közvetlen kapcsolat nagyon gyenge, mivel nem konkrét jelöltekre, hanem pártokra szavaznak;
- a képviselők függősége pártjuk vezetőjétől negatív hatással lehet a fontos dokumentumok megvitatására és elfogadására.

A DEMOKRÁCIA ELVEI ÉS ÉRTÉKEI

? Mondjátok el, miként értitek a demokrácia fent felsorolt elveit és értékeit.

A hátrányok elkerülésére és az előnyök kihasználására szolgáló kísérlet a vegyes rendszer alkalmazása, amely magában foglalja a többségi és arányos rendszert is. Eszerint a képviselők egyik felét többségi, a másikat arányos rendszerben választják meg. A választá-

si rendszer tökéletesítésének tapasztalata bizonyítja, hogy az ilyen rendszer hatékonyabban szolgálja a politikai rendszer stabilitását.

? Létezik-e választás a választás lehetősége nélkül?

6. A választási folyamat szakaszai

A demokratikus rendszer a választások szabályozott lefolyását követeli meg. A választási folyamatnak több szakaszát különítjük el:

1) *A választás időpontjának meghatározása.* A választások időpontját a felhatalmazott szerv határozza meg (pl. az államfő, a miniszterelnök, Ukrajnában a Központi Választási Bizottság) az ország törvényeinek megfelelően. Néhány országban a választások időpontját egyenest az ország Alkotmánya határozza meg vagy más konkrét törvény.

2) *A választók regisztrációja.* A jelenlegi gyakorlatban a regisztrációnak több fajtáját különítjük el:

- kötelező (Ukrajnában), amikor az állam maga állítja össze a választói névjegyzéket a birtokában lévő információk alapján;
- önkéntes (USA), ahol a választóknak maguknak kell regisztrálni a választókerületbe.

3) *A választókerületek kialakítása.* A területi választókerület a választópolgárokat a közös lakhely alapján foglalja magába. Ukrajnában ez a kerületi választási bizottságok és a helyi önkormányzati szervek javaslata alapján kerül kialakításra.

4) *A választási szervek megalakítása.* A választási folyamat ellenőrzésére szabályszerűen országos és helyi választási szerveket hoznak létre.

5) *A jelöltek kiválasztása, pártlisták felállítás.* Ebben a szakaszban határozzák meg

a személyek azon körét, akiket megválasztanak majd elnöknek, szenátornak, képviselőnek.

6) *A jelöltek regisztrációja és a pártlisták.* A jelöltek regisztrációját az illetékes állami szerv végzi. Ukrajnában az országos jelölteket a Központi Választó Bizottság, míg a helyi választásokon indulókat a megyei és a járási bizottságok jegyzik be.

7) *A bejegyzett képviselőjelöltek választások előtti kampányai.* A jelöltek és a pártok azon igyekeznek, hogy a választókat meggyőzzék, mely személyre vagy politikai pártra kell szavazni. A választás előtti kampány sok pénzt igényel, ami önkéntes adakozásból, a pártok költségvetéséből és valamilyen arányban állami költségvetésből valósul meg.

Az ukrán törvényhozás előírja, hogy a választás előtti agitáció során szükséges az alábbi elvek betartása:

- a választások előtti kampányban nem tiltott bármely kampányszerző eszköz használata;
- minden jelölt és politikai párt számára egyenlő lehetőségek biztosítása az agitációhoz;
- pártatlan hozzáállás a jelöltekhez és a politikai pártokhoz a központi állami és a helyi önkormányzati szervek részéről;
- állampolgári és állami ellenőrzés a pénz felhasználásáról a jelöltek és a politikai pártok által.

ÉRDEKESSEGEK

A hatályos ukrajnai szabályozás értelmében Ukrajna Legfelső Tanácsába a választásokat ötévente tartják október hónap utolsó vasárnapján. A választási kampány a választások előtt 90 nappal veszi kezdetét. A Központi Választási Bizottság legalább 91 nappal a választások előtt közzéteszi a választások időpontját.

8) *A választás folyamata.* Manapság a szavazás több módon is történhet:

- kézfelemelés (a helyi önkormányzati szervek megválasztásakor alkalmazzák olyan országokban, ahol a lakosság kis létszámú);
- elektronikus rendszer útján gombnyomással (az USA-ban történik ilyen módon);
- a legelterjedtebb mód – papír alapon, amikor a jelölt neve mellé, akire szavaznak, egy bizonyos jelet tesznek (ezt a módszert használják Ukrajnában is).

A szavazásra a választás napján vagy a megismételt választás napján kerül sor. Ukrajnában a választási bizottság köteles értesíteni a választókat a szavazás helyéről és idejéről nem később, mint 15 nappal a választások előtt. A szavazásra speciálisan felszerelt helyiségekben kerül sor.

Minden választó titkosan szavaz és a papíron feltüntetett személyek közül csak egyre adhatja a voksát. Továbbá tilos más személyek jelenléte a választófülkében a választási lap kitöltésekor. A legtöbb országban a választó közvetlenül a jelöltre szavaz (közvetlen választás). Egyes országokban közvetett választások vannak. Tehát az állampolgárok

7. Politikai pártok

A nem állami szervek között a politikai rendszerben a fő szerepet a politikai pártok játsszák. A társadalmi mozgalmaktól és csoportoktól abban különböznek, hogy a párt tevékenységét irányító professzionális apparátussal rendelkeznek, politikai programok és célok mentén tevékenykednek.

A funkciók között, amit a mai társadalomban a politikai pártok betöltenek, a legfontosabbak az alábbiak:

előbb megválasztják a lebonyolító szerveket, majd kiválasztják a jelölteket és végül leadják a szavazatukat.

9) *A szavazatok összeszámlálása.* Ukrajnában a szavazatok számolása kizárólagosan a választási bizottság által történik a törvény szabályainak megfelelően. Ezt közvetlenül a szavazások befejezése után kezdik el. A szavazatok számlálásának befejeztével a választási bizottság tagjai jegyzőkönyvet állítanak össze, melyben rögzítik a szavazatok számát, azon belül az egyes jelöltekre és pártokra leadott szavazatokat.

10) *A választás eredményeinek kihirdetése.* Ukrajnában elnökválasztások és a Legfelső Tanácsba való választások során az eredményeket a Központi Választási Bizottság teszi közzé, a helyi választási eredményeket pedig a megyei és járási választási bizottságok.

Néha előfordul olyan helyzet, hogy a választásokat meg kell ismételni. Ez olyan esetben történik meg, amikor egy teljes választókerületben nem több mint két jelölt indult, és közülük egyik sem ért el megfelelő számú szavazatot, vagy az összukrajnai választások során a szavazást meghatározott okokból érvénytelennek vagy semmisnek nyilvánították.

- a társadalom és az állam közötti kapcsolat megteremtése;
- az értékek, ideológiák meghatározása, programok kidolgozása, a társadalom fejlődésére stratégiát kidolgozni, és meggyőzni az állampolgárokat annak értelméről;
- a politikai elit kiválasztásának módja és gyakorlata, a vezetők kiválasztása a politikai rendszerben;

ÉRDEKESSEGEK

**Az USA választási rendszere.
Részlet M. Jurij politológia tankönyvéből**

Az USA-ban az elnökválasztási kampánynak több szakasza van.

Az első szakasz – az elnökjelöltek és az alelnökjelöltek kiválasztása. A jelöltállítás folyamata meglehetősen bonyolult, mivel az Alkotmányban nincs leírva a folyamat, minden tagállam saját jogszabályai alapján jár el. A második világháború után vezették be az előválasztásokat (prairie), melynek keretében az adott párt (demokrata vagy republikánus) hívei általános választások keretében döntenek valamelyik jelölt mellett, és felhatalmazzák a párt kongresszusát a jelölt megválasztására. Az előválasztásnak két típusa van: zárt – ebben csak az adott párt regisztrált tagjai vesznek részt; nyílt – az egyik párt hívei csak a másik párt jelöltjei közül választhatnak... Az előválasztásokon kívül más módja is van a jelöltek kiválasztásának a pártkongresszuson – többlépcsős pártkonferencia megtartása.

A második szakasz – a pártok kongresszusa keretében a párt megnevezi jelöltjét az elnöki és az alelnöki pozícióra. A kongresszusok nagy propagandával vannak körítve és formájukat tekintve teátrális nagygyűlésre hasonlítanak, amivel kezdetét veszi a választási kampány.

A döntő szakasz – választások, amelyek révén kijelölik a győzteseket – az elnök- és az alelnökjelöltet. Az aktuális év novemberének első hét-főjét követő kedden tartják. A választó, amikor leadja szavazatát egyik vagy másik párt elnökjelöltjére, valójában az adott államban a párt által kijelölt elektorokra szavaz. Az az elnökjelölt, amelyik az adott államban a legtöbb szavazatot kapta, megkapja az állam összes szavazójának voksát (a győztes mindent visz elv alapján). Éppen ezért elvi jelentősége van akár a minimális szavazataránnyal megnyert választásnak is.

Következő szakasz – decemberben adják le szavazatukat az elektorok. Az elnökjelöltnek és az alelnökjelöltnek a szavazók szavazatainak legalább felét meg kell szerezniük (az 538 elektori szavazatból legalább 270-et). A jegyzőkönyveket továbbítják a szenátus elnökének (az Alkotmány értelmében az alelnök tölti be ezt a tisztséget).

Záró szakasz – a kongresszus alsó és felső házában közös ülése (a választásokat követő év januárjában), amelyen kihirdetik az eredményeket. Az Alkotmány előírja, hogy amennyiben egyik jelölt sem szerez többséget, az elnököt a képviselőház választja meg.

- a hatalomért folytatott küzdelem az államban, az uralkodó elit és a vezetők összetételének kialakulása minden szinten;
- az állampolgár politikai szocializációja.

Ezek közül a legfontosabb, hogy a politikai pártok követeléseket fogalmaznak meg a hatalom irányába és részt vesznek azok megvalósításában. Az állami hatalomhoz képest a párt különböző pozíciót foglalhat el. A párt lehet kibékíthetetlen ellenzéki helyzetben, amikor az uralmon lévő állami rendszer ellen foglal állást. Ebben az esetben a párt hatalmat kíván szerezni, hogy megváltoztassa az államot. Az ellenzék másik variációja, ami nem a fennálló állami rend ellen irányul, hanem meghatározott politika ellen. A párt konstruktívan is lehet ellenzékben, kritikával illetve azt, amivel ő nem ért egyet, és támogatva azt, ami véleménye szerint helyes.

A jelenlegi politikai pártok tipológiáját az alábbi kritériumok határozzák meg:

- világnézeti szempontból a pártok lehetnek pragmatista pártok, amelyeknek nincsenek ideológiai programjaik vagy céljaik, semmilyen iskolát nem követnek, és céljuk,

hogy minél több támogatót szerezzenek a választáshoz, valamint ideológiai pártok, amelyek meghatározott eszmék mentén politizálnak (konzervatívok, liberálisok, reformisták, forradalmi pártok stb.);

- szervezeti elvek alapján megkülönböztetünk tömegpártokat (a soraikba minél több tagot vonnak be), káderpártokat (hivatásos politikusok kis csoportját egyesítik), pártok, amelyeknek nincs hivatalos tagsága (a párt-hoz való tartozást a választások során leadott szavazatokkal döntenek el), kollektív tagsággal rendelkező pártok (szakszervezetek, munkahelyi kollektívák stb.);
- szociális bázis alapján – olyan pártok, amelyek meghatározott társadalmi réteg, csoport és szociális csoport érdekeit képviselik;
- az államhatalomban elfoglalt helyüktől függően – ellenzéki, kormányzó (egypárti és koalíciós);
- a hatalom viszonyulása alapján – legális és illegális.

POLITIKAI SPEKTRUM

kommunisták   szociáldemokraták   szocialisták   radikálisok   demokraták   liberálisok   konzervatívok   fasiszták

ultrabaloldaliak

baloldaliak

centristák

jobboldaliak

ultrajobboldaliak

marginalizálódott
személyek

bérmunkások

kisbirtokosok

vállalkozók

nagyvállalkozók

arisztokraták

marginalizálódott
személyek

Falusiak

Értelmiség

? Lehetséges-e demokratikus rendszer politikai pártok nélkül?

KÖVETKEZTETÉSEK

A demokrácia a társadalmi önkormányzás formája, amelyet egyenjogú polgárok valósítanak meg, akik közvetlenül részt vesznek a társadalmi kérdések vitájában (közvetlen demokrácia) vagy felhatalmazzák erre képviselőiket (képviselési demokrácia). Mindkét esetben a legfontosabb szerepe a szabad választásnak és szavazásnak van.

A legfontosabb mechanizmus, mely által a demokratikus országok polgárai eldönthetik, mely személyek és politikai erők kormányozzanak és milyen politikát képviseljenek, az a választások.

A világ országainak a demokráciában szerzett tapasztalatai azt tanúsítják, hogy nincs ideális választási rendszer.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Melyik a demokrácia két alapvető formája?
- Milyen típusai vannak a közvetlen demokráciának helyi és regionális szinten?
- Mik azok a politikai választások?
- Melyik a két legismertebb választási rendszer? Milyen választási rendszer van érvényben a mai Ukrajnában?
- Mondjátok el, mit takar a demokrácia fogalma, milyen formái és elvei ismertek a számotokra.
- Hogyan értelmezték Abraham Lincoln, az USA elnökének demokrácia-felfogását (*a néptől, a nép által, a népért való hatalom*). Megfelel-e ez a mai értelmezésnek? Támasszátok alá véleményeketeket.
- Miért fontos a gender demokrácia az ország teljes értékű társadalmi-politikai fejlődéséhez?
- Melyek a demokrácia eszméi és értékei?
- Melyek a demokratikus politikai rendszer főbb jellemvonásai?
- Miért tartják a politikai választásokat a demokrácia egyik eszközének?
- Ívéleményetek szerint melyek a demokratikus be rendezkedés előnyei és hátrányai? A tananyagrészt elején idéztük Churchill gondolatait. Mondjátok el, hogyan értelmezték.
- Mutassátok be a választási rendszerek előnyeit és hátrányait.
- Csoportmunka.** Hogyan értelmezték Václav Havel cseh író, dramaturg, államfő következő gondolatát: „A demokrácia hátránya, hogy akik komolyan veszik, azoknak megköti a kezét, akik pedig nem veszik komolyan, azoknak mindent megenged.”
- Keressetek idézeteket híres emberektől a demokráciával kapcsolatban. Mondjátok el, miért tetszenek nektek a kiválasztott gondolatok.
- Mit gondolsz a demokráciáról? Indokold meg, miért gondolod így.
- Írjátok rövid fogalmazást *A gender demokrácia meghonosításának jelen állapota Ukrajnában* címmel.
- Értelmezzétek a tananyagrészt elején olvasható idézetek mondandóját.

IDÉZD FEL

1. Mi a társadalom?
2. A civil társadalmi életnek melyik az a területe, amelyiket nem szabályozza az állam?
3. Mi a civil társadalom?

Polgári (civil) társadalom – önálló és az államtól független társadalmi intézmények és kapcsolatok összessége, amelyek a polgárok akaratát és érdekeit képviselik.

A polgári társadalom olyan társadalom, amelyben az állampolgár tudatában van annak, hogy nem ő szolgálja az államot, hanem az állam őt.

Jevhen Golovaha

Azok az emberek, akik megízlelték a szabadságot és megtapasztalták jogaikat, nehezen békélnek meg azok korlátozásával.

Adam Ferguson

A polgári társadalom megszületése és újjászületése mindig veszéllyel jár, mert a despotáknak és a demokratáknak azonos szabadságot ad.

John Kin

A kikiáltott demokrácia nem lehet valóságos demokrácia addig, amíg a civil társadalom annyira meg nem erősödik, hogy hatékony konkurense és opponense legyen a régi nómenklatúrának.

Michael Ignatieff

2. TÉMA. POLGÁRI TÁRSADALOM

1. A polgári (civil) társadalomról alkotott elképzelések fejlődése

Korábban már tanultatok jogi ismeretek órán, hogy mi a civil társadalom, és a világtörténelem órákról ismerhetitek, milyen szerepet játszik az ország fejlődésének különböző szakaszaiban. A történelem eseményei azt tanúsítják, hogy a társadalmi intézmények létezése, amiből a civil társadalom is áll, feltétlen előfeltétele a nemzet kialakulásnak és a demokratikus állam megteremtésének azon országokban, amelyeket ma a legfejlettebbnek gondolnak, és amelyek példaként szolgálnak más országoknak.

A polgári társadalom arra hivatott, hogy biztosítsa a feltételeket az egyének, kollektívák fejlődéséhez, személyes érdekek és szükségletek kielégítéséhez, részét képezik a különböző egyesületek (szakmai, felekezeti, alkotó stb.) az élet minden területéről.

A civil társadalom, ami a társadalmi értékeken alapszik – a kommunikáció, az együttműködés, szabad egyének spontán önszerveződése és önkormányzása olyan önkéntes alapon létrejött egyesületekben, amelyeket a vonatkozó törvények védenek az állam közvetlen beavatkozásától és ellenőrzésétől.

A kutatók véleménye szerint a civil társadalom koncepciója az újkorban kezdődött. Ez párhuzamosan zajlott a kereskedelmi kapcsolatok kialakulásával és a XIX. század közepéig tartott. Az alapokat olyan jelentős gondolkodók rakták le, mint Montesquieu, Kant, Hegel, Tocqueville. A civil társadalom fogalmának megalkotásával, az új rend jellemzésével, ami a szemünk előtt alakult ki, ők indították el a sajátos és mai értelemben vett állam és társadalom szembenállását. Véleményük szerint ez a két kölcsönösen összefüggő és egymást feltételező ellentét ideális esetben megőrzi autonómiáját (egymástól való függetlenségét). Ebben a társadalomban az élet a személyes szabadság elvén nyugszik, az állampolgár autonómiáján, az állampolgárnak közösségekhez és egyesületekhez való csatlakozásának jogán, hogy megvédje érdekeit, ellenálljon a hatalom önkényének.

A gyakorlatban az akkori nyugati társadalom még fiatal kapitalista társadalom volt, amely a törvényeknek volt alárendelve, megerősítette a liberális szabadságjogokat és a közgondolkodás tárgyává tette a társadalom mindenki számára fontos problémáit. Közös érdekek, amelyek a tagokat egyesítették, hozták létre az egyesületeket, amelyek próbálták megvédeni az emberek érdekeit, szigorúan a törvényeknek megfelelően. A társadalom önszabályo-

? Miként ábrázolja az illusztráció a *civil társadalom* fogalmát?

zása biztosította a piacgazdaság kialakulását, amely egyúttal a szociális feszültségeket is növelte, szociális széttagoltságot, a dolgozói rétegek elszegényedését okozta, illetve elvesztették azt az érzést, hogy egyenjogú tagjai lennének a társadalomnak.

Ezekkel a változásokkal kapcsolatban a XIX. század második felében megjelent az állampolgári társadalom koncepciója, amely első helyre tette a pozitív, egyesítő aspektusokat, eltávolodott a múlttól. Népszerűvé váltak a társadalmi fejlődés szocialista koncepciói. Így többek között a marxizmus hívei azt hirdették, hogy a polgári társadalom a kapitalizmus találmánya az osztályszerkezet kialakítására, amelynek vele együtt kell elbuknia. A XX. század első felében a totalitárius rendszerek megjelenésével (fasizmus, náciizmus, sztálinizmus), melyek az állam számára magasabb célok érdekében megengedhetővé tet-

ték a legitim erőszakot, számos országban a történelem süllyesztőjébe küldték a civil társadalmat.

A XX. század második felében újjászülött a civil társadalom koncepciója, amelyben az egyik legfontosabb eszközt látták a szocialista rendszer elleni harcban Közép- és Kelet-Európában. A térségben ez alapozta meg a diktatúrák felszámolásával kapcsolatos új stratégiák megjelenését. Ez lett a forrása azoknak a magyarázatoknak, hogyan dönthették meg a kommunista rezsimet, aminek függvénye a demokratikus átalakulás beindulása. Ám ezek a változások mégsem következtek be. Ernest Gellner brit szociológus véleménye szerint a civil társadalom e példa nélküli előzmények talaján nem tudott fejlődni. A civil társadalom fejlődése Ukrajnában is igen bonyolult folyamat.

2. A civil társadalom lényege, attribútumai és funkciói

A civil társadalom fogalma a társadalmi rendszer nem politikai részének jellemzője, és csak akkor van értelme, ha kettéválasztjuk a társadalmat és az államot. A történelmi, strukturális és kulturális adottságok alapján teljesen különbözik az emberi társadalomtól. A civil társadalom annak egyik alrendszere.

Elemeiben megtalálható minden a mai társadalomban. Azonban a társadalmak különböznek méretük és minőségük szerint, ami a demokrácia szintjét mutatja az adott országban.

A civil társadalomnak bonyolult és sokfelé ágazó belső rendszere van, amelynek elemei a kutatók szerint:

ÉRDEKESSÉGEK

Némelykor a civil társadalmat harmadik szektornak is nevezik. Ez a kifejezés széles körben elterjedt Ukrajnában. Mit is jelent tulajdonképpen és honnan ered?

A társadalom szektorális modellje szerint minden szubjektum, amely részt vesz a nemzeti össztermék megtermelésében, négy kategóriára osztható:

- első szektor – állami szervezetek, amelyeket az állami adókból tartanak fenn;
- második szektor – az üzleti világ, amely bevételei alapján fejlődik;
- harmadik szektor – nonprofit szervezetek, amelyek adományokból működnek;
- negyedik szektor – háztartások, amelyek fejlesztése a család tagjainak jövedelméből történik.

A fejlett demokratikus államokban a fejlett *harmadik szektor* az, amivel büszkélkednek és amit a polgári társadalom alapjának tekintenek. Ide tartoznak a különböző szervezetek, amelyek a társadalom javát szolgálják.

- az önkéntes társadalmi szervezetek és mozgalmak;
- a frissen létrejött politikai pártok, amelyek még nem folytak bele az államhatalomba;
- a független média, ami alakítja és tájékoztatja a közvéleményt;
- a társadalmi gondolat mint társadalmi intézmény;
- részben – a választások és a referendumok mint a közvélemény és csoportérdekek védelmének megnyilvánulási formái;
- a bírói és igazságszolgáltatási szervezetek társadalomtól függő szegmensei (ülőkörök, polgárörök stb.).

A civil társadalom funkcióiban mutatkoznak meg intézményei tevékenységének fő irányai és azok hatása a társadalmi életre. Ezek közül a legfontosabbak:

- A civil társadalom az egyén önszervezésének és önmegvalósításának eszköze saját érdekeivel összhangban. Ez megkönnyíti az állam funkcióinak betöltését, csökkenti a problémahalmaz súlyát, amit meg kell oldani.
- A civil társadalom intézményei magabiztossá teszik a polgárokat, hogy higgyenek erejükben, szavatolják a polgárok szemé-

? A plakát felirata (*Csepp vagyok az óceánban*) lehet-e a civil társadalom jelszava? Miért?

lyes jogainak védelmét, támogatják őket az állammal szembeni esetleges fellépésben.

- A civil társadalom intézményei rendszerbe foglalják az egyének követeléseit és tiltakozását, amelyek e nélkül romboló hatást is kifejthetnének, és segítik azt, hogy az állam demokratikus formában működjön.
- A civil társadalom intézményei védelemben részesítik az egyes társadalmi csoportok érdekeit egy másik társadalmi csoport érdekeivel szemben. Ennek köszönhetően mindenkinek egyenlő esélye lesz arra, hogy az állam meghallja őket.

A civil társadalom a társadalmi rendszerben csak akkor tudja teljes mértékben ellátni funkcióit, ha minden ehhez szükséges attribútummal (alapvető elválaszthatatlan tulajdonsággal) rendelkezik. Ezek:

- szabad és egyenlő személyek szervezett társadalmi élete, akiknek jogait az Alkotmány és a törvény védi;
- a nyilvánossághoz és a tömegmédiához való hozzáférés, ami a társadalmi élet és a közgondolkodás formálásának alapja;
- az államtól független önkéntes szervezetek, amelyek autonómiája tudatosítva van egyéni és kollektív szinten egyaránt;
- a társadalmi érdekekre fókuszáló tevékenység, ami együttműködéshez, szolidaritáshoz, egymásba vetett bizalomhoz vezet.

? Melyek a civil társadalom alapvető jellemző vonásai?

3. A civil társadalom fejlődésének és konszolidációjának tapasztalatai a világban

DOKUMENTUM

Társadalmi ellenállás a XX. század második felében. Részlet Az Amerikai Egyesült Államok története c. könyvből

Az afroamerikaiak harca az egyenlő jogokért az 1960-as években ért a csúcspontjára. A több évtized alatt felgyűlt tapasztalatok alapján az afroamerikai aktivisták felismerték az erőszakmentes eszközökkel folytatott küzdelem célszerűségét. Az olyan csoportok, mint például a Déli Keresztény Vezetők Konferenciája, amely afroamerikai tiszteletesekből állt, és a Hallgatói Erőszakmentes Koordinációs Bizottság, amely a fiatal aktivistákat tömörítette, a reformokat békés tiltakozással próbálták elérni.

1960-ban afroamerikai diákok a dél-karolinai Woolworth kereskedelmi lánc étkezdéjében gyűltek össze. Itt a kiszolgálás faji alapon történt, ami ellen tiltakoztak a diákok. Ülősztrájkjal felhívták magukra a tömegmédiá figyelmét, arra ösztönöztek, hogy az USA déli részén máshol is szervezzenek hasonló tiltakozásokat. A következő évben a polgárjogi aktivisták úgynevezett szabadságmeneteket szerveztek – fehér és fekete bő-

rű emberek együtt utaztak olyan buszokon, amelyek útvonala Délre vezetett szegregált buszállomásokra, amivel szintén azt a célt akarták elérni, hogy a tömegmédiá felfigyeljen rájuk és történjen végre valami változás pozitív irányba.

A mozgalom résztvevői tömegdemonstrációkat is szerveztek, melyek közül a legnagyobb az 1963-as washingtoni menet volt. Akkor több mint kétszáz ezer demonstráló indult el a fővárosba, hogy felszólítson arra – az USA minden polgára kapjon egyenlő jogokat..

? 1) A dokumentumrészlet alapján mondjátok el, mi jellemezte (funkciók, attribútumok) a civil társadalmi mozgalmakat az USA-ban a XX. század második felében.

2) Mi jellemezte az ország polgári társadalmát ebben az időszakban? Milyen tények és források támasztják ezt alá?

A CIVIL TÁRSADALOM ALAPVETŐ TÍPUSAI

Civil társadalom			
Demokratikus civil társadalom	Közvetítői civil társadalom	Választói civil társadalom	Műveltségi civil társadalom

A mai fejlett demokratikus államok jelentős tapasztalatokat szereztek a civil társadalom kiépítésében. Nancy Rosenblum a civil társadalom négy típusát különbözteti meg.

A *demokratikus civil társadalomban* a közösség legfőbb feladata fejleszteni a polgárok politikai cselekvőképességét, és hogy a politikai kérdéseket az általános jó érdekében tudják megközelíteni.

A *közvetítői civil társadalomban* a fő szerepet nem a politikai becsületesség kialakítása játssza, hanem a liberális demokrácia egységének biztosítása – polgáriság, nyitottság, emberbarátság és felelősségérzet. A civil társadalom mindenekelőtt az általános jólét biztosítása érdekében tesz erőfeszítéseket. Rosenblum véleménye szerint a civil társadalmi fejlődésben ez új szakaszt jelent (amikor az előző szakaszok kihívásait megugrottuk). Új perspektívából tudjuk vizsgálni a fejlődést a különböző országokban. Az USA-ban például a XIX. század első felében létrejött közvetítői civil társadalomból át-

léptek a demokratikus polgári társadalomba, jelenleg pedig a *választói civil társadalom* kialakítása van folyamatban. Számos kutató véleménye szerint a mai nyugat-európai országokban mindig is a demokratikus polgári társadalom volt jelen, amely az egyének politikai szocializációját szolgálta. Kelet-Európa államainak többségében a *művelt polgári társadalom* típus ereszett gyökeret, amely a nyugati gyakorlathoz hasonlóan, az államtól függetlenül formálódott, ám kezdetben csak az oktatást és a kultúrát tekintette terepének. Gyakorlatilag minden országban a civil társadalom általános közös vonásainak meghonosítása sajátos helyi keretek között zajlott. Ám az eltérések ellenére, a demokrácia győzött.

? Mi a szerepe a civil társadalomnak a hatalom demokratikus intézményeinek kiépítésében?

Civil társadalom – személyek önszerveződő, önkéntes, a közjó érdekében végzett tevékenységeinek összessége. A civil társadalomban valódi szabadság nem létezik, mivel állandóan fennáll az ellentét a magánérdek és a hatalom érdeke között.

Georg Hegel

? Mondjátok el, hogyan értelmezték a fenti gondolatot. Osztjátok-e Hegel véleményét? Miért?

KÖVETKEZTETÉSEK

A civil társadalom koncepciójának kialakulása az újkor elején vette kezdetét, mint annak tudatosítása, hogy a folyamatban levő minőségi társadalmi átmenet többeknek felel meg, mint az előző. A civil társadalommal kapcsolatos mai nézetek azon alapszanak, hogy szükségszerű tudatosítani a polgárok autonómiáját és egyéni szabadságát, párhuzamosan az állam be nem avatkozását a civil társadalom életébe. Az állam és a civil társadalom intézménye – két fontos összetevője az egységes demokratikus társadalmi rendnek, amelytől annak sikeres fejlődése függ.

A civil társadalom a társadalom szervezésének olyan formája, amelyben az állam nem kontrollálja az egyes emberek közötti fejlett politikai, jogi, gazdasági és kulturális kapcsolatokat. Az ilyen társadalomban akadályok nélkül jöhetnek létre társadalmi mozgalmak, működhetnek magánintézmények, fejlődhet a társadalom stb. A civil társadalom megteremti a feltételeket, hogy az állami funkciók jelentős része átkerüljön az önkormányzatokhoz. Ez az alapja a jogállam fejlődésének és csak is ilyen feltételek közepette fejlődhet. A civil társadalom és az állam közötti egyensúly az egyik legfőbb tényezője az ország stabil demokratikus fejlődésének.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Mikor kezdődött el a civil társadalom koncepciójának megalapozása?
2. Melyek a civil társadalom legfontosabb strukturális elemei.
3. Mi a demokratikus civil társadalom?
4. Melyek a legfontosabb vonásai a művelt civil társadalomnak?
5. Milyen szakaszai vannak a civil társadalom fejlődésének?
6. Jellemezzétek a civil társadalom alapvonásait, funkcióit és attribútumait.
7. Elemezzétek a civil társadalom fejlődése és konszolidációja terén a világban szerzett tapasztalatokat.
8. A civil társadalom mely vonásait tükrözik vissza a tananyagrészt bevezetőjében olvasható idézetek? Mondjátok el, hogyan értelmezték ezeket.
9. **Csoportmunka.** Nézzetek utána az alábbi kérdéseknek és vitassátok meg a következtetéseket, amelyekre jutottatok:
  - 1) civil társadalmi tapasztalatok Ukrajnában;
  - 2) problémák, amelyek akadályozzák a civil társadalom megteremtését Ukrajnában, és azok megoldásának lehetőségei;
  - 3) a civil társadalom fejlődésének távlatai Ukrajnában.
10. John Kin kortárs osztrák filozófus szerint a társadalmi ellentétek kiéleződése, a konfliktusok erőszakos kezelésének túlsúlya, az oligarchák nem civilizált magatartása és aránytalan befolyása és egyéb körülmények hatására a társadalom elvadulhat. Ti mit gondoltok erről?
11. Írjatok rövid fogalmazást a tananyagrészt elején található idézetek valamelyikéből.
12. Az internetes keresők segítségével keressetek információkat a harmadik szektor alakulásáról mint a civil társadalom alapjáról Ukrajnában. Az eredményt mutassátok be rövid előadás vagy prezentáció keretében.

A polgár joga, hogy önállóan intézze ügyeit, épp olyan természetes és elvitathatatlan jog, mint az ember jogai és szabadságjogai.

John Locke

A civil tevékenység olyan munka, a fizikai és szellemi erők olyan természetű mozgósítása, amikor az embernek személyes ügyévé válik az, ami személy szerint nem az övé, hanem a közösségé.

Vaszil Szuhomlinszkij

Együtt az emberek meg tudják tenni azt, ami külön-külön nem erejükhez mért; az ész és a kezek összefogása, ezeknek az erőknek az összpontosítása majdnem bármire képessé tesz.

Jean Webster

Amit a közösség akar, azt az úr sem törheti meg.

Ukrán szólásmondás

3. TÉMA. KÖZÖSSÉG

1. A helyi és területi civil önkormányzatiság fogalma

A demokratikus kormányzati rendszerben fontos szerepe van a helyi önkormányzatoknak. A közhatalom olyan intézménye, amelynek tevékenységében minden állampolgár részt vehet. Ennek következtében a helyi önkormányzat sajátos összekötő lánc szerepét játssza a civil társadalom és az állam között, miközben közelebb áll az előbbihez, mint az utóbbihoz. A jelenlegi Európában a helyi önkormányzatiság fogalmát 1985-ben az Európai Tanács által elfogadott Helyi Önkormányzatok Európai Chartája határozza meg.

A demokratikus társadalomban a helyi önkormányzatok egyik fontos összetevője a területi önkormányzatiság. Ez a közösség önszervezése a lakhely szerint, önállóan, saját felelősségi körben, a saját kezdeményezéseik megvalósítása érdekében, a helyi kérdésekben. Ennek megvalósításához önkéntes alapon területiális szervezeteket – **közösségeket (hromadákat) alkotnak**.

A helyi önkormányzatok fő funkcióinak megfelelően hagyományosan megkülönböztetjük az angolszász és a kontinentális rendszert. Az elsőben a pozitív szabályozás elve érvényesül, ahol a jogokat és a kötelezettségeket a törvény határozza meg. Az angolszász modellt az alábbiak jellemzik:

- a helyi önkormányzati szervek jelentős autonómiát élveznek az állammal szemben;
- nincsenek alárendelve a központi hatalomnak;
- a központi hatalom nem delegál képviselőt a helyi önkormányzati szerv ellenőrzésére;
- a bíróságok és a minisztériumok általi ellenőrzés;
- a helyi önkormányzatok képviselőinek a területi közösségek általi megválasztása;
- a helyi önkormányzat szervei a törvényben rögzített hatáskörön belül végzik tevékenységüket.

A helyi önkormányzatiság kontinentális modelljében a negatív szabályozás elve érvényesül, amely szerint mindent lehet, amit a törvény nem tilt.

A modell fontosabb jellemzői:

- az angolszász modellnél sokkal erősebb centralizáltság;
- helyi önkormányzatok vertikális (hierarchikus) alárendeltsége a központi szerveknek;

IDÉZD FEL

Mit jelent a *közösség* (ukrán szóval *hromada*) kifejezés?

DOKUMENTUM

Részletek a Helyi Önkormányzatok Európai Chartájából

1. A helyi önkormányzás a helyi önkormányzatoknak azt a jogát és képességét jelenti, hogy jogszabályi keretek között a közügyek lényegi részét saját hatáskörükben szabályozzák és igazgassák a helyi lakosság érdekében.
2. E jogot olyan tanácsok vagy testületek gyakorolják, amelyeknek tagjait egyenlő, közvetlen és általános választójogon alapuló szabad és titkos szavazással választják, és amelyek nekik felelős végrehajtó szervekkel is rendelkezhetnek. A tanácsok vagy gyűlések rendelkezhetnek számukra elszámolásra kötelezett végrehajtó szervekkel.
3. ...Nem lehet kizárni a polgári gyűlések, referendumok vagy a polgárok egyéb formájának közvetlen igénybe vételét ott, ahol azt a jogszabály megengedi.
A helyi önkormányzat elvét rögzíteni kell az adott ország jogszabályaiban, lehetőség szerint az Alkotmányban is.

- ?** 1) A fenti dokumentum hogyan határozza meg a helyi önkormányzat fogalmát?
- 2) A Charta alapján miként gyakorolhatják a polgárok a helyi önkormányzatokhoz fűződő jogait?

- a helyi önkormányzat közvetlen összeolvadása az állami irányítással, és egyazon területi szinten való funkcionálása a területi közösség által megválasztott helyi önkormányzati képviselők és az állam által kinevezett tisztségviselők révén, ami biztosítja az önkormányzat tevékenységének adminisztratív felügyeletét.

Ukrajnában a helyi önkormányzat alapvető intézménye a területi közösség (hromada), amely az önkormányzatiságot a törvényekben lefektetett módon gyakorolhatja közvetlenül, vagy megválasztott képviselők, valamint a helyi önkormányzati végrehajtó szervei (községi, nagyközségi és városi, járási és megyei tanácsok) által. A végrehajtó hatalom alábbi jogköreit gyakorolják:

- a területi közösség szociális-gazdasági és kulturális fejlesztésének tervezése;
- helyi költségvetés tervezése és felhasználása;
- kommunális tulajdonnal való rendelkezés;
- kommunális szolgáltatások, közzolgálati, kereskedelmi, közétkeztetési, közlekedési vállalatok irányítása;
- építkezések;
- oktatás, egészségügy, kultúra, testnevelés és sport;
- a földhasználat és a környezetvédelem szabályozása;
- a lakosság szociális ellátása;
- külgazdasági tevékenység;
- védelmi feladatok;
- közigazgatási berendezkedés;
- törvényesség, közrend, jogvédelem, a polgárok szabadságának és törvényes érdekeinek védelme stb.

A demokratikus társadalomban a helyi önkormányzatok az alábbi funkciókat töltik be:

- a demokrácia egyik legrégebb intézményét képviseli és a társadalom politikai rendszerének fontos eleme;
- a lakosság és az állami struktúra között összekötő szerepet tölt be;
- állami és regionális programok megvalósítása helyi szinten;
- az ország területi egységének erősítése, a társadalmi feszültségek és az etnikai konfliktusok kockázatának csökkentése;
- a helyi sajátosságoknak megfelelő gazdasági struktúra kialakítása;
- a lakosság állampolgári jogainak és szabadságjogainak betartása;
- a lakosság legégetőbb szociális problémáinak kezelése és az alapvető szociális szükségletek kielégítése;
- az állami feladatok végrehajtása a helyi szervek segítségével, átruházva ennek érdekében a megfelelő állami hatásköröket.

A helyi önkormányzatok tevékenysége fontos szerepet tölt be a társadalom fejlődésében. A helyi önkormányzatoknak köszönhetően a polgárok elsajátítanak olyan készségeket, mint az önállóság, az energikusság és a vállalkozókészség, felhagynak azzal, hogy mindent *fentről* várnak, maguk kezdenek el cselekedni. A helyi önkormányzatok szerveinek teljes körű működése mellett a társadalmi élet nem a központban fog koncentrálni, hanem egyenlő arányban eloszlik az egész államban. Az állampolgár egyéni érdekeivel egyetemben fejlődik a közösségi érdek iránti érzékenység is.

? Az egyén és a közösség együttműködésének mely módjára hívja fel a figyelmet a fotó?

A helyi önkormányzatok elősegítik azt, hogy az állampolgárok lehetőséget kapjanak a közösségi ügyek gyakorlati megismerésére. Ezzel egyidejűleg ez sajátos iskola is, a jövődő állami szereplők magas szintű felkészítése, akik tisztában vannak a polgárok szociális problémáival.

? Miért fejlett a demokratikus társadalmakban a polgárok önkormányzatisága?

2. Az ember és a közösség

A közösség (hromada) fogalmát nemcsak a területi közösségek szintjén használjuk, amely a helyi önkormányzatok egyik láncszeme, belefoglalva Ukrajna Alkotmányába. A másik jelentése: emberek közössége, akik meghatározott közös célokat tűznek maguk elé. Ennek a közösségnek a főbb jellemvonásai a következők:

- a tagok közös területen élnek, ami lehetővé teszi számukra, hogy kapcsolatban legyenek egymással, megosszák gondolataikat;
- teljes vagy részleges önkormányzatiság;
- a szociális problémáknak közös megoldása szoros együttműködés keretében;
- egymás támogatása, kölcsönös segítségnyújtás;
- a közösség tagjaira gyakorolt erkölcsi-nevelő hatás.

Egy kisebb vagy nagyobb közösségben minden ember élete összefügg egymással, noha erre gyakran nem is gondolnak.

Közösség lesz az ember számára a család, az osztály, az iskola, a szomszédok a lépcsőházban, az épületben, az utcában, a falu vagy a város lakói, érdekközösségek stb. Azonban

DOKUMENTUM

Részlet Alexis de Tocqueville XIX. századi francia államférfi és politológus *Az amerikai demokrácia* című könyvéből

...Éppen a közösségben rejlik a nép szabadságának ereje. A civil intézmények a függetlenség megteremtésében ugyanazt a szerepet töltik be, mint az elemi iskolák a tudomány számára, megnyitják az utat a népnek a szabadság felé és megtanítják élni a szabadsággal, élvezni annak békés természetét. Civil intézmények nélkül a nemzet létrehozhat szabad teret, de a szabadság szelleme ezen a helyen mégsem lesz jelen.

- ? 1) Miben látta a polgár szerepét Tocqueville?
 2) Hogyan értitek a civil intézmények szerepének összehasonlítását az elemi oktatásnak a tudomány számára játszott szerepével.
 3) Keressetek példákat arra, hogyan hat a közélet a fiatalok személyiségfejlődésére.

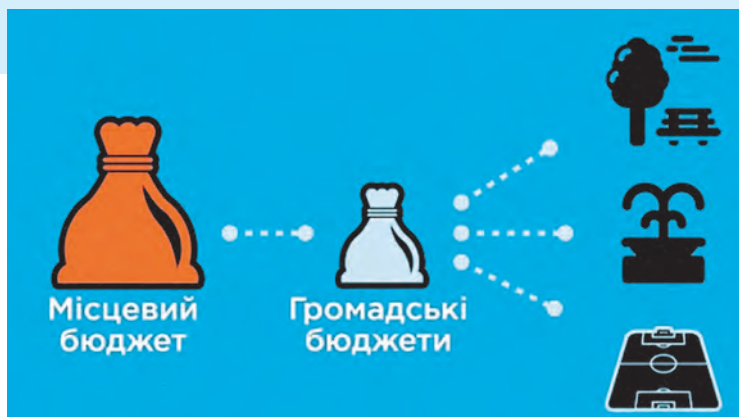

fontos megérteni, hogy a közösség nem csupán olyan emberek, akik egymás közelében élnek, miközben egyéni érdekeik mentén cselekszenek. A közösség együttműködés, partnerség az általános haszon érdekében. Évekig lehet egy házban vagy utcában élni anélkül, hogy ismernénk a szomszédjainkat, részt vennénk a közös, hasznos tevékenységben, amelyek közösséggé formálják azokat az embereket, akik alig ismerik egymást.

Mit ad az embernek, ha közösségben él? Ennek köszönhetően tudatosítja, hogy közös erőfeszítéssel mindig könnyebb elérni a kívánt célokat. A közösség segít megérteni az embernek, hogyan függ a közösség álláspontjától személyes élete, és miként ne legyen közömbös a közösség problémái iránt. Segíti az egyén szocializációját, számos olyan szociális készséget alakít ki, melyekre szükség van az életben, így kialakítván benne az élethez szükséges társadalmi minőséget. Éppen ezzel van összefüggésben a közösség fontos szerepe a civil társadalom kialakításában.

ÉRDEKESSEGEK

Az utóbbi időszak eredménye Ukrajnában a helyi önkormányzatiság fejlesztése terén a helyi közösségek bevonása a költségvetés tervezésébe. A polgárok szavazhatnak a megvalósítandó jóléti beruházásokra. Ezeket a beruházásokat a helyi költségvetésből finanszírozzák. Ezt a gyakorlatot nevezik közösségi részvételi költségvetésnek vagy közösségi költségvetésnek stb.

? Járatok utána, milyen helyi beruházások vannak tervbe véve? Melyek valósultak már meg?

? Az ember minden esetben tagja a közösségnek?

KÖVETKEZTETÉSEK

A demokratikus kormányzás feltétele a helyi önkormányzatiság, a polgárok részvétele az önkormányzatban. Éppen ennek köszönhetően a polgárok részt vehetnek azoknak a kérdéseknek a megoldásában, amelyek közvetlenül hatással vannak rájuk, s ezzel részeseivé válnak a demokratikus folyamatnak.

Az európai országokban fontos dokumentum az Európa Tanács által elfogadott Helyi Önkormányzatok Európai Chartája, amely meghatározza azokat a demokratikus elveket, amelyeket minden demokratikus országban tartanak.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Mi a helyi önkormányzat?
2. Milyen szerepet tölt be a helyi önkormányzatiság fejlesztése a társadalom fejlődésében?
3. Mi a közösség?
4. Jellemezzétek a helyi és területi önkormányzatoknak a demokratikus társadalomban betöltött szerepét és helyét.
5. Melyek a helyi önkormányzatok tevékenységének alapvető sajátosságai, funkciói és jelentősége?
6. Elemezzétek a tananyag rész elején a közösségek mibenlétével kapcsolatos idézeteket. Magyarázzátok el, hogyan értelmeztétek ezeket.
7. Milyen szerepe van az ember életében annak, hogy tagja egy közösségnek?
8. Készítsetek rövid előadást saját településetek helyi önkormányzatának működéséről.
9. Mutassátok be tanintézetek önkormányzati szervét. Milyen elvek, szabályok és értékek mentén működik? Milyen a szerkezeti felépítése?
10. Egyes vélemények szerint az ember képessége arra, hogy közösségben éljen, eszköze a polgári társadalom megalapozásának és fejlesztésének. Egyet-értetek-e ezzel az állítással?
11. Ljubomir Guzar, az ukrainai görögkatolikus egyház kardinálisa mondta a következőket: „Az emberek hozzák létre a közösséget.” Ezzel arra hívta fel a figyelmet, hogy amilyenek az emberek, olyan lesz a közösség és a közösség élete is. Írjatok erről rövid fogalmazást.

Semmi másban nem tudja az ember olyan szinten kiteljesíteni és megmutatni magát, mint a civil társadalom javára végzett tevékenységben.

Adam Ferguson

A jó ügyeket sohasem szabad halasztgatni: minden halasztás meggondolatlan és veszélyes.

Miguel Cervantes

A jótékonykodás és az önkéntesség legnagyobb hatása nem az összegyűjtött pénz, hanem hogy az emberek megtanulnak felelősséget vállalni.

Szvjatoszlav Vakarczuk

4. TÉMA. ÁLLAMPOLGÁRI RÉSZVÉTEL A TÁRSADALOM ÉLETÉBEN

1. A polgárok társadalmi aktivitásának formái a hatalmi intézmények keretében

Minden ember társadalomban él, azonban nem mindenki van egyforma mértékben bevonva a társadalom életébe. Más szavakkal, egyik ember életében egy másik emberrel való kommunikáció sokkal fontosabb szerepet tölt be, mint másokéban. Szociálisan aktívnak nevezzük azokat a polgárokat, akik saját kezdeményezésükre részt vesznek az egész közösség számára fontos tevékenységben.

A társadalmilag aktív személyiség erős, igénye van arra, hogy befolyással legyen a társadalmi folyamatokra, tevékeny részt vesz a társadalmi ügyekben, törekszik megváltoztatni, átalakítani, vagy, pont ellenkezőleg, megőrizni, megszilárdítani a fennálló társadalmi rendet. Tehát, a társadalmilag aktív személy nemcsak aktívan fejezi ki álláspontját a társadalmi problémákkal kapcsolatban, hanem erőfeszítéseket is tesz azok megoldása érdekében.

A demokratikus társadalomban a társadalmi aktivitásnak számos lehetősége van. Ezek közül már néhányról volt szó az előzőekben. Például, Ukrajna minden állampolgárának joga van arra, hogy részt vegyen a helyi önkormányzatokban. Ezt a jogot úgy tudja gyakorolni, hogy részt vesz:

- a helyi népszavazásokon;
- a helyi választásokon (helyi tanácsi képviselők, a helyi önkormányzat más tisztségviselői);
- lakossági közgyűléseken (konferenciákon);
- helyi kezdeményezésekben;
- állampolgári meghallgatásokon;
- a lakosság önszerveződéseinek munkájában.

A **helyi népszavazás (referendum)** – közvetlen szavazás útján a területi közösség döntéshozatali formája olyan kérdésekben, amelyek a helyi önkormányzatok hatáskörébe tartoznak. Kizárólag helyi referendum keretében lehet dönteni a községek, nagyközségek, városok, járások, megyék átnevezéséről.

A **települési gyűlések** – a falu, város lakóinak közgyűlése, amelyek keretében a helyi jelentőségű kérdésekben hoznak döntést. Szükség esetén hívják össze, de nem ritkábban mint évente egyszer a helyi élet legfontosabb kérdéseinek megvitatása érdekében. A gyűlések hatáskörébe számos kérdés tartozik, ami a közösségek és a helyi önkormányzatok életének minden területére kiterjed.

A területi közösségek tagjainak joga van a tanácshoz (a helyi kezdeményezések rendjének megfelelően) kezdeményezéseket benyújtani.

IDÉZD FEL

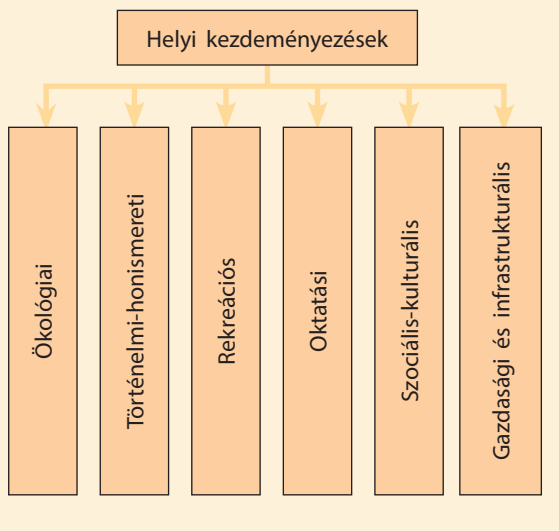
1. Mi a társadalmi élet?
2. Hogyan tudják az emberek megvédeni érdekeiket?

Társadalmi aktivitás – az emberi tevékenységek azon csoportja, amely a társadalmi közösség, a társadalom előtt álló feladatok megoldására irányul.

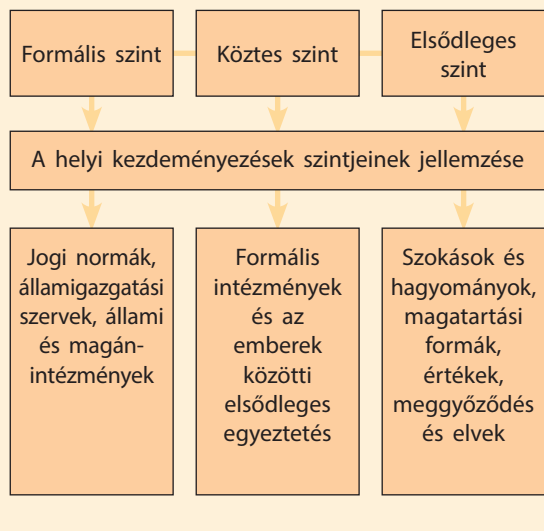
Önkéntesség (francia *volontaire* – önkéntes) – egyes emberek vagy szervezetek önkéntes, önzetlen, szociális irányultságú nonprofit tevékenysége. A jótékonykodás egyik formája és a civil társadalom egyik alapköve.

A HELYI KEZDEMÉNYEZÉSEK TÍPUSAI

A HELYI KEZDEMÉNYEZÉSEK SZINTJEI

? Mit lehet megtudni a helyi kezdeményezésekről a fenti ábrákból?

tani bármilyen kérdésben, ami a helyi önkormányzat hatáskörébe tartozik. A **helyi kezdeményezést** kötelesek megvizsgálni az önkormányzati szervek.

A területi közösségnek joga van arra, hogy **közmeghallgatást** tartson a hatásköréhez tartozó kérdésekben. A közmeghallgatás a helyi tanács, a helyi hatalom vagy a helyi önkormányzat hivatalos ülése, a képviselők és a tisztviselők megismerkednek a város (község, nagyközség, járás) lakóinak véleményével, gondolataival, benyomásaival, értékelésével és javaslataival arra az intézkedésre vonatkozóan, amit a hatalmi szerv szándékozik megvalósítani. A közmeghallgatás a legfontosabb eszköze a polgárok és a hatalom párbeszédének, mivel:

- minden érdeklődő részt vehet a közmeghallgatáson – mind természetes személyek, mind egyes szervezetek képviselői;
- más állampolgári részvétel többi formájától eltérően, a közmeghallgatásra közvetlenül azelőtt kerül sor, hogy a hatalom döntést hozna valamely kérdésben.

A közhallgatás célja lehet:

- megismerni az állampolgárok véleményét a város (község, nagyközség) vezetőinek stratégiáját és taktikáját, a meghozott döntések helyességét illetően;
- megismertetni az állampolgárokat a területi közösség vezetésének terveivel és tevékenységének eredményeivel (a közösség vezetésének meghallgatása);

- a helyi önkormányzat szervei és tisztségviselői tevékenysége átláthatóságának biztosítása annak érdekében, hogy növekedjen a lakosság bizalma a helyi hatalom iránt;
- javaslatokat és tanácsokat kapjanak a közösség tagjaitól a felmerülő konkrét problémák megoldásához, és megszerezzék a közösség támogatását a feljebbvaló szerveknél való lobbizáshoz;
- tanácsokat kapjanak a város (község, nagyközség) lakóitól – a szolgáltatások igénybevevőitől, hogyan kezeljék a lehető legoptimálisabb módon a felmerülő problémákat.

A hatalmi intézményeken kívül léteznek egyéb módozatok is a társadalmilag hasznos kérdésekben az álláspontok szondázására.

Az emberek részvétele az olyan tömegmozdulásokban, mint a demonstráció, a gyűlés, a blokkolás, a menet – mind a társadalmi aktivitás kifejeződése. Az emberek ilyen formában nyilvánítják ki, hogy támogatják-e vagy sem egyik vagy másik közösséget, annak értékeit, elképzeléseit a társadalom fejlődéséről.

Az állampolgárok aktív részvétele a helyi önkormányzat intézményeiben a demokratikus polgári társadalom kiépítésének egyik alapfeltelete.

? Hogyan hat a társadalmi aktivitás az állami szervek működésére?

ÉRDEKESSEGEK

A Méltóság Forradalma és Oroszország agressziója országunk ellen hatalmas önkéntességi mozgalmat indított el Ukrajnában. Többek között, az önkéntesek látták el a tiltakozókat a legszükségesebbekkel, hosszú ideig szállítottak élelmiszert, ruhát, felszerelést, gyógyszerket a hadseregnek, javították a harci eszközöket, pszichológiai segítséget nyújtottak stb. Az önkéntesek munkája jelentős mértékben előmozdította a védelmi minisztérium, az egészségvédelem, az oktatási rendszer stb. megreformálását. Rövid idő alatt számos önkéntes szervezet jött létre, amelyek befolyásos szerepre tettek szert a társadalomban és a politikai életben.

ÉRDEKESSEGEK

Az 1970-es évektől a világ nagy multi-cégei tervezetten vettek részt a társadalom szempontjából jelentős problémák megoldásában. Az egyik ilyen lépés volt a munkatársak ösztönzése önkéntes munkák vállalására, ehhez megfelelő rövid vagy hosszabb távú szabadidőt biztosítottak a dolgozóknak. Az ilyen cégek minden dolgozója kivehet néhány nap szabadságot, akár a saját, akár a vállalat számlájára, amely alatt társadalmilag hasznos munkát végez.

? Hozzatok fel példákat az önkéntesek munkájára ma Ukrajnában.

2. Önkéntes tevékenység

A társadalmi aktivitás egyik formája és a civil társadalom kiépítésnek fő tényezője az önkéntes tevékenység. Ez történhet szervezeten, önkéntes csoportok formájában, állami támogatással, társadalmi szervezetek útján vagy rendszertelenül, spontán segítségnyújtás embertársainknak, elsősorban olyanoknak, akik valamilyen betegséggel küzdenek, megváltozott munkaképességű személyek, idősek, hajléktalanok, sokgyermekesek és árvák. Az önkéntesség bármilyen személyre vagy személyek csoportjára irányulhat, akik segítséget igényelnek.

Az önkéntesek jótékony tevékenysége széleskörű. Szerepelhetnek események szervezőiként, melyek célja széles közönség vonzása: oktatói projektek, versenyek, fesztiválok, koncertek, pénz és adományok gyűjtése jótékony célra. Ezenkívül maguk az önkéntesek dolgozhatnak ingyen jogi és pénzügyi kérdésekben tanácsadóként, weboldalak készítőiként, tolmácsként, szociális munkásként stb.

Európában az önkéntesség régóta létező intézmény. 2012-ben az Önkéntesek Jogainak és Kötelezettségeinek Európai Chartája foglalta össze az önkéntesek jogait és kötelességeit. Az ENSZ Nemzetközi Önkéntes Programja tartalmazza az állami szervek és az önkéntesek hatékony együttműködésének alapelveit. A nemzetközi önkéntességnek a fiatalok körében való ösztönzésére megszületett a nemzetközi hosszú távú ifjúsági önkéntes szolgálatról szóló európai konvenció. Az európai önkéntességnek jogi szempontból szabályozott rendje van. Ukrajnában az önkéntesek jogi helyzetének szabályozása még csak formálódóban van.

? Mi az önkéntesség?

KÖVETKEZTETÉSEK

A társadalmi aktivitás az ember és a társadalom együttműködésének egyik formája, az embernek a társadalmilag hasznos problémák megoldásába való bevonása. Különböző for-

mái ismertek, mint például a helyi önkormányzatokban való tevékenység vagy önkéntes munka, amit az államhatalommal közösen vagy autonóm módon is lehet végezni.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Mi a társadalmi aktivitás? Milyen formában jelenik meg a polgárok társadalmi aktivitása?
2. Beszélgetsetek arról, hogy a társadalmi aktivitás akadályozhatja-e az állami intézmények tevékenységét.
3. Az önkéntesség tekinthető-e a társadalmi aktivitás formájának?
4. Milyen tényezők ösztönzik az önkéntességet?
5. Miben különbözik az önkéntesség és a jótékonykodás.
6. Mi ösztönzi az embereket arra, hogy önkéntes munkát végezzenek?
7. **Csoportfoglalkozás.** 2014-ben az önkéntesek tevékenysége valóban mentőöv volt Ukrajna számára?
8. Magyarázzátok meg, hogyan értelmezték a tananyagrészt bevezetőjében olvasható idézeteket.
9. Az internet segítségével gyűjtsetek anyagot és készítsetek beszámolót az önkéntességről a világban és a mai Ukrajnában.
10. Írjatok rövid fogalmazást *A jó veled kezdődik* címmel.

IDÉZD FEL

1. Mik azok a társadalmi szerepek?
2. Van-e önkormányzati testület az iskolákban?

Az iskola értéke mindenhol azonos a pedagógusok értékével.
Adolph Diesterweg

Az iskola – műhely, ahol formálódik az ifjú nemzedék véleménye, ezért erősen kézből tartanod, másként a jövő csúszik ki a kezedből.

Henri Barbusse

A kenyér után a nép számára a legfontosabb az iskola.
Georges Jacques Danton

Az iskolának mindig annak kell feladatának lennie, hogy harmonikus személyiséget neveljen, nem szakembert.
Albert Einstein

5. TÉMA. AZ ISKOLA A DEMOKRÁCIA TEREPE

1. Iskolai közösség és iskolai öngazgatás (tanulói, tanítói, szülői)

Az egyén szocializációjának egyik meghatározó tényezője az iskola. Ez annak köszönhető, hogy napjaink társadalmában az iskolai oktatás mindenki számára elérhető és kötelező. A tanulók és diákok közötti rendszerszintű együttműködés eredményeképpen a fiatalok megismerkednek a felgyülemlett társadalmi tudással, szellemi eredményekkel és társadalmi tapasztalattal. Az iskola lehetővé teszi a gyerekek számára, hogy tanuljon, kihasználja saját személyes forrásait és lehetőségét, a társadalmilag fontos tevékenységek irányába orientálódjon és készüljön fel a társadalmi kötelezettségek ellátására. A tanárok, tanulók és azok szülei együtt alkotják az iskolai közösséget. Az iskolai közösség feladata a kölcsönös együttműködés abból a célból, hogy a tananyag elsajátításán túl felkészítsék a gyereket a felnőtt életre. A tanulók aktív részvétele az iskolai közösség életében hozzájárul ahhoz, hogy hasznos tapasztalatokat szerezzenek. Az együttműködés közös felelősségérzetre nevel az oktatás sikere érdekében.

A tanulók számára az egyik lehetőség az iskolai közösségi élet formálására az iskolai önkormányzat. Ennek köszönhetően lehetősége nyílik az oktatási intézmény rendszerének befolyásolására, és ezzel egyidejűleg a jövőben szükséges társadalmi tapasztalatok megszerzésére – együttműködés más emberekkel, a közös nyelv megtalálásának képessége, konfliktushelyzetek kezelése, különböző nézeteket valló személyek erőinek egyesítése a közös cél érdekében, képesség arra, hogy meghalljuk a másik embert és elfogadjuk álláspontját, ha az objektív módon jobb megoldása a problémának stb.

Az iskolai önkormányzat elősegíti annak a szabálynak a megértését, hogy magától az embertől függ, milyen körülötte a világ, és senki nem teszi helyette jobbá. A közösségben való tevékenység elősegíti azt is, hogy valaki kitűnjön a tömegeből, megmutatkozzanak vezetői képességei. Számos jelenlegi fejlett demokratikus országban az iskolai önkormányzatban való részvétel nem alaptalanul meghatározó tényező a személyiség fejlődésében, a jövőbeni politikai-társadalmi szerepvállalásban.

A különböző embereket összefogó csoportokban szükség van rájuk, hogy a kollektíva működőképes legyen, alárendelje magát a közös célnak, ami az iskolában az oktatási folyamat megszervezése. Ebben az iskolai közösség minden tagja részt vesz – tanulók, szülők, tanárok.

? Mire szolgál az iskolai önkormányzat?

DOKUMENTUM

Olyan pedagógusok véleménye, akik az oktatás szervezésében az iskolai közösségre támaszkodnak

A tanulók, a család és a pedagógusok egy közösségbe tömörülése lehetővé teszi, hogy az iskolában a biztonság és a gondoskodás légköre jelen legyen, ami jelentős mértékben hozzájárul a magatartás, az eredmények javulásához, gyorsabban lehet reagálni a felmerülő problémákra, és megteremteni a feltételeket a személyiség kibontakozásához és önmegvalósításához.

? Egyetértetek-e a fenti véleménnyel? Az iskolai életből hozzatok fel példákat, amelyek alátámasztják ezt vagy cáfolják.

2. A tanulói önkormányzat elvei és értékei. Az iskolai önkormányzat modelljei

A tanulói önkormányzatnak különböző formái lehetnek. Lehet tanulógyűlés az osztályban vagy a párhuzamos osztályokban, úgynevezett diákszövetség, amelyet ösztönzői gyűlés keretében választanak meg. A tanulói önkormányzat feladata az oktatási folyamat különböző területeinek megszervezése. A tanulói önkormányzat modelljének kiválasztása függ az iskolai közösség kezdeményezésétől és a tanulói közösség méretétől is. A modelltől függetlenül a tanulói önkormányzat fontos elve: ti találtátok ki – ti csináljátok meg – ti értékeltétek. Ily módon minden résztvevőnek tudatosítania kell, hogy felelősséggel tartozik a közös ügyért.

A tanulói önkormányzat megléte nem azt jelenti, hogy kizárjuk a folyamatból a szülőket és a pedagógusokat. Megoszthatják az információkat az önkormányzat szervezési elveivel, a döntéshozatal mechanizmusával és a döntések valóra váltásával, a kérdések és problémák megvitatási rendjével kapcsolatban, továbbadhatják az elődök tapasztalatait, megismertet-

3. A tanulók, a tanárok, a szülők és az iskola vezetésének együttműködése az iskola életének szervezésében. Az iskola vezetése és önkormányzata

1987-ben Izraelben alapítottak egy iskolát, ahol minden döntést, ami az iskolai tananyagra vonatkozott, meg kellett szavaznia a tanulóknak, a pedagógusoknak és a szülőknek. Ez az iskola a világon elsőként nevezhette magát demokratikusnak. A tanulóknak lehetőségük volt kiválasztani azt, hogy mit akarnak tanul-

DOKUMENTUM

A tanulói önkormányzat funkciói a pedagógusok véleménye szerint:

- részvétel a tanév rendjének kialakításában;
- szociológiai kutatás a tanulói csoportok életképességének felmérésére;
- a rend, az ügyeletesség biztosítása az iskolában, az osztályban;
- részvétel a tanári értekezleteken, amelyeken a tanulói csoportok működésével kapcsolatos kérdéseket vitatnak meg;
- a tanulók szabadidejének szervezése: sport és kulturális versenyek, ünnepek szervezése;
- ösztönzői gyűlések lebonyolítása;
- a tanórák közötti szünetek hasznos eltöltésének szervezése;
- az iskolában és az iskola területén végzett munka szervezése;
- az iskolai tulajdon, a víz, az elektromos áram, a tankönyvek állapotának megőrzése, az egészségügyi-tisztasági szabályok betartása és az önellátás;
- a tanulók nyári szünidejének megszervezése.

? A felsorolt funkciók közül melyeket tartod hasznosoknak és melyeket haszontalannak az iskolai önkormányzat tevékenységében? Miért?

hetik a tanulókat az iskolai önkormányzatok létező hagyományaival.

Az iskolai önkormányzatiság másik elve az, hogy azoknak a személyeknek, akik csatlakoztak hozzá, úgy kell értelmezniük ezt a lépést, mint személyes életük részét, nem pedig mint valamilyen terhet vagy kötelezettséget. Noha érdemes arra törekedni, hogy minél több gyerek vegyen részt az önkormányzat munkájában, ennek a részvételnek mindenekelőtt önkéntesnek kell lennie, és az önkormányzati szervek megalakítását maguknak a tanulóknak kell kezdeményezniük.

? Melyek a tanulói önkormányzat elvei?

ni. A demokratikus igazgatás biztosította ehhez a lehetőséget és a mechanizmust.

Ez a modell gyorsan elterjedt az USA-ban és az európai országokban. Napjainkban ezekben az iskolákban előírás, hogy az iskolai élettel kapcsolatos kérdésekben – az oktatási folyamat szervezésétől a ruházkodásig és az

A felső osztályos tanulók órát tartanak az önkormányzati napon. Ezen a napon a gyerekek töltik be az iskola vezetőinek és a pedagógusoknak a szerepét.

étkeztetésig – kollektív döntés születessen. A demokratikus iskola alapelvei a következők:

- kialakul egy probléma, amit meg kell oldani;
- formálódik a megoldással kapcsolatos közvélekedés a döntés meghozatala előtt;
- alternatívákat is megbeszélnek a tanulók, a szülők, az iskola vezetése és a tanárok;

4. Az iskola és a helyi közösség

Az iskola és a helyi közösség együttműködésének egyik feltétele, hogy a diákok megismerkedjenek a helyi önkormányzat munkájával és annak alapelveivel. Ez segít megérteni, hogyan igazgatják a települést, amely tevékenységben a jövőben maguk is részt vehetnek.

A tanulók önállóan vagy a tanárokkal és szülőkkel közösen is bevonhatók egyszerűbb feladatokba: a település múltjának, az emlékmű-

? Miként járul hozzá az önkormányzati nap megszervezése az iskolában a tanulók és a pedagógusok együttműködésének javításához?

- a döntést általános iskolai gyűlésen vagy az önkormányzatban hozzák meg, ahol mindegyik fél képviselteti magát;
- mindannyian egyenrangú résztvevők a döntés meghozatalában.

? A demokratikus iskola felsorolt elvei közül melyeket tartod megvalósíthatónak saját iskolában, melyeket nem? Miért? Min kellene változtatni ahhoz, hogy minden megvalósulhasson?

vek, turisztikai érdekességek megismerése, tisztasági akciók, a nagyobb közönség számára nyitott iskolai rendezvények szervezése (alkotóestek, koncertek, vásárok stb.), vagy pedig bekapcsolódnival a munkába, amikor azokat a helyi önkormányzat szervezi.

? Hogyan kapcsolódik össze az iskola élete és a helyi önkormányzat tevékenysége?

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Mi az iskolai közösség?
2. Milyen szerepet játszik az iskola az egyén szocializációjában?
3. Hogyan kapcsolódik össze az iskolai önkormányzat a polgári társadalom kiépítésével?
4. Mi a szerepük a pedagógusoknak a tanulói önkormányzatokban?
5. Soroljátok fel a tanulói önkormányzatiság alapelveit.
6. Készítsétek el egy iskolai önkormányzat on-line tervét.
7. Hogyan értelmezitek a tananyagrészt bevezetőjében olvasható idézeteket?
8. Ismert vicc, hogy az iskolának három előnye van: a hétvége, a szünidő és a barátok. Neked személy szerint mi jót ad az iskola? Magyarázd el, miért gondold így.
9. Sorold fel, szerinted milyen tulajdonságokkal kellene rendelkeznie egy modern iskolának. Minden esetben indokold meg, szerinted miért lenne rá szükség.
10. Írjatok rövid fogalmazást *Tőlem függ, milyen az az iskola, amelyben tanulok* címmel.
11. Internetes keresők segítségével keressetek ukrainai és külföldi példákat sikeres iskolai önkormányzati modellre. Az eredményről készítsetek rövid előadást vagy prezentációt.

A fiatalokhoz nem lehet felületesen viszonyulni. Nagyon valószínű, hogy felnőttként kiemelkedő személyiségek lesznek.

Konfuciusz

Nagyon erősek vagytok, ha a jót akarjátok, ha törekedtek, ha összetartotok, ha közösen igyekezték jót tenni, becsületesen élni, értelmeset alkotni.

Lubomir Guzar

Fiatalon a szikla is könnyű.

George Byron

6. TÉMA. GYERMEK- ÉS IFJÚSÁGI TÁRSADALMI EGYESÜLETEK

1. Társulási szabadság

Társulási szabadságnak nevezik a polgárok nemzetközi szinten szabályozott jogát egyesület létrehozására, azt a jogot jelenti, hogy a polgárok egyesületet hozhatnak létre közös munkához és közös célok eléréséhez bizonyos magatartási szabályok betartásával (üzleti etika). A társulás szabadságát rögzíti Ukrajna Alkotmánya és a nemzetközi jog is.

Ukrajna törvénye *Az állampolgárok egyesületeiről* az a jogszabály, amely az egyesületek létrehozását és működtetését szabályozza, meghatározza tevékenységük ellenőrzésének rendjét.

A jogszabály kimondja, hogy az állampolgárok egyesületeinek, függetlenül azok elnevezésétől (mozgalom, kongresszus, egyesület, alapítvány, szövetség stb.), két fő típusa lehet. Az első a politikai párt – a társadalmi fejlődés meghatározott nemzeti programjának támogatói, akiknek fő célja, hogy részt vegyenek az állam politikai életében, a helyi és regionális önkormányzatokban. A második társadalmi szervezet, melynek célja az állampolgárok társadalmi, gazdasági, alkotói, életkori, nemzeti-kulturális, sport és más érdekeinek megvédése és biztosítása.

Az egyesületi jog korlátozásáról Ukrajna Alkotmányának 36. cikkelye rendelkezik, melynek megfelelően, először: korlátozásra csak törvény adhat lehetőséget, másodsor: csakis nemzetbiztonsági érdekből és a közrend védelmében, a lakosság egészségvédelme vagy más emberek jogainak és szabadságjogainak megvédése érdekében.

Ezenkívül, Ukrajna Alkotmányának 37. cikkelye kimondja: „Tilos olyan politikai pártot és társadalmi egyesületet alapítani, amely programjának kifejtett célja és tevékenysége Ukrajna függetlenségének felszámolására, az alkotmányos rend erőszakos megváltoztatására, az állam szuverenitásának és területi sérthetlenségének megbontására, biztonságának aláásására, az államhatalom törvényellenes megkaparintására, a háború, az erőszak propagálására, etnikai, faji, felekezeti ellentétek szítására, az emberi jogok és szabadságjogok megsértésére irányul, fenyegeti a lakosság egészségét. A politikai pártoknak és a társadalmi egyesületeknek nem lehetnek katonai jellegű csoportjai. Nem megengedett, hogy a politikai pártok alapszervezeteket alapítsanak a végrehajtói és a bírói ágazat szervezeteiben és a helyi önkormányzatok végrehajtó szerveiben, katonai alakulatokban, valamint állami vállalatoknál, tanintézetekben, valamint egyéb állami intézményekben és szervezetekben.”

IDÉZD FEL

1. Mi a társulás?

2. Milyen nemzetközi társulásokat ismersz?

? Hogyan mutatja be a társulási szabadság megvalósulását Ukrajnában ez a fotó?

Az alaptörvénynek ugyanez a cikkelye azt is kimondja, az egyesületek tevékenységét csak a bíróság tilthatja be.

A politikai pártok, szakmai szervezetek, egyesületek törvényes működésének akadályozása büntetőjogi felelősséget von maga után (Ukrajna Büntetőtörvénykönyve, 170. cikkely). Ezenkívül büntetőjogi felelősség áll fenn olyan cselekmények esetén, amelyek közvetlen vagy közvetett módon jogkorlátozók, közvetlen vagy közvetett módon előnyökhöz juttatnak embereket politikai meggyőződésük vagy más tulajdonságok alapján (Ukrajna Büntetőtörvénykönyve, 161. cikkely).

A társulási szabadság érvényes mind a formális, mind az informális egyesületekre.

Ukrajna törvénye *Az állampolgárok egyesületeiről* kimondja, hogy a legalizáció (hivatalos bejegyzés) kötelező, ami regisztráció vagy a megalakulás bejelentése útján történik. A bejegyzés díjköteles, mely összeg igen tekintélyes.

Az állampolgárok egyesületeiről szóló törvény értelmében nem legalizálhatók, bírósági eljárásban betiltják azoknak a legális egyesületeknek a tevékenységét:

- ha célja a fasiszta és neofasiszta propaganda vagy törvénytelen fegyveres csoportok szervezése;
- a vezető testület vagy az alapszervezetek Ukrajna területén kívül (külföldön) működnek;
- a végrehajtó és a bírói hatalom strukturális egységeiben, Ukrajna Fegyveres Erőinél vagy az Állami Határvédelmi Szolgálatnál, állami vállalatokban, szervezetekben és intézményekben, állami oktatási intézményekben fejtenek ki tevékenységet.

A társulások egyik típusa a gyermek- és ifjúsági egyesületek és mozgalmak.

? Mit jelent a társulási szabadság?

2. Gyermek- és ifjúsági egyesületek és mozgalmak

A gyermek- és ifjúsági egyesületek ukrán területeken a XIX. század végén kezdtek el szerveződni. Ezek fejlődésére jelentős hatással voltak az olyan történelmi folyamatok, mint az ukrán nemzeti-felszabadító mozgalom

és a kommunista totalitárius rezsim. Ezek a tényezők jelentős mértékben hozzájárultak a gyermek- és ifjúsági egyesületek és mozgalmak politizálódásához. Az ukrán nemzeti mozgalomhoz csatlakoztak olyan szervezetek, mint

ÉRDEKESSEGEK

A sokféle gyermek- és ifjúsági szervezet közül minden bizonnyal a legismertebb az ukrán cserkészmozgalom, a Plaszt, amelyet 1911-ben alapított Petro Frank, Ivan Csmula és Olekszandr Tiszovszkij. Céljuk a sokoldalú hazafias és nemzeti nevelés, a lányok és fiúk erkölcsi, szellemi és fizikai képességeinek fejlesztése volt. Az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaságban 1924-ben a szervezetet betiltották mint *csökevényes burzsoá nevelési rendszert, amely összeegyeztethetetlen a szocializmus építésével*. Miután a szervezetet Lengyelországban, a mai Nyugat-Ukrajna területén is betiltották, az továbbra is működött a diaszpóra közösségekben Kanadában, az USA-ban, Ausztráliában. Csak 1989–90-ben éledt újjá a szervezet Lviv, Ternopil és Ivano-Frankivszk megyében, ahol hamarosan ismét a legnépszerűbb gyermek- és ifjúsági szervezetté vált. A Plaszt tevékenységét hivatalosan 1991. április 13-án engedélyezték újra.

A szervezet nevelési alapelve – a gyermekek politikai befolyásolásának tiltása. A Plaszt célja segíteni a

fiatalokat intellektuális, társadalmi és szellemi potenciáljuk kiteljesítésében, felelős állampolgárok nevelése, helyi, nemzeti és nemzetközi társszervezetekben való részvétel.

A cserkészmozgalom működésének alapelvei:

- kötelesség Isten előtt;
- kötelesség mások előtt;
- kötelesség önmagával szemben.

A lányokat és fiúkat 17 éves korukig külön nevelik. A Plaszt idősebb tagjai (17–30 évesek) akkor foglalkozhatnak fiatalokkal, ha nem tagjai semmilyen politikai szervezetnek. A mozgalom strukturált felépítésű, saját attribútumokkal rendelkezik (himnusz, címer, megkülönböztető jelvény és egyenruha), az eskü szövege így szól: „Becsületemre esküszöm, hogy mindent megteszek, ami erőmből telik, hogy hű legyek Istenhez és Ukrajnához, segítek másoknak, a cserkészlet törvényei szerint éljek és kövessem a cserkészlet hívását.”

a Szokil, Szics, Plaszt, Ukrán Fiatalok Szövetsége stb.

Amikor Ukrajna a Szovjetunió tagköztársasága volt, a gyermek- és ifjúsági egyesületek és mozgalmak a totalitárius rendszer részét képezték. A gyermekek hétéves korukban októbristák lettek, ahol a kommunista ideológia szerint nevelték és felkészítették, hogy belépjenek a pionírok soraiba, 9 évesen az októbristákat felvették az Országos Pionírszervezetbe, majd 14 évesen komszomolok lettek – a Kommunista Ifjúsági Szövetség tagjai.

Ukrajna függetlenségének elnyerésével gyökeresen új korszak vette kezdetét. Napjainkban több mint 60 összukrajnai ifjúsági szervezet és mintegy 300 regionális szervezet működik, melyek széleskörű tevékenységet folytatnak (többek között politikai, politikamentes, kulturális, sport, szabadidős).

Ukrajna 1998. december 1-jén kelt törvénye a gyermek és ifjúsági társadalmi szervezetekről kimondja, hogy az ifjúsági társadalmi szervezet tagjai a 14–28 év közötti korosztály képviselői, akik azért tömörültek egyesületbe, hogy megvédjék társadalmi, gazdasági, alkotáshoz fűződő, szellemi és egyéb társadalmi érdekeiket.

A gyermekegyesületek a 6 és 18 év közötti korosztályt egyesítik, a cél jogaik és sza-

badságjogaik, az alkotói szabadság védelme, saját szükségleteik kielégítése, melyek nem ütköznek jogszabályba, valamint a társadalomba való beilleszkedés segítése.

Másként szólva, az ifjúsági szervezet az a hely, ahol a fiatalok fejlődhetnek, képviselhetik érdekeiket. Minden ifjúsági szervezetnek négy fő jellegzetessége van:

- hivatalos tagsággal rendelkezik (különböző formában megkülönböztetve, például tagkönyv, kitzűző által);
- a tagok részt vesznek az egyesület anyagi háttérének biztosításában, többek között belépési díj és tagdíj megfizetése által;
- részvétel a szervezet önkormányzati irányításában (vagyis jelenlét a közgyűléseken, lehetőség arra, hogy a titkárság vagy a vezetőség tagjává váljon);
- kötelező a szervezeti szabályzat megléte, némely esetekben az egyesületi programmal vagy más hasonló jellegű dokumentummal is rendelkezik.

- ?
- 1) Miben különböznek a mai gyermek- és ifjúsági szervezetek a korábbi időszakok szervezeteitől?
  - 2) Melyek a gyermek- és ifjúsági szervezetek és mozgalmak alapvető feladatai?

A Plaszt, az Ukrajnai Nemzeti Cserkészszövetség tagjai

3. Ifjúsági társadalmi szervezet létrehozása

Az ifjúsági szervezetek különböző formában létezhetnek. Az utóbbi években az állam emelt figyelmet fordít az ifjúsági központok hálózatának támogatására. A mozgalom irányítói szerint az ifjúsági központok olyan egyedi intézmények, ahol a fiatalok fejlődhetnek, civil képzésben részesülnek, népszerűsítik az egészséges életmódot, az önkéntességet, támogatják a fiatalok vállalkozó kedvét, mobilitását

stb. Az ifjúsági központ működése figyelembe veszi az adott település ifjúságának igényeit.

? Készítetek mini megvalósítási tervet *Hogyan hozzunk létre ifjúsági szervezetet* címmel.

AZ IFJÚSÁGI TÁRSADALMI SZERVEZET LÉTREHOZÁSÁNAK SZAKASZAI

S/sz	Szakaszok	Tevékenység
1	Diagnosztizáló-prognosztizáló szakasz. A projekt témájának, céljának és tartalmának meghatározása	A probléma vizsgálata. A probléma megvitatása, a szükséges információk felkutatása, a célok és a feladatok meghatározása
2	A modellezés szakasza	A projekt leíró-szerkezeti modelljének felállítása (szóbeli, grafikus vagy fogalmi analógia alapján); a projekt hatékonysági kritériumainak felállítása; a modell funkcionálása monitorozásának kidolgozása (hogyan és milyen módon fogják ellenőrizni és értékelni a projekt résztvevőinek munkáját a különböző szakaszokban)
3	Tervezés	A projekt megvalósíthatósági tervének kidolgozása, egészében és részleteiben; az információszerzés módszereinek kiválasztása, a beszámolás mikéntje, az eredmény és a folyamat értékelési kritériumainak kidolgozása, a feladatok elosztása a csoport tagjai között
4	Felmérés	Információszerzés, elemzés, a stratégia és a taktika megválasztása, a szakirodalom feldolgozása, kísérletezés, úrlapos felmérés
5	A hatékonyság felmérésének szakasza	A tevékenység és a végső termék értékelése, a következtetések megfogalmazása
6	Beszámoló készítése	Az eredmények bemutatása beszámoló formájában a dokumentációval együtt. Kollektív megvitatás
7	A folyamat eredményeinek értékelése	Az eredmények önértékelő összefoglalása a meghatározott kritériumok és kollektív megvitatás alapján

4. Ifjúsági társadalmi projektek

A civil társadalom fejlődése előirányozza az állampolgárok aktív részvételét a közéletben. A közéletbe való bekapcsolódás egyik formája a különböző társadalmi projektek megvalósítása. Ezeknek a projektnek egy része ifjúsági irányzatú. A projektek kezdeményezői lehetnek nemzetközi szervezetek, önkormányzatok, az államhatalom szervei, magánszemélyek stb.

Minden projektnek konkrét célja és feladata van. Ezeket konkrét intézkedések útján valósítják meg. Minden projektnek célközönsége van – csoportok (struktúrák), amelyekre közvetlen pozitív hatást gyakorol a projekt céljának megfelelően, valamint azok, akik hosszú távon nyernek a projekt megvalósítása által társadalmi szinten vagy valamely igazgatási

szinten. A projektben meg kell határozni az elvárt eredményt is.

? Készítsétek el egy ifjúsági projekt leírását a magatok által választott témában. Ehhez töltsétek ki az alábbi táblázatot.

Terv	Elvárás	Megjegyzés
Cél		
Feladat		
Partnerek		
A projekt célcsoportja		
Kinek szól a projekt		
Várt eredmény		
Alapvető lépések		

KÖVETKEZTETÉSEK

A társulási szabadság a demokratikus társadalom fontos jogintézménye.

Egyesület létrehozásának nincs életkori korlátja.

A gyermek- és ifjúsági szervezetek a mai kor fontos tartozékai, amelyek biztosítják a társadalom eme életkori csoportjai számára a társadalmi szocializáció és az önmegvalósítás lehetőségét.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Milyen szerepet töltenek be az egyesületek a társadalom életében?
- Hogyan szabályozzák Ukrajnában az egyesületek tevékenységét?
- Milyen feltételei vannak a gyermek- és ifjúsági szervezetek működésének?
- Milyen céllal hoznak létre gyermek- és ifjúsági szervezeteket?
- A tananyagrészt bevezetőjében olvasható idézetek segítségével voltak abban, hogy jobban megértse a tananyagot? Magyarázd meg, miért gondold így.
- Miért tartják a társulási szabadságot a demokratikus társadalom fontos jogintézményének?
- Csoportfoglalkozás.** Miért tiltja a törvény a politizálást a gyermek-egyesületekben?
- Egyéb források bevonásával nézzetek utána, milyen szerepet játszottak Ukrajna XX. századi történetében a gyermek- és ifjúsági szervezetek.
- Egyéb források bevonásával készítsetek rövid előadást a Plaszt ukrán cserkészmozgalom történetéről.
- Internetes keresők segítségével járjatok utána és készítsetek prezentációt arról, hogyan működnek a gyermek- és ifjúsági szervezetek más országokban.
- Írjatok rövid fogalmazást *Miért játszanak fontos szerepet az ifjúsági szervezetek az ukrajnai civil társadalom kiépítésében?* címmel.

GYAKORLATI FOGLALKOZÁS

A kisebbségek tisztelete – a béke megőrzésének feltétele

II. János Pál pápa

IDÉZD FEL

1. Mi az emberi jog?
2. Melyek az ember elidegeníthetetlen jogai?
3. Hogyan változtak a különböző korszakokban az emberi jogokról alkotott elképzelések?
4. Minden ember egyenlő jogokkal rendelkezik?

CÉL:

- az előkészített tájékoztató anyagok, prezentációk alapján elemezzétek II. János Pál római katolikus egyházfő fent idézett gondolatának igazságtartalmát.

Kisebbség – társadalmi csoport, amely a társadalom tagjainak kisebb szelét egyesíti valamilyen megkülönböztető jegy alapján: etnikai hovatartozás, társadalmi nem (gender), szexuális irányultság, egészségi állapot stb.

FELADATOK A GYAKORLATI FOGLALKOZÁS ELŐKÉSZÍTÉSÉHEZ

Készítsetek prezentációt: 1) Mi alapján dönthető el a kisebbséghez tartozás? 2) Etnikai kisebbség. 3) Genocídium és etnikai tisztogatás a XX–XXI. századi történelemben. 4) Gender és szexuális kisebbségek. 5) Életkori kisebbségek. 6) Egészségi állapottal összefüggő kisebbségek.

A MUNKA MENETE

1. Alkossatok kisebb csoportokat a fenti prezentációk elkészítéséhez, a végén számoljatok be a tapasztalatokról.
2. Milyen következtetésekre jutottatok a munka során.
3. Szavazzátok meg, melyik volt a legjobb prezentáció.
4. Fogalmazzatok meg általános következtetéseket a munka céljának megfelelően.

ELLENŐRZŐ FELADATOK

95

1. Az alábbi fogalmak közül melyik jelenti az állampolgár részvételét az államhatalom intézményeinek tevékenységében, a politikai döntések elfogadásában és megvalósításában a választott képviselők által?
A általános demokrácia
B közvetlen demokrácia
C képviseleti demokrácia
D népi demokrácia
2. Hogyan nevezik azt a választási rendszert, amelyben a mandátumokat a pártlistákra leadott szavazatok száma alapján osztják ki?
A képviseleti
B többségi
C arányos
D vegyes
3. A demokratikus politikai berendezkedés elengedhetetlen feltétele
A a szabad választások lehetősége a törvényhozó hatalmi szervekbe
B a nemzeti ideológia uralma
C a hatalmi ágak megosztása
D az alkotmányosság
4. A társadalom tagjainak a közösségi érdekekre összpontosító tevékenysége, amely során megvalósul az együttműködés, szolidaritás, az egyének közötti kölcsönös bizalom alapvető feltétele
A a polgári társadalomnak
B a demokratikus társadalomnak
C a nyitott társadalomnak
D a szabad társadalomnak
5. Az alábbi jellemvonások közül melyek NEM igazak a helyi önkormányzatokra?
A közvetítés a helyi lakosság és az államhatalmi szervek között
B az állampolgári jogok érvényesítésének lehetővé tétele
C az államra hagyatkozás az ügyek intézésében
D a legfelsőbb hatalom rendelkezéseinek adaptálása a helyi feltételekhez
6. A helyi közösségek életképességének egyik alapelve
A különböző emberek együttműködése a közös haszon érdekében
B saját szükségletek kielégítése más emberek segítségével
C az állami forrásokhoz való hozzáférés
D közös területen élés

7. Azon emberi tevékenységek összességét, amelyek tudatosan egy közösség, társadalom előtt álló probléma megoldására irányulnak, úgy nevezzük, hogy
- A szociális aktivitás
  - B civil aktivitás
  - C nyilvános aktivitás
  - D mediáció
8. Kik vehetnek részt a közmeghallgatáson?
- A csak a helyi közösség tagjai
  - B a helyi közösség tagjai és az általuk meghívott személyek, a tömegmédiá képviselői
  - C a helyi közösség képviselői, a helyi vállalkozók, a tömegmédiá képviselői
  - D bárki, aki szeretne
9. Az alábbi meghatározások közül melyik adja vissza a legteljesebben, hogy mi az az önkéntesség?
- A önkéntes segítség másoknak
  - B segítség elesett embereknek (a társadalom védtelen tagjainak)
  - C önkéntes, nonprofit szociális munka
  - D önzetlen rendszeres segítségnyújtás elesett embereknek
10. A „ti találtátok ki – ti csináljátok meg – ti értékelitek” az alapelve
- A tanulói (diák) önkormányzatnak
  - B iskolai önkormányzatnak
  - C helyi önkormányzatnak
  - D a közösségi önkormányzatnak
11. Polgárok egyesülete, melynek célja törvényes szociális, gazdasági, alkotó, életkori, nemzeti-kulturális érdekeik, sport és egyéb érdeklődéseik kielégítéséhez fűződő jogaik kielégítése, nem más, mint
- A politikai párt
  - B helyi közösség (hromada)
  - C társadalmi szervezet
  - D társadalmi mozgalom
12. Az ukrajnai törvényeknek megfelelően az ifjúsági szervezetekhez tartozás életkori behatárolása
- A 12 – 18 évesek
  - B 14 – 18 évesek
  - C 18 – 28 évesek
  - D 14 – 28 évesek

V. fejezet

A hírek és a tömegtájékoztatás világa

IDÉZD FEL

1. Milyen szerepet tölt be az emberek életében az egymással való társalgás?
2. Mi a kommunikáció?

Információ – olyan ismeretek, amelyeket a fogyasztó tudatosít és jelentőséggel ruház fel.

Média – az információ átadásának lehetőségei és eszközei, valamint az a közeg, amelyben ezek keletkeznek.

Reklám (francia *réclame* – emlékeztetbe idéz, újra elmond valamit) – információ terjesztése valakivel vagy valamivel kapcsolatban annak népszerűsítése érdekében; árukról, szolgáltatásokról stb. szóló tájékoztatás, amely arra szolgál, hogy fokozza az irántuk való keresletet.

Mindenki azt szeretné, ha becsületesen, elfogulatlanul és az igazsághoz hűen tájékoztatnák, és hogy ez teljes mértékben egyezzen a világnézetével.

Gilbert Chesterton

Akié az információ, azé a hatalom.

Ismeretlen szerző

A nyomtatott szöveg még nem közvélemény.

Otto von Bismarck

Bármely reklám eszköz ahhoz, hogy az embert elválasszák a pénztől.

John Priestley

1. TÉMA. KOMMUNIKÁCIÓ, INFORMÁCIÓ, MÉDIA

1. A média és a tömegmédia fogalma, szerepük napjainkban

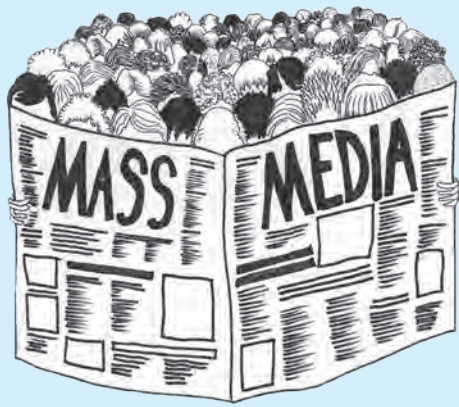
Az előző fejezetekben már megismerkedhettünk a kommunikáció fogalmával. Emlékeztetünk arra, hogy a kommunikáció az információ átadása a szubjektumtól az objektum (objektumok) irányába. Az információ átadásának eszközéül szolgál a média (latin *media* – átadó, közvetítő).

Számos ember tájékoztatásának szükségessége, jelentős mennyiségű információ átadása a tömegtájékoztatási eszközök megjelenéséhez vezetett. A **tömegmédia** legfőbb jellemzője, hogy **számos médiafogyasztónak** egyszerre közvetít információt. A tömegmédia – újságok, magazinok, rádió, televízió, internet. Azokat az információkat, amit a tömegmédia a fogyasztókhoz eljuttat, médiaszövegnek nevezzük.

Médiaszöveg – bármilyen információt hordozó eszköz: szépirodalmi vagy tudományos szöveg, fénykép, hanganyag. Azaz abban az értelemben, hogy szöveg, nem a szavakat vagy a mondatokat értjük, hanem teljes információtartalmat szöveg, kép vagy hangok formájában, amit olyan eszközzel és jellel adtak át, amit a médiaszöveg fogyasztói meg tudnak érteni. Általánosságban ezeket a fogalmakat a tömegmédia termékeinek megjelölésére használjuk, melyeknek, egyes tudósok véleménye szerint, sajátos jellemzőik vannak.

- **Az információ fő típusa és jellemzője:** a tömegmédiában fontos az információ adása, azonban nem fontos az értéke. Például, a tömegmédiában információt adni arról, hogy egy tehén a kútba esett, nem kevésbé fontos, mint informálni egy háború kezdetéről két ország között.
- **Másodlagosság:** a médiaszöveg átdolgozott, lerövidített, rendszerezett szöveg, és a legfontosabb, hogy elsődleges szövegből lett alkotva.
- **Folyamatos termelés:** a médiaszöveget azonnal elkészítik, szabályozott, amit csak egyszeri fogyasztásra terveztek.
- **Kollektív termelés:** a médiaszöveget a tömegmédia dolgozói készítik.
- **Befejezetlenség:** a médiaszöveget olyan céllal alkotják, hogy ne adjanak végleges választ a feltett kérdésre, hanem nyitva hagyják azt különböző magyarázatok számára.
- **Médiaképesség:** a médiaszöveg formája a tömegmédia rendelkezésére álló technikai eszközöktől függ. Például, ugyanaz az információ más-hogy kerül átadásra a televízióban és az interneten.
- **Többfunkciós:** a tömegmédia eszköze hatással van a hallgatóságra az információs folyamaton keresztül meggyőzés és befolyásolás útján.

? A tömegmédia és a társadalom közötti kapcsolatot, amely aspektusát szimbolikusan ábrázolja a fenti rajz.

- **Tömeghallgatóság:** a médiaszövegek fogyasztóit különböző hallgatóságként jellemezhetjük, akik csak a nyelv elementáris tudása szempontjából kapcsolódnak egymáshoz, nincs közös céljuk és érdeklődésük.
- **A fordított kapcsolat** különleges jellege: körülhatárolt, minimalizált vagy teljesen hiányzik, térben és időben körülhatárolt, megjátszás (tettetés) jellege van (például: extrák a televízió képernyőin, hozzászólások az interneten).

Napjainkban a tömegmédia szerepe az információ átadása és terjesztése a célközönség felé.

2. A média fajtái

Az információ átadásának bármilyen eszköze (média) tömegessé válhat. Minden médiának megvan a saját jellemzője, amit az határoz meg, milyen információt tudnak átadni a közönségnek.

A legelterjedtebb médiaforrások a világon a könyvek, a sajtó, a fotó, a rádió, a film és az internet. Minél kevesebb erőfeszítést tesz a fogyasztó az információ megszerzésére, annál tömegebb lesz az adott médiafajtának a használata. A legkönnyebben fogyasztható tartalom: a rövid információk egyszerű tartalommal, ami a fogyasztónak az általános világról való felfogásának határain belül marad, valamint a szép, egyszerű képek. Ezenkívül, a jelenlegi tömegmédiának a közönségből erős reakciókat kell kiváltania, mint az érzelmek, a harag, a büszkeség, az együttérzés, a neheztlenség.

Ezért a média különböző fajtái közül a tömeg tájékoztatására a legkevésbé alkalmas a könyv, mivel meglehetősen nagy tudást igényel, valamint a benne foglalt információ feldolgozásához szükséges idő is jelentős. Magának a könyvnek az elkészítése sok időt és forrást igényel, ezért viszonylag drága és nem túl gyorsan rea-

Azonban nemcsak informál, hanem javasol is számunkra, hogy egy meghatározott norma szerint viszonyuljunk hozzá. Ebből kifolyólag egyedi lehetőségei vannak arra, hogy formálja a társadalmi gondolkodást, a társadalom figyelmét egy téma irányába fordítsa, illetve elterelje (ha a problémáról nem beszélnek a tömegmédiában, akkor nem fontos, és az ellenkezője is igaz); a terjesztés és valahol a társadalom ideáljainak és értékeinek alkotása.

? Milyen szerepet játszik a média a mai világban?

gál az eseményekre. Összehasonlítva, a sajtó termékei (újságok, magazinok) sokkal egyszerűbb információt ajánlanak különböző jelleggel, tematikus blokkok szerint rendezve és illusztrálva. Terjedelmileg kisebb, olcsóbb és viszonylag gyorsan reagál az eseményekre.

Jelenleg a rádió a tömegmédia kevésbé népszerű eszközeihez tartozik. A rádió operatívan adja át az információt, viszont megfosztva a látványtól, amit a mozi és a televízió biztosít. A televízió és a mozi általánosságban széles terjedelmű médiaszöveget tesz hozzáférhetővé, amely egyesíti az információátadás és a szórakoztatás funkcióit a közönség számára. A mai fejlett technológiának köszönhetően a televízió nemcsak egyszerűen reagál az eseményekre, hanem képes az élő közvetítésekre, amivel magához láncolja a nézőket, érzelmi kapcsolatot is létesít a képernyő előtt ülőkkel.

Az elmúlt időszakban az internet rendkívüli népszerűsége tett szert. Fő sajátossága, más médiával összehasonlítva, hogy a fogyasztónak több lehetősége van a médiaszöveg kiválasztására, valamint bekapcsolódni annak alkotásába, és a már

DOKUMENTUM

S. Csornih médiakutató a média mai állapotáról

A közvélemény-kutatások folyamatosan azt tanúsítják, hogy az embereknek az az érzése, túl sok negatív információt zúdítanak rájuk. A megkérdezetteket jobban foglalkoztatja a negatív információk mennyisége, mint a számukra könnyen emészthető, érdekes hírek. A negatív hír-szindróma azzal van összefüggésben, hogy a tömegmédiá a problémákat mutatja be, nem pedig a megoldásokat, ezáltal a médiafogyasztókban a tehetetlenség érzését fokozzák. A hírek közlésekor a tömegmédiá gyakran elhagyja a mozgósító információkat – a

cselekvési javaslatokat és azok részleteit, mint például egy telefonszám vagy cím. Ezenkívül az elferdített hírekben a hagyományos intézményeket úgy állítják be, mint amelyeknek munkája nem hatékony és nem képesek megoldani az emberek problémáit.

- ? 1) Miben látja a szerző a jelenlegi tömegmédiá legfőbb problémáit?
- 2) Як описаний автором сучасний стан мас-медіа впливає на суспільство?

létező szöveg kommentálására is lehetősége van. Ugyanakkor a médiaszövegek különböző fajtáit egyesíti: vizuális, hangeffektusok, saját szövegek (véleménynyilvánítások).

? Milyen lehet a média?

3. A média hatása a társadalomra és az emberre

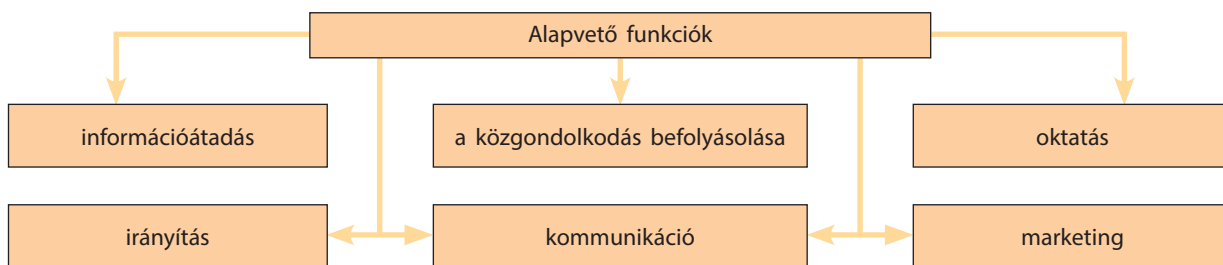
A tömegmédiá eszközei jelentős hatással vannak a személy helyzetére, szocializációjára, valamint a társadalmi gondolkodás formálódására. Egy átlagos ember nem tud a legnagyobb események résztvevője lenni, amelyek körülötte történnek, nem beszélve a sokkal távolabbi helyen történő eseményekről, ezért kénytelen arra az információra hagyatkozni, amit a tömegmédiá nyújt számára. Az emberek a legtöbb információt a világról hasonló eszközökkel szerzik meg, amit a magánbeszélgetéseik során is felhasználnak. A kapott információt továbbadják a családnak, a barátoknak, az ismerősöknek. Ennek a módszernek köszönhetően a médiaszöveg észrevétlenül megjelenik az élet minden szférájában, még akkor is, ha az illető keveset használja a tömegmédiát.

Napjaink embere saját ízlését és elképzelését a környező világról nem személyes tapasztalatai, hanem a tömegmédiá által alakítja. Itt érvényesül az emberi felfogás egyik mechanizmusa: „Ha ez van a tömegmédiában, és így csinálja minden-

ki (vagy egy közösség, amely magát a médiaszöveg fogyasztójával azonosítja), én is így fogom csinálni”. A tömegmédiá gyakran szituációkat modellez, és egy meghatározott magaviseleti formát ajánl. Ez különösen igaz a sajtóra és a televízióra. Például, ha te tehetséges vagy, akkor lehetőség van arra, hogy tehetségkutatóban vegyél részt, és az ilyen programokban való diadalmaszkodás társadalmilag elismert sikernek számít. A magazinokban és az újságokban különféle tanácsok vannak az élet területeire nézve. Abban az esetben, ha nem egy szűk látókörre specializálódott tudományos irodalomról van szó, akkor az esetek nagy többségében ezek a tanácsok nem ellenőrzött információra és hírekre támaszkodnak, hanem tévhitekre, feltevésekre. Ezeket a tömegmédiá évek, sőt évtizedek múlva is átveszi egyik-másik tömegmédiától. Ezért az a világkép, amit azok mutatnak és amit sok ember reálisnak talál, valójában nem olyan.

Következésképp a tömegmédiá az alábbi funkciókat látja el a társadalomban:

A TÖMEGMÉDIÁ FUNKCIÓI A TÁRSADALOMBAN

? Magyarázd el, hogyan értelmezed az illusztráción ábrázoltakat. Tükrözi-e azt az eszmét, hogy mindenki hozzáférhet a médiatérhez.

? Magyarázd el, hogyan értelmezted az illusztráción ábrázoltakat. Tükrözi-e azt az eszmét, hogy mindenki hozzáférhet a médiatérhez?

- *Információátadás* – az információk gyűjtése és átadása a közönségnek, ami a társadalmi élet valamilyen szférájához kapcsolódik (gazdasági, szociális, politikai, kulturális).
- *A közgondolkodás befolyásolása* – a tömegmédiá gyakran egy bizonyos nézőpontból világít meg különféle társadalmi, politikai, kulturális jelenségeket.
- *Oktatás* – a tudás bővítése, az ember megismerő képességének bővítése.
- *Irányítás* – a tömegmédiá a mobilizáció és a konkrét szociális, gazdasági, politikai feladatok eldöntésének is eszközéül szolgálhat.

4. Reklám

A tömegmédiá feladata – meghatározott célból történő informálás, de ugyanakkor, a tudósok véleménye szerint, ennek elválaszthatatlan része a reklám is. A reklám az az eszköz, amely széles körben ad tájékoztatást az áruról és a szolgáltatásról, igyekszik a fogyasztókat meggyőzni arról, hogy a reklámozott termék szükséges számára és érdemes megvenni azt. A reklámnak ezt a típusát, amely nyereségszerzésre törekszik, kereskedelminek nevezzük. Létezik olyan reklám is, amelynek nem célja a nyereségszerzés – ez a *társadalmi célú reklám*. Ezeknek az a feladata, hogy a társadalom figyelmét a szociális problémákra irányítsák: környezetszennyezés, családon belüli erőszak, az önkéntesség és a jótékonykodás fontosságának hangsúlyozása. Létezik egy harmadik típusa a reklámnak – a *politikai reklám*. Ezt a politikai erők használják

- *Kommunikáció* – beszélgetés, kapcsolatok alakítása (levelek, telefonhívások, gondolatok cseréje/megosztása), azonos gondolkodásúak keresése, különböző felfogások megvilágítása.
  - *Marketing* – áru és szolgáltatások reklámozása, valamint a politikai erők és ideológiák terjesztése.
- ? Hogyan mutatkozik meg a média befolyása a társadalomra?

fel, hogy a választók szavazatát megnyerjék, valamint a társadalom informálódjon a politikai szervezetek, politikai szereplők létezéséről, illetve véleményükről. Napjainkban a reklám elengedhetetlen feltétele a kereskedelem, a vállalkozások, a politikai élet létezéséhez, valamint ezenkívül más funkciókat is ellát:

- gazdasági (nyereségszerzés);
- szociális (társadalmilag hasznos feladatok elérése/véghezvitele);
- politikai (lojalitás kialakítása a hatalmon lévő rendszer, politikai pártok felé);
- ideológiai (az ember világnézetére, a társadalmi gondolkodásra való befolyás);
- pszichológiai (a vásárlók vágyainak és kívánságainak kielégítése);
- esztétikai (kulturális). Ahhoz, hogy hatékony befolyást érjenek el, a reklámok alkotóinak

? Miként mutatja be az illusztráció a reklám befolyását az emberre?

számolniuk kell az emberek pszichológiájával, a társadalmi-politikai hangulattal, az egyén kulturális sajátosságaival, valamint az esztétika törvényeivel, a dizájnnal, az információval való bánásmód szabályaival. Ezért a minőségi reklám tulajdonképpen termék, melynek

gyártása nagy erőfeszítést igényel és a művészi alkotásokhoz tudjuk hasonlítani.

? Hogyan mutatkozik meg a média befolyása a társadalomra?

KÖVETKEZTETÉSEK

A tömegmédia elengedhetetlen részét képezi az adott személyiség és a társadalom formálásának. Első közvetlen feladata az információ átadása a széles közönségnek, azonban a társadalomban betöltött szerepe ennél jóval tágabb.

Megállapíthatjuk, hogy napjainkban a tömegmédia a világ alkotója. A reklám a tömegmédia részét képezi, amely informálja a közönséget abból a célból, hogy egy meghatározott terméket eladjon.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Mi a média és a tömegmédia?
2. Mi a médiaszöveg?
3. Magyarázd el, mit értesz a fejezetet bevezető idézetekből.
4. Mik a mai média alapvető sajátosságai?
5. Mi a reklám? Miért eszköze a reklám a tömegmédiának?
6. Milyen funkciókat látnak el a reklámok a jelenlegi társadalomban?
7. Milyen módon hat a tömegmédia a személyiség szocializációjára?
8. Mi a célja a tömegmédiának az információszolgáltatással és a hírhez való viszonyulás meghatározásával?
9. Egyes vélemények szerint a mai embert kevés benyomás éri. Éppen ezért a reklám célja nem annyira az áru eladása, hanem annak az érzelmeknek az értékesítése, amit az adott áru vált ki. Egyetértesz-e ezzel a megközelítéssel? Véleményed szerint melyek azok az érzelmek, amelyek a leghatékonyabb eladók?
10. Készíts táblázatot, melyben összehasonlítod a különböző médiatípusok pozitív és negatív vonásait. Magyarázd meg, miért gondold így.
11. Figyeld meg egy hétig, hogyan hatnak a különböző reklámok az emberre, és példákön mutasd be, hogyan tölti be a reklám a funkcióját. A megfigyelés eredményeit rövid fogalmazás vagy prezentáció formájában mutasd be.
12. Írj rövid fogalmazást a következő címmel: *A tömegmédia hatása a ma emberére – ez pozitív vagy negatív jelenség?*

Ha az igazságot csak suttogva lehet elmondani, akkor az országot elfoglalta az ellenség.

Wilhelm Schwebel

Ha a szólásszabadság elvész, akkor minket, az ostoba és néma embereket úgy fognak vezetgetni, ahogy a birkákat szokás a vágóhídra vinni.

George Washington

A különböző szabályok arra vonatkozóan, hogy mit érdemes és mit nem érdemes olvasni – értelmetlenek. A mai kultúra több mint ötven százalékban azon alapszik, hogy nem kell olvasni.

Oscar Wilde

A szabad sajtó, természetesen, lehet jó vagy rossz is. De az nagyon is bizonyos, hogy szabadság nélkül a sajtó nem lehet más, csak rossz.

Albert Camus

2. TÉMA. MÉDIA ÉS DEMOKRÁCIA. SZABADSÁG, ETIKA ÉS FELELŐSSÉG

1. Szólásszabadság

A szólásszabadság minden demokratikus társadalom legfőbb értéke. A szólásszabadság saját gondolataink kifejezéséhez való jog úgy szóban, mint írásban. A szólásszabadsághoz való jogot az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata és Ukrajna Alkotmánya is kimondja.

A nemzetközi jog szabályainak megfelelően, a szólásszabadság jogának korlátozása az alábbi három feltétel mellett érvényesülhet: a törvénnyel szigorúan összhangban áll, meghatározott célja van, szükséges és adekvát a cél eléréséhez. A törvények, amelyek korlátozást valósítanak meg, szükségszerűen nem lehetnek kétértelműek, csak egyfajta értelmezést tehetnek lehetővé. Legitim cél a jó hírnév, a személy méltóságának védelme, a nemzetbiztonság, a társadalmi rend, a szerzői jog, az egészség és az erkölcs jogának érvényesülése.

A szólásszabadság értelmezésének a társadalomban két megközelítése ismeretes. Az elsőt ezek közül utilitaristának nevezzük – a XVII. században alakult ki Angliában és elsősorban a politikai szférára vonatkozik. A szólásszabadsághoz való jogot törvényileg azért fogalmazták meg, hogy a parlamentben a politikusok szabadon fejezhessék ki álláspontjukat az egyes kérdésekkel kapcsolatban, valamint azért, hogy hihető információt kapjanak a jog állásáról az országban. Ebből kifolyólag a társadalomban a szólásszabadság azért szükséges, hogy a választópolgár megkapjon minden szükséges információt a választáson induló politikai jelölről és a politikai erőkről, valamint lehetősége legyen informálni az állampolgárokat a hatalomról és a politikáról.

A másik megközelítése a szólásszabadságnak a liberális, etikai vagy érzelmi megfogalmazásnak is tekintik. Ebben az esetben az alap az ember elidegeníthetetlen jogai és méltósága képezik, melyeket nem lehet megvédeni a szólásszabadság jogának biztosítása nélkül. A szólásszabadsághoz való jog korlátozása kivételesen előfordulhat szélsőséges szükséghelyzetekben, más személy biztonságának szavatolása érdekében.

? Miben különböznek egymástól a mai társadalomban a szólásszabadsághoz való különböző viszonyulások?

2. A tömegmédia a demokratikus társadalomban

A mai demokratikus társadalmi mechanizmusok nem működnek anélkül, ha az információ nem jut el az állampolgárhoz és nem valósul meg az információcsere. Minél részletesebb információi vannak a poli-

DOKUMENTUM

Ukrajna Alkotmánya

34. cikkely. Mindenki számára szavatolt a véleményszabadság joga, a nézetek és álláspontok szabad kinyilvánítása. Mindenkinek joga van ahhoz, hogy információt gyűjtsön, őrizzen, felhasználjon és terjesszen szóban, írásban vagy egyéb, általa megválasztott módon.

Ezen jogokat nemzetbiztonsági érdekből, a területi egység vagy a társadalmi rend megőrzése céljából lehet korlátozni lázadások vagy bűncselekmények megelőzése, a lakosság egészségének, más emberek jó hírvének vagy jogainak megőrzése, titkos információk kiszivárgásának megelőzése, vagy az igazságszolgáltatás tekintélyének és függetlenségének megőrzése érdekében.

? Mindig célszerű-e betartani a szólásszabadsághoz fűződő jogot?

ÉRDEKESSEGEK

A szólásszabadság megléte az adott országban a sajtószabadság feltétele, azaz a demokrácia feltétele is. Ezért egyes nemzetközi szervezeteknek az a feladata, hogy felmérjék a sajtószabadság állapotát, értékeljék az adott országban a demokrácia érvényesülését. A sajtószabadságot többek között 1979 óta a Freedom House nevű civil szervezet monitorozza. A 2017-es felmérések szerint a sajtószabadság a legteljesebb mértékben Hollandiában, Norvégiában, Svédországban és Belgiumban érvényesül, a legrosszabb a helyzet Észak-Koreában, Türkmenisztánban, Üzbegisztánban és az ideiglenesen megszállt Krím-félszigeten. Ukrajna a rangsor közepén helyezkedik el, egy csoportban Szomáliával és Sierra Leonával, a sajtó minősítése – *részben szabad*.

? Mi a szólásszabadság?

tikai folyamat résztvevőinek, annál átlátszóbb a politika, annál könnyebb átadni a tartalmát, ami megfelel az ember és a társadalom érdekeinek.

A demokratikus országokban a törvényhozás köteles jogszabályok által biztosítani, hogy a tömegmédia be tudja tölteni társadalmi funkcióit, melyek között a legfontosabb a kulturális, a nevelési, az oktatási, az információs és az ideológiai.

A jelenlegi demokratikus társadalmakban a tömegmédia a különösen befolyásoló tényező szerepét tölti be, amely nélkül nem lehet elképzelni a hatalom tevékenységét.

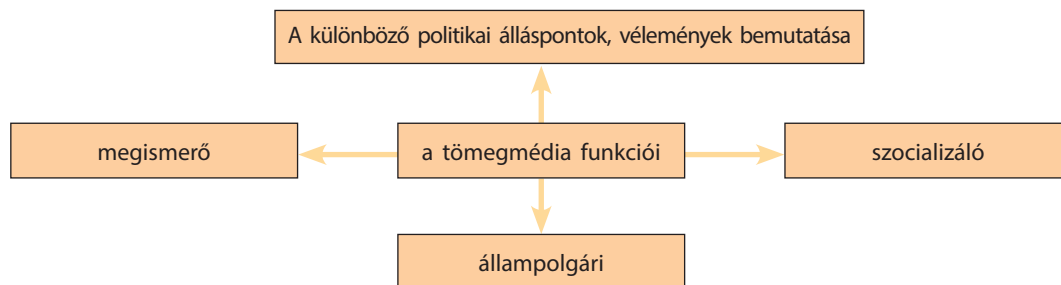
Általánosan elfogadott, hogy a demokratikus társadalomban, ahol a gondolat, a vélemény, a nézetek pluralizmusa ismert, a tömegmédia a különböző politikai erők érdekeit mutatja be, egyéb funkciókat, melyeket betölt a társadalom politikai életében:

- *megismerő* – segít az állampolgároknak abban, hogy legyen elképzelésük az ország politikai életéről és annak résztvevőiről;
- *ellenőrző* – elősegíti a hatalom tevékenységének nyilvános nyomon követését és felügyeletét;

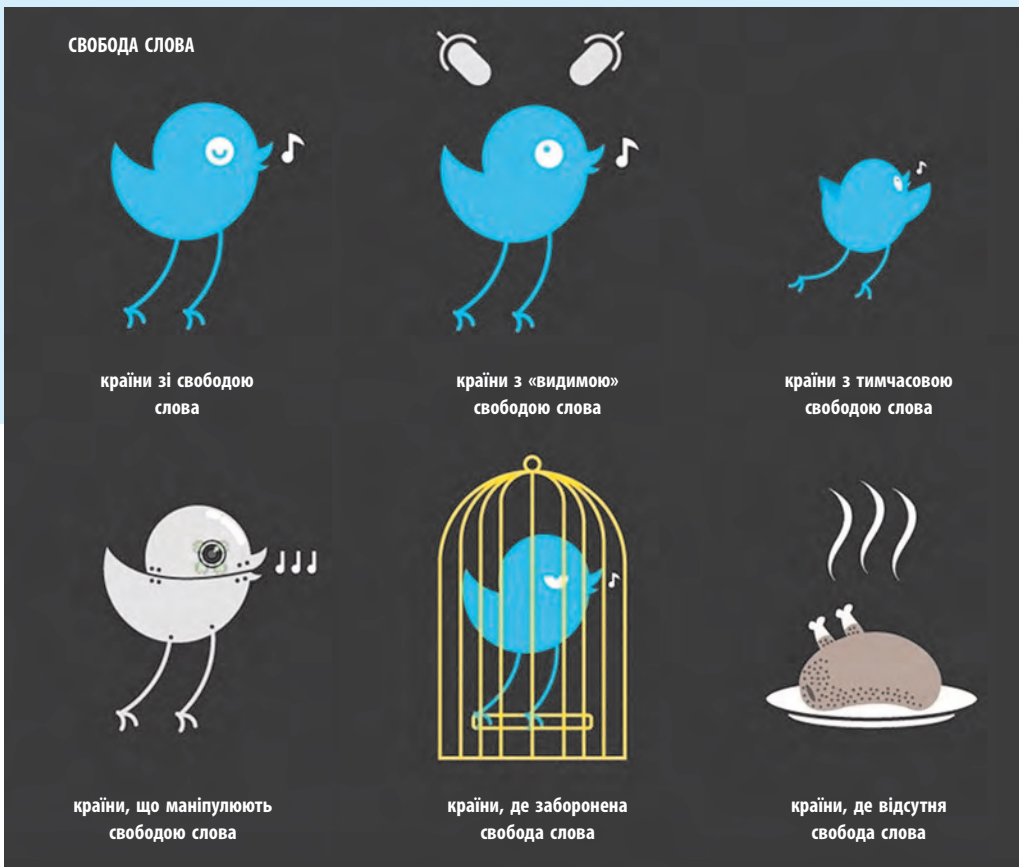
- *szocializáló* – a személyek politikai szocializációját végzi el azáltal, hogy az egyént a politikai tudás, normák és értékek birtokába juttatja;
- *állampolgári* – hatással van a személyek állampolgári pozíciójának formálására.

Egy demokratikus országban a tömegmédiát a politikai orientáció alapján kormányzati, ellenzéki és független csoportokra oszthatjuk. Ebből kifolyólag az állampolgárok, megismerkedve a különböző irányból jövő információkkal, saját álláspontot tudnak kialakítani az eseményekkel és a folyamatokkal kapcsolatban, amelyek az országban vagy a világban történnek. A különböző tömegmédiiumok befolyásolásának fontos mutatóeszköze az állampolgárok hite, bizalma irányukban. A bizalom legmagasabb foka általában a független tömegmédia irányában áll fenn. Ez azzal van összefüggésben, hogy azok (a tömegmédiiumok) elfoglalhatnak-e különböző pozíciókat – kormánypártinak lenni, az ellenzék támogatni, kritikusan értékelni az összes politikai erő tevékenységét.

A TÖMEGMÉDIA FUNKCIÓI A DEMOKRATIKUS TÁRSADALOM POLITIKAI ÉLETÉBEN

? Hozzatok fel példákat ezeknek a funkcióknak a betöltésére az ukrajnai tömegmédiából.

? Elemezzétek az illusztrációt. Hogyan értelmezték ezeket az ábrákat? Véleményetek szerint melyik jellemző leginkább a mai Ukrajnára?

Ha a tömegmédiában nem érvényesül a demokrácia, ha az állam ellenőrzi, ezt felhasználhatják az információ manipulálására, a politikai ellenzék kizárására. Ez egyúttal azoknak a nemzetközi szerződéseknek a megszegését jelenti, amelyek az állampolgárok számára biztosítják a szólásszabadságot és az információ megszerzésének szabadságát.

A demokratikus társadalomban a média segítségével történik az információ és a vélemények szabad cseréje. Ezért a politikai sokszínűség fontos tényezője a társadalom politikai rendszerének és e rendszer fejlődésének. A különböző politikai erők közötti párbeszéd a tömegmédiá felhasználásával jelentősen befolyásolja a társadalmi gondolkodást. Ezzel egyúttal a tömegmédiá segítségével valósítanak meg különféle ellenőrzéseket és a társadalom befolyását a hatalomra. Ez biztosítja a közvetett kapcsolatot, ami a politikai helyzetet stabilizálja. A mai demokráciáknak a lényege nemcsak abban van, hogy a lakosság mekkora hányada van hatással az egyes politikai döntések meghozatalára, hanem abban is, hogy a hatalom hogyan viszonyul az állampolgárokhoz, milyen szere-

pet játszanak a hatalom formálásában és annak sorsának meghatározásában. Egy ország demokratikussága megmutatja azt is, milyen jelentősége van a hatalom számára az állampolgári gondolatnak nemcsak a választások idején, hanem a köztes időben is. Abban az esetben, ha létezik ilyenfajta befolyás, akkor az állampolgári gondolat a politikai rendszernek tényleg aktív, állandó tényezője. Fontos szerepet játszik ebben a tömegmédiá.

A politikával kapcsolatban a társadalmi gondolkodás tisztázása és egyúttal befolyásolása, a politikusokhoz való hozzáállás, a választási kampány alatt a jelöltekhez való viszonyulás bemutatásához a tömegmédiá a szociológiai felmérések adatait használja fel. De néha előfordul, hogy nem professzionális szociológiai felmérések állnak rendelkezésre. Ezek megingatják az állampolgárok hitét a tömegmédiában, és táptalajt nyújtanak annak a tévhitnek az elterjedésére, hogy az újságírást korrupció befolyásolja.

? Milyen elvek alapján működnek a tömegtájékoztatási eszközök a demokratikus társadalomban?

DOKUMENTUM

Újságírói etikai kódex, 1994

1. Az újságíró tevékenységének elengedhetetlen követelménye a szólásszabadság és a szabad véleménynyilvánítás.
  2. A hatalom vagy az alapítók érdekeinek kiszolgálása egyenlő az újságírói etikai normák megsértésével.
  3. Az újságírónak tiszteletben kell tartania az emberek magánéletét. Eközben megőrzi jogát az újságírói tényfeltárára olyan eseményekkel és cselekményekkel kapcsolatban, amelyek társadalmi jelentőséggel bírnak és a társadalom, illetve az egyén érdekeinek védelmét szolgálják.
  4. A folyó bírósági ügyekről való tudósítás során nem szabad megfélemlíteni az ártatlanság vélelméről. Az újságíró nem nevezhet senkit bűnözőnek, amíg ezt érvényes bírói ítélet ki nem mondja.
  5. Az újságíró nem adja ki a forrásait, kivéve azokat az eseteket, amelyeket Ukrajna jogszabályai előírnak.
  6. Az újságíró legfőbb kötelessége, hogy a társadalmat tájékoztassa az eseményekről.
  7. A tájékoztatást szolgáló cikkeket, illetve elemzéseket egyértelműen el kell választani a reklámcélú információktól.
  8. A szerkesztés, beleértve a felvételeket, a szöveget, a címet, a videofelvétel és a hozzá tartozó felirat stb. nem torzíthatja a tartalmat. A közönséget tájékoztatni kell a vágott videóról és a hírosszefoglalóról.
  9. A tényeknek, megállapításoknak és feltételezéseknek egyértelműen el kell különülniük egymástól. Megengedhetetlen olyan hírek terjesztése, amelyek elfogultságon vagy megalapozatlan vádaskodáson alapulnak. A kritika keresztüztübe került emberek véleményét objektívan kell közvetíteni. Ugyanígy független szakértők megszólaltatása is szükséges.
  10. A szociológiai felmérésekből nem lehet olyan részeredményeket kiemelni, amelyek ily módon alkalmasak a hírfogyasztók megtévesztésére. Az újságírói közvélemény-kutatásokat nem szabad meghamisítani annak érdekében, hogy az előre elvárt eredmény jöjjön létre.
  11. Az újságírónak mindent meg kell tennie annak a hírnak a cáfolása érdekében, amelyről utólag kiderül, hogy valótlanságot állított.
  12. Az újságíró nem szerezhet információkat törvénytelen eszközökkel. A titkos információgyűjtés csak abban az esetben megengedett, ha egyéb eszközökkel az információhoz való hozzáférés lehetetlen.
  13. Az ellenzék véleményét, köztük azokat, akik az újságírói kritika tárgyává váltak, mérlegelve kell bemutatni. Hasonlóképpen független szakértői értékeléseket is be kell mutatni.
  14. A plágium összeférhetetlen az újságírói hivatással.
  15. Senkit nem szabad kirekeszteni neme, nyelve, faji hovatartozása, vallása, nemzetisége, területi vagy szociális származása vagy politikai meggyőződése miatt.
  16. Az újságírót hivatalból nem lehet arra kötelezni, hogy olyasmiról írjon le, ami ellenkezik meggyőződésével vagy elveivel.
  17. A törvénytelen anyagi ellenszolgáltatás vagy egyéb kedvezmény a munka elvégzéséért vagy el nem végzéséért összeférhetetlen az újságírói hivatással. Az újságíró hivatását nem használhatja fel személyes céljai, harácsolás, önreklám, karrier érdekében, nem szolgálhat ki ilyen céllal személyeket vagy csoportokat.
  18. Különösen körültekintőnek kell lennie az újságírónak, amikor gyerekekkel kapcsolatos témával foglalkozik. Az újságírói etika tudatos megsértése semmilyen körülmények között nem összeférhető az újságírói hivatással és társadalmi megvetéssel jár.
- ?
- 1) A kódex alapján melyik az újságírói munka három legfőbb szabálya?
  - 2) Véleményed szerint a felsorolt szabályok közül melyeket sértik meg az ukrain újságírók?

A mai világban egy politikai szereplőnek különösen fontos, hogy jelen legyen a médiaszövegben, hogy az állampolgárok ne felejtkezzenek el róla. Ennek a célnak az elérése érdekében a választásoknak kedvezve, a politikának pozitív arculatot adnak, akciókat visznek véghez, ami a társadalom figyelmének központjában van, és ezáltal közvetett reklámot valósítanak meg a tömegmédiában. A posztszovjet országokban az ehhez hasonló információk vagy reklámkampányok igen gyakran a botrányokra épülnek.

A társadalom állapotára pozitívan hat az ellentét kibontakozása a tömegmédiára és a kü-

lönféle politikai irányvonalak között. Abban az esetben azonban, ha a politika piszkos eszközt kezd bevetni az ellenfél lejáratása érdekében, a hatás az ellenkezőjére fordul. A befolyásos politikusok nemritkán a tömegmédiára az eszközöket igyekeznek igénybe venni, amelyek a legnagyobb lehetőséggel rendelkeznek a társadalom gondolkodásmódjának befolyásolására. Azt igyekeznek elérni, hogy legyen saját rádióállomásuk, tévécsatornájuk, újságjuk és folyóiratuk. Abban az esetben rendszerint ez a befolyás rejtve marad a nagyközönség elől, mert ha nyilvánvalóvá válik, azzal a médiával lejárhatja magát, elveszti a független sajtó státuszát.

DOKUMENTUM

Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, 1966

Mindenkinek joga van a szabad véleménynyilvánításra; ez a jog magában foglalja mindenfajta adat és gondolat határokra való tekintet nélküli – szóban, írásban, nyomtatásban, művészi formában vagy bármilyen más tetszés szerinti módon történő – keresésének, megismerésének és terjesztésének a szabadságát is.

- ? 1) A dokumentum szerint miben áll az embernek a véleménynyilvánítás szabadságához fűződő joga?
- 2) Milyen szerepe van ennek a jognak a demokrácia érvényesülésében?

3. Etika és tömegmédia

A társadalmi gondolkodásmód befolyásolásában a tömegmédia részvételével összekapcsolódik az információ átadásának problémája, a benne foglalt tények és a kommentárok egymás közötti viszonya. Egyrészt, az újságíró nem köteles az információt és a kommentárt keverni, másrészt viszont nem tud passzívan tényeket azonosítani, hogy ne kerüljön a hatalmi struktúra alárendeltségébe. Ezért az újságírónak saját cikkében tekintettel kell lennie a különböző véleményekre, kritikusnak kell lennie, mindezt közvetítve a közönségnek. A cikknek érthetőnek és tárgyilagosnak kell lennie, az újságíró fő feladata nem az emberek tanítása, hanem a felhasználó segítése, hogy az információkból megalkossa saját gondolatát. A jelenkori professzionális tömegmédia felelőssége az állampolgárok előtt elsősorban abban áll, hogy értékes, teljes és megbízható információt adjon át.

Annak érdekében, hogy a tömegmédia dolgozói teljes mértékben átértsék a társadalom előtti felelősségüket és az amoralitásból eredő veszélyeket, 1994-ben Kijevben az ukrain újságírók, valamint a Független Államok Közössége többi országának sajtósai aláírtak egy szakmai etikai kódexet, melynek megfelelően:

- a legfontosabb etikai elv, amit az újságíróknak be kell tartani, a tárgyilagos információ, az események elfogulatlan megközelítése, úgy a többség, mint a kisebbség nézőpontjának bemutatása;
- az újságírónak jogában áll kiválasztani az információ átadásának eszközeit a tartalom

ÉRDEKESSÉGEK

A nem demokratikus országokban a cenzúra igen gyakran akadályozza az alkotási folyamatot. Kínában például a pártszervek adnak engedélyt a filmforgatásra. Ebben az országban nem lehet filmet készíteni a földönkívüliekről, a szellemekről, a természetfeletti képességekkel rendelkező emberekről és minden olyanról, ami tudománytalan. Betilthatják azt a filmet, amelyben a pártcenzorok szerint túl sok az erőszak, a meztelenkedés, a főhős bűnöző vagy szidják a kommunista pártot. Eközben a párt szorgalmazza, hogy készüljenek olyan filmek, amelyek dicsőítik a kínai nép harcát a külföldi agresszorokkal, akik Kína elfoglalására törekednek. A rendezők ezekben a filmekben a kínai katonákat szuperhősöknek állítják be, speciális effektusok sokaságát alkalmazzák, törekednek a látványosságra a nézőközönség megnyerése érdekében. Ugyanakkor ezek a filmek elég silány minőségűek, tele vannak pátosszal és ideológiai töltettel, amit a közönség nem nagyon szeret nézni.

? Internetes kereső segítségével keressetek példákat a cenzúra alkalmazására más nem demokratikus államokban.

és a tárgyilagosság változatlan bemutatásával, személyes professzionális felelősséggel tartoznak saját gondolataik és kommentárjaik iránt, kötelesek bizalmasan kezelni az információ forrását, ha érzékeny témáról van szó;

- az újságíróknak tudatában kell lenniük tevékenységük társadalmi és politikai következményeivel, morális felelősséggel tartoznak munkájukért.

Azonban az aláírt dokumentumnak deklaratív jellege van, és az abban foglalt normák betartása morális elveken nyugszik a tömegmédia dolgozói számára.

Másrészt, az újságírók legáltalánosabb feladatait ajánlja, amelyek betartása nélkül egy professzionális újságíró sem tud érvényesülni.

A kódexet azóta többször módosították, a jelenleg hatályos szöveg 2013-as keltezésű. Van újságírói etikai bizottság is, amely a kódex szabályai megszegése eseteivel foglalkozik.

? A mai profi újságírásban melyek a legfontosabb szabályok, amelyeket be kell tartani a társadalmi felelősség szempontjából?

ÉRDEKESÉGEK

Nem tudjuk pontosan, honnan ered az a kifejezés, hogy farmerreklám. Így hívják azt a jelenséget, amikor egy reklám rejtett üzenetet hordoz, s ezért az újságíró vagy a szerkesztő nem legális fizetésben részesül, amit a hétköznapi öltözéke, a farmernadrág zsebébe dug.

A *farmerreklám* jellemzői a következők:

- a szövegrész stilisztikailag elűt a tartalom többi részétől, és idegenül hat az adott szöveggörnyezetben;
- két vagy több kiadványban is megjelenik ugyanaz a szöveg;
- néhány kiadványban (szinte egyidejűleg) ugyanarról a témáról vagy ugyanazokról a szereplőkről (hangadókról) jelennek meg cikkek, amelyek tartalma nincs közvetlen összefüggésben az alapinformációval;
- a szöveghez kapcsolódó illusztráció egy konkrét árut vagy céges logót tartalmaz;

- a kétséges tartalmú cikket olyan rovatban közlik, amely fedőrovatnak tekinthető, mert beleolvad az adott rovatba tartozó írások közé, ilyen a véleményrovat, a céges hírek rovat stb.;
- a szövegben csak egyetlen kereskedelmi márka van megnevezve;
- a cikket vagy valamely kezdő újságíróval íratják alá, vagy álnéven közlik;
- a cikk felvázolja a problémát, de a megoldást egyetlen céghez vagy márkához köti;
- a konfliktust feltáró cikkben csak az egyik fél véleménye jelenik meg;
- a cikk egyetlen konkrét márka vagy vállalkozás sikereiről, elismeréséről számol be.

Hozzatok fel példákat a rejtett reklámra.

4. A cenzúra és a megrendelt sajtóanyagok

A tömegmédiá és az állam egymás közötti viszonyát tekintve négy modellt különböztetünk meg:

- 1) *totalitárius* – az állam abszolút ellenőrzési joggal bír a média felett.
- 2) *autoriter* – a médiának a kormányt kell szolgálni és feladata, hogy megmagyarázza az állampolgároknak a *helyes* politikát.
- 3) *a társadalmi felelősség modellje* – az állam határozza meg a média funkcionálásának hatáskörét, meghagyva magának a jogot, hogy beavatkozzon bizonyos témakörökbe.
- 4) *liberális* – a tömegmédiá szolgálja a társadalmat, a *demokrácia* öre feladatát látja el.

Következésképpen, bármilyen modellben az utolsó lépés mindig az, hogy az állam beavatkozzon, illetve korlátozza a szólásszabadságot társadalmi érdekre hivatkozva. A szólásszabadság korlátozásának egyik eszköze a cenzúra – a központi hatalom által történő ellenőrzés tartalmilag, kiadó tekintetében, színházi alkotások megjelenítése, képzőművészeti alkotások, film tekintetében abból a célból, hogy korlátozzák az információ és ideológia terjedését, amit a hatalom nemkívánatosnak vagy károsnak minősít.

A cenzúra lehet előzetes, amikor az állam olyan szabályokat alkot a tömegmédiá funkcionálására, amelyen keresztül szabályozni tudja a közönségnek a hozzáférhetőséget. Ez megvalósulhat úgy, hogy az állam kötelező módon engedély, licenc megszerzéséhez köti a médiaszolgáltatás lehetőségét. Létezik következmény alapú cenzúra is, amikor megtiltják a már létező médiaszöveg vagy annak egy része ter-

jesztését, a közzétevő tömegmédiát pedig megbüntetik.

A kutatók lényeges különbséget tesznek a demokratikus és a totalitárius államok között a cenzúra működését illetően. A demokratikus jogállamban a cenzúra garantálja az ország bel- és külpolitikai biztonságát, az ország és a politikai rend stabilitását az emberek jogainak és szabadságainak maximális betartásával. A totalitárius vagy autoriter országokban a cenzúra szerepe jelentősen megváltozik. Ezekben az országokban a cenzúra ellenőrző, tiltó, manipulatív funkciót tölt be, ami sok tekintetben találkozik a represszív szervek funkcióival is. A cenzúra a totalitárius országokban nemcsak körülhatárolja a nemkívánatos információknak a terjesztését, hanem az alkotói folyamatba, a szakmai tevékenységbe és az állampolgárok magánéletébe is beavatkozik.

Azonban egy ország demokratikus berendezkedése még nem feltétlenül eredményez becsületes újságírókat. Még a szólásszabadság jogának megvédése mellett is számos eszköz áll a tömegmédiá rendelkezésére, hogy manipulált információt adjon át. Ennek a legfőbb oka – törekvés a többletjutaléokra. Így szivárgott be többek között a rejtett reklám a tömegmédiába, amit a médiaszlang farmerreklámnak nevez. A rejtett reklámot friss hírként, analitikus anyagok, televíziós programok formájában közlik. Akárcsak a szokásos reklámot, ezt is kereskedelmire és politikaira osztják. Az első esetben termékeket és szolgáltatást reklámoznak, a másodikban – politikai szereplőket és pártokat.

ÉRDEKESÉGEK

Azokban az országokban, ahol nincs szólásszabadság, a lakosság kénytelen alternatív lehetőségeket találni véleményének kinyilvánítására a formális tiltások megkerülésével. Ilyen többek között a Novoszibirszkben és néhány más városban évente megrendezett művészeti fesztivál felvonulással, amelynek *monstráció* a

neve (a demonstráció szóból). A felvonulók olyan plakátokat lengetnek, amelyek felirata első látásra abszurdnak tűnhet, valójában az emberek kendőzetlen véleményét fejezik ki.

? Hogyan magyarázzátok meg a 2018-as ifjúsági menet jelszavát: „Északabbra Koreától”?

A monstráció résztvevői Novoszibirszkben (Oroszország) 2018-ban

A farmerek abban különböznek az igazi újságírói anyagtól, hogy durván megsértik benne a kulcsfontosságú alapelveket, különösen a tárgyilagosságra vonatkozó elvárást. Általában a farmerekben csak az információ elmesélőjének pozíciójából kerül sor a történet ismertetésére, de az alternatív gondolatokat és a többi érintett fél véleményét hanyagolják. Az

újságíró gyakran ad saját értékeléseket, bizonytalan érveket megfogalmazva, kiragadva a tartalomból a tényeket és elrejtje az olvasó elől a teljes képet, hogy minél jobb benyomást tegyen a reklámozott termék

? Hogyan viszonyul egymáshoz a szólásszabadság és a cenzúra?

KÖVETKEZTETÉSEK

A szólásszabadság a demokratikus társadalom elengedhetetlen eleme. Lehetővé teszi a tömegmédiá számára, hogy szabadon működjön és az embereket érintő összes kérdésben megbízható tájékoztatással szolgáljon. A tömegmédiiumok magas szakmai színvo-

nalú működésének biztosítása érdekében létrehozták az úgynevezett újságírói etikai kódexet, amelynek betartása azonban nem kötelező jellegű. A tömegmédiá minőségét negatívan befolyásolja a cenzúra és a rejtett reklám.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Mit értesz a *szólásszabadság* kifejezés alatt?
- Létezhet-e teljes, minden korlátozástól mentes szólásszabadság? Miért?
- Sorold fel, milyen közös funkciót és szerepet tölt be a tömegmédiá a demokratikus társadalomban.
- Mutasd be, milyen szerepet játszik a tömegmédiá a közvélemény és a polgári társadalom alakításában.
- Kommentáld a téma elején található idézeteket.
- Sorold fel az újságírókra vonatkozó etikai elveket.
- Mi a cenzúra?
- Miben különbözik a cenzúra funkciója a totalitárius és a demokratikus társadalmakban?
- Sorold fel a hatalom és a média együttműködésének lehetséges modelljeit.
- Mi az a *farmerreklám*? Sorold fel a jellemzőit.
- Vitassátok meg közösen, milyen szerepet játszik a cenzúra, illetve szükség van-e rá a demokratikus társadalmakban.
- A James Bond-filmek közül *A holnap markában* címűt a tömegmédiá befolyásának szentelték. Nézzétek meg a filmet. Vitassátok meg, milyen szerepe van a tömegmédiának a társadalomban, a nemzetközi kapcsolatokban stb.

IDÉZD FEL

1. Mi a célja a média létezésének?
2. Miért egyike a legveszélyesebb szakmáknak az újságírói szakma?

Manipuláció – a pszichés befolyásolás eszköze, amely az emberek cselekvésének módosítására irányul, professzionális, az emberek számára észrevehetetlen módon.

Számos olyan embert ismertem, akik hatalmas tudással rendelkeztek és nem volt egyetlen önálló gondolatuk sem.

Wilson Mizner

A tömeg közé kerülve a laikus és a tudós egyaránt képtelenné válik a gondolkodásra.

Gustave Le Bon

Soha és senkinek ne engedjétek meg, hogy manipuláljon titeket! Amikor az előadásnak vége, a bábmozgatók hazamennek, a báboknak meg az a sorsa, hogy belepje őket a por a raktárban.

Zulnora blogíró

3. TÉMA. MANIPULÁCIÓS HATÁS A MÉDIÁBAN

1. Manipuláció a médiában

Ahogy azt már tudjátok, a tömegmédiának jelentős befolyása van a társadalmi gondolkodásra. A XX. század második felében – a XXI. század elején különösen sok példát találunk az emberek manipulációját szolgáló pszichés befolyásolásra. A tömegmédiának különböző fokozatú befolyásolási eszközei vannak a társadalmi gondolkodás alakítására. A legkönnyebb hatni az olyan emberre, akinek egy meghatározott témában még nem volt kifejtett véleménye. Azonban a tömegmédia meg tudja erősíteni azt a meggyőződést, amely az adott személynél vagy csoportnál már megvan, vagy meggyengíteni, vagy pedig megváltoztatni az ellenkezőjére. Mivel hatalommal rendelkezik, ezért a tömegmédia nem mindig tartja be az etika és az információ terjesztésének szabályait, hanem épp ellenkezőleg, manipulálja azt.

Ez annak érdekében történik, hogy az adott személyre, társadalmi csoportra vagy akár az egész társadalomra rákényszerítsenek bizonyos véleményt, bármihez való hozzáállást, sztereotípiát, tévhitet stb.

Manipuláció – ez a hatalom által alkalmazott eszköz, amely által befolyást gyakorolnak az emberek viselkedésére annak megmagyarázása nélkül, hogy mit várnak el tőlük.

Az ilyenfajta manipuláció célja különböző lehet. A nem demokratikus berendezkedésű társadalmakban ez az állami hatalom parancsainak végrehajtását jelenti – propaganda. A többi esetben a politikai erők vagy pedig társaságok utasításainak végrehajtásáról van szó. A manipuláció legelterjedtebb eszköze az **információ manipulálása**. Ez megvalósulhat a rejtett reklámok közzétételével, vagy néha hamis információ terjesztésével, különösen olyannal, amely a politikai ellenfeleket negatív fényben tünteti fel. Az ilyen hamis információt még *hamis hírnek* is nevezik.

Hamis hírnek nevezzük azt, ami a valóságban nem létezik. Ez a kifejezés az angol *fake* szóból származik, és úgy fordítjuk le mint csalás, hamisítás. Leggyakrabban akkor használják, amikor hamis, megváltoztatott dologról van szó.

A helyes információ kiválasztása is lehet manipulatív. Attól függően, mely információk kapnak nagyobb figyelmet és melyeket mellőznek, sokat elmond a tömegmédia tevékenységének céljáról. Ez leggyakrabban a figyelem elterelésére szolgál, amivel a tömegmédia a társadalmilag fontos kérdéseket háttérbe szorítja, a helyettük érdektelen eseményekről számolnak be általában a hatalmon levő politikai elitek kérésére.

A MANIPULÁCIÓ LEGELTERJEDTEBB FORMÁI

A manipuláció formája	Tartalma
Az információ adagolása	A híreknek csak egy részét mondják el, a többit körültekintően eltitkolják. Ez ahhoz vezet, hogy a valóságot elferdítik egyik vagy másik irányba, vagy pedig teljesen követhetetlen lesz a helyzet.
Nagy hazugság	Joseph Goebbels, a náci Németország propagandaminiszterének kedvenc fogása volt. Azt állította, hogy minél szemtelenebb és hihetlenebb egy hazugság, annál könnyebben elhiszik az emberek, az a fontos, hogy teljes komolysággal kell előadni.
Az igazság és a hazugság ötvözése	A valós tényeket egybemossák a feltételezésekkel, hipotézisekkel és pletykákkal. Ennek eredményeképpen nem lehet elkülöníteni a valóságot a feltételezéstől.
Időhúzás	Ez a módszer ahhoz vezet, addig kell húzni-halasztani a valóban fontos hír nyilvánosságra hozását, hogy amikor napvilágra kerül, már semmi ne legyen megváltoztatható.
Válaszcsapás	A kitaláció (amely természetesen hasznos a kitalálójának) elterjesztése a médiában olyan egyik érdekelt félhez sem sorolt személy által, aki nem tud arról, hogy felhasználják. A szembenálló fél sajtója azonnal átveszi az ilyen híreket, mert objektívebbnek gondolja, mint a kérdésben érintett személy véleményét.
Kellő időben bedobott hazugság	Nagyon várt hírek teljesen hazug tálalása. Minél inkább megfelel a hír tartalma a célszemély vagy célcsoport hangulatának, annál hatékonyabban működik. Később napvilágra kerül a becsapás ténye, ám erre az időre a helyzet keltette hullámok már lecsillapodnak vagy bizonyos folyamatok megfordíthatatlanná válnak.

? Hozz fel példákat a manipuláció formáira.

Az érzelmekkel is lehet manipulálni. Bármilyen információt át lehet úgy adni, hogy az emberben erős érzelmeket váltson ki és meghatározott hozzáállást az információ tárgyához. Például, a háborús konfliktusok megvilágításakor a tömegmédiá olyan fogalmakat használt, amelyek erősítették az emberekben a béke és a hazájuk iránti szeretetet. Így, az 1960-as években, a Vietnám és az USA közötti háború ide-

jén teljes szótárakat írtak azoknak az eseményeknek a megjelölésére, amelyek az olvasóból kiváltották a megfelelő érzést. A háborús cselekményeket Vietnámban *a halál programjának* nevezték, Észak-Vietnám bombázását pedig *védekezési reakciónak*.

? Milyen szerepet tölt be a manipuláció a médiában?

2. Hogyan ismerjük fel a manipulációt

A tömegmédiában a manipuláció elég változatos lehet. Azonban ezeknek a médiaszövegeknek általában sajátos jellemzőjük van, amelyek ismeretében nem válunk a manipuláció áldozatává.

Amikor az információnak több alternatív forrása is van, a manipuláció felismerése nem nehéz. A probléma abban áll, hogy a fogyasztó leginkább egy-két információforrásból tájékozik, és nem hasonlítja össze az információ lé-

ÉRDEKESÉGEK

A XX. század elején Walter Lippmann politológus megalkotta az egyszerűsítés koncepcióját. Úgy vélte, hogy a befogadás folyamata – egy még ismeretlen jelenség magyarázata a tudatlan, bár létező sztereotípa segítségével. Ezért a tömegmédiára törekszik, hogy a híreket lehetőleg a sztereotípa szintjére egyszerűsítse és úgy formálja a mondanivalót, hogy a befogadás erőfeszítésmentes legyen és ne merüljenek fel kétségek. Az egyszerűsítés lehetővé teszi, hogy a mondanivalót olyan állítás formájában adják elő, amelyet a továbbiakban már nem kell megbeszélni.

Az egyszerűsítés egyik legfontosabb eszköze valamely komplex kérdésnek olyan kisebb fragmentumokra bontása, hogy az olvasó vagy a néző ne tudja azokat összekapcsolni és egységes egészként végiggondolni.

Az egyszerűsítés módszerét kiegészíti az ismétlés módszere. A gyakori ismétlések ahhoz vezetnek, hogy a

sztereotípiák még inkább rögzülnek, az adott személy meggyőződésének szerves részévé válnak. Az egyszerűsítés az állítást meggyőzőbbé teszi és fix ideává (rögeszmévé) változtatja. Pont ebben a pillanatban az ismétlés olyan falakat képez, amelyen nem jut keresztül egyetlen más állítás sem, és az ember nem gondolkodik tovább a jelenségen. A szavakhoz egyféle jelentést társít, rögzíti ezt a könnyen felfogható jelentést és nem merül fel annak megkérdőjelezhetősége. A rögeszméhez hasonlóan az ismétlés megakadályozza mindazoknak a véleményeknek a beszivárgását, amelyek különböznek. Ez a módszer a minimálisra csökkenti a fontolgatás esélyét és a gondolatot gyorsan cselekvéssé változtatja.

? Mi a lényege az egyszerűsítés és az ismétlés módszerének?

nyegét, amivel elkerülhetné a manipulálhatóságát.

Annak a megállapításához, hogy egy hír hamis vagy manipulatív, az információ forrása adja meg a kulcsot, amelyet a hír előállítói használtak. Ha a szövegben használt források gyanúsak, nem lehet ellenőrizni, vagy pedig az egyik forrás olyan információt ad, amely az összes többi forrás információinak ellentmond, akkor az a szöveg hamis. Hogyha a médiaszövegben aktívan használnak érzelmileg színezett szavakat (leginkább mellékneveket), értékítéleteket (fel lehet ismerni a jó, a rossz stb. minősítések használatáról), konkrét cselekvésekre való felhívást, akkor az manipulatív. Ezek a szabályok minden médiaszövegre igazak.

A hiteles információforrások hiánya, az anyag egyszerűsített átadása szlogenek és állítások formájában, a túlságosan érzelmi beállítást, a közönség érzelmeire való befolyásgyakorlás (mégpedig nem a pozitív, hanem negatív érzelmeire, mint a harag és a düh) a tömegmédiá manipulációjának eszközei.

3. Gyűlöletbeszéd

Gyűlöletbeszédnek azt nevezik, amikor a médiaszövegben a közönség negatív érzelmeit használják fel vagy azokra hatnak. Az angol *hate speech* kifejezésből származik, annak a szó szerinti fordítása. A *gyűlöletbeszéd* azt jelenti, hogy rendszeresen nyilvánosan kinyilvánítjuk utálatunkat egyes személyek vagy valamilyen ismérv alapján elkülönülő társadalmi csoportok iránt. Egyrészt, a demokrácia velejárója a szólásszabadság, annak a lehetősége, hogy mindenki elmondhatja a véleményét.

Fontos megjegyezni, hogy a professzionális újságírók számára a legfőbb szabály a pártatlanság, ezért azok a források, amelyek megszegik ezt a szabályt, szintén manipulatívak.

Az anyagnak korrupt jellege van, ha a szerző:

- 1) a publikációban az adott kérdés szempontjából mellékes forrásokat használ;
- 2) bizonytalan tényeket használ vagy olyan dokumentumokat, melyeket nem hivatalos úton szerzett meg;
- 3) csak azokat az információkat veszi figyelembe, amelyek alátámasztják a feltételezését;
- 4) a felhasználó előtt eltitkolja az információk egy részét;
- 5) az információ valamely szeletét lekicsinyíti vagy pedig felnagyítja.

A felsorolásból bármelyik jelenség előfordulhat, ha a szerző nincs tisztában az információ összes vonatkozásával, vagy pedig megrendelésre dolgozik.

? Hogyan lehet felismerni a manipulációt?

Azonban ez a szabadság nem sértheti meg más ember méltóságát. Ezért a *gyűlöletbeszéd* a diszkrimináció formája és az emberi jogok megsértése.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a gyűlöletbeszédéről szóló ajánlása szerint a fogalom alatt a kifejezés minden olyan formáját kell érteni, amely faji gyűlöletet, xenophobiát, antiszemitizmust vagy a gyűlöletintoleranciára épülő más formáját terjeszti, kelti, arra ösztönöz vagy azt igazolja, beleért-

? Magyarazzátok meg a kép tartalmát.

ve: agresszív nacionalizmus és etnoközpon-
túság, kisebbségekkel, beköltözőkkel és bevándorolókkal szembeni ellenségesség és megkülönböztetés révén kifejezett intolerancia. A gyűlöletbeszéd fogalmát leggyakrabban az igazságszolgáltatásban használják az emberek jogainak és szabadságainak megszegése esetén. A kérdés egyre komolyabb hullámokat vet. 2010-ben az Európai Tanács Miniszteri Bizottsága szexuális irányultság, illetve nemi iden-

titás alapján történő diszkrimináció leküzdését célzó intézkedésekről szóló ajánlást fogadott el, amelyben elítélte a gyűlöletbeszédet a biszexuális és transznemű (LMBT) személyekkel kapcsolatban.

? Miért sérti az emberi jogokat a *gyűlöletbeszéd*? Hozzatok fel példákat a gyűlöletbeszéd esetére.

KÖVETKEZTETÉSEK

A tömegmédiá önos célokra is felhasználhatja a társadalomra gyakorolt befolyását. Ennek legerősebb módja a tények elferdítése, illetve a tényekkel való manipulálás, a közönség véleményének megha-

tározott célok érdekében való befolyásolása. A médiaszöveg manipulatív voltát bizonyítja többek között a hírforrások hiánya, az ilyen médiaszöveg túlzott érzelmi beállítottsága.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Mi a manipuláció? A manipulálás mely eszközeivel él a leggyakrabban a tömegmédiá?
2. Mi az egyszerűsítés koncepciója?
3. Milyen médiatartalmat sorolunk a hamis hírek közé?
4. **Beszélgétek meg együtt**, hogyan lehet felismerni a hamis híreket. Miben rejlik ezeknek a veszélyessége?
5. Hogyan értelmezték a *propaganda* fogalmát?
6. Mit nevezünk *gyűlöletbeszédnek*?
7. Internetes tartalomkereső segítségével olvassatok el néhány médiaszöveget. Válasszátok ki azokat, amelyek *gyűlöletbeszédet* tartalmaznak.
8. Beszélgétek meg, hogyan kell viselkednie a tömegmédiának háborús körülmények között.
9. A téma elején közölt idézetek mennyiben felelnek meg az ebben a részben kifejtett tankönyvi ismereteknek? Melyik idézet tetszik a legjobban? Miért?
10. Írjatok rövid fogalmazást *Miért veszélyes az egyes emberekre és a társadalom egészére a médiatérben tapasztalható manipuláció?* címmel.
11. Keressetek példákat a médiamanipulációra Ukrajna és a világ legutóbbi eseményeiről tudósító írásokban.
12. A manipuláció egyik fajtája a torzítás. Internetes kereső segítségével próbáljatok többet megtudni róla: 1) mi a torzítás; 2) miben különbözik a torzítás a médiamanipuláció többi fajtájáról; 3) hol és mikor élnek vele a leggyakrabban.

IDÉZD FEL

1. Milyen céllal használja a tömeg-média a manipuláció eszközeit?
2. Milyen információt tekinthetünk hitelesnek?

Amikor az ember téved, azt bárki képes észrevenni, amikor hazudik – azt viszont nem mindenki veszi észre.

Johann Wolfgang Goethe

Annak, aki odafigyel, a hazugság legalább annyit mond, mint az igazság. Néha többet is.

Agatha Christie

Az emberek sosem hazudnak annyit, mint vadászat után, háború alatt vagy választások előtt.

Otto von Bismarck

Primele constatări, de obicei, sunt juste, deoarece omul, care le exprimă, își concentrează întregul spirit de observație, trăind profund impresiile primite..

George Sand

4. TÉMA. A TÖMEGMÉDIA KRITIKUS BEFOGADÁSA ÉS A MANIPULÁCIÓ KIVÉDÉSE

1. Az információ hitelességének ellenőrzése a tömegmédiában

Az ukrán törvényalkotás biztosítja az állampolgárok jogát a hiteles információ megszerzésére. Ukrajna Polgári Törvénykönyvének 302. cikkelye kimondja: „A természetes személynek jogában áll, hogy szabadon gyűjtse, óvja, használja és terjessze az információt.” Ugyanakkor, annak a személynek, aki az információt terjeszti, meg kell győződnie annak hitelességéről. Azonban a törvény nem ajánl semmilyen mechanizmust arra nézve, hogyan kell ezt megtenni. Ezért minden hírfogyasztónak önállóan kell cselekednie azért, hogy ne váljon a tömegmédiá manipulációjának áldozatává.

Főszabály szerint a tömegmédiában a manipuláció elkerülése érdekében a hírfogyasztónak saját logikájára és józan eszére kell támaszkodnia. Az első szabály, hogy az információ **hitelességét** más forrásokból is ellenőrizni kell. Bármilyen információ akkor tekinthető hitelesnek, ha azt legalább két független forrás is megerősíti. Hiteles az a hír, amely a lehető legteljesebb képet nyújtja az adott eseményről, jelenségről, emberről.

A hitelesség formális ismérvei közé tartozik, hogy a szövegben hivatkozás történik az első számú forrásra, ahonnan az információ származik. Abban az esetben, ha ez hiányzik, különösen akkor, ha statisztikai felméréseket is tartalmaz, szociológiai kutatásokat emleget, hivatalos személyre hivatkozik az elsődleges forrás megjelölése nélkül, az anyag nem tekinthető hitelesnek.

Azonban a hivatkozások sem jelentenek garanciát a megbízhatóságra. Ezért a forrás ellenőrzése során szükségszerű számolni az író álláspontjával. Például, milyen társadalmi-politikai nézetei vannak annak az írónak, aki a tulajdonosa a médiaforrásnak (tv-csatornának, weboldalnak). Ha az internetről van szó, akkor a legkönnyebb megtalálni az első számú információs forrást – az az internetes forrás vagy a közösségi hálónak az a felhasználója, aki először osztotta meg azt.

Abban az esetben, ha az első számú forrás közismert vagy tekintéllyel rendelkezik, annak a státusza garantálja az információ megbízhatóságát. A hírnévvel rendelkező források nem kockáztatják a pozíciójukat a bizonytalan szenzáció érdekében. Ugyanakkor ők sincsenek bebiztosítva az esetleges hibák lehetősége ellen. Forrásként az államhatalom hivatalos elektronikus oldalaira való hivatkozás, a vezető hírügynökségek információi, a tudományos akadémiai struktúrák jelenléte az információ megbízhatóságát támasztják alá.

Amennyiben bizonytalanságot vált ki, hogyan magyarázzák a médiaszövegek írói a hivatalos dokumentumokat vagy más forrás

állításait, vagy pedig olyan dokumentumra való hivatkozás történik, amely erre alkalmatlan, az elsődleges forrásban az alábbi információkat fontos keresni:

- honnan és kitől származik;
- hatályos-e;
- nyílt a hozzáférhetősége, s ha nem, milyen módon és milyen céllal tették közzé.

2. Tény és megítélés

Az információ megbízhatóságának meghatározása során fontos megkülönböztetni a tényt az író véleményétől. A **tény** – reális esemény, ami megtörtént, amit egy konkrét helyhez és időponthoz, jelenséghez vagy pedig egy dolog állapotához tudunk kapcsolni. Ezért ha egy szövegrészlet, mondat számadatokat tartalmaz, eseményekről szól, ami már megtörtént, akkor az a részlet egy tényt ír le.

A **megítélés** kifejezi az ember gondolatát a tényről. A megítélés lehet pozitív és negatív, valamint alapulhat prognózisokon és feltételezéseken, összehasonlításokon és értékeléseken. Ezért a szerző által a tényekre alapozva megfogalmazott gondolatokat értékítéletnek is nevezik.

Az értékítéletet jelzi:

- határozószók használata (általában, kétségkívül, szemmel láthatóan, biztosan, lehetsé-

3. A médiaszöveg szerzősége

A médiaszöveg írói olyan emberek, akik jól szocializáltak, mivel a médiaszövegeket mindig széles közönség számára készítik. Azonban különbözőképpen tudják megjelentetni magukat a szövegben: vagy kialakítanak saját pozíciót, ahonnan saját véleményüket világítják meg, a saját életükből is felhasználva példákat, felhívják a közönség figyelmét a problémákra, vagy pedig ellenkezőleg, elhatárolják magukat a szö-

veg felteszünk ilyen kérdéseket az elsődleges forrásnak, többet megtudhatunk a témáról, amelyre vonatkozik, és megtudhatjuk, hiteles-e.

? Elhithetünk-e mindent, amit a tömegmédiában hallunk?

- ges, egyértelműen, ebből következően, elsősorban, azonkívül, annak ellenére, másrészt);
- a szerző véleményt fogalmaz meg a jövőről, például az esemény lehetséges jövőbeli következményeiről;
- a szerző egyértelműsíti, hogy saját véleményéről van szó olyan kifejezések használatával, mint: *véleményem szerint, úgy vélem, úgy ítélem meg* stb.

A tájékoztató jellegű szövegnek megbízható tényinformációt kell tartalmaznia, amellyel kapcsolatban a szerző kifejezheti saját meglátását. Ugyanakkor az írónak véleménye kifejtésekor visszafogottnak is kell lennie, nehogy a manipuláció hibájába essen.

? Milyen szerepet játszik a tény és a megítélés a médiaszövegben?

vegtől, megpróbálnak csak információt átadni, és a közönségnek magának kell eldönteni, hogy mit is kezdjen vele.

A szerző stílusától függetlenül, a szakértők véleménye szerint, mindig láthatatlanul jelen van a szövegben. Bármilyen szöveg alkotására befolyással van az író világnézete a világról, nyelvezete, tudása, kulturális közege, az, hogyan érti meg a saját közösségét, feladatát, amit

saját magának állít, így hozva a konkrét szöveget. Ez abban nyilvánul meg, hogy milyen témákról ír a szerző, milyen közönséghez fordul, hogyan határozza meg pozícióját, sőt még az is, milyen szavakat használ. Például, használ-e meghatározott terminológiát, népi nyelven magyaráz-e, hogyan pozicionálja magát: egy közülük vagy mentorként meséli el a közönségnek, hogy mi a helyes, vagy pedig megpróbál bíróként viselkedni, egyértelműen kinyilvánítva, hogy számára mi a szimpatikus és mi nem. Általánosságban egy szöveg sem személytelen és nem független az emberi tényező befolyásától.

Következésképp, a szerző feladata, hogy egy olyan médiaszöveget alkosson, ahol egyensúlyban vannak az adott tények és az értékíté-

letek, az író saját gondolata láthatóan el legyen határolva a tényektől. Az ilyen szöveg egyrészt, megadja a lehetőséget az olvasónak, hogy tájékozódjon a problémát illetően, megismerkedjen a tényekkel, az álláspontokkal, azonban nem kerül egyik nézőpont teljes befolyása alá sem. Ezért a kiegyensúlyozott médiaszöveg jellemzői az alábbiak:

- a gondolatok egyensúlya;
- a következtetések és az értékelések elhatárolása a tényektől;
- az információ megbízhatóságai;
- teljes (kimerítő) információ.

? Milyennek kell lennie a minőségi médiaszöveg szerzőjének?

KÖVETKEZTETÉSEK

Annak érdekében, hogy minőségi tájékoztatást kapjunk, szükség van a józan észre és a logikus gondolkodásra is, és észben kell tartani néhány egyszerű szabályt is.

Először is, el kell tudni választani a tényeket és a szerző velük kapcsolatos véleményét. Másodsor, a kétségek eloszlatása érdekében ellenőrizni kell az információ forrásának hitelességet.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Milyen információt tartanak hitelesnek?
2. Mi a legfőbb bizonyíték arra, hogy a szövegben megjelenő információ hiteles?
3. Mi a tény és mi a megítélés?
4. Hogyan függ össze egymással a tény és a megítélés?
5. Mi jelzi azt, hogy a mondat tényinformációt tartalmaz?
6. Mi utal az értékelő megítélésre?
7. Ki lehet-e teljességgel törölni a médiaszövegben a szerző nyomát?
8. Melyek az információ forrásai ellenőrzésének szabályai?
9. Véleményetek szerint hogyan különböztethető meg egy és ugyanazon ténynek a közönség általi felfogása, amelyet különböző szerzők más-más szempontból és stílusban adtak közre?
10. Hogyan kapcsolódik össze az író és a szöveg?
11. Internetes kereső segítségével keressetek médiaszövegeket és elemezzétek azokat a Következtetés részben kifejtett módon.
12. Fejtsétek ki véleményeteket a tananyagrészt elején található idézetekkel kapcsolatban. Egyetértetek-e velük? Miért?
13. Írjatok rövid fogalmazást *Hogyan igazodjunk el a tömegmédiában és ne váljunk manipuláció áldozatává?* címmel.

Az internet paradoxona, hogy egyesíti az egymástól távol levő embereket, ám szétválasztja azokat, akik egymás mellett tartózkodnak. Az internet csak eszköz. Minden attól függ, ki és milyen céllal használja.

Bill Gates

Mondd meg nekem, mit keresel az interneten, és én megmondom, hogy ki vagy.

Irina Bandik

Az internet eszköz az emberi ész patológiás állapotainak eléréséhez.

Phillip Adams

5. TÉMA. AZ INTERNET

1. Az internet

A tömegmédiá összes fajtája közül elsősorban az internet jelentősége növekszik a leggyorsabban, elsősorban azért, mivel az internet teszi lehetővé a folyamatos kétoldalú kapcsolatot, ami nemcsak az információhoz jutást teszi lehetővé, hanem saját véleményünk kifejezését is. Az internetnek köszönhetően egységes információhoz férhetünk hozzá a világ bármely pontjáról.

A legtöbb kutató véleménye szerint a jelenlegi internet- és közösségi hálózatok segítik az egyének alkotói energiáját, megszüntetik a társadalmi hierarchiákat, hatékonyan támogatják a demokráciát, elősegítik az emberek befolyásának célirányos növekedését, akik korábban csak passzív fogyasztói voltak a híreknek, és kialakították a kapcsolatnak azt a formáját, amikor a hírfogyasztó mások által is látható módon tud reagálni a hírekre.

A tömegmédiá többi fajtájához képest az internet legfontosabb előnye, hogy az információ azonnal terjed, az országhatárok nem számítanak. Ez csökkenti az állam befolyásoló hatalmának lehetőségét, amit a cenzúra eszközével gyakorolhat az információáramlás korlátozása érdekében.

Az információk szabad áramlása az interneten keresztül ellehetetleníti az állam korlátlan ellenőrzését a társadalom felett, ami az antidemokratikus állami berendezkedések sajátja. Nem véletlen, hogy Észak-Koreában 2001 óta tilos az internet használata.

Ennek vannak előnyei és hátrányai is. Gyakran a felhasználó nem tudja biztosan, hogy az információ mennyire megbízható. Az internetes információk megbízhatóságát nehéz felismerni egyből, ami számos problémát okozhat az egyének, nem beszélve azokról az eseményekről, amelyekről szó van.

A tömegmédiá másik fejlődési problémája az, hogy a főbb információs folyamatokat a világban néhány nemzetközi központ tartja kézben, az információs termékek 90%-át 13 országban készítik. Más országok információs iparának gyengesége, amelyhez, sajnos, Ukrajna is tartozik, periférián elhelyezkedő országgá teszi azokat, amelyek más országok információs termékeitől függenek. Ennek a veszélye abban rejlik, hogy a termék, amelyhez ilyen módon jut hozzá a felhasználó, ellenkező az ország nemzeti értékeivel. Ezt az ellentétet segítenek kiküszöbölni az alternatív információs termékek, amelyek lehetőséget adnak a fogyasztónak, hogy szabadon döntsenek, ami elősegíti a demokrácia fejlődését.

? Melyek az internet előnyei és hátrányai?

IDÉZD FEL

1. Sorold fel a tömegmédiá fajtáit.
2. Milyen módokon korlátozható a szólásszabadság?

Kiber- – olyan előtag, amelyből a számítógépes hálózat, azaz az internettel összefüggő fogalmakat alkothatunk.

DOKUMENTUM

Az ukrajnai jog a magántulajdonnak az interneten keresztül fenyegető veszélyekkel szembeni védelméről

A magántulajdont fenyegető veszélyek lehetnek közvetlenek és közvetettek, nyilvánosak és titkosak. Közvetlen veszély például a hackertámadás, a számítógépes programok sérülékenysége. Közvetlen veszély – adathalász üzenetek (spam). A nyílt támadást többnyire észreveszi a felhasználó és a következménye adatlopás, adatvesztés, adatmódosítás. A rejtett támadás észrevétlen maradhat, célja az adathalászat, az azokkal való manipulálás, a megkárosított személy nevében való internetes aktivitás. A magánéletbe való beavatkozás az adott személy számára anyagi veszteséggel jár (például a banki folyószámlán levő pénz elvesztése, termék vagy online szolgáltatás, vásárlás interneten keresztül a megkárosított személy pénzéből, ám annak tudta nélkül stb.) Az adott személyt erkölcsi kár is érheti, sérülhet a reputációja (az interneten személyes adatok közzététele, hamis információk terjesztése stb.).

? Milyen károkozásokat sorol fel a fenti szöveg?

2. Biztonság és magánélet az interneten. Számítógépes bűnözés

A mai társadalom nagymértékben függ az internet működésétől. Ez sok kérdést hozhat felszínre azzal kapcsolatban, milyennek kell lennie a kölcsönhatásnak. Például, számos, ha nem a legtöbb közösségi kapcsolatra a mai ember az interneten keresztül tesz szert, ami ugyanakkor felveti a magánszféra védelmének kérdését is. Az internetes oldalak, közösségi hálózatok nagy mennyiségű információt gyűjtenek össze a felhasználóról: mi a keresés tárgya, milyen internetes oldalakat látogat, mit vásárol, mit kedvel a közösségi hálón, feltérképezik az egyén teljes kapcsolathálózatát. Az összegyűjtött információkat nemcsak a weboldalak munkájának jobbá tétele céljából használják fel, hanem hogy reklámhirdetéseket készítsenek, amelyeknek a legpontosabban meg kell felelniük a potenciális vásárlók igényeinek. Ezek az információk szükségesek a statisztikai adatok gyűjtéséhez, ami lehetőséget ad, hogy hatékonyan alakítsanak média-termékeket, ami majd megfelel a közönség elvárásainak.

Azonban ezeket az adatokat a társadalom tudatának manipulációjára is használhatják. A közönségnek hosszas tanulmányozása után a

DOKUMENTUM

Útmutató az emberi jogokhoz internet-felhasználók számára

Az állam kötelessége az ember jogainak tisztelete, védelme és támogatása mellett a magánvállalkozások védelme is. Az emberi jogok univerzálisak és oszthatatlanok, mint ahogy az ezekre vonatkozó szabályok is, és fölötté állnak azoknak az általános követelményeknek és feltételeknek, amelyeket az internet-felhasználókkal szemben támasztanak a magánszféra bármely szereplői. Az internet társadalmilag hasznos forrás. Az emberek, közösségek, állami szervek és magáncégek az interneten keresztül is fejtenek ki tevékenységet, és jogosan bíznak abban, hogy az internetes szolgáltatásokhoz diszkriminációmentesen, ésszerű áron jutnak hozzá, méghozzá biztonságos, megbízható és akadálymentes körülmények között. Ezenkívül, senkinek a jogai és szabadságjogai alaptalanul nem sérülhetnek az internet használatában. A felhasználóknak támogatást kell kapniuk ahhoz, hogyan érvényesíthetik hatékonyan jogukat az online módú internethasználat során keletkező jog-sértések esetében.

? Milyen kötelességei vannak az államnak az internet-felhasználók irányában?

szakértők ugyanazt a gondolatot különböző mód-szerekkel adják át, hogy más-más társadalmi csoporthoz juttassák el. A magánélet másik fenyegetője a kommunikáció biztonsága. Mindig fennáll annak a veszélye, hogy a levelezés – akár személyes vagy munkahelyi, tanulással kapcsolatos – szabadon hozzáférhetővé válik szándékos cselekmények következtében vagy nemtörődömség, óvatlanság eredményeképp is.

Jelentős probléma az interneten a szerzői jognak a kérdése. Gyakran észre lehet venni, hogy bármilyen médiaterméket úgy terjesztenek a hálózaton, hogy a szerzőt nem nevezik meg, és egy meghatározott szinten mások ezekből pénzt keresnek, ugyanakkor a szerző – a termék létrehozója – nem kap jutalmat saját intellektuális munkájáért.

Ugyanakkor számos olyan ember van, aki az internet lehetőségeit kihasználva, álprofilot alkot magának, aminek nincs vagy kevés köze van a valósághoz. Ezt az álprofilot egyesek átviszik a való életbe is. Ez nem szerencsés felállás, a virtuális én és a valós én közötti különbség végső soron az adott személynél pszichés problémákhoz is vezethet.

Az ember önállóan is képes elkerülni az internet számos fenyegetését a magánszféráját illetően. Elsősorban, fontos elrendezni azokat az információkat a világhálón, amelyek felhasználása kárt okozhat a felhasználó számára. Másodsorban, a közösségi hálók széles lehetőséget biztosítanak arra, hogy szabályozzuk, melyik információt kívánjuk megosztani mindenkivel és melyiket nem. Harmadjára, az óvatosság, a társalgás és az információ cseréje szabályainak betartása ugyanúgy, mint a való életben, valamint az internet-biztonság előírásainak körültekintő betartása segít elkerülni számos veszélyt.

Az internetes veszély a számítógépes bűnözés fogalmi körébe tartozik. Így nevezik azokat a bűncselekményeket, amelyek az információs technológia körében fordulnak elő. Ez elsősorban káros tartalmak terjesztése (vírusok), jelszófeltörés, a bankkártyákkal való visszaélés, adathalászat (fishing). Számítógépes bűnözésnek minősül a tiltott információ terjesztése (pornográf videók, olyan anyagok, amelyek nemzetközi és vallási konfliktusokat válthatnak ki), a szerzői jog megsértése oly módon, hogy illegitim úton terjesztenek intellektuális tulajdont az interneten (kalózkodás), valamint különböző számítógépes rendszerekbe való betörés. A számítógépes bűnözéshez tartozik a számítógépes terrorizmus is – a számítógépes hálózatok felhasználása terrorcselekmények tervezésére és véghezvitelére, ami veszélyezteti a társadalom biztonságát. Az ukrán törvényhozás szerint ezeknek a bűncselekményeknek az elkövetése, hasonlóan más országok törvényhozói előírásaihoz, büntetőjogi felelősségre vonást helyez kilátásba. Az ukrán nemzeti rendőrségnek van kiberbűnözés elleni osztálya.

ÉRDEKESSÉGEK

Manuel Castells, a mai társadalom problémái ismert kutatójának véleménye szerint, az emberiség ma az információs technológia forradalmát éli meg, amelynek legfajszínűsőbb következménye a *hálózat-társadalom* kialakulása lesz. Ezeknek a változásoknak a központi eleme az internet, amely a virtuális valóság új kultúráját alakítja ki. A tudós állítása szerint ma az egyes tájak elveszítik kulturális, történelmi és földrajzi jelentőségüket és funkcionális hálózatokba, jelképes terekbe tömörülnek, amelyekben a helyi teret felváltja a hálózatok világa. Az időt – múltat, jelent, jövőt – úgy lehet programozni, hogy azok bármely térben összefüggjenek egymással. Ez a *reális virtualitás kultúrája*, melyben a kitalált világ a kitaláció pillanatában teremődik.

? Mit ért a kutató a *reális virtualitás kultúrája* kifejezésen?

Az ügyvédek szerint a számítógépes bűnözés fő jellegzetessége, hogy a megvalósulás tényeinek azonosítása nem mindig lehetséges. Ezáltal a számítógépes bűnözés különösen veszélyes. Gyakran a felhasználó óvatlansága, illetve nemtörődősége okozza a bajt, miközben a kiberbűnözés nem ismeri az államhatárokat, a törvényhozás, a jogvédő szervek sok tekintetben nem tartanak lépést vele, mert számos országban ehhez hiányoznak a pénzügyi-technológiai feltételek.

A jogvédő szervezetek a számítógépes bűnözés elleni harcban előálltak már számos javaslatlall, amelyek végrehajtása elősegíti a számítógépes támadások előfordulásának csökkentését:

- figyelmen kívül hagyni ismeretlen számokról érkező telefonhívásokat és üzeneteket, sohasem szabad visszahívni ismeretlen számot vagy válaszolni kétes elektronikus levelekre;
- korlátozni kell, milyen adatokat osztunk meg magunkról, rokonainkról, amely információk felhasználhatók ellenünk;
- senkivel se osszuk meg banki adatokat, és minden kérdéssel közvetlenül az illetékes bankhoz forduljunk;
- a számítógépen használjunk vírusirtó szoftvereket, és ne feledkezzünk meg a rendszeres ellenőrzésről;
- csak jogtiszt programokat telepítsünk.

? Gyakorolhat-e az internet romboló hatást a magánszféránkra?

AZ E-MAIL VESZÉLYEKET REJT**PÉNZÜGYI VESZÉLYEK**

Nem szabad rákattintani olyan e-mailre, amely ismeretlen felhasználótól érkezik, vagy akkor se, ha ismerjük a feladót, de a küldemény felkelti a gyanúkat. Az is veszélyes, ha az ilyen küldemény nyomán tovább kattintunk valamilyen nem biztonságos oldalra. Az e-mail megnyitása előtt igyekezzünk

meggyőződni a feladó személyazonosságáról. Különböző vírus férkőzhet a gépünkbe vagy pszichológiai manipuláció áldozataivá válhatunk.

**CSAK MEGBÍZHATÓ PARTNEREK-
KEL KOMMUNIKÁLJATOK****KÖZÖSSÉGI VESZÉLYEK**

Kerüljétek el az ismeretleneket. Kritikusan viszonyuljatok a nyilvános információkhoz, amelyeket a világhálón terjesztenek. A cuki profil mögött kemény bűnöző is rejtőzhet.

MÉRLEGELJÉTEK A TÁJÉKOZTATÓK TARTALMÁT**KÖZÖSSÉGI VESZÉLYEK**

Ügyeljétek arra, milyen módon és stílusban kommunikáltok a világhálón a partnerekkel. Ne feledjétek, hogy ismerőstől is érkehetnek veszélyes küldemények, mert feltörték a profiljukat, s a küldeményre kattintással ti váltok a következő áldozattá.

TROLLKODÁS**KÖZÖSSÉGI VESZÉLYEK**

Ne feledjétek, ha megszegyenítetek, megsértetek vagy kinevettek valakit, azzal akár az életét is kockáztatjátok, és ti magatok is válhattok hasonló történetek célpontjává. A társalgást a közösségi hálón fogjátok fel úgy, mint ha szemtől szembe élőben beszélgetnétek Mike Tysonnal.

? Hozzatok fel példákat arra, amikor a fenti szabályok megsértése veszélyes következményekkel jár.

3. Az emberi jogok és a gyermek jogai védelmének sajátosságai az interneten

Az internet az a hely, ahol az ember rengeteg időt tölt el, olyan információkkal van dolga, amelyek a személyes kapcsolataira és a pszichés állapotára is befolyással vannak. Ezért különböző nemzetközi jogvédő szervezetek olyan dokumentumokat dolgoztak ki, amelyek kifejezetten az emberi jogoknak a virtuális térben való védelmével foglalkoznak. Ilyen az ENSZ Emberi Jogi Tanácsának *Az emberi jogok előmozdítása, védelme és gyakorlása az interneten* című, 2012. július 5-i határozata. A dokumentum leszögezi, hogy az alapvető szabadságjogokat online környezetben is épp úgy védeni és támogatni kell, mint a fizikai világban. Ez különösen a véleménynyilvánítás szabadságára és a magánélethez való jogra vonatkozik. A dokumentum külön kiemeli az internetes szólásszabadság védelmének fontosságát, amelyet határoktól függetlenül valamilyen média esetében szavatolni kell.

A dokumentum megállapítja, hogy a magánadatok megőrzésének két alapelve van a mai de-

mokratikus országokban: 1) prioritást élvez a személy joga, hogy rendelkezzen személyes adataival, azok használata a tulajdonos engedélye nélkül jogkövetkezményeket von maga után; 2) bárkinek, aki a természetes személy engedélyével felhasználja a személyes adatokat, a felelősége abban az esetben állapítható meg, ha azokat harmadik személlyel közölte (kivéve, ha a természetes személy nem adott erre engedélyt).

2014-ben az Európai Tanács kézikönyvet fogadott el az internethasználat és az emberi jogok tárgykörében, amely bemutatja azokat a jogokat, amelyek az embereket az internet használata során megilleti, illetve e jogok sérülésekor megteendő lépéseket.

A gyermekek jogainak megóvása az interneten egyrészt az emberi jogok általános védelme keretében kap helyet, másrészt, a gyermekek és a tinédzserek különösen ki vannak téve a fenyegetettségnek. Ukrajnában a gyermekek jogainak megóvása érdekében az interneten olyan weboldalakat fejlesztettek ki, me-

lyeket biztonságosan használhatnak információkereséshez, társalgáshoz, tanuláshoz, szórakozáshoz. Jelenleg a jelentősebb fejlesztők a világon biztosítják azt a lehetőséget, hogy a gyermekek számára elérhetetlenné tegyék az életkoruknak nem megfelelő tartalmakat. Létezik számos rendszer, amely elemzi az elektronikus termékeket és ajánlott életkori határt határoznak meg, hogy ne okozzanak kárt a gyermekek személyiségében.

A pszichológusok és ügyvédek is azt javasolják a felnőtteknek, hogy beszéljék meg velük a számítógépes bűnözést és annak veszélyeit, tanítsák meg a gyerekeket, hogyan kerüljék el az internet fő veszélyforrásait és azt, hogy ne használják az internetet hamis hírek terjesztésére, fenyegetésre és rendbontó cselekményekre, fon-

tosnak tartják, hogy megbeszéljék a gyerekekkel az internet-barátokat, az engedélykéréseket. Ezenkívül a gyerekek magának is tudnia kell és be kell tartania a biztonságos felhasználás szabályait az internettel kapcsolatban: nem beszélgetni gyanús emberrel, nem árulni el személyes adatokat (pontos lakcím, telefonszám, szülőről való információ, állásukról, a fizetésről), nem regisztrálni gyanúsnak tűnő oldalakra, és semmilyen tartalmat letölteni az internetről, amelynek veszélyeivel nincs tisztában. Bármilyen esetben a gyerekek biztonsága az interneten a gyerek és a szülő együttműködésével valósulhat meg.

? Melyek a személyes adatok védelmének alapelvei a demokratikus államokban?

KÖVETKEZTETÉSEK

Az internet a mai társadalom működésének fontos összetevője. Ugyanakkor az emberi kapcsolattartás jelentős hányada ennek igénybevételével történik. Léteznek veszélyek, mint számadatok elvesztése, illeték-

telen kezekbe kerülése, széles körben való elterjesztése a tulajdonos beleegyezése nélkül. Ezért az internet körültekintő használata nem fölösleges óvatosság.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Milyen szerepe van az internetnek a mai világban?
2. Hogyan járul hozzá az internet a demokratikus társadalom építéséhez?
3. Sorold fel, milyen internetes veszélyeket ismersz.
4. Készíts listát az internet biztonságos használatának szabályaiból.
5. Milyen veszélyek fenyegetik a magántulajdont az interneten?
6. Hogyan hatott az internet az emberek közötti kommunikációra?
7. Milyen nemzetközi dokumentumok védik az emberi jogokat az internethasználat során?
8. Véleményed szerint kinek van nagyobb felelőssége abban, hogy a személyes adatokat biztonságo-

9. san megőrizze az internet használata során – a felhasználónak, a tulajdonosnak, a programozónak, az internetszolgáltatónak, az államnak általában?
9. Milyen szerepet tölt be a közösségi háló a Te személyes életedben? Mely funkciókat használod a leggyakrabban? Mit teszel a személyes adatok megvédése érdekében?
10. Magyarázd meg, hogyan értelmezted a tananyag-rész elején szereplő idézeteket? Melyekkel értesz egyet és melyekkel nem? Miért?
11. Írj rövid fogalmazást *Milyen szerepet játszik az internet az életben?* címmel.

GYAKORLATI FOGLALKOZÁS

Hozzunk létre iskolai médiatartalmat

IDÉZD FEL

1. Mi a tömegmédiá?
2. Milyen szerepet tölt be a társadalomban?
3. Mi a tömegmédiá legfontosabb célja?
4. Miben áll a tömegmédiá felelőssége a társadalom előtt?

CÉL:

- tapasztalatot szerezni médiatartalom létrehozásában iskolai újság elkészítésével.

A GYAKORLATI FOGLALKOZÁST ELŐKÉSZÍTŐ FELADATOK

1. Hozzatok létre öt kisebb csoportot, melyek eltérő feladatokat kapnak. Négy csoport egy hét folyamán információkat gyűjt meghatározott témákban – tanulás, magatartás, közösségi élet, szabadidős tevékenységek. Az ötödik csoport lesz a szerkesztőség, amely feldolgozza a beérkező anyagokat és előkészíti a nyomtatáshoz.
2. Az iskolai újság elkészítése után a csoport megbeszéli a munka során szerzett tapasztalatokat, milyen nehézségekbe ütköztek, mit tanultak, hogyan értékelik saját munkájukat.

A MUNKA MENETE

1. Mutassátok be az elkészült újságot.
2. A csoportok mutassák be, hogyan kezelték a felmerülő problémákat.
3. Vitassátok meg a beszámolókat és értékeljétek a munkát.
4. Vonjatok le következtetéseket a kitűzött céllal összefüggésben.

ISMÉTLŐ FELADATOK

1. Hogy nevezik azt, amikor az állam felügyeli és ellenőrzi a tömegmédiát?
A reklám
B lobbizás
C cenzúra
D *farmer*
2. Hogy nevezik azt az állam által szavatolt jogot, hogy az ember kinyilváníthatja véleményét a tömegmédiában?
A szabad helyváltztatás
B lelkiismereti szabadság
C szólásszabadság
D gyülekezési szabadság
3. A média:
A eszköz ahhoz, hogy bármilyen információt bármilyen céllal átadjanak
B olyan hírek, amelyeket a hírfogyasztó befogad és fontosnak ismer el
C tömegfogyasztóra szabott információ típus
D az információtovábbítás eszköze a tömegfogyasztó számára
4. Az alábbiak közül mi NEM jellemző a médiatartalomra?
A másodlagosság
B befejezettség
C sorozatban való előállítás
D kollektív munka
5. Miben különbözik a közérdekű reklám a többi reklámfajtától?
A a lakosság széles körét célozza meg
B jótékonyági szervezetek vagy az állam finanszírozza
C ennek a fajta reklámnak nem célja, hogy végeredményként jövedelmet termeljen
D a politikai harcok megvívására használják fel
6. A szólásszabadsághoz való viszonyulás melyik alapelvének része az, hogy az emberi méltóság nem biztosítható szólásszabadság nélkül?
A liberális
B utilitáris
C pozitivista
D demokratikus
7. A profi (hivatásos) újságíró munkájának melyik az alapelve az alább felsoroltak közül?
A országa számára hazafias polgárokat nevelni
B a közvélemény formálása a köz javát szolgáló módon
C olyan információkkal látni el az olvasókat, ami megfelel az ízlésüknek és az elvárásuknak
D az olvasókat értékes, kimerítő, hiteles információkkal ellátni

8. A demokratikus társadalmakban a cenzúrát a következők jellemzik:
- A az állam beleavatkozik az alkotómunkába, hogy megakadályozza a számára nemkívánatos eszmék terjedését
  - B azon ismeretek terjesztésének megakadályozása, amelyek rossz színben tüntetik fel az aktuális hatalmat
  - C az államrend stabilitásának biztosítása az emberi jogok és szabadságjogok betartásával párhuzamosan
  - D a tömegmédiák működésének különböző engedélyekhez, hitelesítési eljárásokhoz, regisztrációhoz, licenchez kötése
9. Hogyan nevezik újságírói körökben a rejtett reklámot?
- A farmerreklám
  - B hamis hír
  - C média
  - D manipuláció
10. Amennyiben a médiaszövegben nagy mennyiségben használatsz érzelmet kifejező szavakat, értékelő véleményeket, konkrét cselekvésekre való felszólítást, akkor az
- A szakszerű
  - B elfogulatlan
  - C manipulatív
  - D informatív
11. Az alább felsoroltak közül melyik jellemzi a hiteles médiaszöveget?
- A szociológiai kutatások eredményei
  - B két vagy több információforrás
  - C szakértői kommentárok
  - D idézetek hivatalos dokumentumokból
12. Accesul din cel mai îndepărtat colț de pe planetă la spațiul informativ comun este asigurat din plin de
- A a reklám
  - B a sajtó
  - C a televízió
  - D az internet

VI. fejezet

**A polgár és az állam
együttműködése a társadalmi
jólét megteremtése érdekében**

IDÉZD FEL

1. Mi a Maslow-piramis?
2. Milyen szerepet tölt be a munka az ember formálódásában?

Szükségletek – annak a megnyilvánulása, hogy birtokolni szeretnénk bizonyos javakat, rendelkezni szeretnénk vele, és szerencsétlennek érezzük magunkat, ha ezek a kívánságok nem teljesülnek.

A nagy nemzetek sohasem szegényednek el a magánszemélyek túlköltekezése és felelőtlensége miatt, ám gyakran elszegényednek az államhatalom túlköltekezése és felelőtlensége miatt.

Adam Smith

A szükségletekről való gondoskodásnak ugyanolyan jelentősége van, mint az életünkről és a jólétünkről való gondoskodásnak; ez az ember legfontosabb törekvése.

Carl Menger

Mindig azt állítottam, hogy a gazdaság törvényei az élet törvényei.

Gerbert Simon

Az emberek gyakran nem tudják, mit akarnak, amíg meg nem mutatod nekik.
Steve Jobs

1. TÉMA. A GAZDASÁG FELADATA

1. A gazdaság mint az ember szükségleteinek kielégítése

Történelmileg az emberiség számára a munka a mindenkori legfőbb eszköze a létezésnek, a gazdasági tevékenység alapja. A gazdasági tevékenység folyamatában az emberek között kapcsolatok alakultak ki, amelyek megadták a lehetőséget, hogy ellássák magukat minden szükségességgel, jólétüket jobbá tegyék hatékonyabb eszközök segítségével. A kapcsolatrendszert és a források felhasználását a gazdasági tevékenységben közgazdaságtannak nevezték el. A közgazdaság a tudománynak az a területe, amely a termelési folyamatról, annak szervezéséről és irányításáról, a források hatékony felhasználásáról, azok elosztásáról, cseréjéről, az áruk és szolgáltatások fogyasztásáról és értékesítéséről szól.

Korábban már volt szó róla, hogy az emberi szükségleteknek hierarchiája van, amit a híres amerikai szociológus, Abraham Maslow egy piramis formájában ábrázolt. Emlékeztetünk arra, hogy a piramis alapjában az ember fizikai szükségletei foglaltak helyet: táplálkozás, ruházat, lakhatás, családalapítás. A következő fokozat, a biztonság iránti igény, a negatív külső tényezőktől (a szabadság és az élet védelmében) és a szociális problémáktól való védelem (munkanélküliség, éhínség stb.). A harmadik és utolsó fokozat az ember és a társadalom kapcsolatára vonatkozik – beszélgetésekre, önkifejezésre, elismerésre való igény.

Minden szükségletet csoportokra lehet bontani, azaz a **szükségleteket osztályozni** tudjuk. Az ilyen osztályozás különböző kritériumok alapján végezhető el. Az egyik az ember **fizikai** vagy anyagi szükségletei (étkezés, ruházkodás, lakhatás, használati tárgyak), a másik a **szellemi** (oktatás, alkotás, esztétikai élvezetek stb.).

A kritériumokat aszerint csoportosíthatjuk, hogy kinek a szükségletei és hogyan valósulnak meg, ennek alapján beszélünk **személyes** (individuális), **csoportos** (kollektív), valamint **társadalmi szükségletekről**. Például, az étkezés és a ruházkodás terén megjelenő szükségleteit az ember egyénileg kielégítheti; csoportos lehet például az iskolai osztály győzelme valamilyen versenyen; társadalmi lehet például a tiszta és biztonságos környezet.

Az időtényező alapján a szükségletek lehetnek **aktuálisak** és **távlatiak**. Az például, hogy a tanulónak legyen tankönyve közgazdaságtanból – aktuális szükséglet, de például az, hogy saját személygépkocsival rendelkezzen – távlati szükséglet.

Az ember mindig tisztában van a szükségleteivel, azt igyekszik minél konkrétan megfogalmazni a maga egyedisége alapján. A **szük-**

ségleteket befolyásoló tényezők között kiemelt szerepe van a ember életkorának és nemének, lakhelyének, a kulturális hagyományoknak és szokásoknak, a jövedelem szintjének stb.

A vállalatoknak és a kormányoknak is vannak szükségleteik. A vállalatok azt szeretnék, hogy rendelkezzenek saját épületekkel, szállítási eszközökkel, szükséges információs rendszerrel stb. A kormány (a hromadák, a helyi közösségek), megtestesítve az állampolgárok kollektív szükségleteit vagy saját szükségleteiket, utakat, iskolákat, kórházakat stb. épít.

Az ember fejlődésével egyidejűleg a szükségletei is fejlődnek. Az ember szükségletei

nemcsak mennyiségileg nőnek, hanem minőségileg is. Levonhatjuk a következtetést, hogy az ember szükségleteinek fejlődése nem ismer határokat. Ez kényszeríti a vállalatokat és a tudományos folyamatot is a fejlődésre, valamint magát az embert is. Jelentősen befolyásolja a szükségletek alakulását a reklám.

Az egyik szükséglet kielégítése egy új szükséglethez vezet. Ebben nyilvánul meg a szükségletek határtalan fejlődése, ami törvényszerű folyamat.

? Hogyan elégíti ki a gazdaság az emberek szükségleteit?

2. Folyamatok, amelyek biztosítják a szükségletek kielégítését

A szükségletek kielégítésének számos eszköze van. A közgazdaságtudomány a javakat két csoportra osztja: szabad (nem gazdasági) és gazdasági javak.

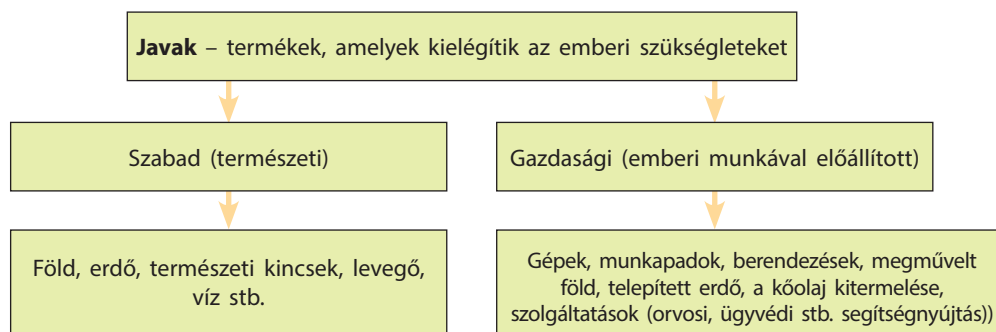
Szabad (többnyire természeti) javak azok, amelyek az ember számára jóval nagyobb mennyiségben állnak rendelkezésre, mint amennyire szükségük van. Ezeket nem kell előállítani, ezért az ember ingyen használhatja:

levegő, napfény, az óceánok kincsei stb. A gazdasági javak más természetűek.

A *gazdasági javak* azok az áruk és szolgáltatások, amelyek mennyisége nem elegendő az ember szükségleteinek kielégítésére és csak munkával, más források felhasználásával többszörözhető meg.

A gazdasági javakat két csoportra osztjuk: fogyasztói és beruházási. A fogyasztói

A JAVAK CSOPORTOSÍTÁSA

közvetlenül a fogyasztó igényeit elégíti ki. A *fogyasztói javakat* közvetlenül a fogyasztók szükségleteinek kielégítésére használják. A *beruházási javak* – minden együttvéve, ami szükséges a fogyasztói javak előállításához.

A *személyes fogyasztásra szánt javak* – a fogyasztásra szánt termék és az előállításához szükséges eszközök, amelyeket csak azok fogyasztanak, akiknek igénye van rá és meg tudják fizetni. A társadalmi javak – nem azért termelik meg, hogy eladják a fogyasztóknak, nem lehet sem megvenni, sem eladni a piacon. Ezeknek a javaknak a fedezetét az állam az adókból teremti elő. A társadalmi javakhoz tartozik többek között a közbiztonság, a nemzetbiztonság stb.

A gazdasági javakat árukra és szolgáltatásra osztjuk. Az *áru* – a munka termékei, amelyek nem azok igényeit elégítik ki, akik előállítják, hanem azokét, akik a csere folyamatában megkapják azt. *Szolgáltatás* – azok a cselekmények, amelyek kielégítik az ember igényeit. Minden ember az élete során igénybe vesz szolgáltatásokat, többek között iskolába jár, orvoshoz fordul stb.

Bármilyen javakról is legyen szó, azok előállításához szükség van forrásokra (arra, ami nélkül nem tudjuk előállítani). A termelés alapvető forrásai:

- *föld* – természeti forrás, ami elengedhetetlen az áruk és szolgáltatások előállításához;
- *munka* – fizikai és szellemi adottságok, amelyek szükségesek az emberek számára a termékek és szolgáltatások előállításához;

- *tőke* – az anyagi javak összessége: autók, épületek, utak stb. (a pénzt felhasználják gépek, berendezések és egyéb termelési eszközök megvásárlására, ám maga a pénz nem közvetlen termelő eszköz, ezért nem is tekintik termelési forrásnak);

- *vállalkozói képességek* – az ember képessége, hogy szervezze a termelés folyamatát, döntést hozzon kockázattal járó kérdésekben, a gyakorlatban megvalósítsa az innovációt stb. (statisztikai adatok szerint a felnőtt társadalomnak mindössze 5–10%-a rendelkezik vállalkozói képességekkel, azaz képes hatékonyan felhasználni a korszerű termelési lehetőségeket, a kollektívát hatékony munkára ösztönözni, a termelést kockázati és innovációs alapon fejleszteni stb.).

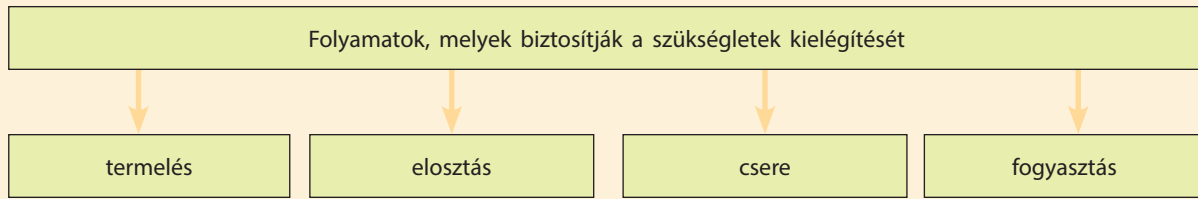
Az utóbbi időben egyre több közgazdász gondolja úgy, hogy az *információ* is teljes értékű termelési forrás.

Ahhoz, hogy a megtermelt javak eljussanak a fogyasztóhoz, el kell adni azokat a piacon. A javak pénzen való megvásárlását **cserének** nevezzük.

Napjainkban azon országokban, ahol a polgárok nem tudnak részt venni ebben a cserében (azaz nincs elég pénzük), a javak **újraelosztásának** mechanizmusát alkalmazzák. Ebben az esetben az állam magára vállalja polgárai egyes szükségleteinek kielégítését, az ezzel járó kötelezettséget.

Tehát a termelés folyamata, a csere, a javak újraelosztása és fogyasztása kulcsfontosságú az ember szükségleteinek kielégítésében és a

AZ EMBEREK SZÜKSÉGLETEINEK KIELÉGÍTÉSE

? Hogyan elégítik ki a jelölt folyamatok az ember szükségleteit?

gazdaság működésében. Ezekben a folyamatokban az emberek nagy száma vesz részt, akiket résztvevőknek vagy a gazdasági kapcsolatok szubjektumainak nevezünk.

A gazdasági kapcsolatok szubjektumai lehetnek:

- háztáji (családi) gazdaságok mint a termelési források birtokosai, és vállalkozók, akik felhasználják ezeket a forrásokat;
- munkaadók, akik alkalmazzák a munkavállalót és a munkavállalók;
- földtulajdonosok, ingatlantulajdonosok és bérlők, akik a földet és az ingatlant használatba veszik;
- adófizetők és pénzügyi szervezetek;
- hitelezők és adósok stb.

Az állam valósítja meg a szubjektumok kapcsolatának szabályozását.

A gazdasági folyamat objektuma az a tényező, amellyel összefüggésben megvalósulnak a gazdasági viszonyok. Ide tartoznak:

- késztermékek (lakás, a kiskereskedelmi forgalomban kapható áruk);
- az állami költségvetés vagy az egyes családok jövedelme;
- materiális források (föld, épület, gépek, berendezések);
- pénzügyi források (banki hitelek, befektetés, biztosítási, nyugdíjtakarékossági alapok pénzügyi eszközei);
- a vállalatok jövedelme.

? Hogyan elégítik ki az emberek szükségleteit?

KÖVETKEZTETÉSEK

A gazdaság arról szóló tudomány, hogyan lehet a lehető legteljesebb mértékben kielégíteni a korlátlan igényeket, miközben korlátozott források állnak rendelkezésre. Azok a folyamatok, amelyek során kielégítik az emberek szükségleteit, a termelés, a csere, az elosztás és a fogyasztás.

Ezekben a folyamatokban részt vesznek az emberek és az emberek közösségei. Ezeket nevezik a gazdasági viszonyok szubjektumainak. Az, amiért egymással gazdasági kapcsolatba lépnek (árak és szolgáltatások), a gazdasági kapcsolatok objektumai.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Szerinted mi a gazdaság?
2. Mik az emberi szükségletek?
3. Lehetséges-e az ember összes szükségletét kielégíteni?
4. Milyen tényezők biztosítják a javak megtermelését?
5. Meg lehet-e különböztetni fontos és kevésbé fontos tényezőket a termelésben attól függően, mi a termelés végterméke?
6. Soroljátok fel, milyen gazdasági javakat ismertek?
7. A gazdasági folyamatok hogyan segítik az emberek szükségleteinek kielégítését?
8. Soroljátok fel a gazdasági folyamatok általatos ismert objektumait.
9. Egy híradás szerint 2011-ben a sajtó volt az az élelmiszertermék, amiből a legtöbbet loptak. Hogyan lehet ezt megmagyarázni az emberi szükségletek szempontjából nézve? Milyen egyéb okokat tudnál felsorolni?
10. A tananyagrészt elején közölt idézetek mondandóját próbáljátok megmagyarázni. Milyen aspektusokat tükröznek ezek az idézetek?
11. Írjátok rövid fogalmazást *Miért van szükség a gazdaságra?* címmel.

IDÉZD FEL

1. Mely nemzetközi szervezetek vannak befolyással a világ gazdasági fejlődésére?
2. Melyek az emberiség globális problémái?

Mindannyian ugyanazon a bolygón élünk és ugyanannak a hajónak a legénysége vagyunk.

Antoine de Saint-Exupéry

A fejletlen országokban halálos veszély vizet inni, a fejlett országokban pedig levegőt venni.

Jonathan Raban

Az ókorban azok voltak a leggazdagabb államok, amelyekhez a legkegyesebb volt a természet; ma a leggazdagabb országok azok, ahol az ember a leginkább tevékeny.

Henry Buckl

A gazdaság annak a művészete, hogy a korlátlan szükségleteket korlátozott forrásokból elégszük ki.

Peter Lorenz

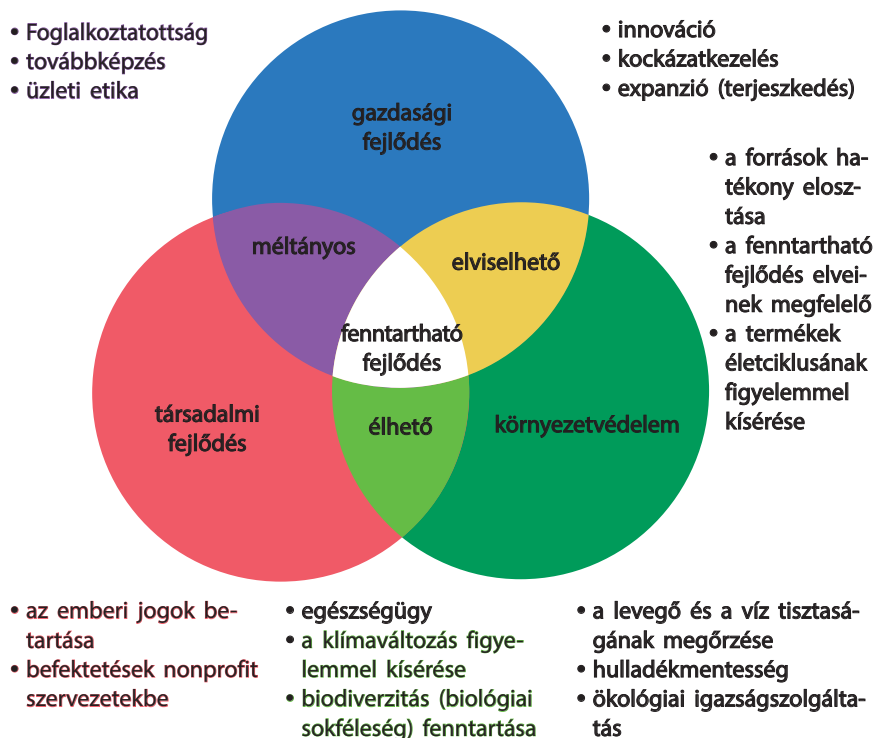
2. TÉMA. FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS

1. A fenntartható fejlődés koncepciója

A mai világ gazdasági fejlődésének alapvető ellentmondása az egyre növekvő szükségletek és az azok előállításához szükséges források korlátozottsága.

Az erőforrások korlátozottsága felveti annak a szükségességét, hogy racionálisan kell felhasználni azokat, odafigyeléssel, mivel ez a mai civilizáció egyik globális problémája. A természeti erőforrások racionális felhasználása esetén a szükségletek minél teljesebb kielégítése megvalósul az anyagi javak tekintetében, miközben az ökológiai egyensúlyt is fenn kell tartani, valamint a természeti erőforrások megújulásának a lehetőségét is. A természeti erőforrások felhasználása és a természet megóvása közötti egyensúly elérése a **fenntartható fejlődés koncepciója** elnevezést kapta. A koncepciót az ENSZ dolgozta ki a XX. század végén.

A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS KONCEPCIÓJA

? A fenti séma alapján magyarázzátok el, miben áll a nevezett koncepció lényege?

A fenntartható fejlődés koncepciója az alábbi öt alapelven nyugszik:

- 1) Az emberiség képes hosszú távon biztosítani a fenntartható fejlődést annak érdekében, hogy a környező világ megfeleljen a ma élő emberek szükségleteinek, nem veszítve el ezzel a jövő nemzedékek lehetőségét szükségleteik kielégítésére.
- 2) Azok a korlátok, amelyek fennállnak a természeti források felhasználása tekintetében, viszonylagosak. Ez összefügg a technika és a társadalmi szervezetség jelen állapotával, valamint a természet önmegújító képességével.
- 3) Szükséges az ember minden elemi szükségletét kielégíteni, és mindenkinek megadni a lehetőséget, hogy megvalósíthassa jóléti elképzeléseit.. E nélkül az állandó fejlődés nem lehetséges. A környezeti és egyéb katasztrófák megjelenésének egyik fő oka a szegénység, ami általános jelenség lett a világban.
- 4) Elengedhetetlen szabályozni azoknak az életmódját, akik túlzott fogyasztói bolygónk forrásainak és lehetőségeinek.

- 5) A népesség növekedésének mértékét és ütemét össze kell hangolni a Föld adta lehetőségekkel.

A fenntartható fejlődés koncepciója három nézőpont összehangolásának eredménye, ezek: a gazdasági, a szociális és az ökológiai.

- A fenntartható fejlődés koncepciójának gazdasági összetevője feltételezi a korlátozott erőforrások optimális felhasználását, természet-, energia- és anyagmegőrző technológiák alkalmazását, a hulladék minimalizálását, újrahasznosítását és megsemmisítését.
- A fenntartható fejlődés koncepciójának szociális összetevője arra irányul, hogy az embernek minél több választási lehetősége legyen. Ennek előfeltétele, hogy az emberek részt vegyenek azokban a folyamatokban, amelyek befolyással vannak életfeltételeik alakítására, a döntések meghozatalában és azok megvalósításában, ellenőrzésében. Fontos a stabilitás elérése, a konfliktusok számának csökkentése, a kulturális sokszínűség megtartása. És ami még nagyon fontos – a javak igazságos elosztása.

ÉRDEKESSEGEK

Mindenki tisztában van azzal, hogy a víz a földi élet alapja, azaz legfőbb forrása. A tudósok kiszámították a különböző termékek előállításának költségeit víz-valutában: egy farmernadrághoz 7 ezer liter, egy kilogramm bárányhúshoz 13 ezer liter, egy személygépkocsihoz 150 ezer liter, egy adag salátához 23 liter, 1 kilogramm gabonához ezer liter, egy tonna acélhoz 235 ezer liter, egy tonna cementhez 5500 liter, egy félliteres műanyag víztartó palackhoz 8 liter vízre van szükség.

? Véleményetek szerint min érdemes elgondolkodni a fenti adatok tudatában?

- *Ökológiai* szempontból a fenntartható fejlődésnek biztosítani kell a természeti környezet fenntarthatóságát és életképességének megőrzését. Ezenkívül a fenntarthatóság fogalma igen tág, belefér többek között, hogy az ember saját életteret alakítson ki benne, például várost alapítson.

A legfontosabb biztosítani a természet megújulását és a rendszerszintű változásnak, az új környezetnek az adaptálódását, nem pedig az *ideális*, változatlan állapot fenntartását.

? Mi a fenntartható fejlődés?

2. A természeti erőforrások ésszerű felhasználása

Az emberiség minden gazdasági tevékenysége arra irányult, hogyan küzdje le a korlátozott erőforrások problémáját. Ezek közül számosat a természettől kapunk, ám ezek a források (szén, acél, kőolaj, földgáz, egyéb hasznos ásványok) korlátozottak. Az emberi forrásokat korlátozza a megszerzett oktatás, tudás, készségek, azaz a saját személyes fejlődésünk következménye is. Köztudott, hogy nem mindenki lesz vállalkozó, csak a társadalom kisebb hányada képes erre. A források bizonyos fajtái újratermelődnek, ezért azok megléte az emberiség által szabályozott.

A fenntartható fejlődés koncepciója előfeltételezi a természeti erőforrások takarékos használatát, különösen azokat, amelyek nem megújuló (ásványi kincsek), és azok megújulásának az elősegítését, melyek esetében ez lehetséges. A természeti erőforrások csökkenése, a környezetszennyezés és a biológia sokszínűségének szűkülése csökkenti a természet képességét a megújulásra. Ezért az embernek segíteni kell ebben.

A legfontosabb megújuló erőforrás a víz. A vízkészlet megújulásának feltételei:

- a vízhasználat csökkentése;
- a vízszennyezés megszüntetése;
- a folyómedrek megtisztítása;
- mesterséges víztározók létesítése;
- víz felhalmozása mesterséges tározókban.

Ahhoz a termeléshez, amely kevesebb forrást használ fel, jobb minőségű technológiára

van szükség, amelynek használata a termékek árának növekedéséhez vezethet. Ezért a vállalatok gyakran vonakodnak a modernizációtól, amely biztonságosabbá tenné a források racionális felhasználását, óvna a természetet a károsodástól. Erre való tekintettel a nemzetközi szervezetek tárgyalások keretében állapítják meg az egyes országok számára a maximálisan megengedhető károsanyag-kibocsátást. A legfontosabb vonatkozó nemzetközi dokumentum az ENSZ által kezdeményezett, 1997-ben aláírt Kiotói Egyezmény. A résztvevő, iparosodott államok kötelezik magukat arra, hogy széndioxid-kibocsátásukat visszaszorítják.

Ugyancsak az ENSZ kezdeményezésére született meg 1978-ban a Montreali Egyezmény, amely értelmében a csatlakozó országok vállalták, hogy megszüntetik a magas légköri ózont lebontó klórozott vegyületek gyártását, kereskedelmét és használatát. Az ökológusok véleménye szerint, ha ez a dokumentum továbbra is érvényben marad, 2050-re a Föld ózonrétege biztonságban lesz.

Ezenkívül még létezik számos olyan területe az emberi tevékenységnek, amely a természetvédelemmel kapcsolatos. A környezetvédelem főbb irányai a következők:

- áttérés a hulladékmentes technológiára a termelésben;

ГЛОБАЛЬНІ ЦІЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

- alternatív energia (szél, nap, árapály, folyók stb.) bevezetése;
- biztonságos közlekedési eszközök használata (elektromos autó);
- a hulladék újrahasznosítása;
- a folyóvizek tisztítása;

- a sivatagok területének csökkentése.

? Milyen elveken alapszik a források racionális felhasználása?

KÖVETKEZTETÉSEK

A fenntartható fejlődés koncepciója, amelyre az ENSZ tett javaslatot, előírnyozza, hogy a források ember általi felhasználása nem veszélyeztetheti a jövő nemzedékek fejlődését. Ez a koncepció az ember életének különböző területeit öleli fel: kapcsolatát a természettel, a társa-

dalommal, a gazdasággal. A koncepció nem a világ fejlődésének befagyasztását vagy a múltba való visszatérést szeretné elérni, hanem olyan fejlődés biztosítását irányozza elő, amely megvalósítja a környezeti egyensúly megőrzését, és a lehetséges károkozások minimalizálását.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Véleményetek szerint mi a lényege az ENSZ fenntartható fejlődés-koncepciójának?
2. Soroljátok fel a fenntartható fejlődés alapelveit.
3. Mit jelent az, hogy az ember felelősséggel tartozik a környezetéért?
4. Mi a forrás?
5. Mit jelent a források ésszerű felhasználása? Miért fontos ez?
6. Hogyan csoportosíthatjuk a forrásokat az újratermelés lehetősége szempontjából?
7. Hozzatok példákat a megújuló és meg nem újuló forrásokra.
8. Milyen nemzetközi dokumentumokat ismersz, melyek feladata, hogy visszaszorítsák az emberi károkozást a természetben?
9. Sorold fel, milyen természetvédelmi irányzatokat ismersz.
10. Gondolkozzatok el azon, milyen módon lehet csökkenteni a források felhasználásának mértékét anélkül, hogy csökkenne a termelés.
11. Adjatok címet a 131. és a 132. oldalon levő képeknek.
12. Írjatok esszét az egyik idézetről.

IDÉZD FEL

1. Emlékezz vissza a történelemből, mi a felhalmozó és az újratermelő gazdaság.
2. Mikor alakult ki a piacgazdaság?

Tanítsd meg egy papagájnak a kereslet és kínálat szavakat, és kapsz egy közgazdászt.

Thomas Carlyle

Bárki képes adót fizetni és meghalni.

Benjamin Franklin

A gazdasági probléma olyan, hogy mindenkitől elveszünk annak érdekében, hogy mindenkinek adjunk.

Henry Jagodzinski

Gazdasági szabadság nélkül semmilyen egyéb szabadság nem létezhet.

Margaret Thatcher

3. TÉMA. PIACGAZDASÁG

1. Piacgazdasági rendszer

Ahhoz, hogy a korlátozott erőforrások világában meghozzunk egy döntést, a gazdasági szubjektumnak fontos, hogy megfelelő információja legyen arról, **mit**, **kinek** és **hogyan készítsen**. A gazdasági rendszer különböző formái az emberi civilizáció fejlődése alatt az ősközösség, a rabszolgotartás, a feudális birtok, a kapitalista vagy szocialista vállalat – ezek a rendszer különböző módon való elrendezései a gazdasági élet három alapvető feladatának ellátása érdekében. A történelmileg kialakult gazdasági rendszerek: klasszikus, piaci, tervgazdálkodás.

A **klasszikus gazdaságban** a termelés, a csere, a jövedelemelosztás módszerei és technológiai a bevált szokásokon és hagyományokon alapszik; a gazdaságnak másodlagos szerepe van a vallási és kulturális értékekkel összehasonlítva. A **tervgazdálkodásban** a közösségi (állami) tulajdon dominál, a gazdasági döntéseket kollektív formában hozzák meg, a gazdaságot központilag irányítják az állam fő hatalma keretében, s ez a hipercentralizáltság óhatatlanul a bürokratikus apparátus mértéktelen felduzzasztásához vezet. A **piacgazdaságot** olyan rendszerként tudjuk jellemezni, amely magántulajdonon, a választás és verseny szabadságán alapszik.

A tulajdon gazdasági viszonyainak rendszere átfogja a teljes gazdálkodási folyamatot. Fontos megkülönböztetni a tulajdonjogot és a tulajdoni viszonyokat. A **tulajdonjog** – meghatározott források ellenőrzésének joga, valamint az ennek során keletkezett ráfordítások és előnyök elosztásának joga. A tulajdonjog kifejezi az ember viszonyát mind a sajátjához, mind a máséhoz, azaz a következő képlet írja le: **szubjektum** → **objektum**.

Azonban ebben a felállásban nincs válasz arra a kérdésre: hogyan keletkezik a tulajdonjog és miként gyakorolható? A válasz abban rejlik, hogy a tulajdont mint az emberek közötti gazdasági kapcsolatot vizsgáljuk. A tulajdonviszonyok – az emberek közötti viszonyok a tárgyak tekintetében, ami a következő tétellel írható le:

Szubjektum ↔ Szubjektum
Objektum

Milyen tárgyakhoz fűződő viszonyt fejez ki a tulajdon? Ez nem más, mint a javak, közte a termelés tényezőinek megszerzése vagy kisajátítása. Azok után, hogy az állam törvényhozóként szabályozza a tulajdonviszonyokat a szóban forgó személyek között, a személyt

? Próbáljatok címet adni a fotónak.

megilleti a tulajdonhoz való jog. Ez a jog magában foglalja a tulajdonosnak a jogát a birtoklásra, a használatra, és a rendelkezési jogot. **Birtoklás** – tárgyak vagy gazdasági javak fizikai birtoklása.

Használat – a javakhoz fűződő jog annak érdekében, hogy bevétel keletkezzen vagy személyes felhasználásuk saját szükségleteik és érdekeik kielégítésére. **RenDELKEZÉS** – jog arra, hogy megváltoztassa a tulajdon birtoklójának személyét. Ez leggyakrabban különböző szerződésekkel (adásvételi, barter, ajándékozás stb.) valósítható meg.

A tulajdonos fentebb megnevezett jogai saját kezdeményezésre időlegesen korlátozva is lehetnek. Például, egy személy bérbe adott egy eszközt egy másik személynek, aki ezzel megkapja azt a jogot, hogy birtokolja és használja az eszközt a bérleti szerződés fennállásának idejéig.

Manapság a fejlett országokban az állam igyekszik jogilag szabályozni a gazdasági kapcsolatokat.

A tulajdonviszonyoknak két pólusa van, az egyik – a **magántulajdon**, a másik – a **közösségi tulajdon**. Magántulajdon esetében a források és a termelés eredménye, a termék külön vannak választva, közösségi tulajdon esetén mindkettő közösségi tulajdonban van. Tiszta formájában ritkán találkozni mind a magántulajdonnal, mind a közösségi tulajdonnal. Általában a kettő keveredésével találkozunk, ami a következő tulajdonformákban nyilvánul meg: állami, szövetkezeti, üzleti, részvényes.

A piacgazdaság szavatolja elsősorban a fogyasztó szabadságát az áruk és a szolgáltatások kiválasztásának folyamatában. Mindenki önállóan elosztja a saját forrásait a saját érdeklődésének és kívánságának megfelelően, amit tehetővé tesz számára a rendelkezésére

álló tőke. Ez azt jelenti, hogy létezik a vállalkozás szabadsága. Az egyén önállóan dönti el, miként és kinek a számára termel valamit; hol, hogyan, kinek, mennyit és milyen áron ad el a megtermelt termékből; mi módon és mire költi a megtermelt jövedelmet.

A **gazdasági szabadság** fontos eszköze a politikai szabadság elérésének, a maga nemében a politikai szabadság a gazdasági szabadság garanciája. A szabad társadalomban a személy aktívan támogathat bármilyen változást a társadalom rendszerében, természetesen csak olyan feltételekkel, amelyek nem más állampolgárok ellen irányuló erőszakos cselekményekben öltenek testet. A piacgazdaság az állam korlátozott szerepére teszi a hangsúlyt. A kormányra ebben az esetben azért van szükség, hogy meghatározza a piaci játszma szabályait, amit a résztvevők betartanak.

A választás szabadsága válik a verseny (versengés, konkurencia) alapjává. A **konkurencia** – verseny a piacgazdaság szereplői között a jobb munkafeltételekért, a jobb piaci pozíciókért stb. Megkülönböztetjük az eladók, a vásárlók, az eladók és a vásárlók versengését.

A **tiszta versenyhez** az alábbi feltételek teljesülése szükséges: sok kis vállalkozás, amelyek azonos terméket kínálnak a piacon; minden vállalkozó részesedése olyan jelentéktelen, hogy az árváltoztatás akár felfelé, akár lefelé nem befolyásolja a piaci egyensúlyi árat; nincsen akadálya annak, hogy a piacra új szereplők lépjenek be; minden ügyfél számára elérhető az információk (például nyáron a helyzet a zöldség- és a gyümölcs piacon). A konkurencia nem megfelelő, ha az adott területen kevés a piaci szereplő, valamelyik érdekcsoport befolyásolni tudja az árakat (például Ukrajnában ilyen a mobiltelefon-piac). A nem megfelelő konkurenciára a legjobb példa a monopólium: egy bizonyos terméket csak egyetlen vállalat (a mono-

ÉRDEKESÉGEK

A XIX. század végén született meg a felismerés, hogy a monopólium romboló hatással van a piacgazdaságra, ezért valóságos harcot indítottak ellene. Az első ország, amelyik a monopóliumot korlátozó (trösztellenes) jogszabályokat fogadott el, az USA volt. 1890-ben fogadták el az ún. Sherman-törvényt. A törvény értelmében az a cég, amelyik a piacnak több mint 65%-át birtokolja, felelősségre vonható monopolizálás kísérlete miatt. A jogszabály megszabta a szankció formáját is pénzbüntetés, elkobzás vagy tíz évig terjedő börtönbüntetés formájában. 1914-ben fogadták el a következő jelentős dokumentumot, a Clayton-törvényt, amely megtiltotta, hogy helyben csökkentsék az árakat a konkurens letörésére a cégek egy-

beolvasztását másik cég részvényeinek felvásárlása útján, ha ennek a lépésnek a következménye a versenyjog korlátozása volt, a státuszok összevonását az olyan cégek igazgató tanácsaiban, amelyek azonos piaci szegmensnek a szereplői. A Clayton-törvény pontosította és puhította a Sherman-törvény kitételeit: engedélyezték a szakszervezetek és a mezőgazdasági szövetkezetek működését, a békes sztrájkokat, tüntetéseket és a bojkottokat. Manapság minden gazdaságilag fejlett országban vannak törvények, amelyek védik a versenyjogot. Ezzel hozzájárulnak a versenyképesség javításához, a gazdaság gyarapodásához.

- ? 1) Mi a piac?
2) Létezik-e a piacgazdaság tiszta formája?

pólium birtokosa) kínál, maga állapítja meg a termék árát és akadályozza, hogy más szereplők is a piacra kerülhessenek.

A piaci versenynek két formáját különböztetjük meg: az árral összefüggőt és az árral össze nem függőt, az utóbbi a technikai előnyökön, a termék jobb minőségén és nagyobb megbízhatóságán, az értékesítés hatékonyabb módozatain, a fizetési feltételek könnyítésén stb. alapszik.

2. Körforgás a piacgazdaságban

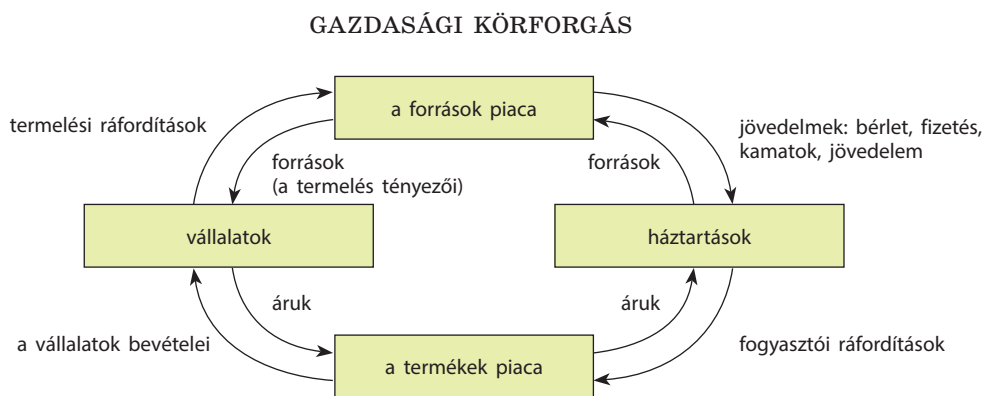
Bármilyen gazdaság működése a források, a fogyasztói javak és jövedelmek egymással kölcsönösen összefüggő rendszerén alapszik, amit **gazdasági körforgásnak** nevezünk. A piacgazdaság folyamatainak ennek alapján való modellezése abból indul ki, hogy a gazdaság alapja a háztartás, amelyik az áruk és szolgáltatások alapvető fogyasztója, s ezzel egyidejűleg a legfőbb birtokosa azoknak a forrá-

A tisztességes verseny olyan verseny, amikor a partnerek egymással kapcsolatban betartják a jogi és az etikai normákat. A tisztességtelen verseny velejárója az ipari kémkedés, a szakemberek átcsábítása, a konkurens vállalat munkatársainak lefizetése, a hamis reklám stb.

- ? Minek alapján jött létre a piacgazdaság?

soknak, melyekre a vállalatoknak szükségük van a termeléshez.

A körforgás a háztartással kezdődik mint olyan tényezővel, amelyik a piacra munkaerőt, földet, tőkét és vállalkozói készségeket szállít. A források a vállalatokhoz kerülnek, amelyek ezeket valamilyen módon elosztva és összefogva megtermelik az árut és a szolgáltatásokat. Az áru és a szolgáltatások a termékpiacra kerülnek, ahol megvásárolják azokat a háztartá-

- ? Magyarázd el a fenti ábra alapján, miként megy végbe a gazdasági körforgás.

? Miként segít ez a karikatúra megérteni a piacgazdaság lényegét?

sok. Ezzel megtettük az első (az ábrán a belső) kört a piacgazdaság körforgásában. A második kör a vállalatoknál kezdődik, amelyek fedezik a termelési költségeket, a források keresleti piacára vásárlókként lépnek be. Miután megvásárolják ezt a forrást a háztartásoktól, ellenszolgáltatásként pénzt fizetnek:

fizetést, bérleti díjat, kamatot és jövedelmet. Miután a háztartások hozzájutottak a jövedelemhez, fogyasztói költségeket realizálnak és a termékpiacon árukat és szolgáltatásokat vásárolnak.

? Mi a körforgás alapja a piacgazdaságban?

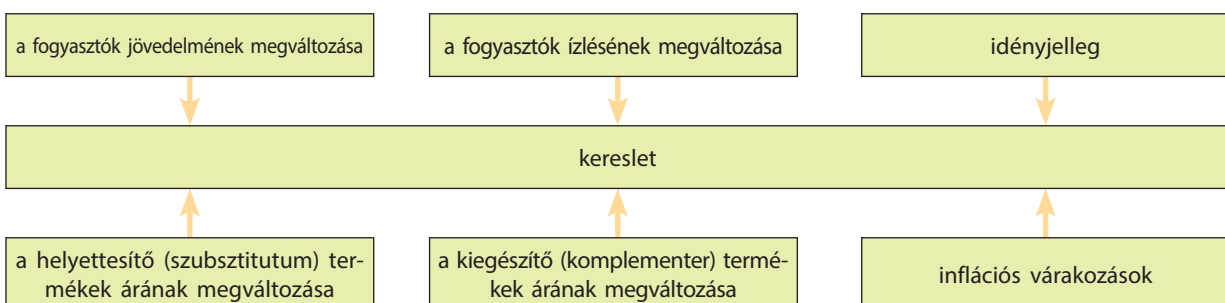
3. A piacgazdaság törvényei

A piacgazdaságban a legfőbb szabály – olcsón venni és drágán eladni. A két törekvés közötti egyensúly teremti meg a piacgazdaság fő törvényét – a kereslet és a kínálat törvényét.

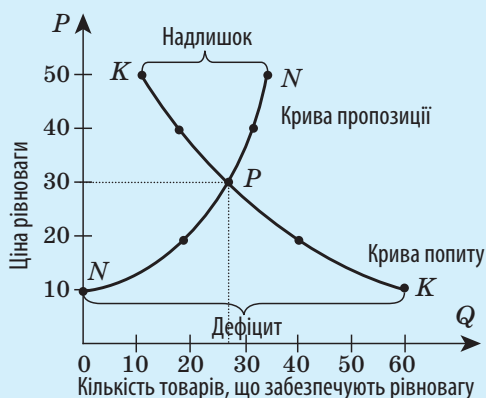
Keresletnek nevezzük azt az árumennyiséget, amit a fogyasztók szeretnének és meg is tudnak venni az idő adott szegmensében érvényes áron. A kereslet ára – a legmagasabb ár, amit a fogyasztók hajlandók megfizetni egy bizonyos árumennyiségért. Más szempontból, az áru iránti kereslet magasabb, ha alacsonyabbak az árak (és fordítva). Ezt az oda-vissza függőséget nevezzük a **kereslet törvényének**. Ha feltételezzük, hogy az áru ára nem változik, akkor más tényezők megváltoztatják magát a keresletet az egyes árkategóriák szerint.

- Ezek a tényezők a következők:
- 1) *a fogyasztók jövedelmének megváltozása*: a jövedelmek emelkedésével növekszik a fogyasztás, az áruk és szolgáltatások iránti kereslet;
  - 2) *a fogyasztók ízlésének megváltozása, divat*;
  - 3) *idényjelleg*: telente a téli ruha iránti kereslet növekszik meg; tavasszal pedig a napszemüvegek iránti;
  - 4) *a helyettesítő (szubsztitutum) termékek árának megváltozása*: a virágüzletben a rózsa árának emelkedése miatt megnő a kereslet más virágfajták, például a krizantém iránt;
  - 5) *a kiegészítő (komplementer) termékek árának megváltozása*: a benzin és a dízelolaj árának gyors emelkedése csökkenti bizonyos autótípusok iránti keresletet;

A KERESLETRE HATÓ TÉNYEZŐK

A grafikon a kereslet és a kínálat összefüggését ábrázolja

6) *inflációs várakozások*: amint előrejelzik az inflációt, bizonyos termékek és szolgáltatások iránt megnő a kereslet.

Kínálat – az az árumennyiség, amit a termelők képesek a piacra szállítani bizonyos áron meghatározott időkeretben. *Kínálati ár* – a legalacsonyabb ár, amennyiért az eladó hajlandó megválni a termékétől.

Más egyenlő feltételek esetén a kínálat magasabb, ha magasabb az ára. Ezt a közvetlen összefüggést nevezzük **kínálati törvénynek**. Ha feltételezzük, hogy az áru ára változatlan marad, akkor a nem ártényező megváltoztatják a kínálatot minden árszinten.

Az árukínálatra ható legfontosabb tényezők:

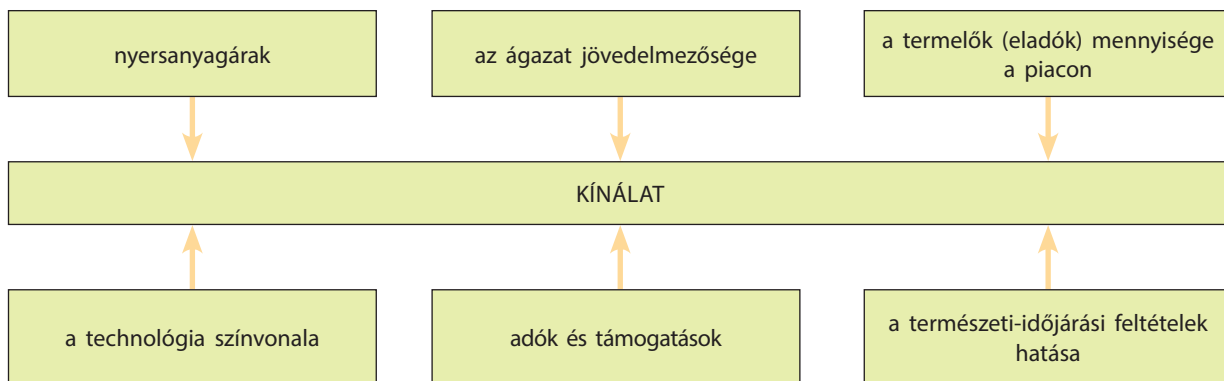
- 1) *a források ára*: ha a termelő kiadásai a nyersanyagra, a felhasznált anyagra, üzemanyagra, valamint a munkaerőre csökkennek, akkor a termelő több árut kínál ugyanazon az árszinten, azaz nő az árukínálat;
- 2) *az ágazat biztosította jövedelmek*: egy adott ágazatban a jövedelem növekedése

vonzóbbá teszi az ágazatot, ezért nő a kínálat;

- 3) *a termelők (eladók) számának növekedése a piacon*: ha egy bizonyos termék előállítónak száma nő, akkor növekszik a kínálat is;
- 4) *a technológia színvonala*: a minél fejlettebb technológiának köszönhetően nő a munka termelékenysége és az árukínálat a piacon;
- 5) *adók és támogatások*: az adó növekedése növeli a termelő ráfordítását az áru előállítására és csökkenti a kínálatot, az állami támogatások (dotációk) viszont csökkentik a vállalatok ráfordítását, és ezzel együtt növelik a kínálatot;
- 6) *a természeti-időjárási feltételek hatása*.

A kereslet és a kínálat közötti egyensúly teremt meg azt az árat, amennyiért a vásárló hajlandó megvenni, az eladó pedig hajlandó eladni az árut.

AZ AJÁNLATOT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK

Andrej Septickij

DOKUMENTUM

Andrej Septickij metropolita
a szociális kérdésről

Két állapot – a nincstelen és a vagyonos – nem természetből fogva kibékíthetetlenek egymással. Téves az az ítélet, hogy maga a természet kényszeríti őket örök harcra... A tőke és a munka nem állnak egymással alapvető és természetből adódó ellentétben, az ellenségeskedés közötti eseti, nem öröktől fogva való. A tőke nem létezhet munka nélkül, a munkának pedig szüksége van a tőkére. Egyetértéssel és alaposággal, mint ahogy minden dologban, itt is rend és szépség lesz; az egyet nem értés és a harc mindent összezavar, békétlenség és hanyatlás következik...

Megadni mindenkinek azt, ami jár neki, összes jogait tiszteletben tartani – ez az alapja minden rendnek, amihez az egyház tanítása vezet... amikor abszurditás gondoskodni a polgárok egyik csoportjáról és megfélemlíteni a másikat. Az államnak feladata, hogy gondoskodik a dolgozók jólétéről. Más esetben sérül az igazságosság, ami azt követeli, hogy kapja meg mindenki, ami jár neki.

- 1) Mit tekintett a szerző a szociális kérdés lényegének?
- 2) Egyetértetek-e ezzel a véleménnyel? Miért?

A kereslet mértéke, ezer tonna	Egy tonna ára, ezer hrivnya	A kínálat mértéke, ezer tonna	Főleg (+) vagy hiány (-)
10	20	6	-4
8	30	8	0
6	40	10	+4

30 ezer hrivnyás árnál a kereslet és a kínálat mértéke azonos

Vizsgáljuk meg a fenti táblázatot, amely egy bizonyos termék keresletével és kínálatával kapcsolatban ad információkat.

A piac soha nincs nyugvó állapotban. A keresleti és a kínálati tényezők befolyásolják az egyensúlyi állapotot és képesek azt megbontani. Az árképzés piaci modelljének különlegessége abban áll, hogy az egyensúly az állam beavatkozása nélkül helyreáll.

4. Az állam funkciói a piacgazdaságban

A piacgazdaságban az állam szabályozó szerepet tölt be a vásárlók és az eladók közötti viszonyban, *játékszabályokat* állít fel közvetlenül – jogszabályi és bírói hatalommal, és csak közvetve szól bele a végrehajtásba adók, bevételek, kedvezmények stb. formájában.

A piacgazdaság nem működhet pénz nélkül. Ám a piacgazdaság feltételei közepette nem minden ember rendelkezik egyenlő fel-

Megtörténik, hogy az árakat az állam szabja meg *felülről*. Például, az állam megszabhatja a *padló* és a *plafon* árát. A *plafon* ár alatta van az egyensúlyi árnak, ennek az ármegállapításnak a célja a fogyasztó védelme. Az ilyen irányú beavatkozás következtében nő a kereslet, a kínálat azonban csökken, a piacon hiány keletkezik valamely árufajtából. A *padló* ár fölötté van az egyensúlyi árnak, a kormány azért állapítja meg, hogy támogatást adjon azoknak a személyeknek és csoportoknak, akik termelnek vagy rendelkeznek a nyersanyaggal (ilyen például a minimálbér jogszabályban való meghatározása). Ebben az esetben a munkaerő iránti kereslet csökken, a kínálat nagysága nő és munkanélküliség keletkezik.

? Melyek a piacgazdaság alapvető szabályai.

tételekkel ahhoz, hogy megfelelő vagyont halmozzon fel akár a legalapvetőbb igényeinek a kielégítésére. Ezek a szociális védtelen társadalmi csoportok (nyugdíjasok, munkanélküliek, diákok, rokkantak). Róluk az állam gondoskodik, a szociálisan jogokat törvényekbe foglalja, és tudatos szociálpolitikát folytat a következő irányokban:

- a lakosság szociálisan védtelen csoportjainak támogatása;

- munkavédelem és egészségvédelem;
- a szociális egyenlőtlenségek enyhítése a bevételek újraelosztásával;
- a család, az anyaság, az apaság, a gyermek támogatása;
- az oktatási és kulturális programok anyagi támogatása;
- harc a munkanélküliség ellen.

Ez a fajta állami politika különösen elterjedt volt Európában és az USA-ban az 1960–70-es években, és a *jóléti állam* elnevezést kapta. Az államnak ebben az esetben kulcsszerepe van a polgárok gazdasági és szociális jólétének védelmében és fejlesztésében. A lehetőségek egyenlőségén, a javak igazságos elosztásán és az azokért viselt társadalmi felelősségen alapszik, akik minimális szinten sem tudják maguk számára biztosítani az emberhez méltó életet.

A jóléti államban progresszív adózással osztják újra a javakat, aminek eredményeképpen a polgároknak, jövedelmüktől függetlenül ingyenes szolgáltatásként jár az alapfokú, sok esetben a felsőfokú oktatás is, a széleskörű egészségügyi ellátás, a szociálisan védtelenek szociális programok keretében kapnak céltámogatást.

A szociálisan védtelen társadalmi csoportok támogatásának forrása az állami költségvetés, ami a piacgazdaságot működtető országokban az adókból tevődik össze. A piacgazdaság hozzájárulása az állami költségvetéshez elérheti a 80–90%-ot, az USA-ban pedig a 95%-ot is meghaladja. Ily módon a javak újraelosztása a lakosság és a vállaltok megadóztatásának eredménye.

Az állami költségvetésbe bekerülő adók mértékét jogszabályok határozzák meg. Az adózás formája tekintetében két csoportot különböztetünk meg: közvetlen és közvetett adók. A közvetlen adót a jövedelemre, a fizetésre, a földtulajdon, a tőketulajdon utáni bevételekre vetik ki. Mértéke annak a jövedelemnek a nagyságától függ, amelyre az adót kivetik. A közvetlen adózásnak ez a formája azt jelenti, hogy azok, akik szegényebbek, kevesebbet, akik gazdagabbak, azok pedig többet adóznak. A világ közigazdászainak többsége ezt az adózási rendszert tartja a legigazságosabbnak.

Ugyanakkor a közvetlen adóztatás bonyolult adóbehajtó mechanizmust igényel, mert problémát okoz az adóalanyok pontos nyilvántartása, az adóelkerülés megelőzése. Ezért, annak ellenére, hogy a közvetlen adózás igaz-

A PIACGAZDASÁG MODELLJEI

szabad piac	szociális piacgazdaság	államilag irányított piac (tervvezéskor)
az USA gazdasága	a nyugat-európai országok gazdaságai	a kelet-ázsiai országok gazdaságai
Az állam kis mértékű beavatkozása és a vállalkozások teljes körű támogatása. A kormánynak kisebb a szerepe, mint más országokban. Az állam részese az iparban csekély mértékű.	Az állam lényegesen beavatkozik a gazdaságba. Az állam játssza a központi szerepet a bevételek elosztásában és a szociális programokban. A fejlett szociális ellátórendszer (állami egészségbiztosítás, anyagi és egyéb támogatás a szociálisan védtelen lakossági csoportok számára).	Az állam és az üzleti világ szoros együttműködése a gazdaság fejlesztése stratégiai tervének kidolgozásában, a befektetések területeinek kijelölésében. Egyes országokban egyáltalán nincs állami szociális ellátás – ezt a szerepet a vállalatok (munkahelyek) töltik be.

ságos, az adórendszer nem elégedhet meg ezzel az egyetlen bevétellel. Egyoldalú megközelítés lenne, és biztos bukás bármely rendszer számára. Éppen ezért van még a közvetett adózás, amikor nem a bevételt, hanem a kiadásokat adóztatják meg. A közvetett adót akkor fizetjük meg, amikor megveszünk valamilyen terméket.

A közvetett adók a termékek és szolgáltatások árba vannak beépítve, mértéke az egyes adózók szempontjából nem függ a jövedelmi

viszonyuktól. Másrészt, mivel a közvetett adók beépülnek a termékek árba, így a gyakorlatban az fizet többet, aki többet fogyaszt, s az fogyaszt többet, akinek magasabb a jövedelme. Éppen ezért tartják a közvetett adókat a legigazságtalanabbaknak. A közvetett adózás keretébe tartozik a hozzáadott értékre kivetett adó, az árfolyamnyereség utáni adó, vám.

? Mi a lényege a jóléti államnak?

KÖVETKEZTETÉSEK

Jelenleg a piacgazdaság az, amely biztosítja a gazdaság működését és az emberek hozzáférést a fogyasztói javakhoz. A piac működését a kereslet és a kínálat törvényei, az árképzés szabályozza. Az állam feladata a piaccal kapcsolatban, hogy törvényileg védje az eladók

és a fogyasztók jogait. Az állam befolyást gyakorolhat az általa fenntartott szociális hálózat által is, ez a javak olyan újraelosztását teszi lehetővé, amely a társadalom összes tagja számára biztosítja a hozzáférést a méltó életmódhoz.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

- Mi a piac gazdasági értelemben?
- Mi a piacgazdaság?
- Mit jelent a körforgás a piacgazdaságban?
- Mi a kereslet és a kínálat? Hogyan kapcsolódnak egymáshoz?
- Hogyan állapítják meg a termékek és a szolgáltatások árát a piacgazdaság feltételei közepette?
- Milyen szerepet tölt be az állam a piacgazdaságban?
- Hogyan értelmezik a konkurencia fogalmát?
- Hozzátok fel példákat a konkurenciára a gazdasági életben?
- Miért veszélyes a monopólium a piacra nézve?
- Hogyan történik a javak újraelosztása a jóléti államban?
- Milyen adónemeket ismersz? Miben különböznek egymástól?
- Mit gondoltok a tananyag rész elején olvasható idézetekről? Melyek mondandójával értesz egyet, s melyekkel nem?
- Írjatok rövid fogalmazást a Margaret Thatchertól származó idézet kapcsán.

IDÉZD FEL

1. Mi a piacgazdaság?
2. Kik a gazdasági viszonyok szereplői?
3. Mikor áll be az a helyzet, hogy a pénz értelmét veszti?

Takarékosság – ha csak arra költesz, amire feltétlenül szükség van; fősvényesség – ha arra igyekszel, hogy egyáltalán semmire ne költs.

Madeleine de Puisieux

A háztartás a tudománynak a fogyasztással foglalkozó szakterületéhez tartozik.

Alfred Marshall

Több módja van annak, hogyan osszuk be a családi költségvetést, de mindegyik hibás.

Robert Benchley

Istenem, védd meg a szomszédomat attól, hogy olyan dolgokat vegyen, amik nem az én zsebemhez mértek.

Pjotr Kapica

4. TÉMA. GAZDÁLKODÁS A HÁZTARTÁSBAN

1. A háztartás mint tulajdonos és fogyasztó

A piacgazdaságban rendkívül fontos helyet foglal el a háztartás. A források legnagyobb részének a tulajdonosa és jelentékeny szerepet tölt be az osztársadalmi termelésben.

A **háztartás** – gazdasági szubjektum, amely egy vagy több egyénből tevődik össze, akik közösen gazdálkodnak és közös költségvetést visznek.

A háztartás jellemzői:

- magántulajdonban vannak a gazdasági források (munkaerő, pénz, föld);
- önálló döntés meghozatalára való képesség;
- a szükségletek minél teljesebb kielégítésére való törekvés.

A háztartások az erőforrásaik értékesítéséből származó jövedelmet használják a vállalatok által termelt áruk és szolgáltatások megvásárlására.

Az ország gazdaságában a háztartás négy alapvető funkciót tölt be:

- 1) biztosítja a forrásokat;
- 2) az áruk és a szolgáltatások fogyasztója;
- 3) megtakarítja a jövedelmet;
- 4) befekteti a jövedelmet.

A háztartás fontos funkciója a fogyasztás. A fogyasztás szintjére és a fogyasztással kapcsolatos döntések meghozatalára befolyással van a fogyasztó magatartása.

Minden fogyasztó arra törekszik, hogy a fogyasztásból a lehető legnagyobb hasznosságot érje el. A *hasznosság* – a fogyasztó értékelése a tárgyak és szolgáltatások azon képességéről, hogy megfeleljenek az igényeinek. A fogyasztó a tárgyakat és szolgáltatásokat szubjektívan értékeli. A demokratikus társadalomban elismerik és tisztelik minden ember jogát a hasznosság értékelésére. Például, teljesen természetes, hogy egyik fogyasztónak jobban tetszik az, ha megnéz egy filmet (nagyobb hasznosságot tulajdonít neki), a másik viszont inkább edzőterembe megy. Az is teljesen természetes folyamat, hogy az embernek élete folyamán változik az ízlése. Az a fontos, hogy szükségletei kielégítése és a saját maga számára a lehető legnagyobb hasznosság elérése során ne ártson más embereknek, ne sértse a jogukat, hogy ők is kielégítsék szükségleteiket.

Racionálisnak csak azt a fogyasztót lehet nevezni, aki tisztában van szükségleteivel és meg tudja állapítani azoknak a dolgoknak és szolgáltatásoknak a hasznosságát, amelyekkel ezeket a szükségleteket kielégíti; arra törekszik, hogy az általa a szükségletei kielégítésére felhasznált összes tárgy és szolgáltatás a lehető leghasznosabb legyen.

A szükségletek kielégítését lényegesen befolyásolja a fogyasztó jövedelme. Minden, a fogyasztó által megszerzett, illetve igénybe vett tárgynak és szolgáltatásnak ára van. Összértékük nem haladhatja meg a fogyasztó jövedelmét. Ezért az ésszerű fogyasztó összehangolja a szükségleteit, a hasznosságot, az előnyöket a rendelkezésre álló jövedelemmel.

? Milyen szerepet játszanak a háztartások a gazdaságban?

2. A fogyasztók jogai

A termékekhez és a szolgáltatásokhoz való hozzáférés a háztartás tagjai szükségletei kielégítésének elengedhetetlen feltétele. Hogy ezeket a szükségleteket minél hatékonyabban kielégítsék, tudatában kell lenni annak, milyen jogokkal rendelkezik az ember fogyasztóként. 1973-ban az Európai Unió Tanácsadói Közgyűlése elfogadta a Fogyasztóvédelmi Alkotmányt, az ENSZ pedig 1985-ben elfogadta, 1999-ben pedig kibővítette a Fogyasztóvédelmi Irányelveket. A biztosított jogok a következők:

- az alapvető termékekhez és szolgáltatásokhoz: elegendő élelmiszerhez, ruhához, otthonhoz, alapvető egészségügyi szolgáltatásokhoz, oktatáshoz, higiéniához való hozzáférés joga;
- jog az egészséget vagy az életet veszélyeztető termékek, termelési folyamatok és szolgáltatások elleni védelemhez, a fogyasztói termékeket előállító vállalatoknak biztonsági és teljesítményvizsgálatokat kell végezniük, mielőtt termékeik piacra kerülnek;
- jog az információhoz – ideértve az alapanyagokat, a vegyianyag-tartalmat, a szükséges elővigyázatossági lépéseket, a mellékhatásokat (ha vannak ilyenek), a korlátozó intézkedéseket és a lejáratot is – a jól

ÉRDEKESSEGEK

Fogyasztói világnap

A fogyasztói világnapot először 1983. március 15-én méltatták. A Fogyasztóvédelmi Világszervezet javaslatára vezették be ezt a napot, hogy ezzel felhívják az emberiség figyelmét a fogyasztók érdekei és jogai védelmének legégetőbb problémáira. Minden évben méltatják a fogyasztói világnapot, folyamatosan napirenden tartott téma a fogyasztói szövetségek összehangolt tevékenysége a különböző országok piacain.

2015-ben a fogyasztói világnap központi témája volt a fogyasztók figyelmének ráirányítása az egészséges táplálkozáshoz fűződő jogra, 2016-ban – a túlzott mennyiségű antibiotikum felhasználásával előállított hús- és húskészítmények forgalmazásának felfüggesztése, 2017-ben – a jobb digitális világ iránti igény népszerűsítése, 2018-ban – a digitális világ becsületes működtetése.

? Miről tanúskodik az a tény, hogy a fogyasztói jogok védelméről szóló téma két egymást követő évben is az internet-kereskedelemmel és a fogyasztással volt kapcsolatban?

informált döntéshozás és a tisztességtelen vagy félrevezető reklámozás és címkézés elleni védelem érdekében;

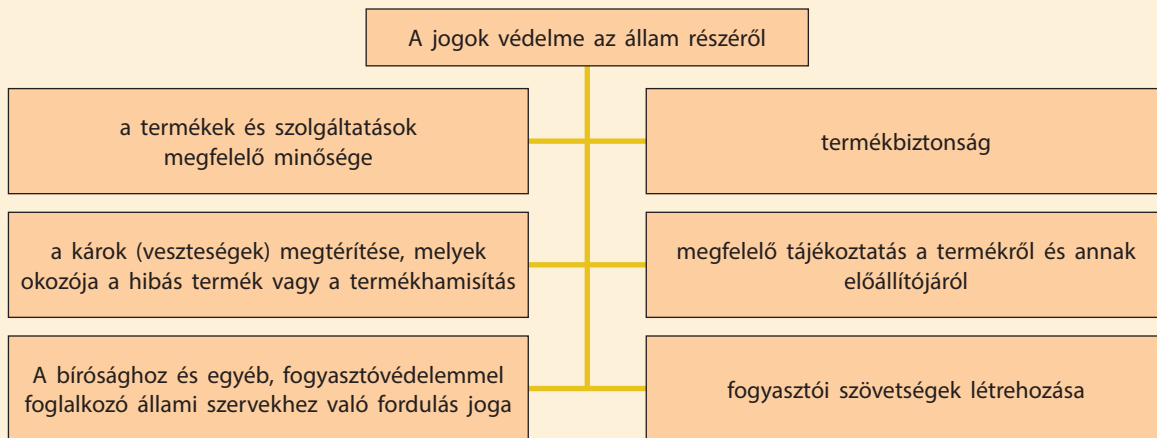
- jog versenyképes áron, kielégítő minőségben kínált termékek és szolgáltatások sorából való választás lehetőségéhez;
- jog a fogyasztói érdekek képviselőjéhez a törvényhozásban és a végrehajtásban, valamint a termékek és szolgáltatások kifejlesztésében;
- jogos panaszok esetén a korrekt kárpótláshoz való jog, beleértve a félrevezetés, a rossz minőségű, selejtes termékek és a nem kielégítő szolgáltatások miatti kompenzációt;
- jog a megfelelő tudás és képességek megszerzéséhez, amelyek a termékeket és szolgáltatásokat illető jól informált, magabiztos döntések meghozatalához szükségesek, beleértve az alapvető fogyasztói jogok és azok alkalmazási lehetőségeinek ismeretét is;
- jog az egészséges környezethez, amely nem fenyegető, nem veszélyes, és amely lehetővé teszi a jelen és jövő generációk méltóságteljes életét és jólétét.

Ezeknek az elvnek az ENSZ általi elfogadása elősegítette a fogyasztói jogok megkerülhetetlenné tételét, a fogyasztói jogok és a fogyasztói tekintély megszilárdítását mind a fejlett,

FOGYASZTÓI JOGOK

? Mondjátok el, hogyan értelmezték a felsorolt fogyasztói jogokat. Hozzatok fel példákat azok gyakorlati alkalmazására.

mind a fejlődő országokban. Ezek az elvek rögzítve lettek Ukrajna Alkotmányában is, valamint az ukrajnai fogyasztóvédelmi törvényben.

Ezenkívül a fogyasztónak magának is igyekeznie kell azon, hogy minőségi árut vagy szolgáltatást vegyen. Ennek elősegítésére a szakemberek különböző fogyasztói kézikönyveket dolgoztak ki. Ezek tartalmazzák azokat az alapismereteket, melyekkel mindenkinek tisztában kell lennie.

Minden boltban elengedhetetlen:

- fogyasztóvédelmi *sarok* megléte, ahol tájékoztatják a fogyasztókat az eladók és a vásárlók jogairól és kötelezettségeiről, feltűntetik a kereskedelmi egység címét, vezetőjének nevét és elérhetőségeit, valamint a fogyasztóvédelmi szervek elérhetőségeit;
- ki kell függeszteni Ukrajna Fogyasztóvédelmi Törvényének szövegét;
- elérhetővé kell tenni a panaszkönyvet.

Az eladóknak és a pénztárosoknak kötelező névkitűzöt viselni, amelyen olvasható a nevük és a beosztásuk.

Mielőtt kifizetnék az árut vagy a szolgáltatást, ellenőrizték:

- egyezik-e az eladási ár az árcédulán feltüntetett összeggel;

3. A háztartások költségvetése

A fogyasztás lehetősége közvetlen összefüggésben van a háztartás költségvetésével.

A **költségvetés** vagy büdzsé (francia *budget* – bőr pénztárca) – a bevételek és kiadások egyensúlyi helyzetének egy adott időszakra vonatkozó pénzbeli kifejeződése.

- ha csomagolt áruval van szó, nincs-e megsérülve a csomagolás és valóban tartalmazza-e a csomagolás az árut, amiért pénzt fizettek; megvan-e az áru minden tartozéka; megvan-e az összes előírás szerinti dokumentáció. Meg kell kérni az eladót, hogy mutassa be, valóban működik-e a megvásárolni kívánt termék;
- ha kimért termékről van szó, jól működik-e a mérleg;
- megtalálható-e minden információ az előírás szerint a csomagoláson és a mellékelt dokumentációban. Ezeket az információkat alaposan tanulmányozni kell, elsősorban oda kell figyelni a szavatossági időre, a gyártó jótállási garanciájára stb.

A termék (szolgáltatás) megvásárlása közben figyeljetelek oda:

- hogy kézhez kapjátok a pénztári bizonylatot (ha hosszúlejáratú termékről van szó, akkor a garancialevelet is) és figyeljetelek oda, hogy a pénztári bizonylaton szerepeljen a kifizetett összeg;
- hogy a garancialevél fel legyen tüntetve az eladás pontos napja és pontos helye.

? Miért kell védeni a fogyasztók jogait?

A költségvetés a háztartás tagjainak jövedelmeiből tevődik össze, melyek a következők:

- fizetés;
- nyugdíj, ösztöndíj, egyéb szociális segély;
- a háztáji gazdálkodásból eredő jövedelem;
- a vállalkozói tevékenységből eredő jövedelem;

ÉRDEKESÉGEK

Az ukrán háztartások kiadásainak struktúrája aról tanúskodik, hogy Ukrajna nem gazdag ország, egy átlagos család jövedelmének közel felét a táplálkozásra fordítja. 2016-ban a háztartások a jövedelem 47,8%-át (városban 49%-át, faluhelyen 45%-át) élelmiszertermékekre költötték. Összehasonlításképpen – Japánban ez az arány 25%. Az élelmiszerek után a második legnagyobb kiadási tétel a rezsi, a ház/lakás fenntartása, a villamos energia, a gáz, egyéb tüzelőanyagok ára. A legszegényebbek alig költenek pihenésre, oktatásra, szórakozásra, igen gyakran sokkal kevesebbet, mint szeszes italokra és dohányárura.

? Miről tanúskodik az ukrainai háztartások kiadásainak struktúrája?

- egyéb forrásokból (bankszámla, értékpapírok, bérleti díj) eredő jövedelem.

Természetesen, a háztartásokban a költségvetést nem hivatalos formában intézik. Igen ritka az, amikor valaki a családban veszi a fáradságot és pontos, írásba foglalt tervet készít a bevételekről és a kiadásokról. Amikor erre valóban szükség van, akkor például adatkezelő táblázatokat vagy elektronikus alkalmazásokat használnak.

A háztartások költségvetésének egyik tétele a megtakarítás. A *megtakarítás* – a jövedelemnek az a része, amit nem költünk el termékek megvásárlására vagy szolgáltatások igénybevételére. A háztartások azért takarékoskodnak, hogy előre nem látható körülmények esetén (betegség, szerencsétlenség, mun-

kanélküliség, nyugdíjba vonulás) megfelelő pénzügyi tartalékkal rendelkezzenek, valamint, hogy biztosítani tudják gyermekeik taníttatását, pénzügyi biztonságban legyenek stb.

Ám a szándék kevés a takarékoskodásra. A takarékoskodás akkor lehetséges, ha megfelelő jövedelemmel rendelkezünk.

Ha a család jövedelme igen alacsony, akkor lehetetlen takarékoskodni, sőt, a kiadások meghaladják a bevételeket. Ez akkor történik meg általában, ha olyankor vettek fel kölcsönt vagy élték fel a megtakarítást, amikor még magasabb volt a jövedelmük. A racionális fogyasztás elve alapján a jövedelem nem lehet alacsonyabb, mint a kiadás.

És végezetül, egyesek a megtakarított összeget befektetik például értékpapírokba, valutát, értéktárgyakat, ingatlant vásárolnak stb.

? Milyen tényezők alakítják a háztartás költségvetését?

KÖVETKEZTETÉSEK

A háztartások az ország gazdasága működésének fontos összetevői. A gazdasági kapcsolatokban egyidejűleg a javak tulajdonosai és fogyasztói is. A gyakorlatban a háztartások vásárlóereje az ország jóléti szintjének

a mutatója. Az ésszerű gazdálkodás a háztartásokban segít elkerülni a fölösleges kiadásokat, megtakarítani és ilyen módon forrást teremteni a fontos beszerzésekhez.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Mi a háztartás?
2. Milyen gazdasági funkciókat tölt be a háztartás?
3. Hogyan hat a háztartások fogyasztása a gazdaságra?
4. Mit tudtok a fogyasztói jogokról?
5. Próbáljatok listát készíteni arról, szerintetek mire kellene ügyelnie a tudatos fogyasztónak.
6. Miből tevődik össze a háztartások költségvetése?
7. Mi a szerepe a háztartásokban a megtakarításoknak?
8. Hogyan értelmezték a tudatos fogyasztás elvét?
9. Értelmeztétek a tananyag rész elején olvasható idézeteket. Egyetértetek-e azok tartalmával? Miért?
10. Az internet segítségével tájékozódjatok a háztartások költségvetéséről Ukrajnában, valamint más, különböző fejlettségű országokban.
11. Írjatok rövid fogalmazást *Milyennek kell lennie a háztartás költségvetésének* címmel.

IDÉZD FEL

1. Mi a szerepe a társadalomban a piaccgazdaságnak?
2. Kik a fogyasztók?

Már Adam Smith is tudta: ha a vállalkozók egyesülnek, ezt csak azért teszik, hogy összeesküdjenek a fogyasztók ellen.

Ralph Nader

Az embernek vagy ideje nincs, vagy pénze.

Lerner technológiai törvénye

Az üzletben nem kell félni a ráfordításoktól: ami korábban ráfordításnak tűnt, könnyen átalakul jövedelemmé.

Li Ka-shing

Mindent, amit a magánszektor meg tud csinálni, az állam is meg tudja sokkal rosszabbul.

Dixie Ray

5. TÉMA. VÁLLALKOZÓI SZFÉRA

1. Vállalkozói tevékenység

A modern világban az egyik legértékesebb dolognak tartják a kezdeményezőképtelenséget, az önálló problémamegoldás képességét és a képességet a megfelelő életmód biztosítására. Az emberben ezeknek a képességeknek a felszínre kerülése és hasznosítása akkor lehetséges, ha vállalkozói tevékenységbe kezd, ami egyszerre kíván alkotó hozzáállást, állandó útkeresést, társadalmi tevékenységet.

Amint a tudósok rámutatnak, a *vállalkozói tevékenység* – önálló (a vállalkozói tevékenységnek az ukrain törvények által engedélyezett bármely formája), kezdeményező (a vállalkozói tevékenység önálló kezdeményezésre történik), szisztematikus, saját felelősségi körbe tartozó (a vállalkozó vállalja a felelősséget a vállalkozói tevékenység mind pozitív, mind negatív következményeiért) gazdasági tevékenység, amit gazdasági és szociális célok elérése érdekében, valamint jövedelemszerzés céljából végeznek.

Ukrajnában a *vállalkozás* és az *üzlet (biznisz)* szavakat szinonimaként használják. Jogi értelemben megkülönböztetünk természetes és jogi személyeket. A természetes személy kifejezés a jogviszonyban résztvevő (állampolgárt, állampolgársággal nem rendelkező személyt) embert jelöli. A jogi személy – emberek csoportja, valamely szervezet, amelyre a jog egységes jogalanyként tekint. A vállalatok jogi személyek, de az egyes ember is lehet vállalkozó. Az ukrán jogszabályok alapján a vállalkozás feltételei:

- a tevékenység szabad megválasztása;
- önkéntes alapon a vállalkozói tevékenységbe jogi személyek és polgárok vagyonának és pénzének bevonása;
- a tevékenységek programjainak önálló kialakítása, a gyártók és a beszállítók kiválasztása, a jogszabályoknak megfelelő árképzés;
- munkavállalók szabad alkalmazása;
- anyagi-technikai, pénzügyi, munkaerő, természeti és egyéb erőforrások bevonása, amelyeket a jogszabályok nem tiltanak és nem korlátoznak;
- a törvény által megszabott adók megfizetése után fennmaradó jövedelemmel való szabad rendelkezés;
- vállalkozó – jogi személy önálló külgazdasági (határokon átnyúló) tevékenysége.

? Mit nevezünk vállalkozói tevékenységnek?

? Hozzatok fel példákat a társadalmi felelősségvállalás megnyilvánulására a társadalom életének említett területén.

2. A vállalkozó célja és szociális felelőssége

A vállalkozói tevékenységnek jelentős hatása van a gazdaság és a szociális szféra fejlődésére. A fejlett országokban az üzleti tevékenység az egyik legfontosabb adóforrás. A gazdasági eredmények között a legfontosabb a versenyképes környezet kialakítása a piacon, a piac megtöltése áruval és szolgáltatásokkal, baráti kapcsolatok az országok között gazdasági együttműködés útján. A vállalkozói tevékenység új munkahelyeket hoz létre, lehetővé teszi a kezdeményezés és a kreatív képességek kibontakoztatását mind a vállalkozó, mind az alkalmazottak számára, általánosságban véve válság-időszakokban segíti a lakosságot a túlélésben.

A vállalkozói tevékenység fokozatos megerősítése, annak jövedelmezősége további pénzügyi mozgásteret biztosít olyan társadalmilag hasznos tevékenységek számára, mint a jótékonykodás és a szponzorálás. Következésképpen a vállalkozás képes befolyásolni a társadalom fejlődését, a piacgazdaság megfelelő jogi szabályozása esetén a társadalmi haladás biztosításának leghatékonyabb és legtávlatibb eszköze.

A vállalkozói tevékenység és a társadalom együttműködésének egyik alapvető tényezője a társadalmi felelősségvállalás.

Az üzleti szféra társadalmi felelősségvállalása – önkéntes és önzetlen támogatás, a vállalkozó részvétele a szociális problémák megoldásában. Ez a vállalkozói magatartás hasznos mind a társadalom, mind saját maga számára. Az üzleti szféra részvétele a szociális progra-

mokban javítja az életszínvonalat a régióban vagy csökkenti a társadalmi feszültséget, a ráfordítások ellenére végső soron javítja a jövedelmezőséget, mivel a fogyasztók és a helyi hatalom képviselői nagyobb bizalommal tekintenek majd az adott vállalkozásra és annak tulajdonosára.

Az üzleti szféra társadalmi felelősségvállalása gyakran szociális programokhoz való hozzájárulásban nyilvánul meg. Ilyen programok lehetnek:

- továbbképzési programok, amikor a vállalkozó támogatja munkatársainak és azok gyerekeinek képzését vagy átképzését;
- egészségügyi programok, amikor a vállalkozó támogatja munkatársainak és azok családjának ingyenes orvosi ellátását és rehabilitációját;
- az egyetemi tanárok fizetéskiegészítése, valamint célzott segítségnyújtás a lakosság szociálisan sérülékeny kategóriáinak;
- berendezések, technikai eszközök biztosítása az oktatási és az egészségügyi intézményeknek;
- civil projektek finanszírozása;
- jótékonykodási akciók szervezése, adománygyűjtés jótékony célokra;
- a művészet és a gyermek kreativitás támogatása.

? Milyen kapcsolat van a jövedelmek és a szociális javak között?

3. Az üzlet jogi védelme

A hatályos jogszabályoknak megfelelően, az állam garantálja az összes vállalkozónak az egyenlő hozzáférést az anyagi, műszaki, pénzügyi, munkaügyi, információs, termé-

zeti és egyéb forrásokhoz. Jogilag is biztosított a vállalkozók közötti verseny szabadsága, valamint szabályozva van a fogyasztók

védelve a tisztességtelen verseny és a monopólium következményeivel szemben.

Az állam beavatkozása a vállalkozók gazdasági tevékenységébe megengedhetetlen, az állami szervek és a hivatalos személyek csak a törvények által megszabott kompetenciájuknak megfelelően utasíthatják a vállalkozókat. Tilos az állami szerveknek olyan döntéseket hozni, melyekkel előnybe hoznak egyes vállalkozókat más vállalkozók rovására.

Amennyiben az állami szerv olyan döntést hoz, amely túllép a törvényben meghatározott kompetenciáján, a vállalkozó bírósághoz fordulhat, ahol érvénytelenítheti az ilyen határozatot. A vállalkozói tevékenység megvédésére bírósági úton van lehetőség.

A vállalkozói tevékenység védelme a bíróság által történik.

KÖVETKEZTETÉSEK

A vállalkozás egyik alapvető formája a jövedelemképzésnek. A magánvállalkozás ugyanakkor a piacgazdaságnak is elengedhetetlen összetevője. A vállalkozók, bizonyos tekintetben az államhoz hasonlóan, jövedelmük egy részét a szociálisan védtelen társadalmi réte-

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Mi a vállalkozás?
2. Mi a fő célja a vállalkozásnak?
3. Az ukrajnai jogszabályok milyen elveket rögzítenek a vállalkozói tevékenységgel kapcsolatban?
4. Soroljátok fel a vállalkozók gazdasági funkcióit.
5. Szerintetek milyen befolyást gyakorol a fejlett üzleti világ az ország társadalmi fejlődésére.
6. Milyen módon realizálhatják a vállalkozók szociális felelősségüket?
7. Melyek azok a szociális támogatások, amelyek egyúttal a vállalkozó jövedelmét is gyarapítják?
8. Milyen módon biztosítja az állam a vállalkozói tevékenység jogi védelmét?
9. Véleményetek szerint hogyan kapcsolódik össze a hatékony bírósági rendszer az országban a vállalkozói szféra fejlődésével?
10. Miként mutatják be a tananyagrészt elején olvasható idézetek a vállalkozói tevékenységet? Mit gondoltok ezekről az állításokról?
11. Készítsetek interjút két-három ukrajnai vállalkozóval. Határozzátok meg, mi a közös és mi az eltérő a vállalkozásaik között. Az eredményekről számoljatok be előadás vagy prezentáció formájában.

ÉRDEKESSEGEK

A mai üzleti világban egyike a fontos szociális feladatoknak az, hogy minden ember számára biztosítva legyen az egyenlő hozzáférés a javakhoz. Így például, az internetes vásárlás lehetősége nagyon megkönnyítheti a fizikai hátránnyal élők mindennapjait, akik számára a hagyományos üzletben való vásárlás számos akadályba ütközik. A vállalkozások internetes oldalai és más elektronikusan hozzáférhető szolgáltatások éppen ezeknek a nehézségeknek az elkerülésére szolgálnak. Az internetes oldalakon meg lehet változtatni a betűméretet a jobb olvashatóságért, lehetőség van a szövegnek gép általi felolvasására, tetszőlegesen változtathatók a gombnyomással működő funkciók. A hagyományos üzletek és intézmények is igyekeznek megteremteni a feltételeket a fizikai képességeikben korlátozott személyek kiszolgálásának javítása érdekében. Ezáltal könnyebbé válik a hozzáférés a megtermelt áruhoz és a kínált szolgáltatásokhoz.

? Miért kell jogilag védeni az üzleti tevékenységet?

gek támogatására fordíthatják – ebben nyilvánul meg az üzleti világ szociális felelősségvállalása. Az államnak meg kell teremtenie a lehetőségeket az üzleti tevékenység folytatásához, mert ezzel saját bevételi forrásait is növeli.

Tisztában vagyunk azzal, mennyit érünk. És ez az érték mindig magasabb, mint a fizetésünk.

Ismeretlen szerző

Gazdag az a társadalom, amelyben az anyagi javak olcsón hozzáférhetők, az ember viszont sokba kerül.

Richard Tony

A munkaadó álma – munkavállalók nélkül termelni, a munkavállaló álma – munka nélkül pénzt keresni.

Ernst Schumacher

Végeredményben a szabad munka olcsóbb, mint a rabszolgamunka.

Adam Smith

6. TÉMA. MUNKAERŐPIAC

1. Munkaerőpiac

A piac egyik fajtája a munkaerőpiac, amelynek elemei az árú, a kereslet, a kínálat és az ár. A mai közgazdasági szakirodalomnak nincs egyértelmű válasza arra a kérdésre, hogy mit kell árucikknek tekinteni a munkaerőpiacon: a munkaerőt, a munkát vagy a munka általi szolgáltatást. A szakértők többsége úgy véli, hogy a termék a munkaerőpiacon az egyéni munkaerő. *Egyéni munkaerő* – a személy fizikai és lelki tulajdonságainak összessége, melyeket felhasznál a termékek és a szolgáltatások előállításánál.

A munkaerőpiac az a terület, ahol a munkavállalás végbemegy, formálódik a munkaerő iránti igény és annak kínálata. Olyan mechanizmusnak is tekinthetjük ezt a folyamatot, amely összehangolja az árat és a munkafeltételeket a munkaadók és a munkavállalók között. A munkaerőpiac így módon a gazdaságnak az a területe, amely a munkavállalástól a munkaviszony megszűnéséig magában foglalja a munkaadó és a munkavállaló kapcsolatát.

A munkaerőpiacon a *munkaerő* az a tulajdonos, szállító és értékesítő, aki munkavállalóvá szeretne válni, a vásárló szerepét pedig a vállalkozó vagy az állam tölti be. A keresleti piac határozza meg a szabad munkahelyek számát, amit a munkaadók felkínálnak. Az ár kifejezője a munkaerőpiacon a munkavállaló fizetése, amelyért a munkavállaló hajlandó elvégezni a munkát, a munkaadó pedig alkalmazni őt. A magas fizetés korlátozza a vállalkozó lehetőségeit az alkalmazható munkaerő számát illetően, és ellenkezőleg, az alacsony fizetések lehetővé teszik számára, hogy több munkaerőt alkalmazzon.

? Mi a munkaerőpiac?

2. A munkavállaló szakmájának, foglalkozásának, képzésének fogalma

A munkaerőpiac formálódásának és funkcionálásának fontos feltétele, hogy a dolgozó megfeleljen a munkahely által megszabott követelményeknek, a felkínált állás pedig a dolgozó érdekeinek. Gyakran hallani: ahhoz, hogy valaki munkát kapjon, rendelkeznie kell megfelelő képesítési szinttel, szakembernek kell lennie a maga szakterületén. Ezek a fogalmak azonban különböző tartalmakat fednek.

A *szakma* fogalma bizonyos tevékenységi kör (tanár, pszichológus, menedzser, orvos stb.) betöltéséhez szükséges képzettséget igénylő foglalkozás. Az egyes szakmákon belül a munkamegosztás eredményeként megkülönböztetnek különböző foglalkozásokat. A *foglalkozás* – a tevékenység

IDÉZD FEL

1. Mi a piac?
2. Kik a vállalkozók?

ÉRDEKESSEGEK

Ahogy Adam Smith skót közgazdász állította, a spon-
tán piaci mechanizmus támogatja a normál bérszintet,
és a munkaerőpiac kínálatától és keresletétől függ. A bé-
rek fizikai minimumra való csökkentése a munkavállalók
kipusztulásával fenyeget, jelentős növekedése pedig a
termékenység növekedéséhez, a munkaerő kínálat növe-
kedéséhez, a verseny fokozódásához vezet. Következés-
képpen, a bérek végül ismét csökkenni fognak.

A munkaerő, amint azt már említettük, az eladás és
vásárlás tárgya. A *munkaerő* áru vásárlását munkaerő-fel-
vételnek nevezik. A munkavállaló egy bizonyos időre el-
adja a vállalkozónak munkaerejét, de a termék tulajdo-
nosának marad.

A felvett munkavállaló és a vállalkozó jogilag egyen-
lő, a munkavállaló és a munkáltató közötti kapcsolatot

munkaszerződésbe foglalják. Ez a dokumentum mindkét
fél kölcsönös jogait és kötelezettségeit jelzi a munkaerő
adásvétele feltételeinek teljesítésével kapcsolatban.

A munkaszerződés alapján a munkavállaló köteles
dolgozni a vállalkozónál bizonyos szakmának, képesítés-
nek megfelelően, munkahelyének kell lennie és be kell
tartani a szervezet munkarendjét.

A vállalkozó köteles a munkavállalónak a képzettsé-
gével és elvégzett munkájával összhangban díjat fizetni,
biztosítani a munka és a foglalkoztatásra vonatkozó jog-
szabályok által előírt munkakörülményeket a kollektív
szerződés és munkaszerződés alapján.

? Milyen a viszony egy vállalkozó és egy bérelt mun-
kavállaló között a piaccgazdaságban?

formája valamely szakmán belül, amelyhez konk-
rét ismeretekre, képességekre és készségekre van
szükség, amit képesítés útján lehet megszerezni,
s aminek eredményeképpen az egyén alkalmassá
válík meghatározott feladatok végrehajtására (pél-
dával, humánmenedzser, marketing menedzser).

A *képesítést* illetően megkülönböztetjük az
alkalmazási feltételeket és a dolgozók képesi-
tését. Az *alkalmazási feltételek* – a követelmé-
nyek összessége, amelyekkel azoknak kell ren-
delkezniük, akik alkalmasak az adott állás
betöltésére. A *munkavállaló képesítése* – szak-
mai *képesítés*, a megszerzett szakmai ismERE-

tek összessége. A munkavállaló képesítését a
következő tényezők határozzák meg: az általá-
nos és speciális tudás szintje; a munkaviszony-
ban eltöltött idő az adott vagy ahhoz hasonló
szakterületen (szakmai gyakorlat).

Betöltött állás – a munkavállaló formális
pozíciója a munkahelyi kollektíván belül, amely
a betöltött állással összefüggő elvárt feladatok
ellátását követeli meg.

? Melyik az a tényező, amelyik a leginkább be-
folyásolja a munkaerő árát?

KÉPESÍTÉSI (KVALIFIKÁCIÓS) SZINTEK

képesítési szint	feltételek
felsőfokú képesítéssel rendelkező munkaerő	szakirányú felsőfokú képesítés és jelentős szakmai tapasztalat (több mint öt év)
középfokú képesítéssel rendelkező munkaerő	felsőfokú vagy középfokú szakképesítés és valamennyi szakmai tapasztalat
gyakorlattal rendelkező képzett munkaerő	szakképesítés hiánya, ám jelentős szakmai tapasztalat
magasan képzett munkaerő	középfokú szakképesítés (két-, hároméves képzésben), jelentős szakmai tapasztalat kiemelt munkakörökben
képzett munkaerő	középfokú szakképesítés (egy-, kétéves képzésben) és jelentős szakmai tapasztalat
alacsony képzettségű munkaerő	tanfolyamon szerzett képesítés (három hónaptól egy évig terjedő képzésben), kevés munkatapasztalat
Képesítés nélküli munkaerő	képesítés és szakmai tapasztalat hiánya

? Hozzatok fel konkrét példákat a fenti képesítési szintekre.

ÉRDEKESSEGEK

Számos szakma megköveteli, hogy a munkavállaló megfelelő képesítéssel rendelkezzen, de olyan területek is vannak, ahol egyáltalán nem lehetséges képesítést szerezni. Például, van olyan vállalat, ahol van macskaeledel kóstoló szakma. Mivel az állatok nem tudják megmondani, hogy az ételek ízlenek-e nekik, ezért egész csoport kóstolót alkalmaznak, akik a kóstolás után elmondják a véleményüket.

A kozmetikai iparban vannak professzionálisan szaglóssal foglalkozó szakemberek, akiknek a feladata az illatok tartósságának ellenőrzése.

A bútorsalonokban, ahol hálószo-ba-bútorokat értékesítenek, a munkatársak között vannak párnafelelősök, akiknek az a feladata, hogy a kiállított párnák ne legyenek meggyűrve, hanem szabályosan álljanak.

KÖVETKEZTETÉSEK

A munkavállalás a legelterjedtebb módja a jövedelemhez jutásnak. A munkaerőpiacon az az ember, aki szeretne elhelyezkedni, a *munkaerő* elnevezésű árut adja el. Ennek az árunak a vásárlója a munkaadó, az ára pedig – a fizetés.

A munkaerőpiac alá van rendelve a piacgazdaság törvényeinek. A munkavállalókat meg lehet különböztetni szakma, foglalkozás, képesítés szerint. Különösen a képesítés van erős befolyással a konkrét munkavállaló *árára*.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Mi az árú a munkaerőpiacon?
2. Definiáljátok az egyéni munkaerő fogalmat.
3. Hogyan alakul a munkavállaló és a munkaadó kapcsolata?
4. Milyen kötelezettségei vannak a munkaadónak a munkavállalóval szemben, és fordítva, a munkavállalónak a munkaadóval szemben?
5. Mi befolyásolja a munkaerőpiacon a munka árának (a fizetésnek) az alakulását?
6. Miben különbözik a szakma és a foglalkozás?
7. Milyen képesítési szinteket ismersz?
8. Mit gondolsz a tananyagrészt elején olvasható idézetekről? Melyek tartalmával értesz egyet, melyek nem? Miért?
9. A Richard Tony-idézet alapján vitassátok meg a következő kérdést: „Mikor lesz gazdag az ukrán társadalom”.
10. Internetes keresők segítségével a világhálón nézzetek utána, melyek a legnépszerűbb szakmák Ukrajnában és néhány egyéb országban (szabadon választhattok országokat). Nézzetek utána, milyen munkaerőpiaci igények állnak fenn ezekben az országokban? A megszerzett információkat mutassátok be előadás vagy prezentáció formájában.
11. Írjatok rövid fogalmazást *Milyennek látom a jövőbeli szakmámat?* címmel.

IDÉZD FEL

Milyen jogszabályok védik az üzleti tevékenységet?

Egy reformkormányban három olyan embernek kell lenni, akit mindenki utál. Az egyik leültet mindenkit, aki lop. A második felszámol minden akadályt. A harmadik mindenki elé odatartja a politikai védőpajzsot.

Kakha Bendukidze

A korrupció lelki betegség.

Lubomir Guzar

Semmi nem növeli meg úgy a kenőpénz mértékét, mint a korrupció elleni harc.

Népi aforizma

A kormányon belüli korrupcióról mindig múlt időben számolnak be.

Murphy törvénye

7. TÉMA. LOBBIZÁS ÉS KORRUPCIÓ

1. A lobbizás

A politikai pártoknak a társadalmi életre gyakorolt befolyása jellegével kötik össze annak a jelenségnek a megszületését, amit lobbizásnak nevezünk. A lobbizás során bizonyos csoportok saját érdekeiknek megfelelő kedvezményes feltételeket igyekeznek elérni a hatalmi szerveknél.

A **lobbizás** – a társadalom jelentős gazdasági erővel rendelkező tagjai vagy vállalatai csoportjának célirányos tevékenysége, hogy a saját érdekeik mentén befolyásolják a törvényhozói hatalom döntéseit. Az érdekelt csoport tagjait lobbistáknak, magát a csoportot pedig lobbinak nevezik. A lobbizást még *publikus érdekképviseletnek* is nevezik.

A lobbizás lehet legális (felszólalás parlamenti meghallgatásokon, dokumentumok kidolgozásában, személyes találkozók, a közvélemény formálása, szociológiai felmérések megrendelése és azok eredményeinek nyilvános terjesztése stb.), valamint illegális (a *saját emberek* választási kampányának finanszírozása, különböző úton-módon megszabadulás a nem kívánatos jelöltektől stb.). A legális lobbizás nem sérti a törvényeket, az illegális – maga a korrupció.

A legális lobbizás egyének vagy szervezetek érdekeit próbálja előmozdítani, amelyek megfelelnek a nemzeti érdekeknek és fontos szerepet töltenek be az egész ország gazdasága számára. Ezt a fajta lobbizást speciális struktúrák valósítják meg – mozgalmak, ligák, társulások, szövetségek, melyek tevékenységét értékeli és ellenőrzi a közvélemény az információk nyilvánosságának köszönhetően. Az ilyen lobbizási csoportok törekvésükhöz igyekeznek megnyerni a társadalom minél szélesebb rétegeit. A lobbizási csoportok konkurálnak egymással, ami lehetővé teszi egymás kölcsönös ellenőrzését, és szükség esetén a tömegmédián keresztül a nagy nyilvánossághoz fordulhatnak.

Különböző országokban eltérően viszonyulnak a lobbizási tevékenységhez. Az USA-ban és Kanadában törvényileg szabályozzák, Indiában a korrupcióval azonosítják. Ukrajnában nincsenek olyan törvények, amelyek ezzel a kérdéssel foglalkoznának, noha vannak javaslatok, hogy erre szükség lenne.

? Miben rejlik a lobbizás veszélye?

2. Korrupció

A lobbizást nem nevezhetjük sem negatív, sem pozitív jelenségnek. Minden attól függ, milyen céllal használják. A lobbizás fő problémája az, hogy korrupcióhoz vezethet.

ÉRDEKESSEGEK

A lobbizás az angol lobby szóból ered, ami eredetileg előcsarnokot jelent. Az 1640-es években így nevezték a brit parlament alsóháza épületének termét, ahol a képviselők szavaztak, találkoztak és beszélgettek egymással, amit nem tehettek meg a plenáris ülések termében.

A brit parlament ülésterme

A **korrupció** (latin *corrumpere* – elrontani) – negatív társadalmi jelenség, ami abban nyilvánul meg, hogy a hivatalos és közéleti személyek, a politikai szereplők törvénytelen módon használják fel jogaikat és hivatali pozíciójukat személyes meggazdagodásuk érdekében, ami kárt okoz az országnak.

A korrupció abban különbözik a lobbizástól, hogy a lobbistáknak nincs közvetlen hasznuk az általuk lobbizás útján elért döntésből. Ezenkívül a különböző lobbicsoportok versenyeznek egymással azért, hogy befolyásolják a döntéshozókat.

A korrupció annak az örök emberi szándéknak a következménye, hogy meggazdagodjon. A korrupció jele a hivatalos személy cselekedetei és munkaadója érdekei, vagy a választott tisztviselő és a társadalom érdekei közötti ellentét. Korrupcióra minden ember hajlamos lehet, akinek köze van a források elosztásához, melyeket nem birtokol, de mégis saját belátása szerint rendelkezik velük (hivatalnok, képviselő, bíró, jogvédelmi szerv munkatársa, ügyintéző, vizsgáztató, orvos stb.) Korrupcióra leginkább az ösztönöz, hogy hivatali helyzeténél fogva jövedelemre tehet szert, a legfőbb visszatartó erő pedig az, hogy kockáztatja a lebukást, s akkor megbüntetik.

A korrupciónak sokféle típusa létezik: nepotizmus, sikkasztás, vesztegetés, zsarolás, csalás.

Nepotizmus – igazságtalan pártfogás, melyben a befolyással bíró emberek közhivatalok, állások, méltóságok elnyerésénél az érdem és képesség mellőzésével rokonaikat s családbelieket részesítik előnyben.

Sikkasztás – a hivatali személy a törvényesen rá bízott, de nem az ő tulajdonát képező forrásokat saját meggazdagodására fordítja.

Vesztegetés – a hivatali személy szívességet tesz vagy privilégiumokat biztosít természetes vagy jogi személyeknek anyagi ellenszolgáltatás

fejében, amivel kárt okoz az országnak, más természetes és jogi személyeknek.

Zsarolás – természetes vagy jogi személy arra kényszerítése, hogy pénzt vagy nagy értékű tárgyat adjon cserébe bizonyos lépések megtételéért érdekében, vagy pedig azért, hogy a hivatalnok ne tegyen semmit. A zsarolás leginkább abban nyilvánul meg, hogy a hivatali személy megtagadja a hozzáférést a kompetenciájába tartozó szolgáltatáshoz. Ugyanígy lehetőséget ad a zsarolásra az a helyzet, amikor a hivatalnok kompetenciájába tartozik a befizetések (például adó, vám) összegének megállapítása.

A *csalás* olyan viselkedésforma, amely természetes vagy jogi személy becsapására vagy félrevezetésére irányul önös érdekből vagy egy harmadik fél érdekében.

A korrupció megnyilvánulásának tekintik a hivatali feladatok ellátása során szerzett információk felhasználását személyes érdekből, információszolgáltatás alaptalan megtagadását vagy bizonyos ideig való visszatartását, hivatalos információ nem hiteles vagy nem teljes közlését. Az is korrupciónak számít, ha a hivatali személy olyan ajándékot kap, amely alkalmas arra, hogy megváltozzon a hozzáállása az ajándékozó személyéhez. Ezenkívül, ha egy állami intézményen belül a beosztottak megajándékozzák a főnököt – ez szintén a korrupció megnyilvánulása, mert az ajándékozás befolyással lehet arra, hogy a vezető milyen döntést hoz a beosztottaival kapcsolatban. Az ajándék nem feltétlenül tárgyi, lehet valamilyen előny, szolgáltatás, bármi, ami ingyenesen vagy a piaci helyzethez képest irreálisan alacsony áron lett hozzáférhetővé téve, szintén táptalajt nyújthat a korrupciónak.

? Miben különbözik a korrupció a lobbizástól?

A KORRUPCIÓ LEKÜZDÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI

? Támasszátok alá a fenti lehetőségek fontosságát a korrupció leküzdésében.

3. A korrupció következményei és az ellene való harc

A kutatók véleménye szerint a korrupció a legnagyobb akadálya a gazdaság növekedésének és a fejlődésnek, képes megbuktatni bármilyen haladó átalakulást. A korrupció elsősorban a fejlődő országokra jellemző, ahol elharapózásának oka a politikai intézmények nem megfelelő működése. Ezenkívül a korrupció okai:

- kétértelmű törvények. Az egyszerű, egyértelmű, lakonikus és érthető jogszabályok megkönnyítik a polgárok számára a törvények megértését, de ha a törvények kétértelműek, a bírúk is úgy értelmezhetik, hogy a *helyes* döntés szülessen meg;
- a lakosság nem ismeri vagy nem érti meg a törvényeket, ami lehetővé teszi, hogy a hivatali személyek önkényesen akadályozzák a bürokratikus eljárásokat vagy a szükséges mértékűnél nagyobb befizetési kötelezettséget állapítsanak meg;
- a bürokratikus apparátus eljárásrendjének függése a hatalmon levő politikai elittől;
- a bürokratikus intézmény dolgozójának szakmai alkalmatlansága;
- az illegálisan szerzett javak legalizálásának lehetősége;
- a rokonok előtérbe helyezése és a politikai védőháló, ami személyes kapcsolatokhoz (titkos megállapodásokhoz) vezet, melyek gyengítik a korrupció ellenőrzésének és megelőzésének mechanizmusát;
- az egység hiánya a végrehajtó hatalomban, azaz amikor egy és ugyanazt a tevékenységet egyszerre több hivatal is szabályozza;

- fejletlen vagy gyenge civil társadalom, aminek következtében a polgároknak nincs elegendő befolyása, hogy hatékony ellenőrzés alatt legyen az államhatalom törvényalkotó, végrehajtó és bírói hatalmi ága.

A korrupció az állam működésének ősrégi velejárója. Teljesen nem lehet kiiktatni. Ám vannak módszerek, amelyek segítenek annak lehető legteljesebb visszaszorításában:

- a jogi szabályozás tökéletesítése oly módon, hogy ne legyen lehetőség a kétértelműsége a törvények értelmezésében és bírósági alkalmazásában a korrupciós bűncselekmények elkerülhetetlen büntethetősége érdekében;
- különleges korrupcióellenes kormányzati szerv létrehozása, amely illetékes annak eldöntésében, hogy egyik vagy másik cselekedet vagy a nem cselekvés a korrupció megnyilvánulása-e;
- olyan gazdasági mechanizmusok megalkotása, melyek lehetővé teszik a hivatali személyek számára jövedelmük gyarapodását a törvény megsértése nélkül;
- a piacok és a verseny szerepének erősítése, ami csökkentheti a korrupcióból származó potenciális jövedelem mértékét. Az utóbbihoz tartozik az azonos tevékenységet végző állami szervek konkurenciája is;
- a társadalomban arra nevelni, hogy a korrupció elítélendő;
- a civil kontroll lehetősége az államhatalom szervei fölött.

? Mi a legfontosabb a korrupció elleni harcban?

ÉRDEKESSEGEK

A hatékony korrupcióellenes intézkedések jó példája Szingapúr. Szingapúr 1965-ben erősen korrumpált országgént nyerte el a függetlenségét. A következő eszközökkel vették fel a harcot a korrupcióval szemben: tökéletesítették az állami hivatalnokok tevékenységére vonatkozó jogi szabályozást, egyszerűsítették a bürokratikus procedúrákat, az etikai magatartási normák betartásának szigorú ellenőrzését. Létrehozták a független korrupcióellenes hivatalt, ahová az állampolgárok panasszal fordulhatnak az állami hivatalnokok tevékeny-

ségével kapcsolatban és követelhetik a károk megtérítését. Ezzel egyidejűleg fokozták a bírósági rendszer függetlenségét (a bírácoknak magas fizetések, magas társadalmi elismertség); gazdasági szankciók bevezetése a kenőpénzek elfogadásáért és a korrupcióellenes szervezetekkel való együtt nem működés esetén. Mindezzel együtt csökkentették a gazdaság túlszabályozottságát, emelték a hivatalnokok fizetését és továbbképzésben részesítették az adminisztratív munkatársakat.

KÖVETKEZTETÉSEK

A lobbizás és a korrupció minden állam állandó velejárója. A lobbizás civilizált, legális formája annak, hogy az érdekelt felek befolyást gyakoroljanak a végrehajtó szervekre. A korrupciótól eltérően, nem jár együtt a lobbizó személy meggazdagodásával. A korrupció abban nyilvánul meg, hogy a hivatali személyek jogtalan

előnyhöz akarnak jutni, visszaélve hivatali helyzetükkel. Ez negatív társadalmi jelenség, ami akadályozza az állam gazdasági, társadalmi és politikai fejlődését, az államnak anyagi veszteséget okoz, aláássa a hatalom legitimitását.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Mi a lobbizás? Honnan ered a megnevezése?
2. A lobbizásnak milyen fajtái ismertek?
3. Mi a korrupció?
4. Milyen következményekkel jár a társadalom számára, ha az államban magas fokú a korrupció?
5. Létezhet-e olyan ország, amelyben egyáltalán nincs korrupció? A választ indokoljátok meg.
6. Véleményetek szerint miben különbözik egymástól a lobbizás és a korrupció?
7. Soroljátok fel a korrupció fajtáit.
8. A társadalmi-politikai és gazdasági élet mely tényezői azok, amelyek leggyakrabban előidézik a korrupciót?
9. Véleményetek szerint Ukrajnában milyen módszerekkel lehetne sikeresen felvenni a küzdelmet a korrupcióval?
10. A Transparency International ukrajnai korrupcióval kapcsolatos jelentésében olvassuk a következőket: „Ukrajnában a legtöbb korrupciós cselekményt a polgárok hallgatóságos beleegyezésével követik el, akik tudnak a korrupció tényéről, ám nem igyekeznek feljelentést tenni.” Egyetértetek-e ezzel a megállapítással? Véleményeteket indokoljátok meg.
11. Mondjátok el, hogyan értelmezték a tananyagrészt elején olvasható idézeteket.
12. Az interneten néztek utána a korrupcióellenes harc példáinak a világ országaiban. Előadás vagy prezentáció formájában mutassátok be, mire jutotatok.
13. Írjátok fogalmazást *Hogyan küzdhető le a korrupció Ukrajnában?* címmel

GYAKORLATI FOGLALKOZÁS

Családi költségvetés

IDÉZD FEL

1. Mit jelent a tudatos fogyasztás?
2. Mire szolgál a költségvetés?
3. Mi a háztartás?
4. Milyen szerepet tölt be a háztartás a gazdaságban?

CÉL:

- a családi költségvetés megismerése által megérteni, hogyan lehet ésszerűen beosztani a jövedelmet.

FELADATOK A GYAKORLATI FOGLALKOZÁS ELŐKÉSZÍTÉSÉHEZ

1. Ismerd meg saját családod jövedelemgazdálkodását.
2. Előkészíteni a megfelelő eszközöket ahhoz, hogy a család jövedelemgazdálkodását számszerűsítve tudd vizsgálni.

A MUNKA MENETE

1. Számoljátok ki, mennyit fordított a családotok az elmúlt három hónap folyamán:
  - 1) élelmiszerre;
  - 2) közétkeztetési szolgáltatás igénybevételére;
  - 3) rezsire;
  - 4) adókra és hiteltörlesztésre;
  - 5) közlekedésre (tömegközlekedésre, ha van, akkor a személygépkocsi üzemben tartására, stb.);
  - 6) ruhára és cipőre;
  - 7) oktatásra (különórákra, írószerekre, könyvekre stb.);
  - 8) egészségügyi ellátásra;
  - 9) sportra;
  - 10) szórakozásra;
  - 11) egyéb szükségletekre;
  - 12) megtakarításokra.
2. Adjatok választ a következő kérdésekre.
  - 1) Miért költünk nagyon sokat bizonyos dolgokra? Kijöhetnének-e kevesebből?
  - 2) Vannak-e olyan kiadások, amelyeket vissza lehetne fogni?
  - 3) Vannak-e olyan kiadások, amelyek szükségtelenek?
  - 4) Milyen javaslatokat tennél a takarékoskodás érdekében?
3. Számítsátok ki, mennyi a család havi jövedelmének 7%-a. Ha a költségvetésből ezt az összeget minden hónapban félreteszitek a szülő bankszámlájára évi 18%-os kamatra, akkor hány havi nyitánya gyűlik össze öt év alatt?
4. **Csoportfoglalkozás.** Beszéljétek meg, mi a hatékonyabb – a jövedelem növelése vagy a kiadások csökkentése?
5. Fogalmazzatok meg általános következtetéseket a foglalkozás céljának megfelelően.

ELLENŐRZŐ FELADATOK

1. Milyen szükségletet elégítettetek ki, amikor megnéztetek egy érdekes filmet?
  - A anyagi, személyes
  - B szellemi, személyes
  - C anyagi, társadalmi
  - D szellemi, csoportos

2. Az alábbi erőforrás-csoportok melyike illusztrálja a legmegfelelőbben az erőforrások alapvető formáit?
  - A fizetés, dolgozók, pénz
  - B kőolaj, taxisofőrök, áruk
  - C mészkőlelőhely, tanárok, munkagépek
  - D farmergazdálkodók, befektetők, termelők

3. A termék akkor hasznos, ha
  - A megtermelése jelentős befektetést igényel
  - B a kereslet iránta a piacon állandó
  - C képes kielégíteni a fogyasztó valamely szükségletét
  - D a fogyasztó számára árban elérhető

4. A gazdasági racionalitás arra ösztönzi az embereket, hogy
  - A a gazdasági viszonyok minden szereplője takarékosan bánjon a pénzzel
  - B minden ember saját érdekei szerint hoz döntést
  - C a piaci viszonyok minden szereplője az előírásoknak megfelelően cselekszik
  - D minden ember azonos módon cselekszik azonos feltételek közepette

5. A *tulajdon* gazdasági kategória alatt azt értjük, hogy
  - A az ember a tulajdon kategóriába tartozik
  - B az állam és a természetes személy közötti kapcsolat az állami vagyon birtoklásával kapcsolatban
  - C a szereplők közötti kapcsolatok a gazdasági javak felhasználása tekintetében
  - D az emberek közötti viszonyok a fogyasztói javak felhasználásával összefüggésben

6. A piacgazdaság legfontosabb előnyei:
  - A a források hatékony felhasználása és a gazdasági szabadság
  - B a személyes jövedelmek egyenlő elosztása és a teljes foglalkoztatottság biztosítása
  - C az árstabilitás biztosítása és a személyes jövedelmek igazságos elosztása
  - D a diszkrimináció felszámolása és a környezetszennyezés minimalizálása

7. A gazdasági körforgás sémája (136. oldal) alapján Szvirigyukék családi kávézója villanyszámlájának kiegyenlítése a következő pénzmozgással jár:
  - A a pénz áramlása a háztartásból a piacra
  - B a pénz áramlása a vállalattól az áruk és szolgáltatások piacára
  - C a pénz áramlása a háztartásból a forráspiacra
  - D a pénz áramlása a háztartásból közvetlenül a vállalkozásba

8. A piacgazdálkodás nem más,
A mint a gazdálkodás formája, amely a magántulajdonon, a piaci árképzésen és a konkurencián alapszik
B az a rendszer, ahol összekapcsolódik a gazdaság állami szabályozása a monopolisztikus konkurenciával
C az állam és a magánvállalatok közötti gazdasági kapcsolatok önszabályozásának bonyolult folyamata
D gazdasági rendszer, amely a magántulajdonon és a hagyományos gazdálkodási módszereken alapszik
9. Melyik állítás igaz az alábbiak közül:
A a benzin árának emelkedésével kínálata a piacon csökkent
B a gépkocsik iránti kereslet azért nőtt, mert megdrágult a benzin
C a narancspiacon nőttek az árak, ezért nagyobb lett a kereslet a mandarin iránt
D csökkent az írószerek ára, ezért csökkent az irántuk való kereslet
10. Az áruhiány oka a piacon az, hogy
A a termék ára meghaladja az egyensúlyi árat
B a termék ára alacsonyabb, mint az egyensúlyi ár
C az áru nem felel meg a minőséggel kapcsolatos állami előírásoknak
D a kínálat felülmúlja a keresletet
11. Ukrajnában a legközelebb áll az egészséges konkurenciához a következő termék előállítására:
A gabona
B személygépkocsi
C tanárok szolgáltatásai
D mobilkapcsolat
12. A munkaerőforrások korlátozottságának oka
A a lakosság összlétszáma és a munkaképes korú lakosság aránya
B a munkanélküliség aránya az országban
C a munkahelyek száma a vállalatoknál
D a termelési szférában csökkent a munkaerő iránti igény

VII. fejezet

Ukrajna, Európa, a világ

IDÉZD FEL

1. Milyen nemzetközi szervezeteknek tagja Ukrajna?
2. Az emberiség milyen globális problémákkal küzd?

Globalizáció – a különböző országok gazdaságának egy-egy gazdasági rendszerben való működése, a pénzügyek, a termékek és az információk világszintű egységessége.

Globális problémák – azoknak a társadalmi-természeti problémáknak az összessége, amelyek megoldásától függ az emberiség társadalmi fejlődése és a civilizáció megőrzése.

A globalizáció globalizálja az összes problémát, és egyiket sem kisebbíti.

Lina Kostenko

Az emberiség egész története folyamán *globalizálódik*, ám csak most kezdett tudatosan viszonyulni ehhez a folyamathoz, bár még nincs tisztában azzal, hogy örüljön vagy sírjon, mi következik ennek a tudatosításából.

Valerie Gilbert

Az általános globalizálódás és komputerezáció sem feledtetheti el, hogy az életben vannak olyan remek dolgok, mint a krumpli vagy a halászlé.

Angela Merkel

1. TÉMA. INTEGRÁCIÓ ÉS GLOBALIZÁCIÓ

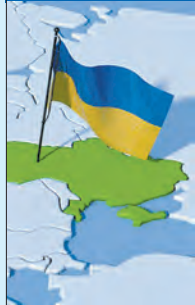
1. A globalizáció és az integráció fogalma

A XX. század végén a politikusok, a közgazdászok, az emberek általában elkezdtek beszélni a globalizáció jelenségéről. **Globalizáció** – ezzel a fogalommal nevezik meg azt a jelenséget, amikor az egész világon az emberek és az országok egyre nagyobb függőségbe kerülnek egymástól. A folyamat különösen felgyorsult a XX. század végén – a XXI. század elején. Ez annak a következménye, hogy véget ért a *hidegháború* időszaka, megszűntek a kereskedelmi akadályok, egyesültek a világ pénzügyi piacai, egyre inkább kiteljesedik az integráció stb. A globalizáció átfogó jellegű: megváltoztatta a gazdaságot, a politikát, a társadalmat, a kultúrát és a környezetet. Az ENSZ főtitkárának az emberiség fejlődésével kapcsolatos 1999. évi jelentésében olvassuk a következőket: *„A globalizáció legfontosabb következménye nem a termelés internacionalizálása, nem a tömegkommunikációban végbement forradalmi változások, még csak nem is az úgynevezett polgárelleses társadalom létrejötte stb. A globalizáció két legfontosabb problémája ezeknek a folyamatoknak a következménye és közös hatásuk mind a nemzeti, mind a nemzetközi politika kidolgozására és végrehajtására.”*

A modern világ egyre inkább integrálódik. A tömegkommunikáció és a közlekedés fejlődésének köszönhetően a kapcsolattartás és a helyváltoztatás sokkal több ember számára vált egyszerűbbé és elérhetővé, mint valaha is az emberiség történetében. Az ötletek, az információk, a tudás, a felfedezések, a kulturális értékek gyorsan közzéteszhetők. Ma már az államhatárok ebben a folyamatban nem jelentenek komoly akadályt. Vonatkozik ez a gazdaságra is, hiszen ma már senki sem csodálkozik azon, hogy egy egyszerű üzletben a világ minden tájáról találhatók árucikkek.

Az emberiség minden egyéb eredményéhez hasonlóan, a globalizációnak is megvannak a maga pozitív és negatív vonásai. E folyamat negatívumai meglehetősen erőteljes antiglobalista mozgalmat eredményeztek. Az antiglobalisták elítélik a kapitalizmus ideológiáját, ellenzik számos befolyásos nemzetközi szervezet tevékenységét, a multinacionális cégek befolyásának korlátozását követelik. Az első antiglobalista megmozdulás a mexikói indiánokhoz kötődik, amely 1994-ben elszakadási mozgalomba torkollott. A mozgalom legfontosabb követelése az volt, hogy megőrizzék identitásukat.

A globalizáció egyik fontos velejárója az integráció. Általában véve az **integráció** – részek önkéntes egyesülése. Megkülönböztetünk vertikális és horizontális integrációt. Az integrációt megelőzi az államok közötti szoros együttműködés. Az integráció folyamatos gya-

DOKUMENTUM

A világ vezető államainak washingtoni konszenzusa, 1992

A washingtoni konszenzus elvei a következők:

- kereskedelmi liberalizáció;
- pénzügyi liberalizáció;
- privatizáció;
- dereguláció;
- a közvetlen külföldi befektetések szabadságának biztosítása;
- a tulajdonjogok biztosítása;
- versenyképes devizaárfolyam;
- az állami kiadások csökkentése (költségvetési fegyelem);
- az állami kiadások újrapozícionálása az egészségügy, az oktatás és az infrastruktúra fejlesztésének elsődleges feladataira;

- adóreform, széles adózási bázis viszonylag alacsony marginális adókulcsokkal;

- szociális háló.

Később ehhez a 11 ponthoz a Világbank és a Nemzetközi Valutaalap hozzátett még egy pontot, amely a munka és a tőke viszonyának szabályozásával kapcsolatos:

- a munkaerőpiac rugalmassága, azaz a munkaviszonyok decentralizálása azoknak a jogszabályoknak az elfogadásával, amelyek biztosítják a munkavállalók érdekvédelmét, ami a szociális állam alapja.

? Véleményetek szerint a washingtoni konszenzus akadályozta a globalizáció folyamatát, vagy éppen fordítva, elősegítette?

korlati megvalósulása a XX. század második felében vette kezdetét, és mára a modern világ elválaszthatatlan része.

A modern világ jellemzésére a kutatók a nemzetközi integráció fogalmát használják. Ez az a folyamat, amikor az emberi élet különböző területei különböző országokban közös vonásokkal telítődnek. A nemzetközi integráció elemei megjelennek a nemzetközi szinten, a gazdaságban, a politikában, katonai területen, a kulturális integrációban.

Az együttműködés javítására a különböző országok között és a globális folyamatok ellenőrzésére számos nemzetközi szervezetet hoztak létre. Némelyeket közülük már ismeritek.

2. Az európai integráció kezdetei és folyamata

Az egységes Európa kérdése hosszú időn át foglalkoztatta az európai politikusokat, ám csak a XX. század második felében vált valóra. Az integráció megvalósulásához kevés a politikai akarat, ehhez megfelelő előfeltételek szükségesek.

AZ EGYSÉGES EURÓPA MEGVALÓSÍTÁSÁNAK ELŐFELTÉTELEI

civilizációs	gazdasági	történelmi	katonapolitikai	geopolitikai
közös szellemi értékek, a szociális és politikai eszmék összeférhetősége	egymást kiegészítő gazdasági és tudományos-technikai fejlődés lehetősége	hagyományos együttműködés, kölcsönös segítségnyújtás. Hagományos törekvés az egységre (erőszakkal vagy önkéntesen)	közös érdekek a nemzetközi szinten felmerülő legfontosabb kérdések megoldásában, együttműködés katonai és katonapolitikai szövetségekben, területi követelések rendezése	gazdaságilag megtérülő tömegközlekedési hálózat létrehozásának lehetősége

? Tényekkel igazoljátok, hogy fennállnak a felsorolt feltételek az egységes Európa megteremtéséhez.

Az európai integráció egyértelmű példája a vertikális integrációnak, amelynek több szempontja is van: gazdasági, politikai, katonai. Az alapokat a Marshall-terv rakta le, és az 1950-es években indult aktív fejlődésnek. 1948-ban megalakult az Európai Gazdasági Együttműködési Szervezet (OEEC), amely 1950-ben kiegészült az Európai Gazdasági és Monetáris Unióval (EMU). 1961-ben felváltotta a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD).

Az átmenet az egyszerű nemzetközi együttműködésből a valódi határok nélküli együttműködés felé 1950. május 9-én vette kezdetét. Ezen a napon alakította meg hat ország (Franciaország, Németország, Olaszország, Belgium, Hollandia és Luxemburg) az Európai Szén- és Acélközösséget (ECSC). A szervezet újdonsága az volt, hogy először jött létre olyan nemzetközi szervezet, amely az irányítói feladatokat az országok kormányaitól függetlenül töltötte be.

A következő lépés 1957. március 25-én az Európai Gazdasági Közösség (EGK) vagy Közös Piac, valamint az Európai Atomenergia Közösség (Euratom) megalakítása volt. Az EGK célja az, hogy elősegítse a nemzeti gazdaságok fejlesztését és védelmét az amerikai dominanciától. A Közös Piac célja a nemzeti gazdaságok fejlesztésének elősegítése és az európai piacok megvédése az amerikai tőke uralmától. A közös piaci tagság feltétele a veszteséges vállalatok felszámolása és az állami dotációk megszüntetése.

A részes országok közösen dolgozzák ki a gazdaságpolitikát, az államközi projekteket, a vámtarifákat, szabályozzák a pénzügyi rendszert, megállapodnak a nemzetközi munkamegosztásról a termelés rentabilitásának biztosítása érdekében, megteremtik az egységes munkaerőpiacot.

Az 1960-as évek második felében történt az ECSC, az EGK, az Euratom struktúráinak egye-

sülése egységes testületek létrehozása érdekében (tanácsok, bizottságok, bíróságok stb.). 1968-ban hatályba lépett a vámunió.

Az EGK a továbbiakban a gazdasági és politikai integráció elmélyítésére törekedett.

Az EGK létrehozása hosszú folyamat volt és számos válságjelenség kísérte, amit az országok gazdaságaiban végbement strukturális változások, az integráció rendszerének kiépítése okozott.

Az EGK-nak számos ellenzője is volt. Így, többek között 1960-ban a Közös Piaccal szemben Nagy-Britannia létrehozta az Európai Szabadkereskedelmi Társulást (EFTA), amelyhez rajta kívül csatlakozott Svédország, Norvégia, Dánia, Svájc, Ausztria, Portugália.

Az 1960-as években az EGK és az EFTA között éles konkurenciaharc robbant ki. Az EGK egyértelmű győzelmet aratott: tíz év alatt (1960–1970) az EGK részesedése a világ termelésében 26-ról 32%-ra nőtt, az EFTA részesedése pedig 16,5%-ról 15%-ra csökkent. Ennek nyomán az EFTA feloszlott, tagjai sorra csatlakoztak az EGK-hoz.

Az 1970-es években az EGK tagja lett Nagy-Britannia, Dánia, Írország, az 1980-as években Görögország, Spanyolország, Portugália.

Az államok közötti kapcsolatokban a konfrontációról az együttműködésre való áttérés, a *hidegháború* befejeződése (1980-as évek második fele – 1990-es évek) újabb lökést adott az európai integrációs folyamatoknak, melyek két irányban fejlődtek: az integráció elmélyítése és az EU bővítése (új tagországok felvétele Közép-, Észak-, és Kelet-Európából).

1987-ben az EGK tagjai hatályba léptették az Egységes Európai Okmányt, amely felszámolta a gazdasági együttműködést még akadályozó körülményeket, egységesítették az adórendszert, a nemzeti jogi szabályozást. Ezenkívül 1992 májusában az EGK és az EFTA megállapodott az

EFTA-val az Európai Gazdasági Térség (EEA) létrehozásáról. Az Európai Gazdasági Térségen belül a tőke, az áru, a szolgáltatások és a munkaerő szabadon áramolhat. 1992. február 6-án Maastricht városában (Hollandia) az EGK-tagállamok aláírták azt a szerződést, amelynek értelmében 1993. január 1-jétől életbe léptek az egységes piac szabályai. Ezzel létrejött az Európai Unió egységes piaca, amelynek alapján 1999-ben a nemzeti valuták helyett bevezették az egységes európai valutaegységet – az eurót.

Az európai integráció sikere vonzó lett más európai államok számára. 2018-ban az EU 28

tagállamból állt. Azonban a 2000-es évek elején az európai integrációban negatív tendenciák is mutatkoztak. Nem sikerült elfogadni egy egységes EU-alkotmányt, jelentős kritika tárgyát képezi az EU bürokratikus apparátusa. 2016-ban Nagy-Britannia népszavazást tartott az EU-ból való kilépésről (brexit). A brexit súlyos csapást mért az EU tekintélyére, de nem állította meg az integráció folyamatát.

? Határozzátok meg az európai gazdasági integráció fő szakaszait.

AZ EURÓPAI GAZDASÁGI INTEGRÁCIÓ SZAKASZAI

szakaszok	tartalom
szabad kereskedelmi övezet	a vámok, kvóták és egyéb, a részes államok közötti kereskedelmet korlátozó akadályok elhárítása, viszont harmadik országok irányába a részes államok autonómiájának megőrzése a vám- és kereskedelmi politika alakításában
vámunió	közös vámtarifák bevezetése a külső határok mentén, és áttérés az egységes kereskedelmi politikára a harmadik országok irányába
közös (belső) piac	a vámunió kiegészítése olyan intézkedések megvalósításával, amelyek biztosítják a szolgáltatások, a tőke és a munkaerő (beleértve szakmai profiljuk megválasztásának szabadságát is) szabad áramlását
gazdasági és valutaunió	egységes belső piac, valamint a részes államok gazdaságpolitikájának harmonizálása és koordinálása közös döntéshozatal, a végrehajtás közös ellenőrzése, a nemzeti valutáknak az egységes valutával való felváltása által. Egységes valuta- és pénzügypolitika.

? Mely évekhez köthetők az európai gazdasági integrációnak a fenti táblázatban megjelölt szakaszai.

3. Migráció

Migráció – a lakosság, a munkaerő, a tőke elvándorlása egy területről, illetve betele-

pülés egy területre – országon belül vagy országok között.

A demográfiai és gazdasági kutatások szempontjából a migráció olyan térbeli helyváltoztatás, amely összefügg, először, áttelepülések közigazgatási határok átlépésével, másodsorban, az egyén lakóhelyének megváltoztatásával örökre vagy bizonyos időszakra.

Bármely ország tekintetében megkülönböztetünk külső (országok közötti) és belső (országon belüli) migrációt. A külső migráció a lakosság olyan térbeli mozgása az államhatáron keresztül, amely együtt jár a lakhely megváltoztatásával.

A **külső migráció** területi kiterjedését tekintve lehet kontinensen belüli vagy kontinensek közötti helyváltoztatás. A külső (nemzetközi) migráció különböző formái ismertek: munkaerő, családi, szabadidős, turisztikai stb. A munkaerőnek államok közötti mozgása a XX. század második felében fontos részévé vált a nemzetközi gazdasági élet internacionalizálásának. A munkaerő a termelés fontos tényezőjeként keresi a helyet, ahol a leghatékonyabban tud érvényesülni nemcsak a nemzeti gazdaságon belül, hanem nagyobb léptékben a világ gazdasági piacán is. A külső migráció két fajtája: az **emigráció** (kivándorlás) – a munkaképes lakosság elhagyja az országot, más országban telepszik le valamennyi időre, vagy örökre; **immigráció** (bevándorlás) – a munkaerő beáramlása bizonyos országokba külföldről (hosszabb-rövidebb időtartamú ott-tartózkodás tanulás, munkavállalás céljából vagy a kiinduló országban tapasztalható diszkrimináció, üldöztetés stb. elől).

A **belső migráció** – a lakosság helyváltoztatása országon belül. Megkülönböztetünk falu és város, város és város, valamint falu és falu közötti migrációt. Ezenkívül a migráció kiinduló helye és végállomása lehet valamelyik nagyobb közigazgatási egység – terület (megye), gazdasági járás, autonóm köztársaság.

Ebben az esetben a migráció lehet megyén vagy járáson belüli, illetve megyék vagy járások közötti.

Időtartam alapján megkülönböztetjük az állandó (visszafordíthatatlan) és ideiglenes (visszafordítható) migrációt.

Jogi szempontból megkülönböztetünk **legális**, **féllegális** és **illegális** migrációt. A **legális migráció** során az emberek törvényesen lépik át az államhatárokat, azaz rendelkeznek korlátozott időtartamra szóló utazási vízummal, amelynek érvényességét a külországban meghosszabbítják. **Féllegális migráció**, amikor az illető rendelkezik vízummal, az adott országba törvényes keretek között érkezik, ám bizonyos idő elteltével különböző okokból kifolyólag megtagadja a hazatérést és az adott országban marad. **Illegális migráció** során az emberek elhagyják országukat, egy másik ország területére hivatalos engedély nélkül lépnek be, azaz nem rendelkeznek vízummal.

A migráció megvalósítása formája szerint lehet szervezett és nem szervezett, egyéni. Az első esetben állami és civil közreműködők segítik a folyamatot, a második esetben önerőből, külső anyagi vagy logisztikai segítség nélkül történik.

A migráció nem új jelenség. Egyidős az emberiség történelmével, és különböző okokra vezethető vissza: éghajlatváltozás, természeti katasztrófák, új lakóhely szükségessége, vallási konfliktusok, nomád életmód, katonai beavatkozások, gyarmatosítás stb. A világ egységesedése ahhoz vezetett, hogy manapság a migráció elsősorban gazdasági célszerűsége alapszik. A migrációt elősegítő gazdasági tényezők a következők:

- az a törekvés, hogy csökkenjenek a termelés költségei a honi munkaerőhöz képest olcsó külföldi munkavállalók alkalmazásával;

- szakképzett munkavállalók alkalmazása;
- multinacionális vállalatok célszerűsége, ami nemcsak a munkaerő földrajzi mobilitását segíti elő, hanem világszinten kiegyenlíti a feltételeket;
- a közlekedés és kommunikáció fejlesztése;
- a termelési, tudományos-technikai és kulturális kapcsolatok egyre szorosabb kölcsönhatása;
- a jobb élet utáni vágy.

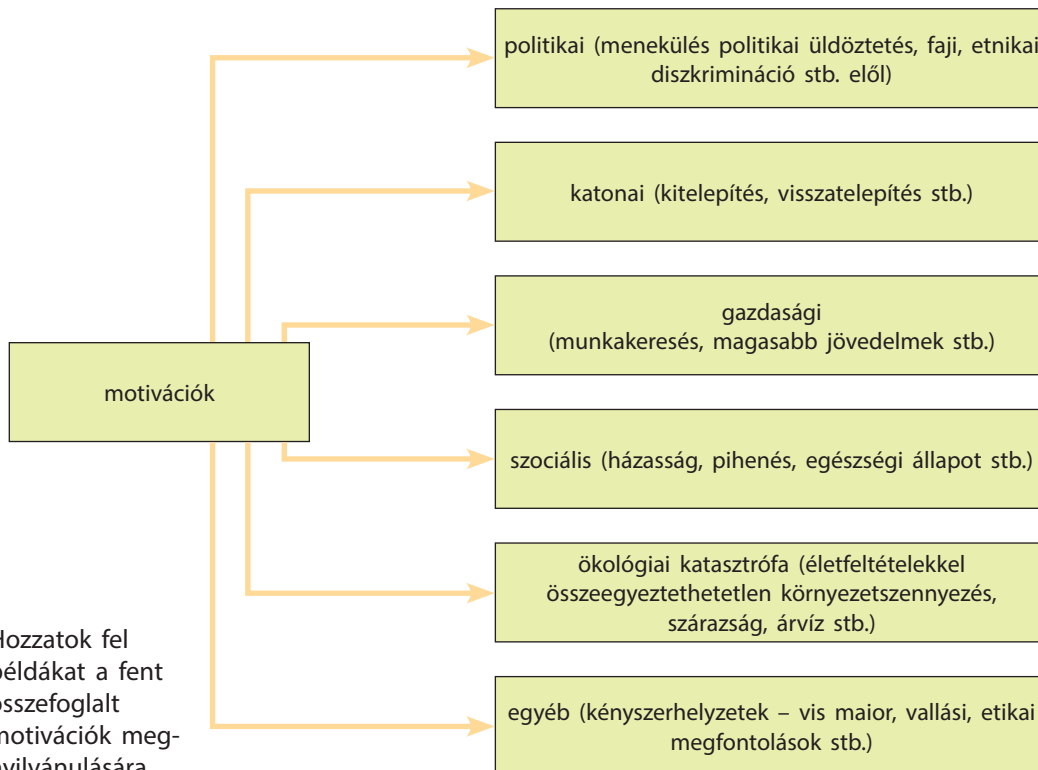
Az ENSZ felmérései szerint a nemzetközi migráció mértéke a világon az utóbbi években mintegy 300 millió fő évente. A legtöbb

migráns az Egyesült Államokban, Németországban és Oroszországban él.

Azok a régiók, amelyek jelenleg a legnagyobb kibocsátók: Afrika (Líbia, Szudán, Angola, Nigéria stb.), Ázsia (Szíria, Irak, Afganisztán, Pakisztán, Banglades stb.), Latin-Amerika (Venezuela, Mexikó stb.) országai.

Bármely migrációs esemény háttérben többféle ok húzódik meg. Szubjektív és objektív tényezők egyaránt közrejátszanak. A migráció önkéntes – mindenkinek joga és lehetősége van, hogy megválassza lakhelyét és munkahelyét, azaz kielégítse anyagi, szakmai és szellemi igényeit.

A LAKOSSÁG MIGRÁCIÓJÁNAK FŐBB MOTIVÁCIÓI

? Hozzatok fel példákat a fent összefoglalt motivációk megnyilvánulására.

A MIGRÁCIÓ HATÁSA A MUNKAERŐ KIBOCSÁTÓ ÉS A MUNKAERŐ BEFOGADÓ ORSZÁGOK GAZDASÁGÁRA

Pozitív hatások	
a kibocsátó országra	a befogadó országra
<ul style="list-style-type: none"> • csökken a munkaerő-fölösleg miatti nyomás, csökkennek az országban a társadalmi feszültségek • javítja a jövedelmi helyzetet, a munkavállaló külföldről hazautalja a keresetét • jelentős haszna származik abból, hogy a munkavállaló külföldről nagy értékű tárgyakat hoz be az országba: személygépkocsit, tartós használati cikket stb. • a külföldről hazatérő munkavállaló által képzettebb munkaerőhöz jut, aki tudását, tapasztalatát helyben hasznosítja, a megszerzett anyagi javakkal az ország gazdaságát gyarapítja. 	<ul style="list-style-type: none"> • szakképzett munkaerő alkalmazásával nő a munka termelékenysége és a termelés hatékonysága az adott országban • megtakarítja az iskoláztatás költségeit • védett műszaki, gazdasági vagy szervezési ismeretekhez, tapasztalatokhoz jut anélkül, hogy meg kellene vásárolnia a piacon (know-how) • javítja termékei versenyképességét azáltal, hogy a termelés kevesebb ráfordítást igényel és olcsóbb a külföldi munkaerő • ösztönzi a belső termelést és növeli a foglalkoztatottságot azáltal, hogy növekszik a kereslet • nyer azáltal, hogy szociális programokat valósít meg a külföldi munkavállalók számára. • javul az ország demográfiai helyzete, lassítja a társadalom általános elöregedésének folyamatát
negatív hatások	
a kibocsátó országra	a befogadó országra
<ul style="list-style-type: none"> • elveszti a munkaerő egy (természetesen legjobb) részét, mivel elsősorban a magasabban képzett munkaerő távozik; különösen megszenvedik ezt a helyzetet a fejlődő országok, mert elveszítik a fejlődésükhöz nélkülözhetetlen munkaerőt, amelynek képzésébe komoly forrásokat fektettek be • az erősödő emigrációs hullám megtöri a hitet abban, hogy az országnak mehet jobban is, ami ahhoz vezet, hogy a befektetőkedv is csökken • az agyelszívás tovább erősíti a nemzetközi szinten amúgy is rendkívül erős konkurenséket • elesik a nemzeti jövedelem és az adóbevétel egy jelentős részétől 	<ul style="list-style-type: none"> • fokozódik a verseny, ami növeli a munkanélküliséget • a társadalomban feszültségek alakulnak ki etnikai, vallási konfliktusok formájában, növekszik a bűnözés stb.

A mai migrációs folyamatoknak legfőbb jellemzője, hogy az emberek a sűrűn lakott országokból áramlanak a ritkábban lakott országokba – Észak-Amerikába, Európába és Ausztráliába. Ez ahhoz vezet, hogy az érintett országok szigorú törvényekkel igyekeznek megakadályozni a bevándorlást. A kialakult helyzetet azonban nem tudják megváltoztat-

ni, ami ahhoz vezet, hogy a nyugati országok akár az erő alkalmazásától sem riadnak vissza. A migrációs folyamatokat egyes országok felhasználhatják arra, hogy destabilizálják a helyzetet a világ egyes térségeiben és ezáltal bizonyos politikai előnyökre tegyenek szert.

? Hogyan befolyásolja a mai világot a migráció?

4. A jelenkor kihívásai

Változó világban élünk, ám az általános fejlődési tendenciák tanúsága szerint léteznek **globális problémák**, amelyek azonosan érintik az egész emberiséget.

Ám nem mindenki támogatja ezt a célt. A világban elterjedt az ún. antiglobalista mozgalom, amely ellene van a mai civilizációnak.

Az antiglobalisták a kor különleges jelensége. Először fordul elő, hogy az emberek egy csoportja nem a hatalom valamely konkrét politikai vagy gazdasági döntése ellen lázad, hanem a civilizációs fejlődés iránya ellen.

Az 1960-as évek végén azok a tudósok, akik megértették az emberiséget kihalással fenyegető ellentmondások és problémák kritikus felhalmozódását, először használták a globális problémák kifejezést. A globális jelleget támasztotta alá:

- az összemperi lépték, azaz a megoldatlan problémák az egész emberiséget fenyegetik;
- az egész világon való elterjedés minden régióban és minden szférában;
- annak szükségessége, hogy a megoldáson az emberiség együttes erőfeszítéssel fáradozzon.

A globális problémák minden túlzás nélkül érintik egész bolygónkat, s nemcsak az azon élő egyes népeket. Ezeket a problémákat rendkívül gyors ütemű változások jellemzik, ezért ha nem történik meg időben a beavatkozás, annak ka-

tasztrófális következményei lesznek. A globális problémák összefüggenek egymással, az emberiség egészének fenyegetettsége érthetővé és aktuálissá teszi azokat minden ország számára.

Az 1970-es években a Római Klub tagjai (társadalmi szervezetek, akik az elsők között figyeltek fel az emberiség fennmaradását fenyegető jelenségekre) először határozták meg a klasszikus globális problémák körét, melybe beletartozik:

- a háborúk elkerülése, a béke megőrzése és a lefegyverzés;
- társadalmi fejlődés és gazdasági növekedés a világban;
- a gazdasági elmaradottság, a szegénység és a járványok leküzdése a *harmadik világ* országokban;
- a természeti erőforrások ésszerű felhasználása és a természeti környezet megővése;
- aktív demográfiai politika.

Jelenleg érzékelhetően szükség van arra, hogy sürgősen meghatározzuk azoknak az égető és veszélyes tendenciáknak a körét, amelyek az emberiség fejlődését fenyegetik. A mai globális problémákat a tudósok három csoportba sorolják. Az első csoportba tartoznak azok a problémák, amelyek a nemzetközi kapcsolatokkal függenek össze, melyek visszatükrözik a jellemző ellentmondásokat és objektív megoldásra várnak. Az egyik legégetőbb probléma a

háború és a béke kérdése. Az emberiség történetének utóbbi öt és félezer évében több mint 14 ezer háborút vívtak meg. Ebben az időszakban mindössze 292 békés év volt, amikor nem történt fegyveres konfliktus. Az emberi közösség tevékenységének globalizálódásával, a világgazdaság formálódásával és eközben azoknak az erőknek a felszínre kerülésével, amelyek a világ újrafelosztására és világoraalomra törekedtek, a háborúk is világméreteket öltöttek, globalizálódtak. A XVII. században csak Európa területén több mint 3,3 millió ember halt meg a háborúk következtében, a XX. században pedig a két világháború során több mint 65 millió ember pusztult el. A háború utáni konfliktusokban és a hidegháború időszakának helyi háborúiban, melyekből több mint 200 volt, a halottak száma meghaladta a 20 milliót.

Nem kevésbé veszélyes globális problémává vált korunkban a nemzetközi terrorizmus. Az ENSZ adatai szerint a terrorcselekményeket, emberrablásokat, kínzásokat, gyilkosságokat kormányok, politikai és szélsőséges mozgalmak vagy

fegyveres csoportok hajtják végre, melyeket ellenőrzésük alatt tartanak (a világ több mint 40 országában). A terrorizmus elleni harc szintén megköveteli, hogy a világ összefogjon, ösztönözzék az egyes államokban és régiókban fennálló kulturális, etnikai, gazdasági, szociális, politikai, vallási és egyéb problémák megoldását.

A globális problémák első csoportjához tartozik a fejlődő országok gazdasági elmaradottságának felszámolása is. Manapság az országoknak ebben a csoportjában sok szociális-gazdasági probléma halmozódott fel, aminek következménye elsősorban a rossz egészségügyi ellátás, az éhínség, az oktatás elmaradottsága, a munkanélküliség, a tömeges szegénység, az elemi lakhatási feltételek hiánya stb.

A globális problémák második csoportjához tartozik az egyén és a társadalom viszonya. Ezek a problémák az embert elsősorban bioszociális lényként érintik és közvetlen hatással vannak a jövőjére. Az emberi közösség egészének sokoldalú erőfeszítése nélkül ezeket a problémákat megoldani nem lehet.

A MAI KOR GLOBÁLIS PROBLÉMÁI

A nemzetközi kapcsolatok problémái	Az egyén és a társadalom kapcsolatának problémái	A társadalom és a természet kapcsolatának problémái
<ul style="list-style-type: none"> • a háború és a béke problémája. • a nemzetközi terrorizmus. • a fejlődő országok gazdasági elmaradottságának felszámolása. • etnopolitikai problémák. • a világűr és az óceánok békés felhasználása. 	<ul style="list-style-type: none"> • demográfiai probléma. • narkotikumok. • a lakosság védtelen csoportjai. • új fenyegetések, amelyeket az emberi tevékenység okoz. • a veszélyes betegségek leküzdése. • az emberiség szellemi közegének és kulturális sokszínűségének megőrzése. 	<ul style="list-style-type: none"> • ökológiai problémák. • energetikai problémák. • klímaváltozás. • nyersanyag problémák.

? Milyen intézkedésekről tudtok, amit a világközösség tesz a globális problémák felszámolása érdekében?

? Adatok címet a 168. és a 169. oldalon levő képeknek.

A globális problémák második csoportjához tartozik az emberiség lélekszámának robbanásszerű növekedése is. 1800-ban a Föld lakossága 952 millió fő volt, 1900-ban 1,66 milliárd, 1987-ben 5 milliárd, 2000-ben 6,12 milliárd fő volt, és előrejelzések szerint 2100-ra meghaladja a 10,5 milliárd főt.

Bolygónkon a demográfiai helyzetet bonyolítja az is, hogy a lakosság számbeli növekedése a fejlődő országokban a leggyorsabb. A XXI. század elején ezekben az országokban élt az emberiség 4/5-e. Ám gazdasági elmaradottságuknál fogva ezek az országok nem képesek megfelelő életfeltételeket biztosítani lakosaik számára.

A narkotikumokat szintén a mai világ globális problémái között tartjuk számon. A nemzetközi kereskedelemnek ez az egyik legjövedelmezőbb területe. Az összbevételek több száz milliárd dollárra rúgnak és meghaladják a leg-

nagyobb multicégek jövedelmét. A fejlődő országokban a narkotikumokra épülő üzletág átalakítja az ország egész gazdaságát és befolyással van a politikára is. Természetszerűleg együtt jár a fegyverkereskedelemmel és nem csekély szerepet tölt be a fegyveres konfliktusokban.

Ukrajnára ma nemcsak úgy tekintenek, mint a kábítószer-kereskedelem egyik tranzit-országára, hanem mint felvevőpiacra is. A lakosság jelentős részét, elsősorban a fiatalokat érinti ez a probléma. A narkotikum terjesztése elleni széleskörű hadviselés ellenére a kábítószereknek mindössze 7–8 százalékát sikerül felderíteni és megsemmisíteni.

A jelenlegi felmerülő globális problémákhoz tartoznak a lakosság védtelen csoportjai – elsősorban a fiatalok, a menekültek, a migránsok és a hátrányos helyzetűek is. A fiatalokkal kapcsolatos a gyermekkor védelmének, a hajlékta-

ÉRDEKESÉGEK

Ha csak egyetlen Celsius fokkal is emelkedik a hőmérséklet a bolygón, ez ahhoz vezet, hogy a XXI. század közepére jelentősen megváltozik a Föld légköri mozgása és a talaj nedvességtartalma. Ennek következtében áthelyeződnek a mezőgazdasági felhasználásra alkalmas termőterületek határai. Ennek következtében a meginduló több tízmillió migrációs hullám súlyos szociális következményekkel és politikai válságokkal jár. Ennek következtében degradálódik a természeti környezet, éhínség tör ki, a Föld lakosságának nagy része

lecsúszik, demoralizálódik, növekszik a gyermekhalandóság, a munkanélküliség stb. Ha ez a forgatókönyv valósul meg, az emberiséget a kihalás fenyegeti. Annak érdekében, hogy ezt elkerüljük, hatékony és kiegyensúlyozott ökológiai, energetikai és nyersanyag politikát kell folytatni mind az egyes országok, mind a régiók szintjén, mind pedig globális szinten.

? Magyarázd meg, miért tartják a klímaváltozást a jelenkor legnagyobb kihívásának?

lan és a városi gyerekek problémája. A városi gyerekek problémája az alacsony életszínvonal, a túlnépesedés, a kevés munkalehetőség, a *nem hiszek semmiben* érzése a bűnözés, a prostitúció és a kábítószeres világába viszi őket. Az iskoláztatás, az egészségügyi ellátás nehézségei, az alacsony bérek depressziót, elidegenedést, elégedetlenséget okoznak, aminek következtében a fiatalok meglehetősen nagy számban fordulnak az erőszak eszközeihez mint olyan eszközhöz, amely gyorsan megoldja a problémájukat. Különösen élesen vetődik fel ez a helyzet a fejlődő országokban.

Az emberi tevékenység által előidézett veszélyes globális problémák sorába tartozik az atomenergia felhasználása, a géntechnológia és az ipari balesetek. Ezeknek a problémáknak globális nagyságát bizonyítja, hogy gyakorlatilag az egész világ a saját bőrén érezte meg a csernobili és Japánban a fukusimai atomerőműben bekövetkezett robbanás következményeit.

A globális problémák harmadik csoportjába tartoznak azok a tényezők, amelyek az ember és a természet kapcsolatával függenek össze. Ezek amiatt következnek be, hogy nincsenek egyensúlyban az embernek az élettevékenységével kapcsolatos szükségletei és a természeti környezet adta lehetőségek. Ezek között és a globális problémák között általában a legsúlyosabb, a kutatók véleménye szerint, az ökológiai helyzet. Az emberiség létét mindenképp az ökológiai helyzet fenyegeti. A természet kimerítette öntisztulása lehetőségeit és nem képes leküzdeni az emberi tevékenységnek a bioszférára gyakorolt hatása következményeit. Ennek következtében veszélyes szintre emelkedett a levegő és a víz szennyezettsége, kimerülőben vannak a természeti források, kihalt számos növény- és állatfaj, általában szegényebbek lettek a biológiai erőforrások, csökkentek a meg nem újuló energiák (szén, földgáz) tar-

talékai stb. A helyzetet tovább súlyosbítja a források nem egyenletes felhasználása.

Az ember hatása a természetre alapjaiban megváltoztatja bolygónk felszínét. Csak a XX. század utolsó harmadában 9 millió négyzetkilométerrel nőtt a sivatagok területe. Az utóbbi 500 évben az emberiség elpusztította a Föld erdeinek 2/3-át. A kutatókat különösen nyugtalanítja bolygónk éghajlatának felmelegedése, ami az úgynevezett üvegházhatással van összefüggésben. A kutatók szerint a kontrollálatlan üvegházhatás 500 év alatt kipusztíthatja az emberiséget.

Az emberiség előtt álló globális problémák sora tovább folytatható. A társadalom fejlődése azzal jár, hogy megoldanak bizonyos problémákat, de okoznak is újabbakat. Időben észre kell venni ezeket az új problémákat, amelyek szintén globálissá duzzadhatnak, és lépéseket kell tenni az új kihívásokra való reagálás érdekében. Mindezidáig az emberiség nem tulajdonított kellő jelentőséget a globális problémáknak, amelynek következtében ezek egy része kritikussá vált.

Az antiglobalisták elsősorban az olyan nemzetközi struktúrákat támadják, mint a Világbank, a Nemzetközi Valutaalap, a Világkereskedelmi Szervezet. Ellenzik azt is, hogy alkalmazzanak bizonyos nemzetközi szerződéseket, amelyek a neoliberalizmus eszméin alapulnak. Ilyen például az Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény, a schengeni egyezmény. Támadják a multinacionális cégeket és egyes kormányokat is.

? Miben különböznek a globális problémák az egyéb problémáktól, amelyekkel az emberiségnek szembe kell néznie?

KÖVETKEZTETÉSEK

A XX. század végén felgyorsult a globalizáció és az integráció folyamata. Erre több tényező volt hatással, a következményeknek azonban az emberiség még nincs teljesen a tudatában.

A legsikeresebb integrációs projekt az Európai Unió létrehozása, amely 28 európai államot egyesít.

A XXI. században az emberiségnek a globális problémáknak korábban soha nem tapasztalt kiéleződésével kell szembenéznie. Az emberiség fejlődésének fontos velejárói, hogy figyelmen kívül hagyásuknak katasztrofális következményei lehetnek. Éppen ezért tanulmányozzák a kutatók a globális problémák megnyilvánulásait és igyekeznek megoldási javaslatokat tenni leküzdésük érdekében.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Mi a globalizáció?
2. Milyen tényezők mozgatják a migrációt jelenleg?
3. Beszéljétek meg, Ukrajnában hogyan áll a migráció kérdése.
4. A 165. oldalon található táblázat alapján értékeljétek a migráció pozitív és negatív hatásait a kibocsátó és a befogadó ország fejlődésére. Minden csoportban jelöljétek meg azokat a tényezőket, amelyek szerintetek a legfontosabbak. Indokoljátok meg, miért gondoljátok így?
5. Mutassátok be Ukrajna helyét az általános civilizációs fejlődésben, valamint geopolitikai helyzetét.
6. Mik a globális problémák? Miben áll a lényegük?
7. Jellemezzétek a mai kor globális problémáit. Hozzatok fel példákat a megnyilvánulásukra.
8. Egyetértetek-e azzal az állítással, hogy a globális problémák leküzdése érdekében az emberiségnek együtt kell működnie. Támasszátok alá érvekkel a véleményeket.
9. **Csoportmunka.** Vizsgáljátok meg a globális problémák három csoportját. Használjátok ehhez az alábbi vázlatot és beszéljétek meg közösen, milyen következtetésekre jutottatok:
  - 1) Az adott problémacsoport miért tölt be fontos szerepet az emberiség fejlődése szempontjából?
  - 2) Mit tesznek a civilek, az állam, a világgözcsofésség a problémák megoldása érdekében?
  - 3) A felsoroltakon kívül milyen globális problémákat lehet még az adott csoportba sorolni? Támasszátok alá a véleményeket.
10. Írjatok rövid fogalmazást *Hogyan látom Ukrajna helyét a világban?* címmel.
11. Két eltérő álláspont ismert az emberiség jövőjét illetően. Az egyik hívei szerint az emberiség nem tudja megoldani a globális problémákat, és éppen ezért a mai civilizációra pusztulás vár. Mások meg vannak győződve arról, hogy az emberiség megtalálja a megoldást a globális problémák mindegyikére, a közös útkeresés elősegíti a népek egységét, és egy minőségileg új egységes civilizáció kialakulását. Ti melyikkel értetek egyet?
12. Magyarázzátok meg, mit jelentenek a következő antiglobalista jelszavak: *Az emberek és a bolygó, nem pedig a pénz, A Föld bolygó nem eladó.*
13. Hogyan értelmezték a tananyagrészt elején olvasható idézeteket? Mely feladatok válnak aktuálisabbá az azokban felvázolt helyzetekben?

IDÉZD FEL

1. Mit tudtok az Egyesült Nemzetek Szervezetéről? Mi a feladata?
2. Mi a konfliktus?

Transznacionális vállalatok – olyan részvénytársaságok, amelyek birtokában több vállalat van különböző országokban, termékeiket külföldön állítják elő és értékesítik.

Nemzetközi jog – szerződéses és szokásos jellegű jogi elvek és normák rendszere, amely az államok és a nemzetközi közösség egyéb szubjektumai közötti megállapodás keretében jön létre a békés egymás mellett élés érdekében.

Objektum – az, amire a szubjektum tevékenysége irányul.

Subjektum – az, aki ezt a tevékenységet végzi.

Az emberiség (emberiesség), a béke és a biztonság elleni bűncselekmények – különösen súlyos és nagy volumenű bűncselekmények (tömeggyilkosság, kínzások, erőszaktevés, politikai, faji vagy vallási üldöztetés, háborús bűntettek) összessége, melyeket kormányok szerveznek, támogatnak vagy hallgatnak el.

Minden évszázadban, mintha valami természeti törvény irányítaná, megjelenik egy ország, amelynek hatalma, akarata, valamint intellektuális és erkölcsi tőkéje van ahhoz, hogy a nemzetközi kapcsolatokat a maga értékei szerint átrendezze.

Henri Kissinger

Az ENSZ nem azért jött létre, hogy segítsen a mennyországba jutni, hanem hogy megmentse minket a pokoltól.

Winston Churchill

2. TÉMA. NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK ÉS NEMZETKÖZI JOG

1. Nemzetközi kapcsolatok

Ma egy adott helyen végbemenő esemény hatással lehet az egész világra. A régiók és országok közötti politikai, gazdasági, kulturális és egyéb kapcsolatok számos területe rendezésre szorul, pontosan meg kell határozni az elveket, amelyek szerint ezek a kapcsolatok működnek. Ezeket az elveket nemzetközi szerződésekbe és nyilatkozatokba foglalták, ami lehetővé teszi, egyrészt, a konfliktusok elkerülését, másrészt – hatékonyabbá tenni az együttműködést az országok között.

Nemzetközi kapcsolatok – együttműködési rendszer, amelynek szubjektumai az államok, nemzetközi kormányközi és nemzetközi nem kormányzati szervezetek, **transznacionális vállalatok**, és bizonyos körülmények között magánszemélyek. A nemzetközi kapcsolatok körébe tartozik a katonai-politikai, gazdasági, ökológiai, humanitárius és egyéb problémákkal foglalkozó együttműködés.

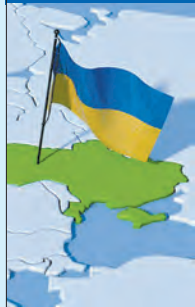
A nemzetközi kapcsolatok gyakorlásának eszköze a diplomácia. A diplomácia fogalma – gyakorlati intézkedések, fogások és módszerek összessége, melyeket konkrét feladatok és feltételek közepette alkalmaznak, valamint az államfők és kormányok hivatalos tevékenysége az államok külpolitikájának megvalósítása és ezen államok érdekeinek megvédése érdekében. Ezenkívül a diplomácia fogalmába tartozik a tárgyalások lebonyolításának képessége a konfliktusok megelőzése és rendezése érdekében, a nemzetközi együttműködés kibővítése és elmélyítése.

A kutatók véleménye szerint a nemzetközi kapcsolatok sokoldalúsága ellenére, a nemzetközi viszonyok elsősorban az országok közötti politikai kapcsolatokon alapszanak. Ez a körülmény határozza meg, mit is értünk a nemzetközi kapcsolatok fogalmán.

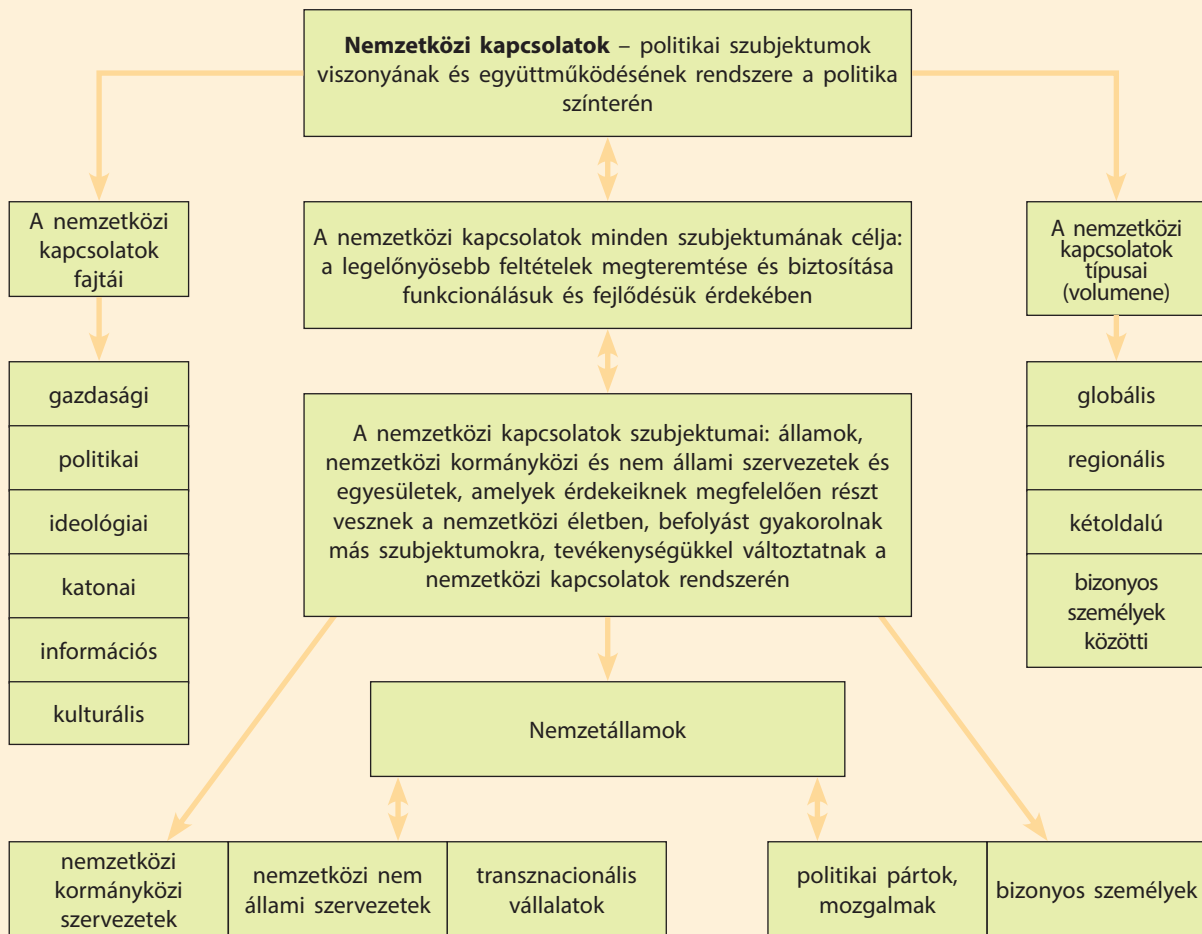
A nemzetközi kapcsolatok fő cselekvő szereplője az állam, amely ezt a feladatot a diplomácia eszközeivel látja el. Manapság egyre inkább terjed az a nézet, hogy napjainkban csökken az állam szerepe, és nő egyéb tényezők – a transznacionális vállalatok, a nemzetközi kormányzati és nem kormányzati tényezők – szerepe.

Az állam minden nemzetközi tevékenysége nemzeti érdekeken alapszik, amin elsősorban azt értjük, hogy saját biztonságukat, szuverenitásukat és túlélésüket helyezik előtérbe.

A nemzetközi együttműködés az úgynevezett erőegyensúly elvén alapszik, melynek értelmében a nemzetközi kapcsolatokban előnyben vannak az erősebb államok, ezért a gyengébb államok érdekeik megvédése céljából vagy kénytelenek összefogni egymással, vagy va-

A NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK CÉLJA ÉS FAJTÁI

? Jellemezd a modern nemzetközi kapcsolatok jellemzőit a séma szerint.

lamelyik erős állammal. Az erőegyensúlynak különböző formái lehetnek: egypólusú, amikor egy állam dominál a világpolitikában, kétpólusú (két erős állam és szövetségeseik konfliktus-

tusa a világhatalomért), három pólusú, sokpólusú.

? Mit értünk a nemzetközi kapcsolatokon?

2. Nemzetközi biztonság

A múlt évszázadban a világ fejlődését az államok két, nagyjából azonos erejű geopolitikai táborának szembenállása határozta meg: az egyik a szocialista tábor, melynek élén a Szovjetunió állt, a másik a nyugati demokráciák az USA-val az élén. A *hidegháborúban* vesztes Szovjetunió felbomlása után a világban egyetlen erőközpont maradt – az USA, azaz a világ egypólusúvá vált. Ugyanakkor az olyan országok, mint Kína, Japán, Oroszország, India, Németország, Franciaország szintén akarnak egy szeletet a tortából. Ennek következményei:

- a szövetségesek nem támogatják feltétel nélkül az USA politikáját;
- az amerikaiak körében is nő az ellenállás azzal kapcsolatban, hogy meg kell fizetniük a világhatalmi státusz árát mind dollárban, amit egyéb célokra is fordíthatnának, mind az amerikai katonák életével, akik a világ különböző pontjain halnak meg;
- a potenciális áldozatok felháborodása és szervezett ellenállása, mert elégedetlenek azzal, hogy az erős országok a saját érdekében döntenek a sorsuk felől.

Egy újabb világra szóló konfliktus elkerülése érdekében, amit az erős országok világszerte törekvései táplálnak, a második világháború után kidolgozták a nemzetközi biztonság alapelveit, melyek lényege a világbéke és a biztonság megőrzése és megszilárdítása az államok közös cselekvése által:

- a jelenlegi nemzetközi kapcsolatokban szavatolni kell minden ország számára az egyenlő szintű biztonságot;
- a biztonsággal kapcsolatos problémák megoldása érdekében szükség van a nemzetközi kapcsolatok minden résztvevőjének együttműködésére;
- az agresszió elhárítása és a konfliktusok rendezése érdekében a világ szövetséges országainak együttesen kell fellépniük;
- minden lehetséges eszközt fel kell használni a béke megvédése érdekében;
- a nemzetközi kapcsolatoknak a kölcsönös bizalmon, a világpolitika átláthatóságán és a rendszerszintű biztonságon kell alapulniuk.

Ezeknek az elveknek a betartatása az ENSZ feladata. Az ENSZ Alapokmánya kimondja, hogy a világbéke és a biztonság szavatolása a nemzetközi jog általánosan elfogadott elvein és normáin nyugszik, s betartásuk fölött a Közgyűlés (az ENSZ-tagországok általános tanácskozó testülete) és a Biztonsági Tanács (az ENSZ egyik fő szerve, amely 15 tagból áll – öt állandó és 10 kétévente választott tag) örökös, mely szervek kompetenciái világosan szét vannak választva ezen a területen.

Az ENSZ Közgyűlése bármilyen ügyet vagy kérdést megtárgyalhat, ami a békére és biztonságra vonatkozik, többek között az ezen a területen való együttműködés alapelveit, javaslatokat fogalmazhat meg az államoknak és a Biztonsági Tanácsnak ezekben a kérdésekben. A Biztonsági Tanács fő feladata a világ

békéjének és biztonságának megőrzése. A Biztonsági Tanács az ENSZ egyetlen olyan intézménye, amelyik gyakorlati lépéseket tehet a megelőzés érdekében, illetve az ENSZ nevében erőt is demonstrálhat, többek között az ENSZ-tagállamok közös hadereje bevetésével.

Európában a nemzetközi biztonság elveit az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet érvényesíti. Az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) Záróokmányának előkészítése 1973 július 3. és 1975. augusztus 1. között zajlott 33 európai ország, valamint az USA és Kanada részvételével. A Helsinki Záróokmányt az állam- és kormányfők látták el kézjegyükkel, a dokumentum kijelölte az államok együttműködésének alapelveit Európában és olyan cselekvési programot fogalmazott meg, melynek célja az egységes, békés, demokratikus és virágzó Európa megteremtése.

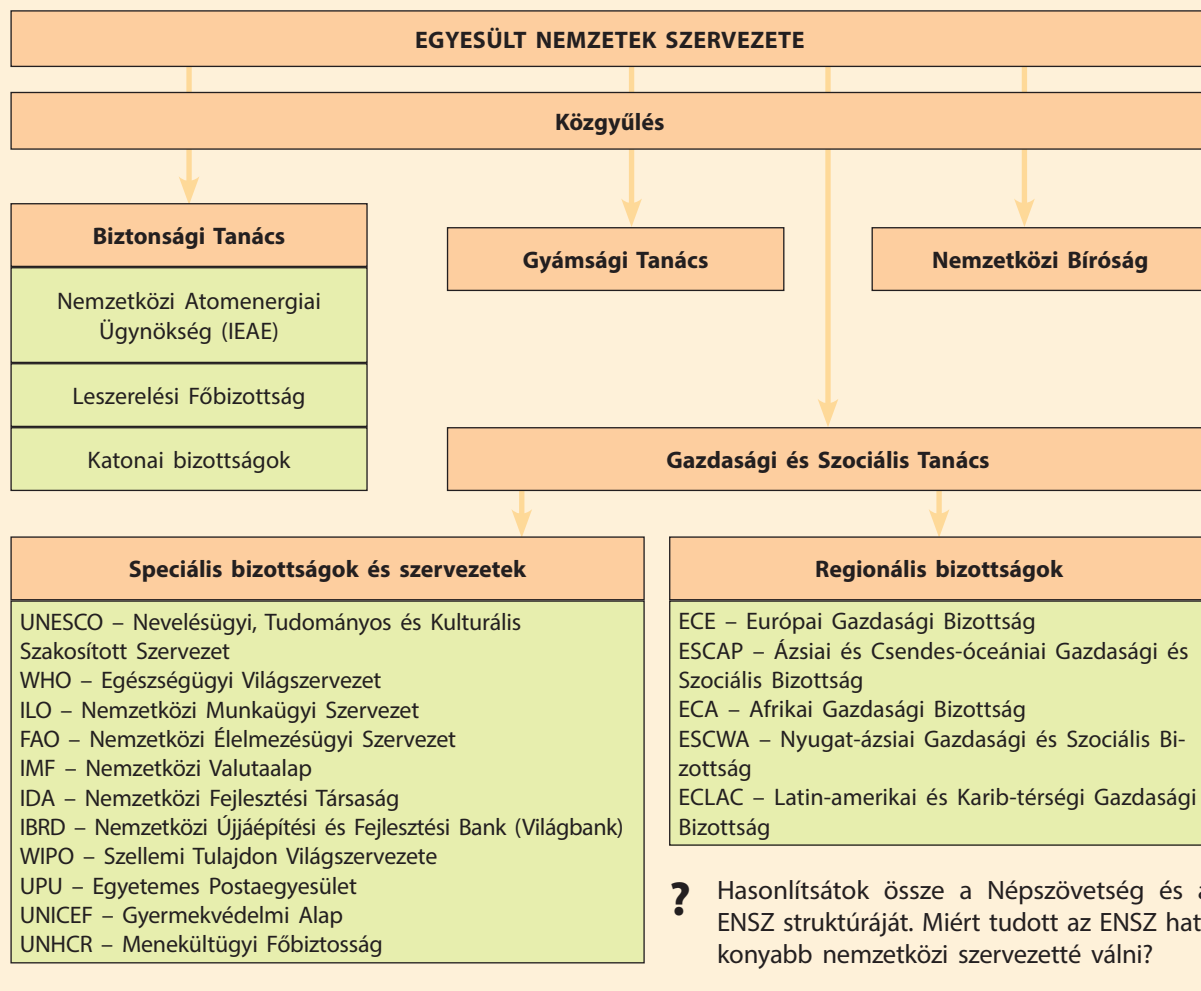
A Záróokmány kimondja: „A nemzetközi jog keretein belül valamennyi résztvevő államnak egyenlő jogai és kötelességei vannak. Tiszteletben tartják egymás azon jogát, hogy kapcsolataikat más államokkal a nemzetközi joggal összhangban és e Nyilatkozat szellemében belátásuk szerint határozzák és valósítsák meg.” A dokumentum ezenkívül rögzítette az európai országok fennálló határainak sérthetlenségét, az emberi jogok tiszteletben tartását és ennek a folyamatnak a nemzetközi jogi ellenőrzését, az európai országok együttműködését a gazdaság, a technika, a környezetvédelem területén, valamint a szabad információcserét.

? Mely nemzetközi szervezetek hivatottak védeni a világ biztonságát?

AZ EGYESÜLT NEMZETEK SZERVEZETÉNEK FELÉPÍTÉSE

3. Nemzetközi jog

Az államok és a nemzetközi szervezetek közötti kapcsolatokat a nemzetközi jog szabályozza. Elsősorban az ENSZ Záróokmánya tartalmazza ezeket, amely a mai nemzetközi jog alapjait rakta le. A dokumentum tartalmazza a nemzetközi jog alapelveit.

Az államok közötti kapcsolatok a nemzetközi jog tárgyát képezik. Szubjektumai az állam egésze és a nemzetközi szervezetek, objektumai pedig az anyagi és nem anyagi javak (például terület, természeti kincsek), amelyekkel összefüggésben alakulnak ki a nemzetközi kapcsolatok. A nemzetközi jog az a tényező, amely jogokat és kötelezéseket ír elő, melyek a nemzetközi jogból következnek, s amelyek arra hivatottak, hogy védelemben részesítsék a nemzetközi jog által védett nemzetközi kapcsolatokat.

A nemzetközi jogban a szubjektumok fölött nem áll semmilyen szerv, hanem az az öko-

ri római elv érvényesül, hogy *az egyenlőnek az egyenlő fölött nincs hatalma*. Ezért a nemzetközi jog szubjektumai maguk alkotják meg a jogok biztosításának mechanizmusát.

A nemzetközi jogban megkülönböztetünk elsődleges, másodlagos és atipikus szubjektumokat.

A nemzetközi jog elsődleges és alapvető szubjektumai az államok. Az államok létezésüknél fogva képezik a nemzetközi jog szubjektumát. Függetlenül attól, milyen szervek képviselik az államot a nemzetközi szinten – a kormány, az államfő, a külügyminiszter – a nemzetközi jog szubjektumának minősége az államot megilleti.

Az államnak a nemzetközi jog szubjektumaként a következő rekvizitumokkal kell rendelkeznie: állami szuverenitás, államterület, lakosság, államhatalom.

Az **állami** szuverenitás az államnak az a tulajdonsága, hogy saját területén és nemzetközi szinten az államhatalmat teljes joggal gyakorolja. Az állam szuverén jogainak gyakorlásához elengedhetetlen a joghatóság.

A **joghatóság** az állam szuverenitásának kinyilvánítása, amely meghatározza az államhatalom mértékét és kiterjedését. A joghatóság típusai:

- kiterjedés alapján: teljes vagy korlátozott;
- cselekvési szféra alapján: territoriális és extriterritoriális;
- a hatalom jellege alapján: törvényhozó, végrehajtó és bírói.

Az állam a saját területén teljes joghatóságot gyakorol. Teljes extriterritoriális joghatóságot gyakorol az állam a tengereken, a légtérben és nemzetközi területen, az űrállomásokon, valamint külföldön működő diplomáciai képviseletek területén. Korlátozott joghatóságot gyakorol az állam a külföldön levő állampolgáraival kapcsolatban.

Az államterület (akárcsak a szuverenitás) az államnak a nemzetközi jog szubjektumaként a tulajdona. A nemzetközi jog szerint megkülönböztetünk államterületet, az államterület tartozékait és a vegyes örökségű területeket.

Az **államterület** az a terület, amelyre az állami szuverenitás kiterjed.

Az **államterület tartozékai**: az a terület, amely nem tartozik egy bizonyos állam szuverén hatáskörébe, ám az állam gyakorol bizonyos korlátozott szuverén jogokat a nemzetközi jog által meghatározott keretek között. Ez rendszerint a felderítéséhez, a természeti források kitermeléséhez és védelméhez fűződő jog. Ide tartozik a kizárólagos gazdasági övezet és a kontinentális talapzat.

A **vegyes örökségű területek** – az a terület, ami kívül esik az államhatáron, a különböző államoknak általános és egyenlő jogaik

fűződnek hozzá. Az ilyen területre csak a nemzetközi jog irányadó. Ilyen terület a világűr, a nyílt tenger, a tengerfenék, valamint az Antarktisz.

Az **állam lakossága** mindazoknak a természetes személyeknek az összessége, akik az adott állam területén élnek és vonatkoznak rá az állam törvényei. Az állam területi joghatósággal rendelkezik a területén élő minden állampolgárra nézve, függetlenül állampolgárságuktól, valamint személyi joghatóságot gyakorol a területén kívül tartózkodó állampolgárai felett. Nem terjed ki az adott állam joghatósága a területén tartózkodó diplomatákra, konzulatusi dolgozókra, a nemzetközi missziók munkatársaira, valamint azok családtagjaira.

A nemzetközi jog másodlagos szubjektumai a nemzetközi szervezetek, mert azokat az államok – az elsődleges szubjektumok – hozzák létre.

A **nemzetközi szervezetek** azok a szervezetek, amelyek nemzetközi megállapodások révén jönnek létre az alapszabályban meghatározott célok végrehajtására, állandó testületekkel és szervezeti struktúrákkal rendelkeznek. A nemzetközi szervezeteket a nemzetközi jognak megfelelően hozzák létre, tevékenységük nem sérti az adott állam érdekeit, valamint a nemzetközi közösség érdekeit. Alapvetően a nemzetközi szervezeteket egy adott területen való együttműködésre hozzák létre, ilyen például az OPEC – a Kőolaj-exportáló Országok Szervezete. Ám léteznek olyan nemzetközi szervezetek is, melyek univerzális feladatokat látnak el, mint például az ENSZ.

A nemzetközi jog felsorolt szubjektumain kívül léteznek úgynevezett *atipikus szubjektumok* is. Ezek olyan alakulatok, amelyeket a nemzetközi közösség olyan szubjektumokként ismer el, melyek nem felelnek meg a nemzetközi jog teljes értékű szubjektumaira vonatkozó kritériu-

moknak. Ide sorolhatók például a nemzetek és népek, amelyek a függetlenségükért küzdenek, és a Vatikán.

A függetlenségükért küzdő nemzetek és népek az alakulóban levő államot testesítik meg. Ilyen helyzetekben szervezetet hoznak létre, melyek hatékonyan tudnak ellenőrizni nagy terü-

leteket, képviselik az adott népet nemzetközi szinten, azaz fel tudják mutatni az államiság egyes attribútumait. Ide sorolhatjuk az elismert vagy csak részben elismert országokat, mint például Tajvan, Kurdisztán és Koszovó.

? Melyek a nemzetközi jog alapvető sajátosságai?

4. Nemzetközi humanitárius jog

A nemzetközi jog az államok közötti kapcsolatokat szabályozza katonai, tudományos, kulturális együttműködés, gazdasági viszonyok, környezetvédelem, az emberi jogok védelme stb. területén is.

Ily módon a nemzetközi jognak számos területe van. Az egyik terület a humanitárius jog. Egyes kutatók két típusát különböztetik meg: humanitárius jog békés körülmények között (az emberi jogok nemzetközi védelme), amelynek célja az emberek jogainak biztosítása és védelme, valamint humanitárius jog fegyveres konfliktusok időszakában (hadi jog).

A humanitárius jog az emberi jogok védelmének szabályait határozza meg, melyek kötelezőek minden országban az emberekkel való bánásmód során. Biztosítják az egyenlő jogokat minden ember számára, jogukat a szabadsághoz és a személyük sérthetetlenségéhez, a vélemény-, a lelkiismereti és a vallásszabadsághoz, a gyülekezési jogot, az államirányításban

való részvétel jogát, tiltják a diszkriminációt, a kegyetlen, emberi méltóságot sértő bánásmódot, a rabságban tartást, az emberkereskedelmet, a kényszermunkát stb.

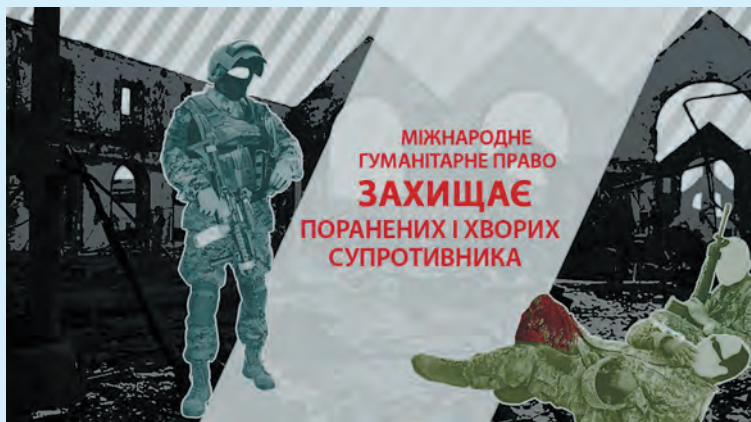
A humanitárius jogokat három csoportba lehet sorolni:

- harc a tömeges jogsértések, az emberiségellenes bűncselekmények ellen;
- az egyének egyes csoportjainak védelme;
- az egyének jogi státusának kérdései.

Abban az esetben, ha az állam megsérti a humanitárius jogban foglaltakat, sérelem éri az emberi jogokat és szabadságjogokat, a sértett személy az állammal szemben jogorvoslatért fordulhat az Európai Emberi Jogi Bírósághoz, valamint (bizonyos eljárási szabályok betartásával) az ENSZ-hez.

A nemzetközi hadi jog igyekszik maximális védelemben részesíteni a konfliktus részesét, minimalizálni az áldozatok számát és választ adni a kérdésre, hogy ki a felelős a konfliktus

kirobbantásáért. A hadi jog alaptételeit az 1899-es és az 1907-es hágai egyezmény, az 1949-es genfi egyezmény a fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről, valamint a kiegészítő jegyzőkönyvek, az ENSZ Közgyűlés határozatai fektették le. Ezek tiltják:

- az aknák, vegyi és biológiai fegyverek és minden egyéb fegyver használatát, amelyek emberi szenvedést idéznek elő;
- a magát megadó ellenfél megölését vagy megsebesítését;
- parancsadást tömegmészárlásra vagy az ezzel való fenyegetést;
- megtévesztő célzattal használni a tűzszüneti zászlót, a nemzeti zászlót, a megkülönböztető jelzéseket és az egyenruhát;

- megsemmisíteni vagy elkobozni az ellenfél tulajdonát, hacsak nem áll fenn feltétlen katonai szükségszerűség;
- támadást intézni védtelen városok, falvak, épületek ellen;
- a rablást és a hullarablást stb.

? Mely dokumentumok rögzítik az alapvető emberi jogokat?

KÖVETKEZTETÉSEK

A nemzetközi kapcsolatok és a nemzetközi jog rendszere szabályozza az államok és a nemzetközi szervezetek kapcsolatát. A nemzetközi kapcsolatok mai rendszere a második világháború után alakult ki.

A nemzetközi kapcsolatok az államok közötti kapcsolatok sokféle területét ölelik fel. Az egyik legfontosabb feladat a béke megőrzése, a konfliktusok elkerülése, háború esetén pedig az áldozatok számának minimalizálása.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Hogyan értelmezték a nemzetközi kapcsolatok fogalmát?
2. Mi a diplomácia?
3. Kik a nemzetközi kapcsolatok főszereplői?
4. Milyen tipikus jegyeket hordoz az állam a nemzetközi jog szubjektumaként?
5. Mi az állami szuverenitás? Mire terjed ki?
6. Miért van szükség a nemzetközi jogra?
7. Hogyan értelmezték az *erőegyensúly* fogalmát?
8. Az emberi élet mely területeit szabályozza a humanitárius jog?
9. Soroljátok fel a humanitárius jog legfontosabb összetevőit.
10. Soroljátok fel, mely feltételek feltétlen teljesülése esetén tudnak működni a nemzetközi szervezetek.
11. John Rosenau amerikai politológus véleménye szerint a nemzetközi kapcsolatok szimbolikus szereplői a turisták és a terroristák. Hogyan értelmezték ezt a megfogalmazást?
12. Készítsetek rövid leírást azokról a nemzetközi szervezetekről, melyeknek feladata megvédeni a békét; a regionális fejlődést; a kulturális együttműködést; az emberi jogokat; a fiatalokat.
13. A nemzetközi kapcsolatok mely aspektusaira világítanak rá a tananyagrészt elején olvasható idézetek? Mondjátok el, hogy értelmezték ezeket.
14. 1. Írjátok rövid fogalmazást *Szükség van-e párbeszédre a nemzetközi kapcsolatokban?* címmel.

A világ nem barátságos és nem ellenséges velünk szemben, hanem egyszerűen csak közömbös.

D. Holms

Nem tudjuk megmenteni a világot, ha nem változtatjuk meg.

G. Fosden

Ebben a világban semmi nem úgy történik, ahogy az ember várná.

Agatha Christie

A világ összeomlana, ha nem újulna meg és nem változna.

George Sand

A világ valamiért értelmetlenül van berendezve, ám emiatt nem érdemes mérgelődni, azzal úgy sem változik semmi.

Ethel Lilian Voynich

3. TÉMA. UKRAJNA AZ EURÓPAI- ÉS VILÁGKÖZÖSSÉG RÉSZÉ

1. Ukrajna geopolitikai helyzete

Ukrajna Európa egyik legnagyobb területi kiterjedésű állama. Itt található többek között Európa földrajzi közepe.

A földrajzi elhelyezkedés mindig is fontos szerepet játszott az ukrán területek geopolitikai helyzetének alakulásában: mindig is Európa és Ázsia keresztszélén helyezkedtek el, egyszerre töltöttek be elválasztó és összekötő szerepet. Ukrajna államhatárai mentén nincsenek természeti akadályok, amelyek védelmet nyújtanának a szomszédokkal szemben. Az ember által birtokba vett kompakt terület, szélsőséges természeti körülmények nélkül. Mérsékelt természeti-éghajlati viszonyok, termőföldek, ásványkincs-források teremtenek kedvező feltételeket a fejlődéséhez. Mindezekkel együtt Ukrajna jelentős tranzitterület, tengeri kijáráttal rendelkezik, ami kedvező feltételeket teremt a világgazdasági integrációhoz.

A földrajzi elhelyezkedés sajátosságai meghatározták az ukrán területek civilizációs fejlődésének irányait is. Itt találkozik egymással a nyugat-európai katolikus, a kelet-európai pravoszláv és az iszlám civilizáció. E civilizációk törekvése arra, hogy minél nagyobb területeket vonjanak befolyásuk alá, állandó harcokhoz vezettek az ukrán területeken, megbontották a békét és a nyugalmat a térségben.

Mára a történelmi helyzet megváltozott, ám továbbra is igen erős a szomszédos országok civilizációs befolyásának hatása, ami arra ösztönzi Ukrainát, hogy meghatározza a helyét a világban, a jelenkor globális problémáinak megoldásában, az európai integrációs folyamatokban stb.

Ukrajna szociokulturális és földrajzi határterületként lehetőséget kapott arra, hogy híd legyen Kelet és Nyugat között, valamint ezzel együtt jár az is, hogy egyúttal ennek a két világnak az ütközőzónája. Melyik fog megvalósulni, az ukrán politikusoktól és az ukrán néptől függ.

? A geopolitika tekintetében melyik utat választotta Ukrajna?

2. Ukrajna együttműködése a nemzetközi szervezetekkel

Ukrajna az ENSZ egyik alapító tagállama, a szervezet összes tevékenységéből kiveszi a részét. A legfontosabb ezek közül a nemzetközi béke és biztonság támogatása, a jog elsőbbségének biztosítása a

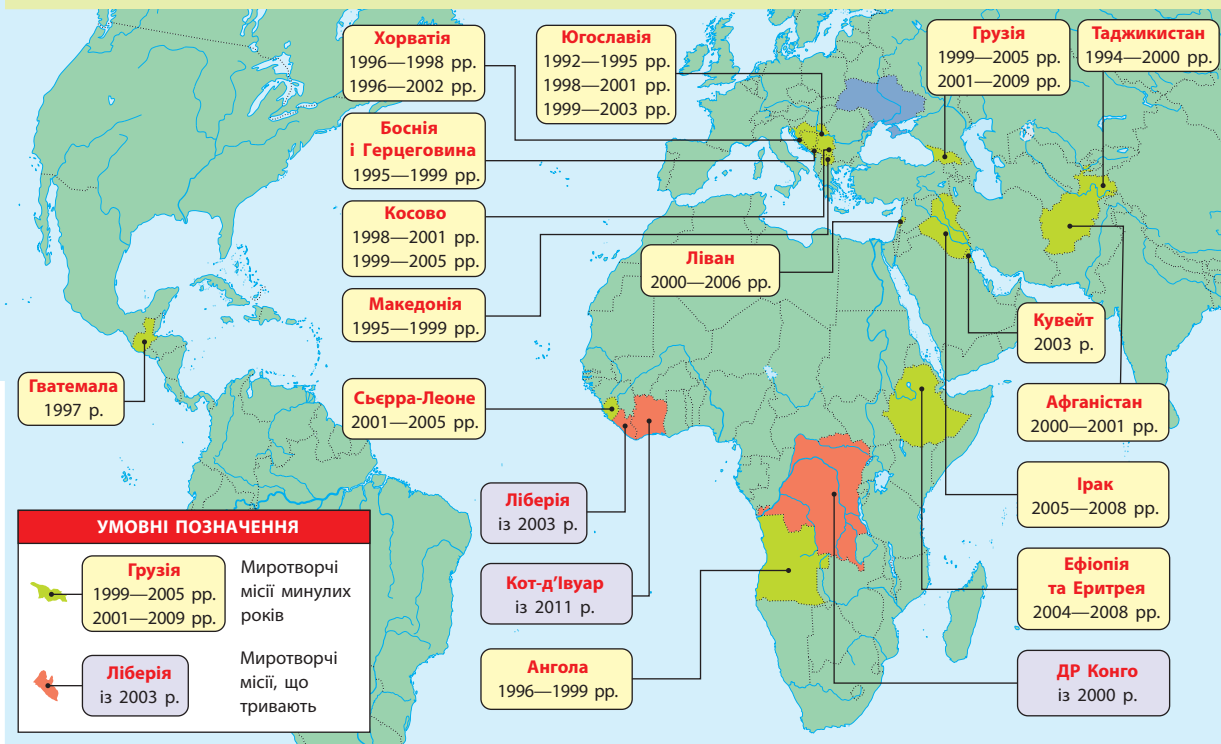
IDÉZD FEL

1. Ukrajna melyik régiójában található Európa földrajzi közepe?
2. Az ENSZ mely szervei foglalkoznak a nemzetközi biztonsági kérdésekkel?
3. Véleményed szerint Ukrajna milyen helyet foglal el ma a világban?

Geopolitika – olyan tudomány, amely a földrajzi tényezők figyelembevételével tanulmányozza a különböző országok világszerte vagy nagy régióiban való kölcsönhatását.

UKRAJNA RÉSZVÉTELE AZ ENSZ BÉKEMISSZIÓIBAN

? Soroljátok fel azokat az országokat, ahol az ukrán katonák békemiisszióban vettek részt.

nemzetközi kapcsolatokban, az együttműködés segítése a szociális-gazdasági és a humanitárius problémák megoldásában, az emberi jogok biztosítása. 1992 júliusától az ukrán katonák részt vesznek az ENSZ békefenntartó misszióiban Cipruson, Koszovóban, Elefántcsontparton, Libériában, Szudánban és Dél-Szudánban. Ebben a tekintetben Ukrajna az ötödik helyet foglalja el Európa országai között.

Ukrajna aláírta a legtöbb nemzetközi szerződést, melyek kezdeményezője az ENSZ főtitkára volt. Ukrajnát többször beválasztották az ENSZ Biztonsági Tanácsába és más választott szervekbe, tagja az ENSZ vezető testületeinek és különböző szervezeti egységeinek. Ukrajna képviselője többek között jelen van a következő szervezetekben: az ENSZ Fejlesztési Programjában és az ENSZ Népesedési Alapjában, az ENSZ Nemzetközi Gyermekek Gyorssegély Alapjában, az ENSZ Turisztikai Világszervezetében, az ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezetében, az ENSZ Élelmiszer- és Mezőgazdasági Szervezetében, az ENSZ Világélelmiszeri Programjában. Ukrajna együttműködik az ENSZ számos szakosodott intézményével, többek között a szegénység elleni harcban, a környezetvédelemben, az egészségvédelem javításában. Fontos szerepet tölt be

ebben az együttműködésben az ENSZ Ukránai Irodája.

Külön figyelmet érdemel az a sokoldalú tevékenység, amit Ukrajna végez a Nemzetközi Atomenergia-Ügynökséggel (NAÜ vagy IAEA) való együttműködésben. Ma különösen aktuális az Ukrajna–EU–NAÜ együttműködésének a megalapozása az energiaügyek integrációja területén.

Ukrajnának a nemzetközi szervezetekben kifejtett sikeres tevékenységére példa az is, ahogyan az UNESCO-val együttműködik a nemzetközi tudományos, oktatási és kulturális programokban.

A Kereskedelmi Világszervezet (WTO) az a nemzetközi testület, melynek feladata a nemzetközi kereskedelmi szabályozás kidolgozása és a szabályok betartásának ellenőrzése. Legfontosabb célja: a nemzetközi kereskedelmi kapcsolatok folyamatos és stabil működésének biztosítása, a nemzetközi kereskedelem liberalizálása, a vámok és kereskedelmi korlátozások fokozatos felszámolása, a kereskedelem folyamata átláthatóságának biztosítása. Miután 2008-ban Ukrajna a WTO tagja lett, országunk előtt megnyílt a lehetőség, hogy megkezdjük a tárgyalásokat az Európai Unióval és az Európai Szabadkereskedelmi Társulással

ÉRDEKESSEGEK

Ukrajna 1992. január 30. óta résztvevő állama az EBESZ-nek (Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet). Az EBESZ 1975-ös Helsink-i Záróokmánya értelmében a szervezet fő feladata a biztonsággal kapcsolatos kérdések, együttműködés a gazdaság, a tudomány, a technika és a környezetvédelem területén, valamint humanitárius és egyéb területeken (emberi jogok, információ, kultúra, oktatás).

Ma az EBESZ a legnagyobb regionális szervezet 57 részes országgal Európából, Közép-Ázsiából és Észak-Amerikából, amelyek a párbeszéd és az együttműködés kérdéseivel foglalkozik a biztonság minden területén: katonapolitikai, gazdasági és humanitárius téren. A szervezet joghatósága kiterjed Európa, a Távol-Kelet, Közép-Ázsia és Észak-Amerika területére. Ezenkívül az EBESZ különböző szintű és intenzitású kapcsolatot tart fenn más államokkal is – Algériával, Egyiptommal, Izraellel, Jordániával, Marokkóval, Tunéziával (Földközi-tenger térségi partnerek); Afganisztánnal, Dél-Koreával, Thaifölddel és Japánnal (ázsiai partnerek).

Ukrajna tevékenysége az EBESZ-ben lehetővé teszi, hogy egyenlő partnerként vegyen részt a nemzetközi biztonság és a regionális együttműködés aktuális problémáinak megvitatásában és megoldásában. Ukrajna és az EBESZ együttműködésének egyik alapvető területe a befagyott konfliktusok rendezésében való részvétel. Ukrajnát bevonják az EBESZ megreformálásába, intézményhálózatának bővítésébe. 2013-ban az EBESZ-nek ukrán elnöke volt. Napjainkban az EBESZ fontos megfigyelői szerepet tölt be a határ két oldalán az ukrán és az orosz katonaság donyec-medencei konfliktusában, megakadályozva ezzel a konfliktus háborúvá terebélyesedését. Az Ukrajna elleni orosz agresszióval összefüggésben az EBESZ felfüggesztette az orosz küldöttség részvételét a szervezet tevékenységében.

? Véleményetek szerint miért fontos, hogy Ukrajna részt vegyen az EBESZ munkájában?

a szabadkereskedelmi megállapodás megkötése érdekében, javította Ukrajna pozícióit a vonatkozó hatályos nemzetközi szerződések gyakorlati érvényesítésében. A belépés a WTO-ba lehetővé tette Ukrajna számára, hogy fejlessze nemzetgazdaságát. Ukrajna a többi tagországgal teljességgel azonos feltételekkel és jogokkal vesz részt a világpiacon befolyásoló új szabályok megalkotásában. Aktuális feladat Ukrajna külkereskedelmi kapcsolatainak javítása a jogi kereteknek a WTO-szabályokkal való összehangolása által. A WTO-tagság azt jelentette Ukrajna számára, hogy lerázta magáról a diszkriminatív szabályokat a nemzetközi kereskedelemben való részvételt illetően.

Ukrajna tagsága az Európa Tanácsban (ET) fontos tényezője az ország integrálódásának az egységes európai jogi térbe a jogharmonizáció megvalósítása útján. Ukrajna és az Európa Tanács együttműködésének legfőbb iránya az emberi jogok és a társadalmi egység biztosítása, a bírói rendszer megreformálása, a korrupció elleni harc, mely területek megjelennek az ET által Ukrajna számára a 2008–2011-es évekre kidolgozott cselekvési tervben. Az ET alapszabálya értelmében Ukrajna képviselve van a testület minden fontos intézményében, 2010–11-ben az ET Miniszteri Bizottságában Ukrajna elnökölt.

? Mit ad Ukrajnának a nemzetközi szervezetekkel való együttműködés?

3. Európai út. Az Ukrajna–EU társulási szerződés

Miután Ukrajna elnyerte függetlenségét, megnyílt előtte a lehetőség, hogy maga válassza meg a külpolitikai irányvonalat. Ukrajnát a nemzetközi kapcsolatokban az államfő (elnök) képviseli.

Az 1990-es évek első felében Ukrajna külpolitikájában a legfontosabb feladat volt az ország nemzetközi elismertetése, az atomfegyverekről és azok hordozóiról való lemondás a tömbön kívüli státusz érdekében és hogy nemzetközi garanciákat kapjon biztonságá megvédésére.

Az 1990-es évek második felében Ukrajna a többirányú nyitást politikáját folytatta. Stratégiai partnernek lett nyilvánítva az USA, Oroszország, Lengyelország és néhány más állam. Azonban jelentős áttörést egyik irányban sem sikerült elérni, noha a kétoldalú kapcsolatokban születtek komoly eredmények. Gyakran alakult ki konfliktus az USA-val, az EU-val és a NATO-val az ukrajnai korrupciós helyzet miatt, és a vállalt kötelezettségek nem teljesítésével összefüggésben.

UKRAJNA RÉSZVÉTELE A NEMZETKÖZI SZERVEZETEKBE

Megnevezés	A belépés éve
Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ)	1945
Egyetemes Postaegyesület (UPU)	1947
Nemzetközi Távközlési Egyesület (ITU), Nemzetközi Rádió Tanácsadó Bizottság (CCIR)	1947
Egészségügyi Világszervezet (WHO)	1948–1949 között, majd 1992-től
Meteorológiai Világszövetség (WMO)	1951
ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezet (UNESCO)	1954
Nemzetközi Atomenergia Ügynökség (IAEA)	1957
Szellemi Tulajdon Világszervezete (WIPO)	1970
ENSZ Iparfejlesztési Szervezet (UNIDO)	1985
Független Államok Közössége (FÁK)	1991
Európai Biztonsági és Együtműködési Szervezet (EBESZ)	1992
Fekete-tengeri Gazdasági Együtműködési Szervezet (BSEC)	1992
Nemzetközi Valutaalap (IMF), Világbank (WB)	1992
Nemzetközi Polgári Repülési Szervezet (ICAO)	1992
Nemzetközi Tengerészeti Szervezet (IMO)	1994
Európa Tanács (ET)	1995
Szervezet a Demokráciáért és Gazdasági Fejlődésért (GUAM -- Grúzia, Ukrajna, Azerbajdzsán és Moldova, korábban GUUAM – ugyanezek az országok és Üzbegisztán)	1996
Világkereskedelmi Szervezet (WTO)	2008
Ukrajna–EU társulási szerződés	2014–2015

? Milyen nemzetközi szervezetek munkájában vett részt Ukrajna függetlensége megszerzése után?

Másrésről, Oroszország lépéseket tett, hogy Ukrajnát saját geopolitikai érdekszférájához kösse. Ukrajnának választania kellett a NATO és az EU vagy Oroszország között. 2002-ben Ukrajna bejelentette európai integrációs törekvéseit. Ezen az úton jelentős reformlépésekre lett volna szükség az EU-val és a NATO-val való jogharmonizáció érdekében. Azonban ezek a reformok nem indultak be. Az egyetlen vigasz Ukrajna számára az lett, hogy közben az EU közvetlen szomszédjává vált. Az USA-val megromlott kapcsolat javítása érdekében Ukrajna részt vett az iraki háborúban.

2003-ban az ország élesen irányt váltott és aláírta Oroszországgal, Belarusszal és Kazahsztánnal az Egységes Gazdasági Térség megalapításáról szóló szerződést. Azonban ez a szerződés papíron maradt.

A *narancsos forradalom* után Ukrajna vizsztatért az európai integráció útjára. 2005-ben megkapta a piacgazdasági státust, ami lehetővé tette, hogy szorosabb gazdasági kapcsolatokat építsen ki a nyugati országokkal. 2008-ban Ukrajna csatlakozott a WTO-hoz.

2010-ben újabb fordulat következett be a nemzetközi kapcsolatokban. Ukrajna ismét Oroszország felé fordult, és lemondott a NATO-hoz való csatlakozás szándékáról. Ám a társadalom nem fogadta el ezt a döntést, s egyre nőtt az elégedetlenség. Miután Viktor Janukovics, Ukrajna akkori elnöke nem írta alá a társulási szerződést az EU-val, az elégedetlenség a Méltóság Forradalmába torkollott.

A Méltóság Forradalma, Oroszország agressziója, a mélyreható reformok Ukrajna számára meghatározták az egyetlen utat – az euro-atlanti integráció útját. 2015-ben hatályba lépett a korábban aláírt Ukrajna–

DOKUMENTUM

Donald Tusk, az Európai Tanács elnökének felszólalásából

A külső ellenség nem fogja Önöket megtörni. Önök nagyon erősek. De Önök vereséget szenvedhetnek saját maguktól a belső harcok következtében. Ezért meg kell őrizniük az egységet és kerülni kell a belső konfliktusokat...

Ha Önök továbbra is ilyen határozottak, bátrak és következetesek lesznek, mint amit a Majdanon lát-

tunk, amit az ország egységének megőrzéséért folytatott harcban tanúsítanak, ha képesek elvinni a hátukon a reformok súlyát és nem adják fel, az Önök álmai valóra válnak és elérik céljaikat.

? Milyen tényezők segíthetik Ukrajna európai integrációját a szónok szerint?

EU társulási szerződés, amely megnyitotta Európa piacait az ukrán áruk előtt.

2017-ben Ukrajna megkapta a vízummentességet az EU országaiba. A NATO tevékeny segítséget nyújt a hadsereg megreformálásához, az orosz agresszió megállításához.

? Mikor döntött Ukrajna az euro-atlanti integráció mellett?

KÖVETKEZTETÉSEK

Ukrajna geopolitikai helyzetéből adódik, hogy képezhet hidat Kelet és Nyugat között, de lehet *szürke* (semleges) ütközőzóna is közöttük. Ukrajna végső soron az euro-atlanti integráció útját választotta. Nagyan elősegítette ezt a folyamatot Oroszország agresz-

sziója Ukrajna ellen. A nemzetközi kapcsolatokban Ukrajna kezdeményező. Részt vesz különböző nemzetközi szervezetek munkájában, pozitívan igyekszik alakítani a kétoldalú kapcsolatokat.

KÉRDÉSEK ÉS FELADATOK

1. Mi a geopolitika?
2. Milyen tényezők játszanak meghatározó szerepet Ukrajna geopolitikai helyzetében?
3. Mely országokban vettek részt az ENSZ békemisszióiban ukrán katonák?
4. Beszélgesse el arról, vajon törvényszerű választás-e Ukrajna részére az euro-atlanti integráció?
5. Beszéljétek meg, hogy logikus választás-e Ukrajnának az európai integráció útjának választása.
6. Írjatok rövid fogalmazást *Milyennek látom Ukrajna helyét a nemzetközi közösségben?* címmel.
7. **Csoportfoglalkozás.** Mi akadályozza Ukrajnát abban, hogy az EU és a NATO tagországa legyen?
8. Soroljátok fel, szerintetek milyen átalakulásokra lenne szükség Ukrajnában az euro-atlanti integráció megvalósítása érdekében.
9. Mondjátok el, hogyan értelmezték a tananyagrészen elején olvasható idézeteket. Mennyire tükrözik szerintetek ezek az idézetek a tananyagrészen leírtakat?

GYAKORLATI FOGLALKOZÁS

1. változat

A mai kor globális problémái

IDÉZD FEL

1. Milyen problémákat tekintünk globálisaknak?
2. Melyek a ma előttünk álló legaktuálisabb globális problémák?
3. Sorold fel a globális problémák három fő csoportját, és mondj példát mindegyikre.

CÉL:

- a felkészülés során szerzett információk alapján válaszolni arra a kérdésre, meg lehet-e oldani a globális problémákat.

FELADATOK A GYAKORLATI FOGLALKOZÁS ELŐKÉSZÍTÉSÉHEZ

Készítsetek kiselőadást (prezentációt) a felsorolt témák valamelyikéből: 1) Nemzetközi terrorizmus. 2) *Arany milliárd* (Golden billion) 3) Valóban korlátozottak a források? 4) Az antiglobalista mozgalom.

A MUNKA MENETE

1. Alakítsatok kisebb csoportokat a kiselőadások előkészítésére, osszátok meg egymással a munka során szerzett tapasztalatokat.
2. Számoljatok be az eredményekről osztálytársaitoknak is.
3. Szavazzátok meg, melyik volt a legjobb kiselőadás.
4. Az elvégzett munka alapján válaszoljátok meg a munka céljaként megfogalmazott kérdést.

2. változat

Hogyan viszonyultok a globalizáció folyamatához

CÉL:

- annak tisztázása, hogy támogatói vagy ellenzői vagytok a globalizációnak: találkoztatok-e már globalizációs jelenséggel; milyen pozitív és negatív következményeket tapasztaltatok.

FELADATOK A GYAKORLATI FOGLALKOZÁS ELŐKÉSZÍTÉSÉHEZ

Alakítsatok két csoportot: 1) a kérdőíves felmérés elkészítésére; 2) a kapott eredmények feldolgozására.

A MUNKA MENETE

1. Mutassátok be, milyen eredményre jutottatok a kérdőívezés során.
2. Kisebb csoportokban beszéljétek meg ezeket az eredményeket.
3. Számoljatok be osztálytársaitoknak a következtetésekről, amelyekre jutottatok.
4. Fogalmazzatok meg általános következtetéseket a célként megfogalmazott kérdés megválaszolására.

1. kérdőív

Besorolja-e magát a globalizáció ellenzői vagy támogatói közé?
Igen / Nem

2. kérdőív

Ismeri-e, hallotta-e már vagy most hallja először a *globalizáció* szót?

Ismerem	
Hallottam	
Először hallom	
Nehéz megmondani	

3. kérdőív

- Járt-e külföldön bevásárlás céljából?
- Vásárolt-e már külföldi internetes áruházban?
- Vett-e már igénybe nemzetközi banki szolgáltatást?
- Fizetett-e már külföldi valutával?
- Használta-e már az internetet?
- Dolgozott-e már külföldön saját maga, valamely családtagja?
- Tanult-e külföldön, részt vett-e valamilyen külföldi tanfolyamon?

4. kérdőív

Manapság sokat hallani a globalizációs folyamatokról – az országok és a népek egymáshoz való közeledéséről. Ön szerint ez a folyamat mivel van összefüggésben?

A mindenütt megjelenő terrorizmussal	
A lehetőséggel a terrorizmus elleni közös fellépésre	
A nyugati országok újragyarmatosító gazdaságpolitikájával	
Az elmaradott országok gyorsabb fejlődésének lehetőségével	
Azzal a lehetőséggel, hogy a fejlett országok használni tudják a mi olcsó munkaerőnket	
Azzal a lehetőséggel, hogy polgártársaink külföldön vállalhatnak munkát	
Az agyelszívással a fejlett nyugati országokba	
Azzal a lehetőséggel, hogy fiataljaink külföldön tanulhatnak	
Azzal a lehetőséggel, hogy a fejlett országok a mi területünket ipari hulladéktárolóként használhatják	
Azzal a lehetőséggel, hogy összefoghatunk az ökológiai katasztrófák megelőzésére	
Az amerikai kultúra elburjánzásával a világban	
A világot átfogó internet használatának lehetőségével	
Egyéb	
Semmit sem hallottam ezekről a dolgokról	
Nehéz megmondani	

5. kérdőív

1. Véleménye szerint milyen szerepet játszik a nyugati életmód és kultúra a mi életünkben?

Beleolvad a mi kultúránkba	
Veszélyezteteti a nemzeti kultúránkat	
Segít a fiataloknak, hogy magukénak érezzék az egész világot	
Primitív ízlést terjeszt	
Elősegíti, hogy Ukrajna lakosai modernebb életvitelt folytassanak	
Aláássa társadalmunk erkölcsi alapjait	
Arra nevel, hogy elfogadjuk a más fajú, etnikumú, kultúrájú és felekezetű embereket	
Olyan eszméket és erkölcsi értékeket gyökereztet meg, ami nem volt jellemző az ukrajnai emberekre	
Hozzájárul a különböző nemzetiségű emberek egyesüléséhez egy egyetemleges kultúra és életmód terjesztésével	
Elbutítja az embereket	
Nincs hatása	
Csak egy szűk elit fér hozzá	
Az emberek többségét idegesíti és elutasítást vált ki bennük	
Egyéb	
Nehéz megmondani	

2. A nyugati életmód mely erkölcsi értékei és normái azok, amelyek véleménye szerint a leginkább a hétköznapijaink részévé válnak?

Személyes szabadság és függetlenség	
Gyakorlatiasság, pragmatizmus	
Képesség sokat és keményen dolgozni	
Bármilyen áron sikerre törekedni	
A nők önállósága és függetlensége	
A pénz imádata	
Elfogadás a másfajta hittel, véleménnyel, meggyőződéssel kapcsolatban	
Individualizmus	
Az egészséges életmód kultusza	
Vállalkozókedv	
Szexuális szabadság	
Mások vagyonának nem megkívánása	
Optimizmus	
Laza rokoni kapcsolatok	
Egyéb	
Nehéz megmondani	

ELLENŐRZŐ FELADATOK

- Az alábbi fogalmak közül melyik jelöli az emberek és az országok között világszerte elnyúló kapcsolatokat?

A iparosítás	B integráció
C globalizáció	D migráció
- Mi vagy ki a nemzetközi kapcsolatok legfontosabb szereplője?

A az emberek	B a diplomaták
C a társadalom	D az államok
- A nemzetközi kapcsolatok megvalósításának eszköze

A a diplomácia	B a kereskedelem
C a tárgyalások	D a háború
- Az ENSZ tevékenysége kiterjed

A Európára	B a piacgazdaságot működtető országokra
C a harmadik világ országaira	D az egész világra
- Az állam hatalmát saját területe fölött és függetlenségét a nemzetközi kapcsolatokban a következő fogalom írja le:

A nemzetközi kapcsolatok	B állami szuverenitás
C állami joghatóság	D nemzetközi szervezet
- A felsoroltak közül melyik NEM feltétele nemzetközi szervezet működésének?

A alapszabály	B strukturált felépítés
C bevételi források	D irányító szervek
- Mikor vette kezdetét a jelenkori európai integráció folyamata?

A a XIX. század végén	B a XX. század második felében
C a XX. század első felében	D a XXI. század elején
- Hogyan nevezik a nemzetközi jognak azt a területét, melyet háborús konfliktusok esetén alkalmaznak a konfliktus áldozatai jogainak védelmében és a konfliktus felelősének megnevezése érdekében?

A nemzetközi jog	B hadi jog
C humanitárius jog	D jog a konfliktusteremtésre
- A geopolitika az a tudományterület, melynek tárgya

A a nemzetközi politika az egész világon
B a diplomácia mint a konfliktusok megoldásának eszköze
C az erőegyensúly politikája a világban
D a különböző országok együttműködése, tekintettel a földrajzi tényezőkre
- A felsorolt nemzetközi szervezetek közül Ukrajna melyiknek NEM tagja?

A EBESZ	B ENSZ
C WTO	D EU
- Melyik nemzetközi szervezettel való együttműködés teszi lehetővé Ukrajna számára, hogy törvényesen részt vegyen békefenntartó missziókban?

A ENSZ	B EU
C WTO	D ET
- Melyik a világ legsikeresebb integrációs projektje?

A NAFTA	B FÁK
C EU	D ANZUS

TÁRGYMUTATÓ

- Affinitás 12
 Álhírek (fake news) 110
 Alkalmazkodási képesség 9
 Alkotás 7
 Állami szuverenitás 176
 Állampolgár 6
 Államterület 176
 Az ország lakossága 176

 Babona 58
 Beosztás (hivatalban elfoglalt hely) 150

 Cenzúra 108
 Család 12
 Csere 128

 Demokrácia 64
 Diszkrimináció 56

 Egyéniség 7
 Egyenlőség 46
 Ellenkultúra 12
 Ellenzék 64
 Előítélet 115
 Előítéletesség 57
 Emberi jogok és kötelességek 30, 31
 Értékek 9

 Gazdaság 126
 Gender 24
 Gender demokrácia 65
 Geopolitika 179
 Globális problémák 160
 Globalizáció 160
 Gyermeki jogok 32
 „Gyűlöletbeszéd” 112

 Házasság 12
 Háztartás 142
 Humanizmus 22

 Identitás 7
 Individuum 6
 Információ 98
 Integráció 160
 Internet 115

 Javak 127
 Jog 24
 Joghatóság 176

 Kisebbség 94
 Kommunikáció 53
 Kompromisszum 46
 Konfliktus 52

 Korrupció 152
 Költségvetés 144
 Közösség (hromada) 79
 Kreativitás 7

 Lelkiismeret 22
 Lobbi 152

 Manipuláció 110
 Média 98
 Méltóság 22
 Migráció 163
 Multinacionális vállalatok 172
 Mobilitás 9
 Multikulturalizmus 50

 Nemzetközi jog 176
 Nemzetközi kapcsolatok 172
 Nemzetközi szervezet 176
 Népszavazás 64

 Önidentifikáció 7
 Önkéntesség 83
 Önmegvalósítás 9

 Párbeszéd
 Piaccgazdaság 134
 Pluralizmus 46
 Polgári (civil) társadalom 74
 Polikulturális 46
 Politikai párt 64, 71
 Politikai választások 64

 Szabadság 24
 Szakképesítés 150
 Szakma 149
 Személy 6
 Személyiség 7
 Szocializáció 9, 12
 Sztereotípiá 56
 Szubkultúra 12
 Szükségletek 126

 Társadalmi aktivitás 83
 Társadalmi státus 47
 Társadalmi szerep 47
 Társadalom 47
 Tény 115
 Tolerancia 46, 57
 Türelmesség 46

 Választások 68
 Vállalkozás 146

ÚTMUTATÓ AZ ÖNÁLLÓ MUNKÁHOZ

Hogyan lehet megtanulni megérteni az alapvető fogalmakat és kategóriákat

1. Hogyan lehet megtanulni megérteni az alapvető fogalmakat és kategóriákat.
2. Figyelmesen olvassátok el a fogalom magyarázatát (definícióját). Ha a magyarázat olyan fogalmakat és szavakat tartalmaz, melyet nem értesz, akkor nézz utána azok jelentésének a megfelelő szótárakban (értelmező, idegen szavak, szakszótárak stb.).
3. Elemeztétek a fogalom magyarázatát annak szerkezete szerint.
  - 1) Állapítsátok meg, melyik az a központi elem, amely nélkül értelmetlenné válna.
  - 2) Állapítsátok meg, melyek a központi elemet részleteiben kiegészítő, magyarázó részek.
4. Tisztázzátok, milyen értelemben használatos a fogalom (széles, szűk, speciális, valamely világnézet szempontjából stb.).
5. Az általatok elemzett magyarázatot hasonlítások össze más meghatározásokkal. Eközben ne feledjétek, hogy az analóg értelmezéseket lehet összehasonlítani.
6. Próbáljátok meg a saját szavaitokkal megmagyarázni a fogalmat teljes jelentésében, vagy azon kisebb szeleteiben, melyeket nehéznek vagy nehezen megjegyezhetőnek tartotok. Vizsgáljátok meg, hogy a ti megfogalmazásokban megváltozott-e a fogalom jelentése.
7. Határozzátok meg a fogalom alapvető jellemzőit és sajátosságait.

Hogyan vegyünk részt a diskuszióban

A **diskuszió** (megbeszélés, tanácskozás, eszmecsere) – bármely ellentmondásos kérdés, probléma megvitatása, melynek során különböző, általában ellentétes vélemények ütköznek egymással.

1. Mielőtt megszólaltok, jussatok döntőre abban a kérdésben, mit is akartok képviselni. Győződjétek meg arról, hogy tisztában vagytok a probléma lényegével.
2. Előbb figyelmesen hallgassátok meg mások véleményét, s csak utána fejtsetek ki a sajátotokat.
3. Ne feledjétek, hogy a bizonyítás vagy a cáfolás legjobb eszközei a logikus gondolkodás, a megcáfolhatatlan tények és az érvek.
4. A vitában legyetek őszinték és becsületesek, törekedjétek a cáfolásra, ne pedig a más véleményt megfogalmazók szavainak kiforgatására.
5. Egy adott vélemény mellett érvelve vagy cáfolva azt, pontosan és érthetően kell fogalmazni, saját szavakkal.
6. Ha a megbeszélés során kiderül, hogy téves álláspontot képviseltetek, ismerjétek ezt el.
7. Soha ne használjatok sértő kifejezéseket a másikkal vagy véleményével kapcsolatban.
8. A hozzászólás végén össze kell foglalni a mondanót és következtetéseket kell levonni.

A diskuszió lefolytatásának szabályai

1. A másik mondanivalóját, nem pedig a személyét kell kritizálni.
2. A megbeszélés célja lehet az is, hogy valaki győztes legyen, de az is, hogy a felek megállapodásra jussanak.
3. Minden résztvevőt be kell vonni a szóban forgó kérdés megbeszélésébe.
4. A megbeszélés minden résztvevőjének azonos joga és lehetősége van kifejezni a véleményét.
5. A megszólalásnak mindig szervezettnek kell lennie, a beszélgetés irányítója vagy moderátora ad rá engedélyt.
6. Mindenfajta véleményt meg kell beszélni, semmit nem szabad elvetni az összes „mellette” és „ellene” szóló érv vizsgálata nélkül.
7. A megbeszélés során a résztvevők a tények és az érvek hatására megváltoztathatják véleményüket.
8. A megbeszélés során előzetes és végső következtetéseket kell levonni.

Hogyan lehet összeállítani egyszerű vagy részletes vázlatot

1. A legfontosabb tudatosítani, mi a témája a vázlatnak (lényegét feltüntető tervezetnek). Figyelmesen olvassátok el a szöveget, amely alapján a vázlatot el kell készíteni, és csak azt szűrjétek ki belőle, ami a témával összefügg.
2. Csak azután kezdjétek hozzá a vázlat elkészítéséhez, miután a rendelkezésre álló munkaanyag teljes tartalmát megismertétek.
3. Attól függően, hogy milyen vázlatot kell készíteni (egyszerűt vagy részletest), az alábbi két lehetőség közül válasszatok.

- 1) Ha egyszerű vázlatot kell készíteni, akkor a szöveget tagoljátok tartalmilag befejezett gondolatokat kifejtő szövegrészekre; minden szövegrészben találjátok meg a mondandót, fogalmazzatok meg pontosan és konkrétan, majd jegyezzétek le.
- 2) Ha a terv részletes, akkor minden egységes tartalmat kifejező szövegrészben je-

löljétek ki több olyan gondolatot, amelyek a témával összefüggnek; ezek lesznek a vázlat egyes pontjai, a hozzá tartozó tartalmak részletezése pedig a vázlat al-pontja.

4. A vázlat lejegyzése előtt ellenőriztétek, hogy a szöveg minden lényeges mondandója helyet kapott-e benne.

Hogyan készítsünk téziseket

A **tézis** – a cikk, előadás, tájékoztató, felszólalás rövid tartalmi összefoglalása. Az alapvető gondolatok rövid írásos összefoglalása magyarázatok, illusztrációk és hivatkozások nélkül. A tézis többnyire általános megfogalmazásokat tartalmaz.

1. Figyelmesen olvassátok el a szöveget, amelynek alapján a tézist el kell készítenetek.
2. Nézzetek utána az ismeretlen szavak és szakkifejezések jelentésének.

Hogyan kell esszét (rövid fogalmazást) írni

1. Ismerkedjétek meg a fogalmazás témájához kapcsolódó elméleti anyaggal.
2. Gondolkodjatok azon, miért aktuális a kibontásra váró téma.
3. Készítsétek el a fogalmazás vázlatát tézisek formájában, szövegezzétek meg azokat a gondolatokat és felvetéseket, amelyek a téma kapcsán felmerültek bennetek.

3. Csak azután lássatok neki a tézis megírásának, miután a teljes szöveget megismertétek és felismertétek annak mondanivalóját.
4. Vázoljátok fel azokat az alapvető téziseket, a gondolatok logikai láncolatát, amely mentén a szerző kifejti véleményét.
5. Fogalmazzatok meg a tézist saját szavatokkal (ez elősegíti a szöveg jobb érthetőségét), majd írjátok le.

4. Állapítsátok meg, melyik a fő tézis és mérlegetek az azzal kapcsolatos véleményeteket.
5. Írjátok meg a fogalmazás piszkozatát.
6. Gondoljátok végig a leírtakat; ellenőriztétek a tartalmat és a helyesírást, az esszé szerkezetét, a kifejtés logikusságát és következetességét.
7. Végezzétek el a szükséges javításokat, és tisztázzátok le a fogalmazást.

Hogyan kell használni az olyan forrást, amely világnézeti kérdéseket érint

1. Tisztázzátok a forrás eredetét: ki a szerzője és mikor élt.
2. Mi a műfaja a felhasználandó forrásnak (részlet tudományos vagy filozofikus szövegből, szépirodalmi műből, szócikk szótárból, tömeg-tájékoztató eszköz által közreadott hír, aforizma stb.).
3. Olvassátok el azt a tankönyvi részt, amelyre a forrás vonatkozik.
4. Tisztázzátok a feladatot és a forrás elemzésének célját:
  - 1) illusztrálni és elmélyíteni a tankönyvi tartalmat;
  - 2) gyarapítani a tudást pótlólagos információkhoz jutással;
  - 3) megismerni különböző, sokszor ellentétes véleményeket valamely kérdéssel vagy problémával kapcsolatban.
5. Olvassátok el a forrás szövegét és állapít-sátok meg:

- 1) a benne előforduló fogalmak és szakkifejezések jelentését;
- 2) a forrás szerzője világnézetének sajátosságait;
- 3) a forrás szerzőjének alapgondolatát;
- 4) azt az érvelést, amellyel a forrás szerzője él véleményének megalapozásakor;
- 5) mennyire meggyőző a szerző érvelése saját álláspontja mellett.
6. Oldjátok meg a forrással kapcsolatos feladatot. Ha ez nem sikerül, fogalmazzatok meg, mi akadályoz meg ebben.
  - 1) Olvassátok el figyelmesen a feladat megfogalmazását; lehetséges, hogy nem értettétek meg, mi a feladat.
  - 2) Olvassátok el figyelmesen a forrás szövegét, értelmezzétek minden mondat jelentését.

TARTALOM

Bevezetés.....	3	V. FEJEZET. A HÍREK ÉS A TÖMEGTÁJÉKOZTATÁS VILÁGA	97
I. FEJEZET. SZEMÉLYISÉG ÉS IDENTITÁS	5	1. téma. Kommunikáció, információ, média... 98	
1. téma. Én, az ember. Önidentifikáció. Szükségleteim és vágyaim.....	6	2. téma. Média és demokrácia. Szabadság, etika és felelősség	103
2. téma. Az ember önmegvalósítása	9	3. téma. Manipulációs hatás a médiában	110
3. téma. A személyiség szocializációja	12	4. téma. A tömegmédia kritikus befogadása és a manipuláció kivédése	114
Gyakorlati foglalkozás	18	5. téma. Az internet	117
Ellenőrző feladatok	20	Gyakorlati foglalkozás	122
II. FEJEZET. EMBERI JOGOK ÉS SZABADSÁGJOGOK.....	21	Ellenőrző feladatok	123
1. téma. Az emberi méltóság és az ember jogai..	22	VI. FEJEZET. A POLGÁR ÉS AZ ÁLLAM EGYÜTTMŰKÖDÉSE A TÁRSADALMI JÓLÉT MEGTEREMTÉSE ÉRDEKÉBEN... 125	
2. téma. Az emberi jogok fejlődése.....	24	1. téma. A gazdaság feladata	126
3. téma. Az ember és az állam	30	2. téma. Fenntartható fejlődés	130
4. téma. A gyermekek jogai.....	32	3. téma. Piacgazdaság	134
5. téma. Az emberi jogok védelmének mechanizmusai.....	37	4. téma. Gazdálkodás a háztartásban	142
Gyakorlati foglalkozás	43	5. téma. Vállalkozói szféra.....	146
Ellenőrző feladatok	43	6. téma. Munkaerőpiac	149
III. FEJEZET. AZ EMBER A SZOCIOKULTURÁLIS TÉRBEN	45	7. téma. Lobbizás és korrupció	152
1. téma. Én és mi. Szociokulturális sokszínűség..	46	Gyakorlati foglalkozás	156
2. téma. Hatékony kommunikáció. Konfliktusok .	52	Ellenőrző feladatok	157
3. téma. Sztereotípiák és előítéletek. Diszkrimináció.....	56	VII. FEJEZET. UKRAJNA, EURÓPA, A VILÁG	159
Gyakorlati foglalkozás	60	1. téma. Integráció és globalizáció	160
Ellenőrző feladatok	62	2. téma. Nemzetközi kapcsolatok és nemzetközi jog.....	172
IV. FEJEZET. A DEMOKRATIKUS TÁRSADALOM ÉS ANNAK ÉRTÉKEI	63	3. téma. Ukrajna – az európai és világközösség része	179
1. téma. Demokratikus ország	64	Gyakorlati foglalkozás	184
2. téma. Polgári társadalom.....	74	Ellenőrző feladatok	187
3. téma. Közösség	79	Tárgymutató	188
4. téma. Közösségi részvétel a közéletben.....	83	Útmutató az önálló munkához	189
5. téma. Az iskola – a demokrácia terepe.....	86		
6. téma. Gyermekek- és ifjúsági társadalmi szervezetek	89		
Gyakorlati foglalkozás	94		
Ellenőrző feladatok	95		

Відомості про користування підручником

№ з/п	Прізвище та ім'я учня / учениці	Навчальний рік	Стан підручника	
			на початку року	у кінці року
1				
2				
3				
4				
5				

Навчальне видання

*ГІСЕМ Ольга Олександрівна
МАРТИНЮК Олександр Олександрович*

**„ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА
(ІНТЕГРОВАНІЙ КУРС, РІВЕНЬ СТАНДАРТУ)
підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти
з навчанням угорською мовою**

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено*

Переклад з української

Перекладачі *С. Черничко, Ч. Фединець*
Угорською мовою

Редактор *А. Бергсасі*
Коректор *Є. Сабов*
Верстка *М. Токарюк*

В оформленні підручника використано зображення,
розміщені в мережі Інтернет для вільного використання

Формат 84x108/16. Ум. друк. арк. 20,16. Обл.-вид. арк. 19,4.
Тираж 985 прим. Зам. №1357.

Видавець і виготовлювач видавничий дім „Букрек”
вул. Радищева, 10, м. Чернівці, 58000
www.bukrek.net
E-mail: info@bukrek.net. Тел./факс (0372)55-29-43

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи
ЧЦ №1 від 10.07.2000 р.